

MATEUSZ BLOCHER

**PODSTAWOWY RACHUNEK PŁATNICZY I UMOWA
PODSTAWOWEGO RACHUNKU PŁATNICZEGO**

ROZPRAWA DOKTORSKA

PRZYGOTOWANA POD KIERUNKIEM

PROF. DR. HAB. ALEKSANDRA CHŁOPECKIEGO

INSTYTUT PRAWA CYWILNEGO

WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI

UNIwersytetu Warszawskiego

Warszawa 2019

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wykaz skrótów	7
Rozdział I. Zagadnienia wstępne	13
§1. Przedmiot rozprawy	13
I. Zakreślenie tematu	13
II. Cel badawczy	16
III. Metodologia badań	16
IV. Struktura rozprawy	19
§2. Znaczenie ekonomiczne i społeczne	20
I. Wstęp	20
II. Znaczenie ekonomiczne	21
III. Znaczenie społeczne	28
Rozdział II. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie europejskim oraz w wybranych państwach członkowskich	30
§1. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie europejskim	30
I. Wątki historyczne oraz rozwój koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i podstawowych usług płatniczych	30
II. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w dyrektywie PAD	38
§2. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie angielskim	45
§3. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie niemieckim	48
§4. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie francuskim	51
Rozdział III. Podstawowy rachunek płatniczy i umowa podstawowego rachunku płatniczego - charakterystyka	57
§1. Uwagi wstępne	57
§2. Rachunek bankowy i umowa rachunku bankowego – ogólna charakterystyka	58
I. Uwagi wprowadzające	58
II. Umowa rachunku bankowego	58
III. Rachunek bankowy	61
§3. Rachunek płatniczy i umowa rachunku bankowego objęta regulacją ustawy o usługach płatniczych – ogólna charakterystyka	68
I. Uwagi wprowadzające	68
II. Rachunek płatniczy	69
III. Umowa o usługi płatnicze	77
IV. Umowa ramowa	82
V. Umowa rachunku bankowego objęta regulacją ustawy o usługach płatniczych	86
§4. Podstawowy rachunek płatniczy - charakterystyka	88
I. Uwagi wprowadzające	88
II. Przeznaczenie i funkcje podstawowego rachunku płatniczego	89

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

III. Podstawowy rachunek płatniczy a rachunek płatniczy	96
IV. Podstawowy rachunek płatniczy a rachunek bankowy	97
V. Podstawowy rachunek płatniczy – próba definicji.....	99
§5. Umowa podstawowego rachunku płatniczego – charakterystyka	101
I. Uwagi wprowadzające	101
II. Umowa podstawowego rachunku płatniczego a umowa ramowa	102
III. Umowa podstawowego rachunku płatniczego a umowa rachunku bankowego	106
IV. Umowa podstawowego rachunku płatniczego – próba definicji	109
V. Ustalenie treści stosunku prawnego podstawowego rachunku płatniczego. Trzy reżimy prawne	110
Rozdział IV. Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego	112
§1. Zasada wolności gospodarczej, zasada autonomii woli stron i swoboda kontraktowania – uwagi ogólne	112
§2. Autonomia woli stron umowy rachunku bankowego w reżimie ogólnym oraz umowy rachunku bankowego objętego regulacją UsłPIU	116
§3. Usługa podstawowego rachunku płatniczego a usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym	121
I. Uwagi wprowadzające	121
II. Usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym.....	124
III. Usługa podstawowego rachunku płatniczego a usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym.....	127
§4. Przymus kontraktowania na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Problematyka prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego	131
I. Uwagi wprowadzające	131
II. Obowiązek świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego	133
III. Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego – uwagi ogólne	135
IV. Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Aspekt publicznoprawny	140
V. Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Aspekt prywatnoprawny	141
§5. Inne obowiązki związane z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego	154
I. Uwagi wprowadzające	154
II. Obowiązek udostępnienia wniosków (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego.....	155
III. Obowiązek informowania o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy.....	158

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

§6. Prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego – podsumowanie wniosków i próba klasyfikacji pojęcia	160
Rozdział V. Strony umowy podstawowego rachunku płatniczego	166
§1. Uwagi wstępne	166
§2. Reżim umowy rachunku bankowego.....	166
§3. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	168
§4. Reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego. Umowa dwustronnie kwalifikowana podmiotowo	169
I. Dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy	169
II. Posiadacz podstawowego rachunku płatniczego.....	171
Rozdział VI. Zawarcie, zmiana i zakończenie umowy podstawowego rachunku płatniczego ..	178
§1. Przedkontraktowe obowiązki informacyjne	178
I. Reżim umowy rachunku bankowego	178
II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	178
III. Przedkontraktowe obowiązki informacyjne w reżimie umowy podstawowego rachunku płatniczego	182
§2. Zawarcie i forma umowy	188
I. Reżim umowy rachunku bankowego	188
II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	189
III. Forma umowy podstawowego rachunku płatniczego	191
IV. Szczególne zasady związane z zawarciem umowy podstawowego rachunku płatniczego	195
IV.1. Uwagi wprowadzające	195
IV.2. Weryfikacja konsumenta w centralnej informacji o rachunkach	196
IV.3. Wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego	199
IV.4. Obowiązek dochowania szczególnych terminów na zawarcie lub odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego	201
IV.5. Zakaz uzależniania otwarcia rachunku podstawowego od zawarcia umowy o świadczenie usług dodatkowych lub od zadeklarowania kwoty wpływu	203
IV.6. Obligatoryjne i fakultatywne przesłanki odmowy zawarcia umowy	204
IV.7. Obowiązki informacyjne związane z odmową zawarcia umowy rachunku podstawowego.....	210
§3. Zmiana treści umowy	213
I. Reżim umowy rachunku bankowego	213
II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	214
III. Reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego	217
§4. Zakończenie umowy	218

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

I.	Reżim umowy rachunku bankowego	218
II.	Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	220
III.	Reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego	223
III.1.	Uwagi wprowadzające	223
III.2.	Wypowiedzenie umowy przez konsumenta	224
III.3.	Wypowiedzenie umowy przez dostawcę – zamknięty katalog przypadków	225
III.4.	Wypowiedzenie umowy przez dostawcę – okres wypowiedzenia.....	228
III.5.	Wypowiedzenie przez dostawcę umowy podstawowego rachunku płatniczego zawartej na czas oznaczony	229
III.6.	Wypowiedzenie umowy przez dostawcę – forma wypowiedzenia i obowiązek informacyjny	232
III.7.	Sposób zwrotu lub zabezpieczenia środków pieniężnych zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym.....	235
Rozdział VII.	Przedmiotowy zakres umowy podstawowego rachunku płatniczego	239
§1.	Uwagi wprowadzające	239
§2.	Przedmiotowy zakres umowy rachunku bankowego.....	239
§3.	Przedmiotowy zakres umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	242
§4.	Przedmiotowy zakres umowy podstawowego rachunku płatniczego	245
I.	Zobowiązania banku wynikające z umowy podstawowego rachunku płatniczego	245
I.1.	Uwagi ogólne	245
I.2.	Zobowiązanie do przechowywania środków pieniężnych konsumenta.....	246
I.3.	Zobowiązanie do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na zlecenie konsumenta. Minimalne funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego	248
II.	Zobowiązania posiadacza podstawowego rachunku płatniczego	255
§5.	Problem odpłatności umowy podstawowego rachunku płatniczego	257
I.	Odpłatność umowy rachunku bankowego i umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU	257
II.	Odpłatność umowy podstawowego rachunku płatniczego	259
II.1.	Uwagi wprowadzające. Mieszany charakter odpłatności umowy podstawowego rachunku płatniczego	259
II.2.	Opłaty pobierane w związku z realizacją krajowych transakcji płatniczych	262
II.3.	Opłaty pobierane w związku z realizacją transgranicznych transakcji płatniczych.....	266
II.4.	Opłaty za świadczenie usług niezwiązanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego	267
§6.	Problem kredytu w podstawowym rachunku płatniczym	268
I.	Umowa rachunku bankowego a umowa kredytu	268
II.	Umowa rachunku bankowego a umowa o kredyt konsumencki.....	270

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

III. Umowa podstawowego rachunku płatniczego a umowa kredytu. Problem „przekroczenia” w podstawowym rachunku płatniczym	280
III.1. Uwagi ogólne. Kredyt w podstawowym rachunku płatniczym	280
III.2. Przekroczenie środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym	283
III.3. Podstawowy rachunek płatniczy a prawo do kredytu	286
III.4. Konstrukcja przekroczenia a wpływ na wykładnię przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego	287
Rozdział VIII. Zakończenie	290
§1. Podsumowanie wniosków	290
§2. Postulaty <i>de lege ferenda</i>	292
Bibliografia	295

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

CIFI 2016	The Credit Institutions and Financial Institutions (Payment Accounts) Regulations, 2016 under the Banking Act (CAP. 371) and the Financial Institutions Act (CAP. 376), the Malta Government Gazette 2016 r., nr 411
CMF	<i>Code monétaire et financier</i> (Kodeks Monetarny i Finansowy), tekst jednolity (franc. <i>version consolidée</i>) z dnia 16 marca 2018 r.
CRR	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE L 176/1 z dnia 27 czerwca 2013 r.
dyrektywa 2008/48	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylająca dyrektywę Rady 87/102/EWG, Dz.Urz. UE L 133/66 z dnia 22.5.2008 r.
dyrektywa PAD lub PAD	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/92/UE z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, Dz.Urz. UE L 257/214 z dnia 28 sierpnia 2014 r., s. 1
dyrektywa PSD1 lub PSD1	dyrektywa 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego zmieniająca dyrektywy 97/7/WE, 2002/65/WE, 2005/60/WE i 2006/48/WE i uchylająca dyrektywę 97/5/WE, Dz.Urz. UE L Nr 319, s. 1, z późn. zm.
dyrektywa PSD2 lub PSD2	dyrektywa 2015/2366 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca dyrektywy 2002/65/WE, 2009/110/WE,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

2013/36/UE i rozporządzenie (UE) nr 1093/2010 oraz uchylająca dyrektywę 2007/64/WE, Dz.Urz. UE L 337/35 z dnia 23 grudnia 2015 r.

ElektrInstrPIU	ustawa z 12.9.2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych (Dz.U. 2002, Nr 169, poz. 1385 z późn. zm.)
EUPAR 2016	European Union Payment Accounts Regulations 2016, S.I. 2016, nr 482
KC	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964r. – Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.
KK	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.
Konstytucja	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483
KPC	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1964 r., Nr 43, poz. 296 z późn. zm.
KredytKonsU lub ustawa o kredycie konsumenckim	ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, Dz.U. 2011, Nr 126, poz. 715 z późn. zm.
PAR 2015	The Payment Accounts Regulations 2015 (PAR 2015) z 15 grudnia 2015 r., S.I. 2015, Nr 2038
PB	ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665, z późn. zm.
PrEnerg lub prawo energetyczne	ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne, Dz.U. z 1997 r., nr 54, poz. 348, z późn. zm.
PrKonsU lub ustawa o prawach konsumenta	ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta, Dz.U. 2014, poz. 827 z późn. zm.
PrLot lub prawo lotnicze	ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze, Dz.U. z 2002 r., nr 130, poz. 1112, z późn. zm.
PrPoczt lub prawo	ustawa z dnia 23 listopada 2012 r. Prawo pocztowe, Dz.U. z 2012 r.,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

pocztowe	poz. 1529, z późn. zm.
PrPrzedU	ustawa z dnia 6 marca 2018 r. - Prawo przedsiębiorców, Dz.U.z 2018 r., poz. 646, z późn. zm.
PrPrzew lub prawo przewozowe	ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. - Prawo przewozowe, Dz.U. z 1984 r., nr 53, poz. 272, z późn. zm.
PrTel lub prawo telekomunikacyjne	ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. - Prawo telekomunikacyjne, Dz.U.z 2004 r., nr 171, poz. 1800, z późn. zm.
Rezolucja 2012	rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 4 lipca 2012 r. zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie dostępu do podstawowych usług bankowych (2012/2055(INI)), P7_TA(2012)0293
SwobDzialGospU	ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz.U. z 2004 r., Nr 173, poz. 1807
ŚwiadUsiElektU	ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, Dz.U. z 2002 r., Nr 144, poz. 1204 z późn. zm.
TerroryzmU lub ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy	ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, Dz.U. z 2000 r., Nr 116, poz. 1216 z późn. zm.
TFUE	Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Rzym 25.3.1957, Dz.U. z 2004 r., Nr 90, poz. 864/2
UsiPIU lub ustawa o usługach płatniczych	ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o usługach płatniczych, Dz.U. Nr 199, poz. 1175 z późn. zm.
ustawa PAD	ustawa z 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2016 poz. 1997
Zalecenie 2011/442	Zalecenie Komisji z dnia 18 lipca 2011 r. w sprawie dostępu do zwykłego rachunku płatniczego (2011/442/UE); Dz.Urz. UE L 190 z dnia 21 lipca 2011 r., s. 87
ZKG 2016	Gesetz zur Umsetzung der Richtlinie über die Vergleichbarkeit von Zahlungskontoentgelten, den Wechsel von Zahlungskonten sowie den Zugang zu Zahlungskonten mit grundlegenden Funktionen, Bundesgesetzblatt Jahrgang 2016 Teil I, Nr 17, 19.4.2016 r.
ZTP	rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz.U. z 2002 r., Nr 100,
poz. 908 , z późn. zm.

ZUNPR 2017

Zakon o uspoředivosti naknada i prebacivanju računa za plaćanje i
pristupu osnovnom računu, Narodne Novine 2017, nr 70

2. Publikatory i czasopisma

EPS	Europejski Przegląd Sądowy
KPP	Kwartalnik Prawa Prywatnego
MoP	Monitor Prawniczy
MPB	Monitor Prawa Bankowego
OSNC	Orzecznictwo Sądów Polskich. Izba Cywilna
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego seria A
PB	Prawo Bankowe
PiP	Państwo i Prawo
PL	Przegląd Legislacyjny
PME	Prawo Mediów Elektronicznych
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny
SIS	Studia Iuridica Silesiana
SPP	System Prawa Prywatnego
WM	WM Wirtschafts- und Bankrecht
WP PWN	Wydawnictwa Prawnicze PWN

3. Organy orzekające

Prezes UOKiK	Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
S. Antym.	Sąd Antymonopolowy (obec. Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów)
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

SO	Sąd Okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

4. Inne skróty

ang.	angielski
art.	artykuł
franc.	francuski
KNF	Komisja Nadzoru Finansowego
kom.	komentarz
m.in.	między innymi
n.	następny
niem.	niemiecki
niepubl.	niepublikowany
nl.	niderlandzki
np.	na przykład
Nr	numer
pkt	punkt
podkr. aut.	podkreślenie autora
por.	porównaj
poz.	pozycja
r.	rok
red.	redakcja
s.	strona (-y)
S.I.	Statutory Instruments
SEPA	jednolity obszar płatności w euro (z ang. <i>Single Euro Payments Area</i>)
t.	tom
t.j.	tekst jednolity
tj.	to jest
tw.	tak zwany
UE	Unia Europejska
UOKiK	Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ust.	ustęp
w zw.	w związku
ww.	wyżej wymienione
wyr.	wyrok
ZBP	Związek Banków Polskich
zd.	zdanie
ze zm.	ze zmianami
zob.	zobacz

Rozdział I. Zagadnienia wstępne

§1. Przedmiot rozprawy

I. Zakreślenie tematu

Przedmiotem niniejszej rozprawy jest analiza umowy rachunku bankowego objętej regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, zawartych w dziale III rozdziale 7 ustawy o usługach płatniczych.

Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego zostały wprowadzone do UsłPIU w drodze ustawy z 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw¹. Zmiany legislacyjne związane z zapewnieniem konsumentom dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. podstawowych usług płatniczych² wynikały z konieczności implementacji przez polskiego ustawodawcę dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/92/UE z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego³.

Już nawet ograniczona i pobieżna analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wykazuje związek pomiędzy konstrukcją tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego⁴, a umową rachunku bankowego oraz umową ramową, o których odpowiednio mowa w art. 725 i n. KC oraz art. 2 pkt 31 UsłPIU. Z uwagi jednak na kompleksowy charakter nowej regulacji, brak podobnej konstrukcji w dotychczasowym dorobku prawnym, jak również ze względu na nietypowe dla polskiego prawa cywilnego rozwiązanie, które zostały przyjęte w ramach przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, konstrukcja ta stanowi wyzwanie interpretacyjne dla przedstawicieli doktryny i komentatorów zarówno prawa cywilnego, jak i prawa bankowego.

¹ Określana w niniejszym opracowaniu jako „ustawa PAD”.

² W dalszej części niniejszego opracowania zostanie wyjaśnione, że pojęcie to nie oznacza żadnego szczególnego rodzaju, typu czy podtypu usług płatniczych w rozumieniu art. 3 UsłPIU.

³ Określana w niniejszym opracowaniu jako „dyrektywa PAD” lub „PAD”.

⁴ Wyjaśnienie dlaczego należy mówić raczej o „tak zwanej” umowie podstawowego rachunku płatniczego, a nie po prostu o umowie podstawowego rachunku płatniczego zostało szerzej przedstawione w Rozdziale III. (*Podstawowy rachunek płatniczy i umowa podstawowego rachunku płatniczego – charakterystyka*) niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Co istotne, z uwagi na aż 18-sto miesięczny okres dostosowawczy, jaki został przewidziany w stosunku do przeważającej części przepisów wprowadzanych ustawą PAD⁵, który upłynie w sierpniu 2018 r., przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wciąż stanowią legislacyjną nowość i nie zostały - na chwilę sporządzenia rozprawy - poddane pogłębionej analizie prawnej.

Z powyższych względów, przedmiotem niniejszego opracowania jest kompleksowa analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego. Biorąc pod uwagę systematykę oraz umiejscowienie ww. przepisów, a także funkcjonalne powiązanie konstrukcji podstawowego rachunku płatniczego z regulacją umowy rachunku bankowego oraz umowy ramowej⁶, w rozprawie przeprowadzona zostanie łączna analiza wszystkich trzech reżimów prawnych tj.:

- 1) „ogólnego” reżimu prawnego umowy rachunku bankowego⁷,
- 2) szczególnego reżimu prawnego umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPłU⁸,
oraz
- 3) jeszcze bardziej szczególnego reżimu umowy rachunku bankowego objętej przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁹.

Wzajemne powiązania i zależności, jakie zachodzą pomiędzy wskazanymi reżimami, są tak daleko idące, że ich oddzielne omawianie mogłoby prowadzić do wyciągnięcia błędnych wniosków interpretacyjnych.

⁵ Zob. art. 14 ust. 1 ustawy PAD, zgodnie z którym obowiązki wynikające z art. 20a, art. 20b, art. 32b–32d, art. 59ia–59ie, art. 59ig, art. 59ih ust. 2, art. 59ii–59iq i art. 59is ust. 1 UsłPłU dostawcy wykonują nie później niż przed upływem 18 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy PAD. Ustawa PAD weszła w życie w dniu 8 lutego 2017 r.

⁶ Przy czym chodzi tutaj o „umowę ramową” w rozumieniu UsłPłU, a nie ogólnie o umowę ramową, jako instrument organizujący proces zawierania umów w przyszłości. Por. A. Brzozowski, P. Machnikowski, [w:] SPP, t. 5, s. 425 i 426.

⁷ Należy przyjąć, że reżim ten wyznaczają po pierwsze przepisy KC regulujące umowę rachunku bankowego (art. 725 i n. KC), a po drugie przepisy PB, w szczególności przepisy Rozdziału 3 PB.

⁸ Chodzi tutaj o sytuację, w której umowa rachunku bankowego stanowi jednocześnie umowę ramową w rozumieniu UsłPłU. W takim przypadku dochodzi do modyfikacji lub w niektórych przypadkach nawet do wyłączenia (zob. np. art. 52 ust. 4 PB) przepisów mających zastosowanie do tzw. „ogólnego” reżimu prawnego umowy rachunku bankowego.

⁹ Chodzi tutaj o sytuację, w której właściwe ustalenie treści stosunku rachunku bankowego stanowiącego podstawowy rachunek płatniczy, wymaga sięgnięcia nie tylko do „ogólnego” reżimu prawnego umowy rachunku bankowego oraz zmodyfikowanych zasad wynikających z objęcia takiego stosunku przepisami UsłPłU, lecz także jeszcze o jeden krok dalej, do stanowiących *lex specialis* przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Punkt wyjścia dla rozważań w ramach niniejszej rozprawy stanowi umowa rachunku bankowego (art. 725 i n. KC). Z przedmiotu rozprawy z założenia wyłączone zostały natomiast konstrukcje zbliżone do umowy rachunku bankowego, jak umowa o prowadzenie rachunku przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe¹⁰.

Biorąc ponadto pod uwagę, że adresatami ochrony gwarantowanej przez przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego są wyłącznie konsumenci¹¹, a także zważywszy na krąg podmiotów zobowiązanych do oferowania usługi podstawowego rachunku płatniczego¹², przedmiot rozprawy został co do zasady zawężony wyłącznie do umów jednostronnie profesjonalnych, w których jedną stroną jest podmiot sektora bankowego (dostawca usług płatniczych), a drugą konsument.

W niniejszym opracowaniu szczegółowo omówiono kluczowe rozwiązania prawne, które związane są z konstrukcją dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Rozważaniom ogólnoteoretycznym towarzyszy analiza praktycznych aspektów związanych z wdrożeniem usługi rachunku podstawowego¹³ przez dostawców usług płatniczych działających na rynku polskim. Z uwagi na praktyczną doniosłość przyjętych w tym zakresie rozwiązań, nie jest bowiem możliwe dokonywanie wykładni niektórych przepisów wprowadzonych ustawą PAD w oderwaniu od realiów rynku usług płatniczych i funkcjonujących rozwiązań technicznych.

Poza zakresem rozprawy znajdują się pozostałe zmiany wprowadzone ustawą PAD wskutek implementacji dyrektywy PAD. Chodzi tutaj przede wszystkim o rozszerzone obowiązki informacyjne nałożone na dostawców usług płatniczych w zakresie porównywalności opłat¹⁴ oraz o nowe zasady przenoszenia rachunków płatniczych¹⁵.

¹⁰ Do rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe przepisy Tytułu XX KC stosuje się odpowiednio (zob. art. 732 KC). Niewątpliwie jednak znaczna część wniosków przedstawionych w niniejszej rozprawie, może znaleźć odpowiednie zastosowanie do podstawowych rachunków płatniczych prowadzonych również przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

¹¹ Na co wprost wskazuje m.in. art. 59ia ust. 2 UsłPIU. Por. też motywy (35) i (36) oraz art. 15 i 16 PAD.

¹² Zgodnie z art. 59ia ust. 1 UsłPIU do świadczenia usługi prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego zobowiązani są dostawcy, o których mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPIU (z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej), oferujący usługi związane z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów. Obowiązek ten ciąży zatem na bankach krajowych, oddziałach banków zagranicznych, instytucjach kredytowych i ich oddziałach oraz na spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych.

¹³ W niniejszym opracowaniu „podstawowy rachunek płatniczy” określany jest również jako „rachunek podstawowy”. O taki zabieg językowy pokusił się także sam ustawodawca (zob. art. 59ig ust. 5 UsłPIU). Z kolei o prowadzeniu podstawowego rachunku płatniczego jako „usłudze” wprost stanowi przepis art. 59ia ust. 1 UsłPIU.

¹⁴ Przykładowo można tutaj wskazać na obowiązki dostawców usług płatniczych związane z przekazywaniem dokumentu dotyczącego opłat (art. 20a i 20b UsłPIU), przekazywaniem zestawienia opłat (art. 32b i 32c UsłPIU) oraz z posługiwaniem się pojęciami zawartymi w wykazie usług reprezentatywnych (art. 32d UsłPIU).

¹⁵ Zob. przepisy dział III rozdziału 8 (*Przeniesienie rachunku płatniczego*) UsłPIU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

II. Cel badawczy

Zasadniczym celem badawczym niniejszej rozprawy jest ustalenie charakteru prawnego tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz podstawowego rachunku płatniczego.

Analiza w tym zakresie zostanie przeprowadzona nie tylko w oparciu o szczegółową interpretację przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPIU), lecz także z uwzględnieniem, po pierwsze, przepisów KC oraz PB, określających „ogólny” reżim umowy rachunku bankowego oraz, po drugie, przepisów ustawy o usługach płatniczych, które normują stosunki prawne wynikające z objęcia umowy rachunku bankowego reżimem umowy ramowej, o której mowa w art. 2 pkt 31 UsłPIU.

Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, stanowiące środek i jednocześnie skutek implementacji PAD do polskiego porządku prawnego, budzą wiele wątpliwości interpretacyjnych. Dokonanie ich poprawnej interpretacji wymaga przeprowadzenia skomplikowanej i pogłębionej analizy relacji, jaka zachodzi pomiędzy tzw. umową podstawowego rachunku płatniczego, a umową rachunku bankowego – zarówno w reżimie „ogólnym”, jak również w szczególnym reżimie ustawy o usługach płatniczych.

Z uwagi na nadrzędny cel przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, jakim niewątpliwie jest ochrona konsumentów oraz przeciwdziałanie problemowi tzw. „wykluczenia bankowego”¹⁶, właściwe zdekodowanie norm prawnych, które będą miały zastosowanie do świadczenia przez dostawców usługi podstawowego rachunku płatniczego, ma elementarne znaczenie dla należytej realizacji celu i funkcji tych przepisów.

W toku wywodu podjęta zostanie próba wykazania, że tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego, pomimo widocznych różnic konstrukcyjnych, nie może być uznana za odrębny typ ani podtyp umowy nazwanej, lecz stanowi jedynie funkcjonalną modyfikację umowy rachunku bankowego. Z kolei podstawowy rachunek płatniczy, będący niejako trzonem wspomnianej umowy, może być uznany za szczególny typ rachunku płatniczego¹⁷.

III. Metodologia badań

Niniejsza rozprawa została oparta na kilku metodologiach badań własnych, przy czym efekty i wnioski płynące z każdej z przyjętych metodologii, należy traktować jako element większej

¹⁶ Zob. szerzej rozdział I. §2 oraz rozdział II §1 niniejszego opracowania.

¹⁷ Definicja legalna rachunku płatniczego została zawarta w art. 2 pkt 25 UsłPIU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

całości, pozwalającej na właściwą interpretację przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego.

Podstawę dla przeprowadzenia badania w przedmiocie niniejszego opracowania stanowiła formalno-dogmatyczna analiza tekstów prawnych, w tym w szczególności przepisów KC oraz PB odnoszących się do umowy rachunku bankowego, przepisów ustawy o usługach płatniczych oraz przepisów dyrektywy PAD. Prawo usług płatniczych, czy szerzej prawo nowych technologii rynku bankowego, często cechuje zauważalne odejście od dorobku naukowego klasycznego prawa cywilnego, w tym w szczególności od przyjętej i utrwalonej w tym zakresie nomenklatury. Wynika to przede wszystkim z nieustającej potrzeby podążania za nowatorskimi rozwiązaniami technicznymi i technologicznymi, które bezpośrednio przekładają się na konieczność dostosowywania obowiązującego prawa oraz uchwalania nowego – w obszarach dotychczas niepoddanych regulacji. Z tego względu niezbędne jest zestawienie ze sobą dwóch kluczowych elementów metodologii formalno-dogmatycznej. W niniejszym opracowaniu dokonano zatem formalnej analizy językowej przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (element formalny), która została następnie zestawiona z wynikami interpretacji pozostającej w ścisłym związku z dotychczasowym stanem prawnym, a więc obowiązującymi wcześniej przepisami KC, PB oraz UsłPłU (element dogmatyczny)¹⁸.

Z uwagi na nadrzędny cel przepisów gwarantujących dostęp do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych, jakim niewątpliwie jest ochrona interesów konsumenta, badania przeprowadzone w ramach rozprawy zostały oparte również na metodach aksjologicznej i hermeneutycznej. Prawidłowe zrekonstruowanie treści tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego, w tym określenie charakteru i zakresu obowiązków ciążących na dostawcach usług płatniczych oferujących taką usługę, jak również skorelowanych z nimi uprawnień konsumentów, wymaga ustalenia pierwotnego celu i funkcji omawianej regulacji. Dokonując interpretacji przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego nie można zatem poprzestawać na językowej warstwie tekstu prawnego.

¹⁸ W literaturze przedmiotu oprócz dwóch wskazanych elementów metodologii formalno-dogmatycznej wskazuje się również na dwa kolejne tj. element krytyczny (interpretacja winna zwracać pewien moment krytyczny) oraz element porównawczy (interpretacja winna uwzględniać szerszy kontekst systemowy). Zob. *B. Brożek, J. Stelmach*, [w:] *P. Kardas* (red.), *T. Sroka* (red.), *W. Wróbel* (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 1, s. 659 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Niezbędne jest tutaj osadzenie dokonywanej wykładni w szerszym kontekście społecznym i ekonomicznym.

Biorąc ponadto pod uwagę, że konstrukcje tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz podstawowego rachunku płatniczego stanowią skutek implementacji do polskiego porządku prawnego dyrektywy PAD, w ramach niniejszej rozprawy dokonane zostanie zestawienie przepisów krajowych z analogicznymi rozwiązaniami przyjętymi w innych państwach członkowskich (Anglii, Niemczech oraz Francji). Osobnym punktem odniesienia będzie również unijny „pierworzór” omawianej regulacji tj. dyrektywa PAD. Choć zagadnieniom związanym z transpozycjami przepisów unijnych do poszczególnych państw członkowskich poświęcono odrębny rozdział¹⁹, to uwagi natury prawnoporównawczej do regulacji obcych zostały przedstawione także w ramach analizy konkretnych rozwiązań przyjętych w prawie polskim.

Szczególną rolę dla realizacji zasadniczego celu badawczego niniejszej rozprawy odgrywa także syntetyczno-konstrukcyjna metodologia badań. Ponieważ w toku wywodu podjęta została próba wykazania, że tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego nie stanowi odrębnego typu umowy nazwanej, a wręcz przeciwnie, że umowa ta dla swojego funkcjonowania wymaga zawarcia umowy rachunku bankowego, jako umowy o charakterze wobec niej podstawowym, konieczne stało się zestawienie ze sobą fundamentalnych elementów obu konstrukcji. Taki zabieg pozwolił zrozumieć różnice i podobieństwa zachodzące pomiędzy nimi. Uzupełnienie metodologii syntetyczno-konstrukcyjnej stanowią wnioski płynące z metody analitycznej, która pozwala na pogłębioną, bardziej szczegółową analizę treści obu stosunków zobowiązaniowych²⁰.

Rolę pomocniczą dla niniejszej rozprawy odgrywa metoda empiryczna. Z uwagi na praktyczną doniosłość rozwiązań w zakresie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, konieczne jest sięgnięcie do konkretnych rozwiązań przyjętych przez niektórych dostawców usług płatniczych działających na rynku polskim²¹.

¹⁹ Zob. rozdział II. (*Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie europejskim oraz w wybranych państwach członkowskich*) niniejszego opracowania.

²⁰ Jeżeli chodzi o rozróżnienie metody syntetyczno-konstrukcyjnej oraz metody analitycznej zob. *M. Bączyk, Konstrukcja prawna umowy rachunku...*, [w:] *M. Pazdan* (red.), *W. Popiołek* (red.), *E. Rott-Pietrzyk* (red.), *M. Szpunar* (red.), *Europeizacja prawa prywatnego*, Warszawa 2008, s. 47 i n.

²¹ W tym celu poddano analizie regulaminy i ogólne warunki umów niektórych dostawców usług płatniczych oraz wnioski zaprezentowane przez Związek Banków Polskich w ramach wyjaśnień do przepisów implementujących dyrektywę PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

IV. Struktura rozprawy

Rozprawa uwzględnia stan prawny na dzień 20 czerwca 2018 r., a więc stan prawny obejmujący zmiany wprowadzone ustawą z dnia 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, która implementuje do polskiego porządku prawnego dyrektywę PSD2²².

Rozprawa składa się z ośmiu rozdziałów, przy czym rozdział I ma jedynie charakter wprowadzający do problematyki podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego, a rozdział VIII zawiera podsumowanie wniosków i postulaty *de lege ferenda*. W ramach zagadnień wstępnych (rozdział I) zarysowano ekonomiczne i społeczne tło omawianych konstrukcji. Jak zostanie to wykazane w toku wywodu, rozważenie gospodarczo-społecznego aspektu dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych ma istotne znaczenie dla wyjaśnienia celu nowej regulacji. Z tego też względu przybliżenie funkcji ekonomicznej i społecznej powinno stanowić punkt wyjścia dla dalszej analizy.

Po omówieniu zagadnień wstępnych, przybliżona została problematyka dostępu do podstawowego rachunku płatniczego w prawie unijnym. Z uwagi na brak podobnej konstrukcji w dotychczasowym polskim dorobku cywilnoprawnym, i co za tym idzie brak krajowego kontekstu historycznego dla omawianej regulacji, w rozprawie przedstawiono genezę i rozwój koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych na gruncie prawa unijnego, kończąc na podsumowaniu najważniejszych założeń przyjętych przez prawodawcę europejskiego w dyrektywie PAD. W ramach rozprawy przedstawiono także uwagi porównawcze do rozwiązań wdrożonych w porządkach prawnych wybranych państw członkowskich.

W rozdziale III podjęta została próba ustalenia charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego i tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego. Z uwagi na znaczne podobieństwa, jakie zachodzą pomiędzy konstrukcją tzw. umowy rachunku podstawowego, a umową rachunku bankowego (a wręcz, jak zostanie to wykazane w toku wywodu, zupełną zależność tej pierwszej od umowy rachunku bankowego), rozważania w tym zakresie zostały

²² Dz.U. 2018 poz.1075. Przywołana ustawa co do zasady weszła w życie w dniu 20 czerwca 2018 r. Ustawodawca przewidział także dodatkowe okresy dostosowawcze dla dostawców usług płatniczych prowadzących w dniu wejścia w życie ww. ustawy działalność w zakresie usług płatniczych, w tym ogólny okres dostosowawczy 6 miesięcy licząc od dnia wejścia w życie ustawy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

poprzedzone krótkim podsumowaniem najważniejszych zagadnień związanych z rachunkiem bankowym oraz umową rachunku bankowego. Rozdział ten poświęcono również tematyce rachunku płatniczego oraz umowy ramowej w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych.

Rozdział IV poświęcony został problematyce (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz do tzw. podstawowych usług płatniczych. Zagadnienia te są nierozłącznie związane z konstrukcją umowy podstawowego rachunku płatniczego i znajdują bezpośrednie przełożenie na charakter i zakres obowiązków dostawców usług płatniczych oraz skorelowanych z nimi uprawnień konsumentów.

W kolejnych rozdziałach (V oraz VI) dokonano pogłębionej analizy elementów konstrukcyjnych tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego, w tym scharakteryzowano strony tej umowy oraz omówiono zasady jej zawierania, zmiany i zakończenia.

Rozdział VII dotyczy przedmiotowego zakresu umowy podstawowego rachunku płatniczego. Odrębne rozważania poświęcono kwestii odpłatności oraz problematyce kredytu w rachunku podstawowym.

We wszystkich rozdziałach, które zostały poświęcone charakterystyce umowy podstawowego rachunku płatniczego, utrzymano jednorodną strukturę wywodu. Struktura ta zakłada zestawienie ze sobą przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego z regulacją umowy rachunku bankowego w reżimie ogólnym (tj. objętej ramami KC i PB) oraz z regulacją umowy rachunku bankowego objętej przepisami UsłPIU. Przyjęta w tym zakresie struktura wywodu ma na celu zobrazować zależności, jakie zachodzą między ww. reżimami prawnymi.

W ramach niniejszej rozprawy podstawowy rachunek płatniczy określany jest również jako „rachunek podstawowy”, a umowa podstawowego rachunku płatniczego jako „umowa rachunku podstawowego”, co stanowi wyłącznie zabieg stylistyczny.

§2. Znaczenie ekonomiczne i społeczne

I. Wstęp

Idea podstawowego rachunku płatniczego oraz rozwiązania przyjęte w tym zakresie na gruncie dyrektywy PAD nie są zupełnie nowe. Już wcześniej różne środowiska europejskie zgłaszały potrzebę wprowadzenia tzw. „zwykłych rachunków płatniczych” i zapewnienia

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

konsumentom szerokiego dostępu do zestawu podstawowych usług płatniczych²³. „Zwykle rachunki płatnicze”, o których mowa we wcześniejszych stanowiskach i opracowaniach organów europejskich, w ogólnym zarysie odpowiadają tym rachunkom, które ustawa o usługach płatniczych określa mianem „podstawowych rachunków płatniczych”.

Na przestrzeni lat, począwszy od wstępnych założeń nad kierunkami prac legislacyjnych, a kończąc na przyjęciu dyrektywy PAD, koncepcja rachunku podstawowego nie podlegała bowiem fundamentalnej przebudowie.

II. Znaczenie ekonomiczne

Można przyjąć, że już mniej więcej od przełomu lat 2009 i 2010 wśród wielu środowisk europejskich panowała zgoda, co do konieczności podjęcia prac legislacyjnych na poziomie unijnym w celu zapewnienia dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i podstawowych usług płatniczych. Punktem wyjścia i zarazem tłem dla kształtowania się koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego były badania opinii publicznej inicjowane przez Komisję Europejską. Począwszy od 2007 r.²⁴ Komisja przeprowadziła szereg konsultacji w sprawie usług płatniczych, które jednoznacznie pokazywały, że kluczowe dla rozwoju rynku usług płatniczych jest zwiększenie mobilności i zaufania konsumentów do tych usług. Mobilność oraz zaufanie konsumentów do rynku usług płatniczych miały z kolei stanowić jeden z filarów wzrostu gospodarczego w całej UE. W „ubankowieniu” dostrzegano zatem narzędzie umożliwiające pełne i nieskrępowane uczestniczenie mieszkańców wspólnoty w gospodarce i społeczeństwie europejskim²⁵.

Dokument konsultacyjny opracowany w 2009 r. przez Komisję Europejską²⁶ skupiał się na szeroko rozumianym procesie „włączenia finansowego”. To, na czym właściwie proces ten miałby polegać, najprościej jest wytłumaczyć poprzez zdefiniowanie przeciwstawnego mu

²³ Zob. motyw (2) Zalecenia 2011/442, w którym postulowano opracowanie zasad dotyczących dostępu do „zwykłych rachunków płatniczych” oraz do niezbędnych usług płatniczych. Rozwiązania zapewniające konsumentom dostęp do podstawowych usług bankowych funkcjonowały już wcześniej w porządkach prawnych niektórych państw członkowskich, w tym m.in. we Francji oraz w Belgii (por. szerzej rozdział II. niniejszego opracowania).

²⁴ Jedną z pierwszych istotnych publikacji w tym zakresie był Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 20 listopada 2007 r. zatytułowany „*A single market for 21st century Europe*”, COM/2007/0724.

²⁵ Wyniki konsultacji publicznych przeprowadzonych przez Komisję Europejską w latach 2009 i 2010 wyraźnie pokazywały, że skala problemu wynikającego z braku wystarczającego „ubankowienia” społeczeństwa europejskiego nie może być bagatelizowana. Wyniki tych konsultacji w znacznej mierze wpłynęły na ostateczny kształt Zalecenia 2011/442, o czym mowa w dalszej części niniejszego opracowania. Por. w szczególności dokument konsultacyjny „*Financial inclusion: ensuring access to a basic bank account*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009) oraz dokument roboczy służb Komisji, *Consultation on access to a basic payment account*, 6.10.2010 r.

²⁶ „*Financial inclusion: ensuring ...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

pojęcia „wykluczenia bankowego”. Najogólniej można przyjąć, że „wykluczeniem bankowym” jest sytuacja, w której ludzie napotykają trudności w dostępie do lub korzystaniu z usług i produktów bankowych (lub szerzej – finansowych) na tzw. głównym rynku²⁷ usług finansowych. Z kolei brak dostępu do tych usług i produktów jest o tyle szkodliwy, że najprawdopodobniej odpowiadałyby one potrzebom „wykluczonych” konsumentów oraz umożliwiałyby im prowadzenie zwykłego życia w społeczeństwie²⁸. „Włączenie finansowe” to z kolei wszystkie te procesy, które mają niwelować problem „wykluczenia bankowego”.

Zjawisko „wykluczenia bankowego” nie dotyczy tych osób, które nie chcą mieć rachunku bankowego lub go nie potrzebują (ang. *self-exclusion*)²⁹. W kręgu zainteresowania podmiotów działających na rzecz „włączenia finansowego” powinni znajdować się natomiast Ci konsumenci, którym z różnych przyczyn odmówiono dostępu do rachunku.

Według danych z 2011 r. aż trzem milionom konsumentów w UE dostawcy usług płatniczych odmówili dostępu do rachunku bankowego, z czego 40% z nich z powodu osiągnięcia nieregularnych przychodów, a 20% z powodu przedstawienia niewystarczającej dokumentacji do otwarcia rachunku³⁰. Przeprowadzone badania dowodzą przy tym, że problem „wykluczenia bankowego” dotyka z reguły osób wykazujących niskie dochody³¹. Chodzi tutaj w szczególności o bezrobotnych, rodziców sprawujących ciągłą opiekę na dzieckiem, emerytów, rencistów oraz osoby niezdolne do wykonywania pracy. Zbiorczo tę kategorię konsumentów zwykło się określać jako tzw. konsumentów wrażliwych (ang. *vulnerable consumers*)³². Drugą kategorią osób z reguły pozbawionych dostępu do rachunku bankowego są tzw. konsumenci mobilni (ang. *mobile consumers*)³³. Są to osoby, które z różnych

²⁷ W opracowaniach Komisji Europejskiej mowa jest tutaj o tzw. „*mainstream market*” (ang.).

²⁸ Definicja zrekonstruowana w oparciu o eksperckie opracowanie Komisji Europejskiej pt. „*Financial services provision and prevention of financial exclusion*”, <https://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/geography/migrated/documents/pfrc0807.pdf>, 2008 r., s. 9.

²⁹ „*Financial inclusion: ensuring ...*”, 6.02.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 6.

³⁰ Obliczenia Komisji Europejskiej w oparciu o dane Banku Światowego z 2011 r., Eurobarometru z 2012 r. oraz Eurostat przedstawione w dokumencie roboczym służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying the document: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the comparability of fees related to payment accounts, payment account switching and access to payment accounts with basic features*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 23. Z kolei według badań przeprowadzonych przez brytyjskie Financial Inclusion Task Force w 2010 r., aż 52% mieszkańców Wielkiej Brytanii objętych „wykluczeniem bankowym” wskazało, że chcieliby korzystać z rachunku bankowego ale ze względu na różne okoliczności nie uzyskali dostępu do rachunku. Zob. Financial Inclusion Task Force, *Banking services and poorer households*, http://www.hm-treasury.gov.uk/d/fin_inclusion_taskforce_poorerhouseholds_dec2010.pdf, 2010 r., s. 6

³¹ *Financial services provision...*, 2008 r., s. 30.

³² Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying ...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 26-27.

³³ Ibidem.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

przyczyn przemieszczają się pomiędzy państwami członkowskimi (np. ze względu na wykonywaną pracę czy studia). Według szacunków z 2010 r. łączna liczba migrującej populacji UE wynosiła około 15,8 miliona osób³⁴. Z kolei według danych procentowych na 2017 r., liczba migrującej populacji UE w wieku pracującym (pomiędzy 20-64 rokiem życia) wynosiła około 4% całej populacji UE (w 2007 roku było to 2,5%)³⁵. W przypadku Polski w 2017 r. było to około 7% populacji (tj. ponad 1 700 000 osób)³⁶.

O „wykluczeniu bankowym” często będą decydowały także inne czynniki, jak miejsce zamieszkania (przynależność do określonych społeczności)³⁷, wiek³⁸, a nawet poziom wiedzy i świadomości o dostępnych usługach bankowych³⁹. Wykluczenie niektórych osób może wynikać także z ich wrogiego nastawienia do szybko rozwijających się usług finansowych⁴⁰.

W ocenie specjalistów w dziedzinach finansów oraz zabezpieczenia i polityki społecznej⁴¹ „wykluczenie bankowe” ma trzy zasadnicze grupy przyczyn: społeczne, podażowe oraz popytowe. Dwie ostatnie przyczyny dają przy tym stosunkowo najszersze spektrum możliwości, aby podjąć skuteczną walkę z tym problemem⁴². Istotną rolę w promocji „włączenia finansowego” mogą bowiem tutaj odegrać przedstawiciele branży usług finansowych. Podejmowane przez nich działania powinny skupiać się wokół poprawy funkcjonalności oferowanych produktów, dostosowania ich kształtu do profilu przeciętnego konsumenta, oraz zapewnienia ich powszechnej dostępności (w tym dostępności geograficznej). W ten sposób odpowiednio dopasowane produkty i usługi finansowe będą

³⁴ Dane Eurostat nt. całkowitej liczby ludności oraz liczby rezydentów nie obywateli (*resident non-national*), opublikowane pod adresem:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

³⁵ Dane odnoszą się do 28 państw członkowskich (EU28).

³⁶ Dane Eurostat nt. mobilnych obywateli UE w wieku pracującym (20-64 lata), opublikowane pod adresem: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:EU_mobile_citizens_of_working_age_\(20-64\)_by_country_of_citizenship,_%25_of_their_home-country_resident_population_.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:EU_mobile_citizens_of_working_age_(20-64)_by_country_of_citizenship,_%25_of_their_home-country_resident_population_.png).

³⁷ Mieszkańcy obszarów wiejskich z reguły mają mniejsze potrzeby korzystania z usług bankowych niż mieszkańcy obszarów zurbanizowanych, w związku z czym poziom „wykluczenia bankowego” będzie dla nich zauważalnie wyższy. Podobnie, wyższy poziom „wykluczenia bankowego” będzie dotyczył mieszkańców ubogich regionów Europy.

³⁸ Problem „wykluczenia bankowego” dotyka przede wszystkim osób starszych. W szczególności widać to na przykładzie państw członkowskich, które przystąpiły do UE w 2004 r. (EU10).

³⁹ Problem niskiej świadomości usług bankowych może wynikać m.in. z nieadekwatnych kampanii marketingowych lub niewystarczających akcji informacyjnych promujących usługi bankowe wśród tych środowisk, które nie posiadają dostępu do żadnych produktów bankowych.

⁴⁰ Takie podejście często reprezentują osoby starsze, które są nieufne wobec banków i oferowanych przez nie produktów.

⁴¹ Do grona ekspertów, którzy pod auspicjami Komisji Europejskiej przeprowadzili badania nad przyczynami „wykluczenia bankowego” należą m.in. *L. Anderloni, B. Bayot, P. Błędowski, M. Iwanicz-Drozdowska* oraz *E. Kempson*.

⁴² *Financial services provision...*, 2008 r., s. 5.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

trafiały do możliwie najszerszego grona odbiorców, którzy będą potrafili świadomie z nich korzystać⁴³.

Jeżeli chodzi o dane liczbowe, to w czasie, kiedy prowadzono pierwsze szerokie dyskusje nad zwiększeniem dostępności usług finansowych, poziom „wykluczenia bankowego” w Europie był niewątpliwie wysoki. Zgodnie z badaniami Eurobarometru⁴⁴, według stanu na koniec 2003 r. około 10% dorosłych mieszkańców państw tzw. „starej piętnastki”⁴⁵ i aż 47% tzw. „dziesiątki”⁴⁶ nie posiadało dostępu do żadnego rachunku bankowego. Zaledwie 8% dorosłych mieszkańców w przypadku EU15, oraz 6% w przypadku EU10, posiadało dostęp jedynie do najprostszego rachunku bankowego⁴⁷. Z kolei według późniejszych badań CSES⁴⁸ i Eurobarometru aż 30 milionów dorosłych obywateli UE w 2010 r.⁴⁹ oraz 68 milionów obywateli UE w wieku powyżej 15 roku życia w 2012 r.⁵⁰ nie posiadało rachunku płatniczego. Obliczenia oparte na danych udostępnionych przez Bank Światowy wskazywały na liczbę 56 milionów niebankowionych obywateli UE⁵¹. Co ciekawe, ponad 20 milionów konsumentów, którzy chcieliby korzystać z rachunku bankowego, nigdy nie wystąpiło do banku z wnioskiem o otwarcie rachunku. Wysoki odsetek takich osób wynikał m.in. z panującego wśród wielu środowisk przekonania, że rachunek bankowy to kosztowna i skomplikowana usługa. Dotyczyło to w szczególności osób wywodzących się z gorzej wykształconych części społeczeństwa⁵².

⁴³ Warto zaznaczyć, że do czynników hamujących proces „włączenia finansowego” zaliczono również biznesowe praktyki banków, które dążąc do maksymalizacji zysków, wiązały możliwość skorzystania z dostępu do rachunków płatniczych z innymi oferowanymi przez nie produktami (tzw. sprzedaż wiązana).

⁴⁴ Eurobarometr to międzynarodowy program cyklicznych badań opinii publicznej dotyczących integracji europejskiej, realizowany na zlecenie Komisji Europejskiej. Przywołane dane zostały opublikowane przez Komisję w dokumencie konsultacyjnym „*Financial inclusion: ensuring...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 5.

⁴⁵ Chodzi tutaj o UE w kształcie sprzed rozszerzenia w 2004 r. (EU15).

⁴⁶ Państwa, które przystąpiły do UE w 2004 r. (EU10), w tym Polska.

⁴⁷ W badaniach Eurobarometru określony jako rachunek depozytowy (ang. *deposit account*).

⁴⁸ Centre for Strategy and Evaluation Services (CSES).

⁴⁹ CSES, *Study on the costs and benefits of policy actions in the field of ensuring access to basic account – Final Report*, Centre for Strategy and Evaluation Services (CSES), 2010 r., s. 14.

⁵⁰ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 106, gdzie Komisja powołuje się na wyniki badań przedstawionych w specjalnym raporcie Komisji Europejskiej (Eurobarometr nr 373) zatytułowanym „*Retail Financial Services*”, 2012 r., http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/policy/eb_special_373-report_en.pdf.

⁵¹ Obliczenia Komisji Europejskiej w oparciu o dane przedstawione przez Bank Światowy w „*Measuring Financial Inclusion, The Global Findex Database*”, 2012 r. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 23.

⁵² Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 23-24.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Według danych w rozbiciu na poszczególne państwa członkowskie, zachodziły istotne dysproporcje w poziomie zidentyfikowanego „wykluczenia bankowego”. Według badań z 2012 r.⁵³ Polska zajęła trzecie miejsce od końca – jedynie 70% badanych potwierdziło, że ma dostęp do rachunku⁵⁴. Dla porównania, obecnie szacuje się (dane na 2017 r.), że dostęp do rachunku bankowego posiada blisko 87% obywateli Polski w wieku powyżej 15 roku życia, blisko 63% obywateli pomiędzy 15-24 rokiem życia oraz ponad 90% obywateli powyżej 25 roku życia⁵⁵. Postęp ubankowienia na terytorium Polski w stosunku do danych z 2012 r. jest zatem znaczący.

W czasie, gdy w Europie nasilały się prace nad koncepcją dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, nasilenie problemu związanego z brakiem dostępu do rachunków umożliwiających wykonywanie transakcji płatniczych było porównywalne. Zachodziły tutaj jednak istotne różnice pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi⁵⁶. Również i w tej statystyce Polska zajmowała słabą pozycję – blisko 55% dorosłych mieszkańców nie posiadało takiego rachunku. Gorzej wypadły tylko Litwa i Łotwa⁵⁷.

W ocenie Komisji Europejskiej wyniki badań przeprowadzanych w obszarze dostępu do usług finansowych i tak najprawdopodobniej nie pokazywały rzeczywistej skali problemu, gdyż konsumenci „wykluczeni bankowo” często odmawiali uczestnictwa w przeprowadzanych w tym zakresie ankietach⁵⁸.

Zgodnie z badaniami Eurobarometru przeprowadzonymi w 2007 r. (po uśrednieniu wyników w skali całej UE), około 7% badanych oceniało dostęp do najprostszych rachunków

⁵³ Obliczenia Komisji Europejskiej w oparciu o dane przedstawione przez Bank Światowy w „*Measuring Financial Inclusion, The Global Findex Database*”, 2012 r. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying ...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 24.

⁵⁴ Najlepiej kształtowała się sytuacja w Skandynawii (Finlandia, Dania i Szwecja), Holandii oraz Niemczech. W tych państwach niemal wszyscy badani obywatele posiadali dostęp do co najmniej jednego rachunku bankowego (w Niemczech 98%, w Holandii i Szwecji 99%, a w Danii i Finlandii 100%). Najgorzej wypadły Rumunia oraz Bułgaria, gdzie jedynie co drugi respondent był posiadaczem rachunku bankowego (w przypadku Rumunii 45%, a w przypadku Bułgarii 53%). Niewiele lepiej niż w Polsce sytuacja wyglądała we Włoszech, na Węgrzech i na Litwie (odpowiednio 71% we Włoszech, 73% na Węgrzech i 74% na Litwie).

⁵⁵ Dane przedstawione przez Bank Światowy, *DataBank. Global Financial Inclusion*, <https://databank.worldbank.org>. Zakres danych został skonfigurowany dla Polski w ramach kategorii: (1) account (% age 15+), (2) account, young adults (% ages 15-24), oraz (3) account, older adults (% ages 25+). Dane aktualne na 2017 r.

⁵⁶ Według badań przeprowadzonych w 2008 r., aż 62% dorosłych mieszkańców Łotwy nie posiadało dostępu do rachunku umożliwiającego dokonywanie transakcji płatniczych (Komisja Europejska odnosiła się tutaj do tzw. rachunków „*transaction account*”). Z kolei jeżeli chodzi o Holandię, poziom ten wynosił zaledwie 2%.

⁵⁷ „*Financial inclusion: ensuring ...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 6.

⁵⁸ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying ...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 23. Por. też dokument konsultacyjny Komisji Europejskiej, „*Financial inclusion: ensuring ...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 1-2.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

bankowych jako „trudny”. Z kolei 2% badanych stwierdziło, że dostęp do rachunku bankowego w ogóle nie jest dla nich możliwy⁵⁹. Jeżeli chodzi o Polskę to dostęp do rachunku bankowego został oceniony jako „trudny” przez 9% respondentów. Na „brak możliwości” skorzystania z usługi rachunku bankowego wskazało 6% ankietowanych⁶⁰.

Sytuacji związanej z utrzymującym się wysokim poziomem „wykluczenia bankowego” nie poprawiał zapoczątkowany w Stanach Zjednoczonych kryzys finansowy, który w latach 2008-2011 widocznie odbił się również na gospodarkach państw Unii Europejskiej. Coraz większa liczba mieszkańców odczuwała skutki tego kryzysu w wymiarze osobistym. W parze z pogorszającą się kondycją finansową konsumentów szło zaostrenie przez banki polityki zarządzania ryzykiem. W efekcie dostęp nawet do najbardziej podstawowych usług bankowych mógł z perspektywy przeciętnego konsumenta stać się jeszcze trudniejszy.

Problem „wykluczenia bankowego” nie był przy tym wyizolowanym problemem jednostek. Pociągał on za sobą daleko idące konsekwencje dla całej gospodarki europejskiej. Komisja Europejska wskazywała, że zapewnienie konsumentom dostępu do usług płatniczych w ramach UE ma kluczowe znaczenie zarówno dla pełnego wykorzystywania korzyści płynących z istnienia jednolitego rynku, jak również dla zapewnienia właściwego funkcjonowania tego rynku⁶¹. Dostęp do podstawowych usług płatniczych był traktowany jako jeden z warunków umożliwiających pełne wykorzystywanie korzyści płynących z rynku wewnętrznego. To właśnie „ubankowienie” miało umożliwiać konsumentom swobodne przemieszczanie się oraz dokonywanie zakupów dóbr i usług przy niewygórowanych kosztach transakcji, a także sprzyjać pełnemu czerpaniu z zalet płynących z handlu elektronicznego.

W podobnym tonie do Komisji wypowiadał się Parlament Europejski, który zaznaczył, że „wykluczenie bankowe”, spowodowane m.in. brakiem powszechnego dostępu

⁵⁹ Badanie Eurobarometr nr 260 „*Consumers' opinions on services of general interest*”, 2007 r., http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_260_en.pdf. Badanie obejmowało wszystkie ówczesne państwa UE z wyjątkiem Bułgarii oraz Rumunii.

⁶⁰ Może budzić zaskoczenie, że najgorzej pod tym względem wypadają Włochy, gdzie aż 16% badanych oceniło dostęp jako „trudny” i aż 8% jako „niemożliwy”. Porównywalnie zła sytuacja miała miejsce na rynku Łotewskim. Blisko 15% badanych wskazało, że dostęp do rachunku bankowego jest „trudny”, a 6% że jest „niemożliwy”. Najmniejsze problemy z dostępem do rachunków bankowych występowały w Finlandii. Zaledwie 2% respondentów oceniło, że dostęp do rachunku jest „trudny”. Korzystnie wypadły także Dania (tylko 3% badanych wskazało, że dostęp jest „trudny”), Hiszpania oraz Luksemburg (tylko 3% badanych wskazało, że dostęp jest „trudny”, a 1% że dostęp jest „niemożliwy”). Zob. badanie Eurobarometr nr 260 „*Consumers' opinions...*”, 2007 r., s. 143-144.

⁶¹ Taką tezę postawiła Komisja Europejska już na gruncie wydanego przez nią Zalecenia 2011/442. Podobnie *M. Monti*, *A new strategy for the single market...*, s. 42 i 74.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

konsumentów do podstawowych usług płatniczych, w widoczny sposób szkodziło gospodarce i rozwojowi ekonomicznemu UE⁶². Zgodnie z danymi zaprezentowanymi przez Parlament Europejski, roczny koszt potencjalnie utraconych korzyści wynikający z braku dostępu do rachunku płatniczego, szacowany był w 2012 r. na kwotę od 185 euro do nawet 365 euro w przeliczeniu na jednego konsumenta⁶³. Wartości te choć jednostkowo stosunkowo niskie, w zestawieniu z danymi o ilości mieszkańców UE, którzy nie posiadali dostępu do rachunku bankowego, pokazują skalę omawianego problemu. Zgodnie z szacunkami Komisji Europejskiej w 2012 roku około 7% dorosłych mieszkańców UE (tj. około 30 milionów osób) nie posiadało rachunku bankowego⁶⁴. W efekcie, na stan z 2012 roku (a więc na dwa lata przed przyjęciem dyrektywy PAD), koszt potencjalnie utraconych korzyści finansowych związanych z „wykluczeniem bankowym” mógł sięgać blisko 11 miliardów euro rocznie.

Komisja Europejska podkreślała przy tym, że utrzymujący się poziom „wykluczenia bankowego”, jako jeden z czynników blokujących pełne wykorzystanie potencjału płynącego z rynku wewnętrznego, miał wynikać między innymi ze stosowanych przez dostawców usług płatniczych (w szczególności banków) znacznych ograniczeń w dostępie nawet do najbardziej uproszczonych rachunków bankowych⁶⁵. Obostrzenia te miały zdecydowanie wykraczać poza minimalne wymogi przewidziane przepisami prawa. Takie działanie w sposób nieunikniony prowadziło do pogłębienia się problemu „wykluczenia bankowego” oraz narastania podziałów pomiędzy społecznościami w pełni korzystającymi z rozwijającego się rynku usług finansowych, a społecznościami zupełnie wyłączonymi z tego rynku.

W związku z postępującym rozwojem bankowości elektronicznej, dostęp do rachunku bankowego stał się niejako warunkiem koniecznym do korzystania z produktów oszczędnościowych, inwestycyjnych, kredytowych, a nawet ubezpieczeniowych. Dynamiczny rozwój bankowości pozwolił na szybkie odejście od klasycznej bankowości osobistej. Wiele tradycyjnych produktów opartych na rozliczeniach gotówkowych zostało wycofanych lub zmarginalizowanych w ofertach banków. Niektóre państwa członkowskie wprowadziły nawet ograniczenia w ilościach transakcji gotówkowych, jakie mogą być zaakceptowane

⁶² Zob. lit. A preambuły do Rezolucji 2012.

⁶³ Zob. lit. B preambuły do Rezolucji 2012.

⁶⁴ Zob. dokument roboczy służb Komisji, *Consultation on access...*, 6.10.2010 r., s. 3.

⁶⁵ Zob. motyw (1) oraz (2) Zalecenia 2011/442 oraz dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 7, 27 i 52.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

przez sprzedawców (np. Słowenia)⁶⁶. W efekcie, konsumenci, którzy nie posiadali dostępu do rachunku bankowego, musieli liczyć się z narastającymi trudnościami w dokonywaniu bieżących rozliczeń i transakcji pieniężnych. W pewnych przypadkach brak dostępu do rachunku bankowego mógł nawet uniemożliwić uczestniczenie w niektórych relacjach gospodarczych. Przykładowo, w niektórych państwach członkowskich faktycznym wymogiem zatrudnienia jest posiadanie rachunku bankowego⁶⁷. „Wykluczenie bankowe” skutkowało również brakiem dostępu do rozwijających się kanałów sprzedaży on-line (e-handel; e-commerce), koniecznością ponoszenia wyższych kosztów transakcji gotówkowych, oraz problemami z najmem nieruchomości, otrzymywaniem płac i świadczeń, oraz z opłacaniem rachunków i podatków⁶⁸.

Zapewnienie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych miało stanowić instrument do walki z problemem „wykluczenia bankowego”.

III. Znaczenie społeczne

„Wykluczenie bankowe” to problem, który nie tylko przekłada się na sposób w jaki konsumenci zarządzają swoimi majątkami, ale także zjawisko pośrednio oddziałujące na jakość ich życia społecznego.

Można stwierdzić, że na skutek dynamicznego rozwoju usług finansowych, dostęp do rachunku bankowego (lub płatniczego) stał się niejako warunkiem koniecznym do pełnego i nieskrępowanego uczestniczenia w nowoczesnym życiu społecznym⁶⁹. W rozwijającym się społeczeństwie konsumpcyjnym oraz w dobie przyspieszonego rozwoju technologicznego, posiadanie rachunku bankowego (płatniczego) nie tylko zapewnia możliwość uczestniczenia w obrocie towarami i usługami. Niejednokrotnie bowiem dostęp do opieki zdrowotnej, opieki socjalnej, mieszkalnictwa, zatrudnienia czy edukacji także uzależniony jest od możliwości wykonywania podstawowych transakcji płatniczych, w tym m.in. polecenia przelewu czy polecenia zapłaty.

⁶⁶ Zob. opracowanie przygotowane przez Narodowy Bank Węgier, A. Turján (red.), É. Divéki (red.), É. Keszy-Harmath (red.), G. Kóczán (red.), K. Takács (red.), Nothing is free: A survey of the social cost of the main payment instruments in Hungary, 2011 r., s. 118.

⁶⁷ Dokument konsultacyjny „Financial inclusion: ensuring...”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 8.

⁶⁸ Komisja Europejska w dokumencie roboczym służb Komisji „Consultation on access to a basic payment account”, 6.10.2010 r., s. 3.

⁶⁹ Podobnie Komisja Europejska w dokumencie roboczym służb Komisji „Consultation on access to a basic payment account”, 6.10.2010 r., s. 3.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Jak zostało to już wcześniej zasygnalizowane, badania rynkowe pokazują, że znaczna część osób dotkniętych problemem „wykluczenia bankowego” to jednostki znajdujące się w trudnej sytuacji społecznej, w tym osoby ubogie, bezrobotne, korzystające z pomocy społecznej, emeryci oraz imigranci⁷⁰. Można zatem przyjąć, że „wykluczenie bankowe” jest składową szerszego problemu „wykluczenia społecznego”, które dotyka osób pozbawionych dostępu (lub co najmniej posiadających ograniczony dostęp) do mieszkalnictwa, opieki zdrowotnej, zatrudnienia, edukacji czy kultury. Niewystarczający poziom „ubankowienia” staje się zatem istotnym czynnikiem ryzyka dla narastania problemów społecznych.

Powyższe wnioski znajdują potwierdzenie w wynikach przeprowadzonych analiz i konsultacji publicznych. Zgodnie z badaniami grupy eksperckiej opisującej przyczyny „wykluczenia bankowego”, dostęp do podstawowych usług finansowych jest istotnym elementem warunkującym integrację społeczną w realiach współczesnej Europy⁷¹. Co więcej, konsekwencje takiego wykluczenia mogą mieć również charakter indywidualny. Niedostępność produktów i usług bankowych jak również nieumiejętność korzystania z nich może bowiem obniżać poczucie własnej wartości i powodować izolację społeczną jednostek⁷².

Naturalną konsekwencją niskiego poziomu ubankowienia w społeczeństwie europejskim jest zatem podjęcie dyskusji o potrzebie przyznania konsumentom ogólnego prawa dostępu do rachunku bankowego. Wprowadzenie takiej konstrukcji prawnej niewątpliwie ingerowałoby w porządek prawny większości państw UE. Przyjęcie dyrektywy PAD stanowi pierwszy krok ku realizacji tej koncepcji.

⁷⁰ Tzw. „konsumentów wrażliwych” (ang. *vulnerable consumers*).

⁷¹ *Financial services provision...*, 2008 r., s. 5.

⁷² Zob. dokument roboczy służb Komisji, *Consultation on access...*, 6.10.2010 r., s. 4. Por. też wprowadzenie do konsultacji publicznych przeprowadzonych przez Komisję Europejską, „*Financial inclusion: ensuring...*”, 6.02.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 1-2.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Rozdział II. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie europejskim oraz w wybranych państwach członkowskich

§1. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie europejskim

I. Wątki historyczne oraz rozwój koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i podstawowych usług płatniczych

Choć wizja powszechnego dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych nie zmieniła się istotnie od czasu przyjęcia pierwszych, koncepcyjnych zarysów tej konstrukcji, to nie od razu rzecz jasna było wiadome kto, w jakim zakresie oraz na jakich warunkach powinien móc korzystać z jej dobrodziejstw.

Podjęcie pierwszych kroków w kierunku realizacji koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego na rynku europejskim należy przypisać Komisji Europejskiej. Już w Zielonej księdze w sprawie detalicznych usług finansowych na jednolitym rynku z 2007 r. zaznaczono potrzebę wprowadzenia rachunków podstawowych. W ocenie Komisji, zarówno konsumenci, jak i dostawcy usług płatniczych odnieśliby realne korzyści, jeśli można byłoby oferować opcjonalne, uproszczone, znormalizowane usługi finansowe, takie jak podstawowe rachunki bankowe. Rachunki te miały być z założenia mniej kompleksowe niż inne produkty finansowe i miały spełniać wymogi europejskich norm ochrony konsumentów, w szczególności w zakresie obowiązków informacyjnych⁷³. Był to jednak jedynie ogólny zarys rozwijającej się dopiero koncepcji.

Konkretne rozwiązania w tym zakresie zostały zaprezentowane przez Komisję Europejską w trakcie konsultacji publicznych z 2009 r. Zakładano wówczas, że funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego miałyby ograniczać się wyłącznie do podstawowych transakcji płatniczych. Z zakresu rachunku podstawowego wyłączony miał być dostęp do innych usług finansowych, takich jak lokaty oszczędnościowe, ubezpieczenia, konta emerytalne oraz możliwość zaciągnięcia kredytu w rachunku⁷⁴. W założeniach Komisji Europejskiej, dostęp do podstawowego rachunku płatniczego miał być zagwarantowany

⁷³ Zielona księga w sprawie detalicznych usług finansowych na jednolitym rynku, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0226&from=PL>, 30.4.2007 r., pkt 27 *in fine*.

⁷⁴ „Financial inclusion: ensuring ...”, 6.02.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 4. Rozszerzenie funkcjonalności rachunku podstawowego na dodatkowe usługi finansowe miało być dopiero elementem dalszych prac koncepcyjnych nad kształtem takiego rachunku.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wszystkim obywatelom lub rezydentom UE⁷⁵. Nie było natomiast jasne, po pierwsze, czy wszyscy dostawcy usług płatniczych w UE powinni zostać zobowiązani do świadczenia usługi rachunku podstawowego oraz, po drugie, czy dostęp do takiego rachunku powinien być zupełnie bezpłatny⁷⁶.

Już wtedy Komisja zakładała jednak, że wdrożenie przez państwa członkowskie stosownych rozwiązań realizujących w praktyce postulat „włączenia finansowego”, będzie wymagało czynnego zaangażowania ze strony organów europejskich. Chodziło tutaj o przyjęcie niewiążących rekomendacji lub zaleceń skierowanych do państw członkowskich, które miały określać ogólne ramy dostępu do podstawowego rachunku płatniczego⁷⁷ (tzw. *soft law approach*)⁷⁸. Takie podejście nie znalazło jednak szerokiego poparcia wśród uczestników konsultacji publicznych przeprowadzonych w 2009 r.⁷⁹

Ogólny wniosek jak płynął z przeprowadzonych badań był taki, że powszechny dostęp do podstawowego rachunku płatniczego jest pożądanym i uznany za niezbędny dla prawidłowego funkcjonowania obywateli w społeczeństwie. Uznano, że bliska zależność pomiędzy „wykluczeniem bankowym” oraz „wykluczeniem społecznym” pozwala przyjąć, że brak dostępu do rachunku podstawowego może przekładać się na pozbawienie mieszkańców UE ich podstawowych praw socjalnych i ekonomicznych⁸⁰.

⁷⁵ Ang. „*citizen or resident*”. Zob. „*Financial inclusion: ensuring...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 4.

⁷⁶ Zob. pytania nr 5 i 6 w „*Financial inclusion: ensuring...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 10.

⁷⁷ „*Financial inclusion: ensuring...*”, 6.2.2009 r., MARKT/H3/MI D(2009), s. 13.

⁷⁸ Do przykładów tzw. prawa miękkiego (ang. *soft law*) stanowiącego w Unii Europejskiej zalicza się najczęściej zalecenia oraz opinie. Wyznaczają one pewne ogólne ramy regulacyjne oraz standardy zachowania oczekiwanego od adresatów norm, z tym zastrzeżeniem, że formalnie rzecz biorąc nie są one wiążące. Por. R. Kaszubski, Funkcjonalne źródła prawa bankowego publicznego, 2006 r., roz. I, pkt. 1.4.

⁷⁹ Koncepcja wprowadzenia w tym zakresie instrumentów prawa miękkiego budziła największy sprzeciw wśród przedstawicieli branży finansowej. Postulowano aby rola Komisji Europejskiej ograniczała się raczej do monitorowania rynku usług płatniczych oraz przyjmowania dobrych praktyk (ang. *best practices* lub *code of conduct*), które nadawałyby jedynie ogólny kierunek zmianom pożądanym w zakresie zapewnienia powszechnego dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Z kolei w ocenie branży finansowej, stanowienie miękkiego prawa w tym obszarze stanowiłoby krok dalej, a Komisja powinna się na niego zdecydować tylko wtedy, gdy okaże się to konieczne. Wiele odpowiedzi udzielonych w trakcie konsultacji wskazywało także na brak wystarczającego zaangażowania po stronie władz państwowych, aby aktywnie zaangażować się w walkę z problemem „wykluczenia bankowego”. Co ciekawe, również w środowiskach konsumenckich nie było zgodności co do potrzeby przyjęcia choćby niewiążących ram regulacyjnych. Jako alternatywę proponowano podjęcie działań zmierzających do dobrowolnej samoregulacji (ang. *self-regulation*). Część uczestników konsultacji podkreślała jednak potrzebę odgórnego narzucenia przez Komisję Europejską co najmniej zakresu najważniejszych funkcjonalności, jakie należy zapewnić konsumentom w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Kierunek *soft law* popierały w szczególności środowiska akademickie. Zob. „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r., dostępne pod adresem:

http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/inclusion/consultation_summary_en.pdf, s. 17-18.

⁸⁰ Zob. „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r., s. 4.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zarówno przedstawiciele środowisk publicznych jak i biorący udział w konsultacjach konsumenci zgodzili się, że dostęp do podstawowego rachunku płatniczego powinien być raczej przywilejem, aniżeli obowiązkiem. Dostęp do rachunku podstawowego powinien być bezpłatny lub ewentualnie powinien pociągać za sobą konieczność ponoszenia jedynie minimalnych opłat⁸¹. Z kolei w ocenie branży finansowej, idea rachunku podstawowego, pomimo jej ogólnej słuszności, nie powinna prowadzić do naruszenia elementarnej zasady swobody kontraktowania⁸². Sektor finansowy w zdecydowanej większości odrzucił przy tym ideę bezpłatnego dostępu do rachunku podstawowego⁸³. Co istotne, już wówczas postrzegano dostęp do podstawowego rachunku płatniczego i podstawowych usług płatniczych jako usługę użyteczności publicznej. Takie podejście prezentowały środowiska akademickie oraz organizacje typu *think-tank*⁸⁴.

Kolejne konsultacje publiczne, które zostały przeprowadzone w okresie od października do listopada 2010 r., w zasadzie potwierdziły wnioski wyciągnięte z poprzednich badań⁸⁵. Komisja Europejska poszła jednak o krok dalej i oczekiwała dyskusji dotyczącej konkretnych rozwiązań konstrukcyjnych dla projektowanego rachunku podstawowego. Chodziło tutaj przede wszystkim o rozważenie zakresu usług oferowanych w ramach podstawowego rachunku płatniczego (tj. funkcjonalności, które powinny być związane z rachunkiem podstawowym) oraz kręgu podmiotów uprawnionych do uzyskania dostępu do takiego rachunku⁸⁶.

Wnioski przedstawione przez Komisję Europejską w dokumencie konsultacyjnym z 2010 r. pozwalały już określić przewidywany ogólny kształt rachunku podstawowego. W ocenie Komisji:

- 1) podstawowy rachunek płatniczy powinien być oferowany konsumentom przez dostawców we wszystkich państwach członkowskich,

⁸¹ Zdania w tym zakresie były podzielone. Część z biorących udział w konsultacjach przedstawicieli organów publicznych (a nawet konsumentów) wskazywała, że dostęp do rachunku podstawowego nie powinien być zupełnie bezpłatny. Zob. „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r., http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/inclusion/consultation_summary_en.pdf, s. 11.

⁸² „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r., s. 5.

⁸³ „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r., s. 11. Jako rozwiązanie alternatywne rozważano, aby to państwo (w miejsce konsumentów) ponosiło koszt prowadzenia rachunków podstawowych.

⁸⁴ „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r., s. 6.

⁸⁵ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Annexes 1-17 to the impact assessment. Accompanying the document Commission Recommendation on access to a basic payment account*”, 18.7.2011 r., SEC(2011)906, s. 9-13.

⁸⁶ Zob. dokument roboczy służb Komisji, *Consultation on access to a basic payment account*, 6.10.2010 r., s. 4 i 5.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 2) z dostępem do rachunku podstawowego powinny wiązać się przystępne koszty⁸⁷,
- 3) rachunek ten z założenia powinien różnić się od standardowych rachunków bankowych (płatniczych) dostępnych w ofertach dostawców,
- 4) należało przyjąć listę funkcjonalności, które byłyby zagwarantowane w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, przy czym dostęp do kredytu w takim rachunku, różnych mechanizmów oszczędnościowych (w tym emerytalnych) oraz produktów ubezpieczeniowych powinien być wyłączony z zakresu tej usługi⁸⁸,
- 5) należało dążyć do jak najszerzej dostępności nowej usługi – w tym celu warunki dla otwarcia rachunku podstawowego nie powinny dyskryminować konsumentów ze względu na ich narodowość lub miejsce zamieszkania, a możliwość skorzystania z usługi rachunku podstawowego nie powinna być wiązana z innymi produktami finansowymi oferowanymi przez dostawcę usług płatniczych⁸⁹,
- 6) aby zapewnić jednolite podejście do nowej usługi we wszystkich państwach członkowskich, należało przyjąć ogólne ramy regulacyjne na poziomie unijnym⁹⁰, oraz
- 7) należało podjąć wzmożone akcje informacyjne, których celem byłoby uświadomienie konsumentów „wykluczonych bankowo” o przysługującej im możliwości skorzystania z usługi podstawowego rachunku płatniczego⁹¹.

Przyjęte przez Komisję Europejską założenia co do kształtu usługi podstawowego rachunku płatniczego spotkały się z ogólną aprobatą podmiotów uczestniczących w konsultacjach

⁸⁷ Struktura takich kosztów miała zakładać specyfikę rynku w poszczególnych państwach członkowskich.

⁸⁸ W ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego konsument powinien mieć jednak dostęp do takich funkcjonalności jak wpłaty i wypłaty gotówkowe, realizacja podstawowych transakcji płatniczych, możliwość otrzymywania przychodu, możliwość dokonywania płatności za rachunki i podatki oraz realizacji zakupu dóbr i usług. Komisja wprost zakładała, że z dostępem do rachunku podstawowego powinna wiązać się również możliwość korzystania z elektronicznych instrumentów płatniczych (jak karty bankomatowe oraz karty płatnicze). Możliwość zaciągnięcia kredytu w rachunku bankowym nie powinna jednak stanowić w ocenie Komisji elementu usługi podstawowego rachunku płatniczego, niezależnie od celu lub konkretnej formy takiego kredytu. Zob. *Consultation on access to a basic payment account*, 6.10.2010 r., s. 7.

⁸⁹ Komisja wprost wskazała, że otwarcie rachunku podstawowego nie może być uzależnione od takich czynników jak regularność uzyskiwanych przychodów, zatrudnienie, historia kredytowa, poziom zadłużenia, zagrożenie upadłością (lub niewypłacalnością) oraz prognoza kształtu i częstotliwości przyszłych operacji na rachunku. Jednocześnie podkreślono, że prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego może zostać ograniczone, jeżeli konsument posiada już rachunek płatniczy w danym państwie członkowskim lub gdy przemawiają za tym względy bezpieczeństwa publicznego lub konieczności przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowania terroryzmu. *Consultation on access to a basic payment account*, 6.10.2010 r., s. 8.

⁹⁰ *Consultation on access to a basic payment account*, 6.10.2010 r., s. 4-11.

⁹¹ Chodziło tutaj nie tylko o ogólny obowiązek informowania przez dostawców o usłudze rachunku podstawowego, ale również o przedkontraktowe obowiązki informacyjne, które miały wskazywać konsumentowi możliwość wyboru pomiędzy tradycyjnymi rachunkami bankowymi a podstawowym rachunkiem płatniczym.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

publicznych. Środowiska konsumenckie i przedstawiciele organów administracji publicznej byli zgodni co do tego, że zasada „dostępności” rachunku podstawowego powinna obejmować wszystkich mieszkańców UE, bez względu na ich narodowość oraz status finansowy. Przewidywano, że dostawcy usług płatniczych będą mogli odmówić konsumentowi dostępu do rachunku podstawowego wyłącznie z uwagi na ochronę interesu publicznego i obowiązki związane z należyłą identyfikacją posiadacza rachunku⁹². Nie było zaskoczeniem, że zupełnie odmienne stanowisko zajęli przedstawiciele branży finansowej. W ich ocenie przyznanie niemalże bezwarunkowego dostępu do podstawowego rachunku płatniczego naruszałoby zasadę proporcjonalności, ograniczałoby swobodę kontraktowania oraz stanowiłoby istotną przeszkodę w należyтым realizowaniu przez dostawców usług płatniczych obowiązków związanych z oceną ryzyka oraz przeciwdziałaniem praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu⁹³. Wśród uczestników konsultacji przeważał pogląd, że rachunek podstawowy powinien być odpłatny, przy czym koszt związany z otwarciem i prowadzeniem takiego rachunku powinien być „rozsądny”, „przystępny” lub „niski”⁹⁴.

Przeprowadzenie przez Komisję Europejską szeregu konsultacji publicznych doprowadziło pod koniec 2010 r. do przyjęcia inicjatywy strategicznej w celu podjęcia prac nad zapewnieniem pełnego udziału wszystkich obywateli UE w rynku wewnętrznym oraz zwiększeniem dostępu do towarów i usług oferowanych przez Internet. Szczegółowym celem tej inicjatywy było zapewnienie wszystkim obywatelom i mieszkańcom UE prawa do podstawowych usług bankowych, w tym do najprostszych rozwiązań umożliwiających dokonywanie płatności elektronicznych⁹⁵. Stanowczo postawiony postulat nie znalazł jednak przełożenia w realnych działaniach prawodawczych. Parlament Europejski w kwietniu 2011 r. roku wydał rezolucję⁹⁶, w której wezwał Komisję Europejską do przedłożenia propozycji legislacyjnej, ukierunkowanej między innymi na zagwarantowanie powszechnego dostępu do określonych podstawowych usług płatniczych.

⁹² Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Annexes 1-17 to...*”, 18.7.2011 r., SEC(2011)906, s. 10.

⁹³ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Annexes 1-17 to...*”, 18.7.2011 r., SEC(2011)906, s. 11.

⁹⁴ Zgodnie z angielską wersją językową: „*reasonable*”, „*affordable*” oraz „*low cost*”. Kwestia odpłatności podstawowego rachunku płatniczego była jedną z niewielu, gdzie panowała względna zgodność zarówno wśród organów publicznych, konsumentów, jak i przedstawicieli branży finansowej. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Annexes 1-17 to...*”, 18.07.2011 r., SEC(2011)906, s. 11.

⁹⁵ Zob. pkt 9 załącznika nr 1 pt. „*Inicjatywy strategiczne, których przyjęcie zaplanowano na 2011 r.*” do Komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. „*Program Prac Komisji Na Rok 2011*”, 27.10.2010 r., (COM(2010)0623).

⁹⁶ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 6.4.2011 r. w sprawie Jednolitego Rynku dla Europejczyków, 2010/2278(INI).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Prace koncepcyjne nad zapewnieniem powszechnego dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz podstawowych usług płatniczych zaowocowały ostatecznie opracowaniem przez Komisję Europejską pierwszych ogólnych ram regulacyjnych w zakresie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i podstawowych usług płatniczych. Ramy te zostały określone w Zaleceniu 2011/442⁹⁷.

W preambule do Zalecenia 2011/442 Komisja wyraźnie wskazała, jakie motywy przesądziły o kształcie podstawowego rachunku płatniczego. Pełne wykorzystanie korzyści płynących z jednolitego rynku, zapewnienie właściwego funkcjonowania tego rynku, niska dostępność najprostszycych usług płatniczych, restrykcyjne kryteria otwierania rachunków płatniczych stosowane przez dostawców usług płatniczych, pogłębiający się problem „wykluczenia bankowego” i „wykluczenia społecznego”, utrudniony dostęp do podstawowych towarów i usług – wszystkie te elementy stanowiły uzasadnienie dla opracowania nowych ram regulacyjnych⁹⁸.

Jeżeli chodzi o skalę dostępności rachunków podstawowych, założenie Komisji było proste. W każdym państwie członkowskim, każdy konsument, który legalnie przebywa na terytorium UE i który nie posiada innego rachunku bankowego w tym państwie członkowskim, który umożliwiałby mu korzystanie z usług w zakresie przewidzianym dla rachunku podstawowego, powinien mieć możliwość otwarcia i korzystania z takiego rachunku⁹⁹. Państwa członkowskie powinny przy tym dopilnować, aby przynajmniej jeden dostawca usług płatniczych był odpowiedzialny za oferowanie podstawowych rachunków płatniczych w ich jurysdykcji¹⁰⁰.

Powszechny dostęp do podstawowego rachunku płatniczego miał być nierozwalanie związany z dostępem do zakresu niezbędnych usług płatniczych. Usługi te miały obejmować m.in. możliwość realizacji podstawowych transakcji płatniczych, w tym przy użyciu karty

⁹⁷ Zalecenie Komisji z dnia 18 lipca 2011 r. w sprawie dostępu do zwykłego rachunku płatniczego (2011/442/UE); Dz.Urz. UE L 190 z dnia 21 lipca 2011 r., s. 87 (przyp. aut.). Poprzestanie na przyjęciu niewiążącego aktu prawa europejskiego można odczytywać jako ugięcie się przez Komisję Europejską pod naciskiem branży finansowej, która otwarcie sprzeciwiała się podjęciu prac legislacyjnych nad tzw. prawem twardym (ang. *hard law*). Najwidoczniej instrument prawa miękkiego był w ocenie Komisji jedynym rozwiązaniem, które mogło być ówczesnie zaakceptowane przez możliwie najszerszy krąg uczestników rynku finansowego.

⁹⁸ Zob. motyw (1) i (2) Zalecenia 2011/442.

⁹⁹ Zob. motyw (7) oraz ust. 2 Zalecenia 2011/442. Państwa członkowskie powinny przy tym gwarantować, że konsumenci uzyskają dostęp do podstawowych usług płatniczych bez względu na ich sytuację finansową, wynikającą np. z braku zatrudnienia lub ogłoszenia upadłości konsumenckiej.

¹⁰⁰ Zob. ust. 3 Zalecenia 2011/442.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczej¹⁰¹ oraz za pośrednictwem dostępu do bankowości internetowej, a także dokonywania wpłat oraz wypłat środków pieniężnych¹⁰². Z funkcjonalności rachunku podstawowego wprost wyłączono jednak dopuszczalność wykonywania zleceń skutkujących powstaniem ujemnego salda rachunku (debet)¹⁰³. Komisja wprost wskazała, że dostęp do kredytu nie powinien być uznawany za nieodłączny element podstawowego rachunku płatniczego ani za związane z nim prawo¹⁰⁴.

Z dostępem do rachunku podstawowego miały wiązać się także szczególne mechanizmy chroniące interesy konsumentów. Przykładowo w przypadku odmownej decyzji dostawcy co do otwarcia podstawowego rachunku płatniczego, konsument powinien zostać bezzwłocznie, na piśmie i nieodpłatnie, poinformowany o przyczynach i uzasadnieniu dla takiej odmowy¹⁰⁵. Co istotne, dostęp do podstawowego rachunku płatniczego nie powinien być uzależniony od wykupienia dodatkowych usług¹⁰⁶, a sam rachunek miał być oferowany nieodpłatnie lub za „racjonalną” opłatą¹⁰⁷.

Zalecenie 2011/442 niewątpliwie stanowiło istotny krok w kierunku regulacji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i podstawowych usług płatniczych. Niestety, oczekiwania Komisji, która postulowała, aby państwa członkowskie podjęły środki niezbędne do zastosowania zaleconych rozwiązań najpóźniej w ciągu 6 miesięcy¹⁰⁸, nie przełożyły się na realne działania na szczeblach krajowych. Nie sprzyjał temu niewiążący charakter Zalecenia 2011/442.

W pierwszej połowie roku 2012 Komisja Europejska podjęła decyzję o przeprowadzeniu kolejnych konsultacji publicznych¹⁰⁹. We wprowadzeniu do dokumentu konsultacyjnego wyraźnie zaznaczono, że na przestrzeni ostatnich lat państwa członkowskie podjęły szereg działań zmierzających do poprawy przejrzystości opłat związanych z rachunkami bankowymi, uproszczenia mechanizmów przenoszenia rachunków oraz zapewnienia dostępu

¹⁰¹ Chodziło tutaj jednak wyłącznie o taką kartę płatniczą, która nie umożliwiałaby realizacji transakcji płatniczych o wartości przekraczającej bieżące saldo danego rachunku płatniczego. Zob. ust. 6 lit. d pkt (ii) Zalecenia 2011/442.

¹⁰² Zob. motyw (11) oraz ust. 6 Zalecenia 2011/442.

¹⁰³ W odmiennym kierunku poszedł jednak polski prawodawca na gruncie implementacji dyrektywy PAD, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszego opracowania.

¹⁰⁴ Zob. motyw (11) oraz ust. 8 Zalecenia 2011/442.

¹⁰⁵ Zob. ust. 5 Zalecenia 2011/442.

¹⁰⁶ Zob. ust. 7 Zalecenia 2011/442.

¹⁰⁷ Zob. ust. 9-12 Zalecenia 2011/442.

¹⁰⁸ Licząc od daty publikacji Zalecenia 2011/442 tj. od 2.7. 2011 r.

¹⁰⁹ Konsultacje publiczne zostały przeprowadzone w okresie od 20 marca do 12 czerwca 2012 r. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Consultation on bank accounts*”, 20.3.2012 r.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

do podstawowych rachunków płatniczych. Jednakże wskutek braku wiążących ram regulacyjnych na poziomie unijnym, realizacja powyższych postulatów przebiegała odmiennie w poszczególnych państwach członkowskich, prowadząc do istotnego zróżnicowania środków ochrony przyznanych konsumentom¹¹⁰. Ogólny wniosek płynący z odpowiedzi nadesłanych na prowadzone przez Komisję konsultacje był taki, że tak branża finansowa, jak i znaczna część organów administracji publicznej nie widziała istotnych przeszkód, które utrudniałyby konsumentom ubieganie się o dostęp do rachunku podstawowego. Argumentowano, że rynek usług finansowych dostosował się bądź do Zalecenia 2011/442, bądź do analogicznych rozwiązań przyjętych bezpośrednio na szczeblu krajowym. Tym samym nie dostrzegano potrzeby podejmowania dalszych działań, które zmierzałyby do upowszechnienia dostępu mieszkańców UE do rachunku podstawowego. Zupełnie inne podejście prezentowały środowiska konsumenckie¹¹¹. Ówczesny poziom regulacji został uznany za niewystarczający. W wielu państwach członkowskich ciągle występowały znaczne trudności w dostępie konsumentów do podstawowego rachunku płatniczego. Postulowano podjęcie zaawansowanych prac legislacyjnych przez Komisję Europejską i Parlament Europejski. W ich następstwie dostawcy usług płatniczych mieliby zostać odgórnie zobowiązani do zapewnienia odpowiedniego dostępu do rachunków podstawowych. Polska bez wątplenia zaliczała się do tej grupy państw członkowskich, w których przebieg prac dostosowawczych do rekomendacji przyjętych w Zaleceniu 2011/442 wyglądał najgorzej. W trakcie konsultacji z 2012 r. zadeklarowano, że Polska rozważa dopiero częściową samoregulację sektora finansowego¹¹².

W ocenie respondentów ziściły się wszystkie te obawy, które były szeroko prezentowane już na etapie wcześniejszych konsultacji. Dobrowolne wdrożenie rozwiązań związanych z rachunkiem podstawowym było z założenia skazane na niepowodzenie. W obliczu braku wiążącej regulacji na poziomie unijnym, trudno bowiem przyjąć, aby wysokie koszty implementacji technicznych rozwiązań umożliwiających dostęp do rachunku podstawowego, w powiązaniu z oczekiwanym zmniejszeniem zysków spowodowanym odpływem klientów z tradycyjnych produktów bankowych do – co do zasady – nieodpłatnego lub niskopłatnego

¹¹⁰ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Consultation on...*”, 20.3.2012 r., s. 2.

¹¹¹ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 28.

¹¹² Zob. zestawienie opracowane przez służby Komisji w dokumencie roboczym pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 28-29. Warto wskazać, że w tym samym czasie niektóre państwa członkowskie zdążyły przyjąć już stosowne wiążące prawnie rozwiązania (Belgia, Francja oraz Włochy).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunku podstawowego, dawały wystarczający asumpt do przeprowadzenia koniecznych zmian.

W świetle niepowodzeń związanych z realizacją Zalecenia 2011/442, konieczne stało się podjęcie dalszych prac legislacyjnych nad dostępem do podstawowego rachunku płatniczego. W rezolucji z dnia 4 lipca 2012 r.¹¹³ Parlament Europejski zaznaczył, że sprawne funkcjonowanie rynku wewnętrznego oraz rozwój nowoczesnej społecznej gospodarki rynkowej zależy m.in. od zapewnienia powszechnego i łatwego dostępu do przystępnych cenowo podstawowych usług płatniczych¹¹⁴. Parlament Europejski jednocześnie wezwał Komisję Europejską do przedłożenia projektu aktu prawnego regulującego kwestię dostępu do podstawowych usług płatniczych¹¹⁵.

W 2013 r. Komisja Europejska przedłożyła propozycję dyrektywy w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (znanej obecnie jako dyrektywa PAD)¹¹⁶.

II. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w dyrektywie PAD

Dyrektywa PAD, która została opublikowana 28 sierpnia 2014 r. i weszła w życie 17 września tego samego roku, stanowi owoc wieloletnich prac nad rozwojem koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych¹¹⁷. W znacznej mierze powtarza ona rozwiązania, które ogólnie zostały już zarysowane na gruncie Zalecenia 2011/442.

Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego zostały zamieszczone w rozdziale IV dyrektywy PAD (*Dostęp do rachunków płatniczych*). Intencją prawodawcy europejskiego najogólniej rzecz biorąc było to, aby konsumenci, którzy legalnie przebywają w UE i którzy ubiegają się o rachunek płatniczy lub korzystają z takiego rachunku, nie byli dyskryminowani ze względu na obywatelstwo, miejsce zamieszkania lub ze wszelkich innych

¹¹³ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 4.07.2012 r. zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie dostępu do podstawowych usług bankowych, (2012/2055 (INI)), P7_TA(2012)0293.

¹¹⁴ Zob. lit. A preambuły do Rezolucji Parlamentu Europejskiego z 4.7.2012 r.

¹¹⁵ Zob. pkt 1 Rezolucji Parlamentu Europejskiego z 4.7.2012 r.

¹¹⁶ Propozycja dyrektywy w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, COM(2013)266, 8.5.2013 r.

¹¹⁷ Jak zostało to zaznaczone w rozdziale I, poza zakresem niniejszej rozprawy znajdują się pozostałe zmiany wprowadzone ustawą PAD, które wynikają z implementacji dyrektywy PAD do krajowego porządku prawnego. Chodzi tutaj przede wszystkim o rozszerzone obowiązki informacyjne nałożone na dostawców usług płatniczych w zakresie porównywalności opłat oraz o nowe zasady przenoszenia rachunków płatniczych.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

powodów. Chodzi tutaj w szczególności o dyskryminację ze względu na sytuację finansową konsumenta, jego zatrudnienie, poziom dochodów, historię kredytową czy upadłość konsumentką¹¹⁸. Co ciekawe, w dyrektywie PAD wprowadzona została definicja konsumenta „legalnie przebywającego w Unii”. Przez pojęcie to należy rozumieć sytuację, gdy osoba fizyczna ma prawo pobytu w państwie członkowskim na mocy przepisów unijnych lub krajowych, co obejmuje konsumentów bez stałego adresu zamieszkania i osoby ubiegające się o azyl na podstawie Konwencji genewskiej z dnia 28 lipca 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców, protokołu do niej z dnia 31 stycznia 1967 r. i innych właściwych umów międzynarodowych¹¹⁹. Kategoria konsumentów „legalnie przebywających w Unii” to zatem pojęcie szersze niż obywatele Unii Europejskiej.

Najistotniejszym rozwiązaniem przyjętym w ramach PAD jest przyznanie konsumentom legalnie przebywającym w Unii prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (zob. literalne brzmienie tytułu art. 16 PAD)¹²⁰. Prawo to przysługuje niezależnie od miejsca zamieszkania konsumenta oraz zawiera w sobie uprawnienie do otwarcia i korzystania z podstawowego rachunku płatniczego w instytucjach kredytowych zlokalizowanych na terytorium państw członkowskich¹²¹. Ani w motywach do dyrektywy PAD, ani też w ramach konkretnych przepisów nie wyjaśniono jaka jest natura tego „prawa”. Na próżno szukać takiego wytlumaczenia również w dokumentach roboczych służb Komisji Europejskiej, które zostały wydane w trakcie prac koncepcyjnych nad nową regulacją. W tym miejscu należy tylko zasygnalizować, że prof. Mario Monti, w swoim raporcie z 2010 r.¹²², zasugerował, że elementarne usługi bankowe (takie jak np. usługa podstawowego rachunku

¹¹⁸ Zob. motyw (35) oraz art. 15 PAD.

¹¹⁹ Zob. motyw (36) oraz art. 2 pkt 2 PAD. Pojęcie to obejmuje zatem zarówno obywatele UE, jak i obywatele państw trzecich, którzy już korzystają z praw na mocy unijnych aktów prawnych, takich jak: (1) rozporządzenie Rady (EWG) nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U. L 149 z 5.07.1971, s. 2), (2) dyrektywa Rady 2003/109/WE z dnia 25 listopada 2003 r. dotycząca statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi (Dz.U. L 16 z 23.1.2004, s. 44), (3) rozporządzenie Rady (WE) nr 859/2003 z dnia 14 maja 2003 r. rozszerzające przepisy rozporządzenia (EWG) nr 1408/71 i rozporządzenia (EWG) nr 574/72 na obywateli państw trzecich, którzy nie są jeszcze objęci tymi przepisami wyłącznie ze względu na ich obywatelstwo (Dz.U. L 124 z 20.05.2003, s. 1) oraz (4) dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. L 158 z 30.04.2004, s. 77). Państwom członkowskim przyznano także możliwość rozszerzenia zakresu pojęcia „legalnie przebywającego w Unii” na innych obywateli państw trzecich, którzy przebywają na ich terytorium.

¹²⁰ Ang. „*Right of access to a payment account with basic features*” franc. „*Droit d'accès à un compte de paiement assorti de prestations de base*”, niem. „*Recht auf Zugang zu einem Zahlungskonto mit grundlegenden Funktionen*”.

¹²¹ Zob. art. 16 PAD.

¹²² M. Monti, A new strategy for the single market..., s. 74.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczego) powinny zostać uregulowane w art. 14 TFUE¹²³, odnoszącym się do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym¹²⁴.

Dostawcy usług płatniczych oferujący usługę podstawowego rachunku płatniczego nie mogą uzależniać dostępu do takiego rachunku od zakupu innych, dodatkowych usług¹²⁵.

Prawo dostępu do rachunku podstawowego nie jest jednak nieograniczone. Po pierwsze, dostawcy mogą oczekiwać od konsumenta wykazania, że faktycznie jest on zainteresowany otwarciem takiego rachunku¹²⁶. Po drugie, instytucje kredytowe oferujące podstawowy rachunek płatniczy powinny odrzucać wnioski o otwarcie takiego rachunku, gdy skutkowałyby to naruszeniem przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu¹²⁷. Co więcej, państwa członkowskie mogą określić ograniczoną liczbę konkretnych dodatkowych przypadków, w których instytucje kredytowe mogą być zobowiązane do odrzucenia wniosku o otwarcie podstawowego rachunku płatniczego lub mogą podjąć decyzję o takiej odmowie¹²⁸. Po trzecie wreszcie, państwa członkowskie mogą zezwolić instytucjom kredytowym oferującym podstawowe rachunki płatnicze na odrzucenie wniosku o otwarcie takiego rachunku, gdy konsument posiada już rachunek płatniczy prowadzony przez instytucję kredytową zlokalizowaną na terytorium takiego państwa. Chodzi tutaj o rachunek, który pozwala takiemu konsumentowi na korzystanie z usług i funkcjonalności przewidzianych dla podstawowego rachunku płatniczego¹²⁹.

¹²³ Dawniej art. 16 Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską, Dz.Urz. UE z 2006 r., C 321E.

¹²⁴ Ang. „*services of general economic interest*”. Por. *Raport w sprawie nowej strategii...*, s. 74. Szerzej o problemie charakterystyki (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, w szczególności w kontekście tzw. usług powszechnych zob. rozważania przedstawione w rozdziale IV niniejszego opracowania.

¹²⁵ Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego nie może także zależeć od nabycia udziałów w instytucji kredytowej, chyba że dotyczy to wszystkich klientów instytucji kredytowej. Na gruncie prawa polskiego będzie tutaj chodziło przykładowo o członkostwo w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, co stanowi warunek konieczny do otwarcia rachunku prowadzonego przez kasę.

¹²⁶ Zob. art. 16 ust. 2 PAD.

¹²⁷ Zob. art. 16 ust. 4 PAD. Chodzi tutaj w szczególności o dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, zmieniająca rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 648/2012 i uchylającą dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2005/60/WE oraz dyrektywę Komisji 2006/70/WE, Dz.Urz. UE z 5.06.2015 r. L 141/73 (tzw. AMLD IV). Na gruncie krajowym jest to przede wszystkim ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U.2018.723 z dnia 12.4.2018 r.).

¹²⁸ Zob. art. 16 ust. 6 PAD.

¹²⁹ Zob. art. 16 ust. 5 PAD. W takich przypadkach przed otwarciem podstawowego rachunku płatniczego instytucja kredytowa może sprawdzić, czy konsument posiada rachunek płatniczy w instytucji kredytowej zlokalizowanej w tym samym państwie członkowskim, który pozwala mu na korzystanie z usług wymienionych w art. 17 ust. 1 PAD, czy też nie posiada takiego rachunku. Instytucje kredytowe mogą polegać na oświadczeniach złożonych w tym celu przez konsumentów.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Dyrektywa PAD precyzyjnie określa zakres usług, które (co najmniej) powinny być oferowane konsumentowi w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Jest to tzw. zestaw podstawowych usług płatniczych¹³⁰ (choć posługiwanie się pojęciem „usług płatniczych” nie jest w tym kontekście do końca poprawne)¹³¹.

W ramach podstawowego rachunku płatniczego, dostawcy prowadzący rachunek powinni zapewnić konsumentowi możliwość skorzystania z następujących usług¹³²:

- 1) usług umożliwiających wszelkie działania niezbędne do otwarcia, prowadzenia i zamknięcia rachunku płatniczego,
- 2) usług umożliwiających wpłatę środków pieniężnych na rachunek płatniczy,
- 3) usług umożliwiających wypłatę gotówki z rachunku płatniczego w obrębie Unii Europejskiej, w kasie lub w bankomacie w godzinach pracy instytucji kredytowej lub poza nimi,
- 4) dokonywania następujących transakcji płatniczych w obrębie UE:
 - poleceń zapłaty,
 - transakcji płatniczych przy użyciu karty płatniczej, w tym płatności *on-line*;
 - poleceń przelewu, w tym zleceń stałych, w - zależnie od dostępności - terminalach i kasie instytucji kredytowej oraz za pośrednictwem narzędzi internetowych instytucji kredytowej.

Możliwość wykonywania operacji związanych z ww. usługami powinna być nieograniczona¹³³. Warto przy tym zaznaczyć, że jest to jedynie katalog minimalnego zakresu usług, które powinny być zagwarantowane w ramach dostępu do rachunku podstawowego¹³⁴.

¹³⁰ Zob. motyw (44) PAD. Są to jednocześnie „cechy” podstawowego rachunku płatniczego, na co wskazuje tytuł art. 17 PAD.

¹³¹ Przykładowo, usługi umożliwiające wszelkie działania niezbędne do otwarcia, prowadzenia i zamknięcia rachunku płatniczego nie stanowią usługi płatniczej w rozumieniu PSD2 (podobnie nie mogłyby być zakwalifikowane jako usługa płatnicza na gruncie PSD1). W załączniku I do PSD2, który określa katalog usług płatniczych, mowa jest jedynie o „usługach umożliwiających złożenie gotówki na rachunku płatniczym oraz wszelkich działaniach niezbędnych do prowadzenia rachunku”. Można zatem wskazać na pewną niekonsekwencję prawodawcy europejskiego w terminologii zastosowanej na gruncie dyrektywy PAD oraz na gruncie dyrektywy PSD2. W ocenie autora niniejszego opracowania należy tutaj mówić raczej o „podstawowych usługach” dostępnych w ramach podstawowego rachunku płatniczego (ew. o tzw. minimalnych funkcjonalnościach podstawowego rachunku płatniczego), niż o „podstawowych usługach płatniczych”.

¹³² Katalog tzw. podstawowych usług płatniczych został przewidziany w art. 17 ust. 1 PAD.

¹³³ Zob. art. 17 ust. 4 PAD.

¹³⁴ Celem wprowadzenia przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego było bowiem zagwarantowanie każdemu konsumentowi legalnie przebywającemu na terytorium UE dostępu do pewnego minimum usług płatniczych. Trudno byłoby przyjąć, że zaoferowanie takiemu konsumentowi szerszego zakresu usług naruszałoby jego interesy lub prawa, przy założeniu, że nie byłyby to usługi ze swojej istoty stwarzające dla konsumenta nadmierne ryzyko.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Państwa członkowskie mogą ponadto zobowiązać instytucje kredytowe mające siedzibę na ich terytorium do świadczenia w ramach podstawowego rachunku płatniczego dodatkowych usług, które są uważane za podstawowe dla konsumentów zgodnie z ogólną praktyką mającą zastosowanie na szczeblu krajowym¹³⁵.

Wszystkie wskazane powyżej usługi powinny być oferowane przez dostawców usług płatniczych w takim zakresie, w jakim oferują oni już te usługi konsumentom posiadającym rachunki płatnicze inne niż rachunki podstawowe¹³⁶.

Prawodawca europejski ostatecznie nie zdecydował się na wprowadzenie bezwzględnej zasady nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego¹³⁷. W tym zakresie pozostawiono państwo członkowskim możliwość skorzystania z opcji narodowej. Usługi oferowane w ramach podstawowego rachunku płatniczego (o którym mowa w art. 17 PAD) powinny być świadczone nieodpłatnie lub za opłatą w rozsądnej wysokości¹³⁸. W przypadku usług umożliwiających otwarcie, prowadzenie i zamknięcie rachunku płatniczego¹³⁹, wpłat na rachunek¹⁴⁰, wypłat z rachunku¹⁴¹ oraz transakcji płatniczych przy użyciu karty płatniczej, w tym płatności *on-line* (z wyłączeniem jednak transakcji przy użyciu karty kredytowej)¹⁴², instytucje kredytowe nie powinny pobierać żadnych opłat poza ewentualnymi rozsądnymi opłatami, bez względu na liczbę wykonanych na rachunku płatniczym operacji¹⁴³. Z kolei w przypadku usług polecenia zapłaty¹⁴⁴, usług poleceń przelewu (w tym zleceń stałych)¹⁴⁵ oraz transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty kredytowej¹⁴⁶, państwa członkowskie mogą określić minimalną liczbę operacji, za które instytucje kredytowe mogą pobierać wyłącznie ewentualne rozsądne opłaty. Opłaty pobierane za operacje wykonane

Por. *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD – uwagi ogólne oraz wątpliwości na gruncie nowelizacji ustawy o usługach płatniczych, MPB 2018 r., Nr 4, s. 78-79.

¹³⁵ Zob. art. 17 ust. 2 PAD.

¹³⁶ O problemie interpretacji zakresu tego obowiązku na gruncie ustawy o usługach płatniczych zob. *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 82-83.

¹³⁷ Taka koncepcja była rozważana już od pierwszych konsultacji publicznych przeprowadzanych przez Komisję Europejską w obszarze dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

¹³⁸ Ang. „*reasonable fee*”. Zob. art. 18 ust. 1 PAD.

¹³⁹ Usługi, o których mowa w art. 17 ust. 1 lit. a) PAD.

¹⁴⁰ Usługa, o której mowa w art. 17 ust. 1 lit. b) PAD.

¹⁴¹ Usługa, o której mowa w art. 17 ust. 1 lit. c) PAD.

¹⁴² Usługa, o której mowa w art. 17 ust. 1 lit. d) pkt (ii) PAD.

¹⁴³ Zob. art. 17 ust. 5 PAD.

¹⁴⁴ Usługa, o której mowa w art. 17 ust. 1 lit. d) pkt (i) PAD.

¹⁴⁵ Usługa, o której mowa w art. 17 ust. 1 lit. d) pkt (iii) PAD.

¹⁴⁶ Usługa, o której mowa w art. 17 ust. 1 lit. d) pkt (ii) PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

powyżej minimalnej liczby operacji nie mogą być jednak wyższe niż opłaty pobierane w ramach zwykle stosowanej przez instytucję kredytową polityki cenowej¹⁴⁷.

Rozsądną wysokość powinny mieć także wszelkie opłaty, jakie dostawcy usług mogą pobrać od konsumenta wskutek niewykonania przez niego zobowiązań wynikających z umowy, na podstawie której prowadzony jest podstawowy rachunek płatniczy¹⁴⁸.

Jeżeli chodzi o sam podstawowy rachunek płatniczy, to powinien być on prowadzony co najmniej w walucie narodowej danego Państwa Członkowskiego, w którym ma siedzibę instytucja kredytowa oferująca takie rachunki¹⁴⁹. Umowa na podstawie, której dostawca otwiera i prowadzi rachunek podstawowy jest umową ramową¹⁵⁰ (nie chodzi tutaj jednak o umowę ramową rozumianą jako instrument organizujący proces zawierania umów w przyszłości¹⁵¹ – o czym będzie mowa również w dalszej części opracowania). Choć w dyrektywie PAD wprowadzono niezależną definicję „umowy ramowej”, należy wskazać, iż jest ona zbieżna z definicją przyjętą w PSD2, jak również z wcześniejszą definicją przyjętą w PSD1¹⁵². W konsekwencji, do umowy ramowej, na podstawie której prowadzony jest podstawowy rachunek płatniczy i świadczone są tzw. podstawowe usługi płatnicze, stosuje się przepisy PSD2, chyba że PAD stanowi inaczej (zob. art. 19 ust. 1 PAD). Co istotne, dyrektywa PAD nie posługuje się pojęciem „umowy podstawowego rachunku płatniczego” – tak jak ma to miejsce na gruncie ustawy o usługach płatniczych¹⁵³.

W przeciwieństwie do rozwiązań przyjętych w Zaleceniu 2011/442 (które były zgodne z wnioskami płynącymi z przeprowadzonych na przestrzeni kilku lat konsultacji publicznych), podstawowy rachunek płatniczy, w kształcie nadanym mu dyrektywą PAD,

¹⁴⁷ Zob. art. 17 ust. 6 PAD.

¹⁴⁸ Zob. art. 18 ust. 2 PAD. Rozsądne opłaty, o których mowa w art. 18 ust. 1 i 2 PAD, powinny być ustalane z uwzględnieniem przynajmniej krajowych poziomów dochodów oraz uśrednionych opłat pobieranych przez instytucje kredytowe w danym państwie członkowskim za usługi świadczone w ramach rachunków płatniczych (art. 18 ust. 3 PAD).

¹⁴⁹ Zob. art. 17 ust. 3 PAD.

¹⁵⁰ Zob. art. 19 ust. 1, a także art. 18 ust. 2, art. 19 ust. 2 oraz art. 19 ust. 3 PAD.

¹⁵¹ Por. A. Brzozowski, P. Machnikowski, [w:] SPP, t. 5, s. 425 i 426

¹⁵² Zgodnie z PAD „umowa ramowa” oznacza umowę o usługę płatniczą, która reguluje wykonanie indywidualnych i kolejnych transakcji płatniczych w przyszłości i która może zawierać obowiązek i warunki otwarcia rachunku płatniczego (art. 2 pkt 23 PAD). Zgodnie z definicją przyjętą w PSD2 „umowa ramowa” oznacza umowę o usługę płatniczą, która reguluje wykonywanie w przyszłości pojedynczych i następujących po sobie transakcji płatniczych i która może zawierać obowiązek i warunki otwarcia rachunku płatniczego. Jak widać pomiędzy obiema definicjami występują nieznaczne różnice językowe. Zasadnicza treść pozostaje natomiast ta sama.

¹⁵³ Takie pojęcie może zostać jedynie pośrednio wyinterpretowane z motywu (47) PAD, zgodnie z którym „instytucje kredytowe powinny odmówić otwarcia podstawowego rachunku płatniczego lub powinny wypowiedzieć umowę takiego rachunku” oraz art. 19 ust. 4 PAD, gdzie wskazuje się na „umowę dotyczącą podstawowego rachunku płatniczego”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

może być powiązany z kredytem w rachunku bieżącym¹⁵⁴. Możliwość takiego ukształtowania rachunku podstawowego stanowi opcję narodową. Poszczególne państwa członkowskie mogą pozwolić instytucjom kredytowym na oferowanie kredytu rachunku podstawowym, z tym zastrzeżeniem, że musi to nastąpić na wniosek konsumenta¹⁵⁵. Z uwagi na nadrzędny charakter prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, otwarcie lub korzystanie z tego rachunku nie może być jednak w żaden sposób ograniczone lub uwarunkowane zakupem takich usług kredytowych¹⁵⁶. Co ciekawe, w pierwotnej wersji projektu dyrektywy PAD, który został przedłożony w dniu 8 maja 2013 r.¹⁵⁷, Komisja Europejska wciąż wychodziła z założenia, że w ramach podstawowego rachunku płatniczego konsumenci nie powinni mieć dostępu do kredytu w rachunku bieżącym. Przewidywano jedynie, że państwa członkowskie będą mogły przyjąć rozwiązanie pośrednie, pozwalające dostawcom usług płatniczych na oferowanie środków buforowych dla bardzo małych kwot powodujących zadłużenie w rachunku¹⁵⁸.

Z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego wiązą się ponadto pewne dodatkowe obowiązki informacyjne, które zostały nałożone na dostawców usług płatniczych. Chodzi tutaj w szczególności o:

- 1) obowiązek nieodpłatnego informowania konsumentów (oraz udzielania pomocy w tym zakresie) o dostępności podstawowych rachunków płatniczych oraz o ich konkretnych cechach, wiążących się z nimi opłatami oraz o warunkach korzystania z takich rachunków, w tym wyraźnego informowania o tym, że uzyskanie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie wymaga wykupienia dodatkowych usług¹⁵⁹,
- 2) obowiązek poinformowania konsumenta o odrzuceniu złożonego przez niego wniosku o otwarcie rachunku podstawowego ze względu na przepisy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, ze względu na posiadanie rachunku

¹⁵⁴ Zob. art. 17 ust. 8 PAD. Zob. także szerzej rozważania przedstawione w rozdziale VII. § 6 niniejszego opracowania.

¹⁵⁵ Państwa członkowskie mogą przy tym określić maksymalną kwotę i maksymalny okres obowiązywania kredytu w rachunku bieżącym powiązanego z podstawowym rachunkiem płatniczym.

¹⁵⁶ Zob. art. 17 ust. 8 PAD. Oferując kredyt w rachunku bieżącym w ramach podstawowego rachunku płatniczego, instytucje kredytowe powinny ponadto przestrzegać dyrektywy 2008/48.

¹⁵⁷ Propozycja dyrektywy w sprawie porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, COM(2013)266, 8.05.2013 r.

¹⁵⁸ Zob. motyw (30) *in fine* oraz art. 16 ust. 4 projektu dyrektywy PAD, COM(2013)266, 8.05.2013 r. Odnośnie dopuszczalności przekroczenia środków zgromadzonych na rachunku podstawowym zob. szerzej VII. § 6 niniejszego opracowania.

¹⁵⁹ Zob. art. 20 ust. 2 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

o funkcjonalnościach rachunku podstawowego lub ze względu na inne środki ustalone na szczeblu krajowym¹⁶⁰, oraz

- 3) obowiązek poinformowania konsumenta o rozwiązaniu umowy, na podstawie której prowadzony jest podstawowy rachunek płatniczych¹⁶¹.

Co istotne, konsument powinien zostać poinformowany o odrzuceniu wniosku o otwarcie rachunku podstawowego lub o rozwiązaniu umowy:

- 1) na piśmie¹⁶²,
- 2) nieodpłatnie¹⁶³,
- 3) natychmiast po podjęciu decyzji o odrzuceniu wniosku¹⁶⁴, a w przypadku rozwiązania umowy, na przynajmniej dwa miesiące, zanim to rozwiązanie stanie się skuteczne chyba, że umowa zostaje rozwiązana z przyczyn, o których mowa w art. 19 ust. 2 lit. a) lub c) PAD (w takim przypadku rozwiązanie ma skutek natychmiastowy)¹⁶⁵,
- 4) przy jednoczesnym wskazaniu konkretnych powodów odrzucenia wniosku¹⁶⁶ lub rozwiązania umowy¹⁶⁷ oraz procedury składania odwołania od decyzji instytucji kredytowej i przysługującym konsumentowi prawie do skontaktowania się z odpowiednim właściwym organem i wyznaczonym organem alternatywnego rozwiązywania sporów (ze wskazaniem odpowiednich danych kontaktowych)¹⁶⁸.

§2. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie angielskim

Transpozycja dyrektywy PAD do angielskiego porządku prawnego została przeprowadzona poprzez przyjęcie odrębnego aktu prawnego - The Payment Accounts Regulations 2015 (PAR 2015) z 15.12.2015¹⁶⁹. Przepisy PAR 2015 dotyczące dostępu do podstawowego

¹⁶⁰ Zob. art. 16 ust. 7 w zw. z ust. 4, 5 oraz 6 PAD.

¹⁶¹ Taki obowiązek dotyczy jednak wyłącznie tych przypadków, gdy rozwiązanie umowy następuje z przyczyn określonych w art. 19 ust. 2 lit. b), d) i e) oraz w ust. 3 PAD. Wskazany obowiązek informacyjny nie będzie miał również zastosowania w przypadku, gdy przekazanie takiej informacji byłoby sprzeczne z celami związanymi z bezpieczeństwem narodowym lub porządkiem publicznym (art. 19 ust. 4 PAD).

¹⁶² Zob. art. 16 ust. 7 oraz art. 19 ust. 4 PAD.

¹⁶³ Zob. art. 16 ust. 7 oraz 19 ust. 4 PAD.

¹⁶⁴ Zob. art. 16 ust. 7 PAD.

¹⁶⁵ Zob. art. 19 ust. 4 PAD.

¹⁶⁶ Chyba że przekazanie takiej informacji byłoby sprzeczne z celami związanymi z bezpieczeństwem narodowym, porządkiem publicznym lub przepisami o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy lub finansowaniu terroryzmu.

¹⁶⁷ O ile rozwiązanie następuje z przyczyn określonych w art. 19 ust. 2 lit. b), d) i e) oraz w ust. 3 PAD.

¹⁶⁸ Zob. art. 16 ust. 7 oraz 19 ust. 4 PAD.

¹⁶⁹ S.I. 2015, Nr 2038. Zob. również *Financial Conduct Authority, The Payment Accounts Regulations 2015*.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunku płatniczego¹⁷⁰ weszły w życie w dniu 18 września 2016 r.¹⁷¹ – tak jak wymagała tego dyrektywa PAD.

Szczegółowe zasady związane z zapewnieniem dostępu do podstawowych rachunków płatniczych zostały zawarte w części 4 PAR 2015¹⁷².

Na gruncie regulacji angielskiej podmiotami zobowiązanymi do oferowania podstawowego rachunku płatniczego są instytucje kredytowe w rozumieniu PSR 2009¹⁷³ (a obecnie PSR 2017)¹⁷⁴, które oferują usługi związane z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów¹⁷⁵. Na potrzeby PAR 2015, z definicji instytucji kredytowej wyłączono jednak kasy oszczędnościowe i spółdzielnie kredytowe¹⁷⁶. W teorii, od strony zakresu podmiotowego, regulacja angielska odpowiada zatem co do zasady rozwiązaniom przyjętym w ustawie o usługach płatniczych, z tą różnicą, że w Polsce spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (z wyłączeniem Krajowej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej)¹⁷⁷ są zobowiązane do prowadzenia rachunków podstawowych. W praktyce jednak, katalog podmiotów zobowiązanych do oferowania usługi podstawowego rachunku płatniczego na rynku angielskim został istotnie zawężony. Prawodawca angielski wprowadził bowiem kryteria jakościowe i ilościowe¹⁷⁸, w oparciu o które regulator¹⁷⁹ dokonuje wyboru konkretnych instytucji kredytowych (tzw. „wyznaczone instytucje kredytowe”, ang. *designated credit institutions*). zobowiązanych do prowadzenia takich rachunków¹⁸⁰.

Feedback on CP16/7. Final Handbook changes and finalised guidance, dostępne pod adresem: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps16-20.pdf>, 2016 r., s. 6. Metoda transpozycji aktów prawa unijnego w drodze odrębnych aktów prawnych jest charakterystyczna dla angielskiego systemu prawa finansowego. Podobnie przeprowadzono transpozycję dyrektywy PSD1 (zob. The Payment Services Regulations 2009 z 9.02.2009 r., S.I. 2009, Nr 209) oraz dyrektywy PSD2 (zob. The Payment Services Regulations 2017 z 18.07.2017 r., S.I. 2017, Nr 752).

¹⁷⁰ W ramach PAR 2015 podstawowy rachunek płatniczy został zdefiniowany jako „rachunek płatniczy z podstawowymi funkcjami” (ang. *payment account with basic features*).

¹⁷¹ Zob. Part 1 (*Introductory provisions*), regulacja 1(2)(b) PAR 2015.

¹⁷² Ang. Part 4 (*Access to payment accounts*) PAR 2015.

¹⁷³ The Payment Services Regulations 2009 z 9.2.2009 r., S.I. 2009, Nr 209.

¹⁷⁴ The Payment Services Regulations 2017 z 18.7.2017 r., S.I. 2017, Nr 752.

¹⁷⁵ Zob. regulacja 22(2) PAR 2015. Chodzi tutaj o instytucje kredytowe w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt (1) CRR. W rozumieniu CRR, „instytucja kredytowa” oznacza przedsiębiorstwo, którego działalność polega na przyjmowaniu depozytów pieniężnych lub innych funduszy podlegających zwrotowi od klientów oraz na udzielaniu kredytów na swój własny rachunek.

¹⁷⁶ Chodzi tutaj o kasy oszczędnościowe i spółdzielnie kredytowe (ang. *credit unions*) w rozumieniu Credit Unions Act 1979, c.34 z 1979 r. oraz Credit Unions (Northern Ireland) Order 1985, S.I. 1985, Nr 1205 (N.I. 12).

¹⁷⁷ Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe konstrukcyjnie można porównać z angielskimi *credit unions*.

¹⁷⁸ Zob. załącznik nr 6 (*Schedule 6. Designated credit institutions*) do PAR 2015.

¹⁷⁹ W tym przypadku ministerstwo skarbu (ang. *Treasury*) w konsultacji z Financial Conduct Authority. Por. pkt 2 załącznika nr 6 do PAR 2015.

¹⁸⁰ Na chwilę przygotowania niniejszego opracowania jest to dziewięć największych instytucji kredytowych działających na rynku Wielkiej Brytanii tj. Barclays, Clydesdale and Yorkshire Bank, Co-operative Bank, HSBC,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Instytucje kredytowe zobowiązane są oferować podstawowy rachunek płatniczy wyłącznie w jednej walucie - funcie szterlingu¹⁸¹. Rachunek ten jest przeznaczony wyłącznie dla konsumentów¹⁸². Zakres usług, jakie należy zapewnić w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, co do zasady odpowiada wymogom przewidzianym w PAD. Można wręcz stwierdzić, że regulacja angielska jest jeszcze bardziej korzystna dla konsumentów. Przykładowo, dokonanie wpłaty środków na rachunek podstawowy jest możliwe nie tylko w placówce (w kasie) instytucji kredytowej, która prowadzi taki rachunek (określona na potrzeby niniejszego przykładu jako „instytucja prowadząca rachunek podstawowy”), lecz także w placówkach (kasach) innej instytucji kredytowej (określona na potrzeby niniejszego przykładu jako „instytucja współpracująca”), z którą instytucja prowadząca rachunek podstawowy uzgodniła¹⁸³, że konsumenci, dla których prowadzi ona rachunki płatnicze inne niż rachunki podstawowe (chodzi tutaj o zwykłe rachunki płatnicze), mogą dokonywać wpłat w placówkach (kasach) tej instytucji współpracującej¹⁸⁴. Podobnie rozszerzona została możliwość dokonywania wypłat gotówki z rachunku podstawowego¹⁸⁵. W ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego konsument może wykonać nieograniczoną liczbę operacji związanych z usługami oferowanymi w ramach takiego rachunku¹⁸⁶.

Prawodawca angielski nie zdecydował się skorzystać z opcji narodowej, która dopuszcza możliwość oferowania przez instytucje kredytowe, na wniosek konsumenta, kredytu w rachunku podstawowym¹⁸⁷. Przepisy PAR 2015 nie tylko wprost wyłączają możliwość

Lloyds Banking Group, Nationwide, Royal Bank of Scotland, Santander oraz TSB. Zob. Zestawienie opracowane przez angielskie ministerstwo skarbu, dostępne pod adresem: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-compliance-with-the-eu-payment-accounts-directive/uk-compliance-with-the-eu-payment-accounts-directive>.

¹⁸¹ Zob. regulacja 19(1) PAR 2015. Rozwiązanie przyjęte przez prawodawcę angielskiego może jednak budzić zastrzeżenia. Wydaje się, że doszło w tym przypadku nie tyle do wyznaczenia pewnego minimum, jakiego należy oczekiwać od dostawców oferujących rachunki podstawowe, co do odgórnego zawężenia pojęcia podstawowego rachunku płatniczego wyłącznie do rachunków prowadzonych w funcie szterlingu. Zgodnie z regulacją 19(1) PAR 2015 podstawowy rachunek płatniczy to rachunek w funcie szterlingu (ang. „*A payment account with basic features is a payment account, denominated in sterling*”). Zgodnie natomiast z dyrektywą PAD, państwa członkowskie powinny zapewnić, że podstawowe rachunki płatnicze będą oferowane przez instytucje kredytowe mające siedzibę na ich terytorium przynajmniej (podkr. aut.) w walucie narodowej danego państwa (zob. art. 17 ust. 3 PAD).

¹⁸² Zob. regulacja 19(1) PAR 2015. Konsumenci, którzy chcą uzyskać dostęp do rachunku podstawowego muszą przy tym spełniać określone (nieliczne) kryteria (zob. regulacja 23. PAR 2015). Wprowadzone kryteria odpowiadają co do zasady tym, które zostały przewidziane w dyrektywie PAD. Prawodawca angielski wprowadził przy tym niezależną od tej przewidzianej w PAD, definicję konsumenta legalnie przebywającego w UE (zob. regulacja 23(2) PAR 2015).

¹⁸³ Ang. *agreed arrangements*.

¹⁸⁴ Zob. regulacja 19(1)(b)(ii) PAR 2015.

¹⁸⁵ Zob. regulacja 19(1)(c)(i)(bb) w zw. z regulacją 19(1)(c)(ii) w zw. z regulacją 19(2) PAR 2015. Możliwość dokonywania wypłat w tzw. instytucji współpracującej dotyczy nie tylko placówek (kas) takiej instytucji, lecz także bankomatów (ATM) obsługiwanych (ang. *operated*) przez tę instytucję współpracującą.

¹⁸⁶ Zob. regulacja 19(3) PAR 2015.

¹⁸⁷ Zob. art. 17 ust. 8 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

oferowania kredytu w rachunku podstawowym¹⁸⁸, ale także zobowiązują instytucje kredytowe aby podjęły stosowne kroki w celu uniemożliwienia posiadaczom rachunku podstawowego przeprowadzenia jakichkolwiek transakcji płatniczych z użyciem takiego rachunku, które miałyby skutkować przekroczeniem dostępnego salda rachunku (ang. *overrunning*)¹⁸⁹.

Korzystanie z usług oferowanych w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego jest pod prawem angielskim co do zasady bezpłatne¹⁹⁰.

Zgodnie z angielską regulacją, podstawowy rachunek płatniczy prowadzony jest na podstawie umowy ramowej, do której stosuje się przepisy PSR 2017 (poprzednio PSR 2009)¹⁹¹. Zasady zawierania umowy ramowej, na podstawie której ma być otwarty i prowadzony podstawowy rachunek płatniczy, jak również zasady zakończenia takiej umowy, stanowią co do zasady powtórzenie odpowiednich przepisów dyrektywy PAD¹⁹².

§3. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie niemieckim

Podobnie do prawodawcy angielskiego, prawodawca niemiecki również zdecydował się na transpozycję przepisów PAD w drodze przyjęcia odrębnego aktu prawnego - *Gesetz zur Umsetzung der Richtlinie über die Vergleichbarkeit von Zahlungskontoentgelten, den Wechsel von Zahlungskonten sowie den Zugang zu Zahlungskonten mit grundlegenden Funktionen*

¹⁸⁸ Ang. *overdraft facility*.

¹⁸⁹ Zob. regulacja 19(5) PAR 2015. Pośrednio wskazuje na to również regulacja 20(4) PAR 2015, na podstawie której można wnioskować, że instytucja kredytowa powinna odmówić konsumentowi realizacji transakcji płatniczej, która miałaby skutkować przekroczeniem salda na rachunku. Jeżeli jednak mimo wszystko doszło do przekroczenia dostępnego salda rachunku, instytucja kredytowa nie może obciążyć konsumenta opłatą z tego tytułu (zob. regulacja 20(5) PAR 2015). Zob. również podsumowanie przygotowane przez wspieraną rządowo organizację Money Advice Service, dostępne pod adresem: <https://www.moneyadviceservice.org.uk/en/articles/basic-bank-accounts#fee-free-basic-bank-accounts>.

¹⁹⁰ Zob. regulacja 20(1) w zw. z regulacją 20(2) PAR 2015, zgodnie z którą instytucja kredytowa nie może pobierać jakichkolwiek opłat za usługi oferowane w ramach rachunku podstawowego chyba, że usługi te są realizowane w walucie innej niż funt szterling. W takim przypadku instytucja kredytowa może pobrać opłaty, które są rozsądne (ang. *reasonable*). Jeżeli chodzi o kryteria, jakie należy wziąć pod uwagę dla określenia „rozsądnej” wysokości opłat, to regulacja angielska powtarza przepisy dyrektywy PAD. Por. regulację 20(3) oraz art. 18 ust. 3 PAD. Zob. również podsumowanie Money Advice Service, <https://www.moneyadviceservice.org.uk/en/articles/basic-bank-accounts#fee-free-basic-bank-accounts>.

¹⁹¹ Zob. regulacja 26(1) PAR 2015.

¹⁹² Z tym zastrzeżeniem, że prawodawca angielski, zgodnie z opcją narodową, zdecydował się wprowadzić dodatkowe przesłanki, które uzasadniają odmowę otwarcia podstawowego rachunku płatniczego (zob. np. regulacja 25(2) PAR 2015) lub wypowiedzenie umowy ramowej, na podstawie której taki rachunek jest prowadzony (zob. np. regulacja 26(2)(f) PAR 2015). Zob. również opracowanie Financial Conduct Authority, *The Payment Accounts Regulations 2015 Draft Handbook changes and draft guidance*, <https://www.fca.org.uk/publication/consultation/cp16-07.pdf>, 2016 r., s. 7-8.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

z dnia 11 kwietnia 2016 r.¹⁹³ W literaturze przedmiotu wskazuje się, że takie rozwiązanie wynika z konieczności objęcia jedną regulacją zarówno aspektów prywatno- jak i publicznoprawnych¹⁹⁴.

Podmiotami zobowiązanymi do prowadzenia podstawowych rachunków płatniczych (niem. *Verpflichteter*) są instytucje kredytowe w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt (1) CRR, które oferują rachunki płatnicze dla konsumentów (§31 ZKG 2016).

Dostęp do podstawowych rachunków płatniczych przysługuje wszystkim konsumentom, którzy legalnie przebywają na terytorium UE, w tym osobom bez stałego miejsca zamieszkania oraz osobom poszukującym azylu, którzy z przyczyn prawnych lub faktycznych nie mogą zostać wydalenii (niem. *Berechtigter*; §31 ust. 1 ZKG 2016)¹⁹⁵.

Wydaje się przy tym, że prawodawca niemiecki wprost przesądził o charakterze „prawa” dostępu do podstawowego rachunku płatniczego¹⁹⁶. W ramach przepisu §31 ZKG 2016, który jednocześnie określa zakres obowiązku oferowania podstawowego rachunku płatniczego oraz zakres uprawnień związanych z dostępem do takiego rachunku, prawodawca posłużył się pojęciem „*Anspruch auf Abschluss eines Basiskontovertrags*”, co można tłumaczyć jako „roszczenie o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego”. Na cywilnoprawny charakter tego roszczenia wskazuje się także w piśmiennictwie niemieckim¹⁹⁷.

Prawodawca niemiecki zdecydował się ponadto na wprowadzenie szczególnego mechanizmu administracyjnoprawnego „wymuszania” na instytucjach kredytowych zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (§48 i 49 ZKG 2016). Procedura ta prowadzona jest przez Federalny Urząd Nadzoru Usług Finansowych (niem. *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht*; BaFin) i ma charakter alternatywny w stosunku do ogólnej drogi postępowania cywilnoprawnego. Celem wprowadzenia takiej szczególnej procedury jest

¹⁹³ Tj. ustawy o porównywalności opłat związanych z rachunkami płatniczymi, przenoszeniu rachunku płatniczego oraz dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tłumaczenie własne). Na potrzeby niniejszego opracowania zdefiniowana jako ZKG 2016 (przyp. aut).

¹⁹⁴ Tak *M. Findeisen*, *Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37, s. 1765 i n.

¹⁹⁵ Zob. także *M. Findeisen*, *Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37, s. 1770.

¹⁹⁶ Problematyka charakteru prawnego (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego na gruncie UsłPŁU została szeroko omówiona w rozdziale IV. niniejszego opracowania.

¹⁹⁷ Tak m.in. *M. Findeisen*, *Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37, s. 1765 i n. Por. także *H-U. Klöppel*, *Individueller Verbraucherschutz durch die BaFin – Die behördliche Durchsetzung des Anspruchs auf ein Basiskonto nach §§ 48, 49 Zahlungskontengesetz*, WM 2017, Heft 23, s. 1090 i n., który wskazuje, że prawodawca niemiecki przewidział ogólne cywilnoprawne roszczenie (niem. *allgemeiner zivilrechtlicher Anspruch*) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ułatwienie konsumentom, którym odmówiono dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, dochodzenia przysługujących im praw¹⁹⁸.

Instytucja kredytowa powinna zawrzeć z konsumentem umowę podstawowego rachunku płatniczego niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 10 dni roboczych od dnia otrzymania wniosku (§31 ust. 2 ZKG 2016). Ustawa nie przewiduje przy tym żadnego wymogu co do formy umowy podstawowego rachunku płatniczego. W przeciwieństwie do dyrektywy PAD (por. art. 16 ust. 4 PAD), ustawa niemiecka nie wskazuje obligatoryjnych przesłanek odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę, a jedynie określa zamknięty katalog przesłanek, kiedy dostawca może odmówić zawarcia takiej umowy (niem. *Ein Verpflichteter kann den Antrag auf Abschluss eines Basiskontovertrags ablehnen, wenn...*; zob. §35-§37 ZKG 2016).

Prawodawca niemiecki przewidział także zamknięty katalog przesłanek uprawniających instytucję kredytową do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku (§42 ust. 1 ZKG 2016). Przesłanki te zostały wyodrębnione w ramach trzech grup:

- 1) gdy instytucja kredytowa może wypowiedzieć umowę za dwumiesięcznym okresem wypowiedzenia, o ile taka możliwość została przewidziana w umowie podstawowego rachunku płatniczego (§42 ust. 2 ZKG 2016)¹⁹⁹,
- 2) gdy instytucja kredytowa może wypowiedzieć umowę za dwumiesięcznym okresem wypowiedzenia, niezależnie od tego czy taka możliwość została przewidziana w umowie podstawowego rachunku płatniczego (§42 ust. 3 ZKG 2016)²⁰⁰, oraz

¹⁹⁸ Zob. szerzej *H-U. Klöppel*, Individueller Verbraucherschutz durch die BaFin – Die behördliche Durchsetzung des Anspruchs auf ein Basiskonto nach §§ 48, 49 Zahlungskontengesetz, WM 2017, Heft 23, s. 1090 i n. Autor ten wskazuje, że do tej pory toczyło się już 110 takich szczególnych postępowań administracyjnych, a w 17 przypadkach BaFin wydał „nakaz” zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Autor ten wyjaśnia ponadto, że poza drogą postępowania administracyjnego przed BaFin, uprawniony konsument posiada zasadniczo dwie dodatkowe możliwości dochodzenia swego prawa do otrzymania oferty umowy i otwarcia rachunku podstawowego. Po pierwsze może je egzekwować w cywilnym postępowaniu procesowym (por. § 51 ust. 1 ZKG 2016), a po drugie, może odwołać się do organu rozjemczego, o którym mowa w § 14 UklG (*Ustawy o powództwach o zaniechanie naruszeń praw konsumentów i innych praw* – tłumaczenie własne).

¹⁹⁹ Np. gdy w ciągu 24 miesięcy nie wykonano żadnej transakcji płatniczej (§42 ust. 2 pkt 1 ZKG 2016), gdy uprawniony nie jest ma już statusu legalnie przebywającego na terytorium państwa członkowskiego (§42 ust. 2 pkt 2 ZKG 2016) lub uprawniony zawarł inną umowę rachunku płatniczego, który posiada funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego (§42 ust. 2 pkt 3 ZKG 2016).

²⁰⁰ Np. gdy uprawniony popełnił umyślnie przestępstwo na szkodę instytucji kredytowej, jej pracowników lub klientów (§42 ust. 3 pkt 1 ZKG 2016) lub gdy uprawniony doprowadził do zadłużenia przekraczającego 100 euro utrzymującego się przez ponad 3 miesiące i brak jest możliwości zaspokojenia tego zadłużenia w przyszłości (§42 ust. 3 pkt 2 ZKG 2016).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 3) gdy instytucja kredytowa może wypowiedzieć umowę bez zachowania okresu wypowiedzenia, niezależnie od tego czy taka możliwość została przewidziana w umowie podstawowego rachunku płatniczego (§42 ust. 4 ZKG 2016)²⁰¹.

Instytucje kredytowe obowiązane są oferować podstawowy rachunek płatniczy w euro (§38 ust. 1 ZKG 2016). Zakres funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego w zasadniczej mierze odpowiada temu, który został przewidziany w art. 17 ust. 1 PAD (§38 ust. 2 ZKG 2016). Prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego ma charakter odpłatny (§41 ust. 1 ZKG 2016). Opłaty pobierane w związku z korzystaniem przez konsumenta z zasadniczych funkcjonalności takiego rachunku powinny być rozsądne (niem. *angemessen*; §41 ust. 2 ZKG 2016).

W przeciwieństwie m.in. do rozwiązań przyjętych w Polsce i Anglii, prawodawca niemiecki zdecydował się skorzystać z opcji narodowej przewidzianej w art. 17 ust. 8 PAD i tym samym przyzwolił, aby instytucje kredytowe prowadzące podstawowe rachunki płatnicze oferowały konsumentom możliwość skorzystania z kredytu udzielonego w takim rachunku (niem. *Überziehungsmöglichkeit*; §39 ZKG 2016). Ustawa niemiecka nie odnosi się natomiast do kwestii przekroczenia środków zgromadzonych na rachunku podstawowym (niem. *Überschreitung*).

§4. Regulacja umowy podstawowego rachunku płatniczego w prawie francuskim

Nieco inny charakter przybrała implementacja PAD do francuskiego porządku prawnego. Prawo francuskie już wcześniej rozpoznawało bowiem konstrukcję tzw. „prawa do rachunku bankowego” (franc. *droit au compte*)²⁰².

Zgodnie z art. 58 francuskiej ustawy bankowej z 24 stycznia 1984 r.²⁰³, każda osoba, która nie posiadała rachunku bankowego i której kilkakrotnie (w praktyce co najmniej dwukrotnie)

²⁰¹ Np. gdy uprawniony umyślnie wykorzystał rachunek do celów niezgodnych z prawem (§42 ust. 4 pkt 1 ZKG 2016) lub gdy uprawniony podał nieprawdziwe informacje lub zataił prawdziwe informacje we wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli podanie prawdziwych informacji skutkowałoby odrzuceniem wniosku (§42 ust. 4 pkt 2 ZKG 2016).

²⁰² Także w Belgii już wcześniej, tj. przed implementacją dyrektywy PAD, funkcjonowały rozwiązania gwarantujące konsumentom dostęp do podstawowego rachunku płatniczego. Zostały one wprowadzone na podstawie ustawy z 24.3.2003 r. ustanawiającej podstawową usługę bankową (nl. *Wet tot instelling van een basisbankdienst*). Wspomniana ustawa w ogólnym zarysie realizowała już znaczną część postulatów dyrektywy PAD. Belgia, jako jedno z nielicznych państw członkowskich (obok Francji i Włoch) dokonała także uprzedniego wdrożenia Zalecenia 2011/442. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. *„Impact assessment. Accompanying...”*, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 13. Konstrukcja dostępu do podstawowego rachunku płatniczego jest zatem znana belgijskiemu rynkowi usług płatniczych od ponad dekady – choć niewątpliwie jej szczegółowy zakres ulegał wielu przeobrażeniom na przestrzeni lat.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

odmówiono otwarcia rachunku bankowego, mogła zwrócić się do Banku Francji o wyznaczenie instytucji kredytowej, zobowiązanej do otwarcia takiego rachunku. Obowiązek banku sprowadzał się w zasadzie do otwarcia rachunku i zapewnienia obsługi kasowej²⁰⁴.

Od 1998 r. pojęcie „*prawa do rachunku*” uzyskało walor normatywny. Zgodnie z ówczesnym brzmieniem przepisu art. 58 ust. 1 francuskiej ustawy bankowej, każda osoba fizyczna która zamieszkiwała we Francji i była pozbawiona rachunku depozytowego, miała prawo do otwarcia takiego rachunku w wybranej przez siebie instytucji kredytowej albo w służbach finansowych Poczty bądź Skarbu publicznego (franc. *Toute personne physique résidant en France, dépourvue d'un compte de dépôt, a droit à l'ouverture d'un tel compte dans l'établissement de crédit de son choix ou auprès des services financiers de La Poste ou du Trésor public*). Przesłanką do skorzystania z tak ukształtowanego uprawnienia było złożenie przez osobę zainteresowaną otwarciem rachunku oświadczenia (franc. *déclaration sur l'honneur*) o braku rachunku. W przypadku odmowy otwarcia rachunku przez bank, osoba, która ubiegała się o jego otwarcie, mogła zwrócić się do Banku Francji o wskazanie podmiotu obowiązującego do otwarcia rachunku. Wyznaczony bank mógł ograniczyć świadczone usługi wyłącznie do tzw. „podstawowej obsługi bankowej” (franc. *service bancaire de base*; por uwagi poniżej). Zakres takiej podstawowej obsługi oraz jej warunki finansowe (taryfę) określało stosowne rozporządzenie (art. 58 ust. 2-4 francuskiej ustawy bankowej). Wypowiedzenie umowy przez bank wymagało zachowania co najmniej 45 dniowego wypowiedzenia, powinno być podparte szczegółowym uzasadnieniem oraz podlegało raportowaniu do Banku Francji (art. 58 ust. 5 francuskiej ustawy bankowej).

W 1999 r. prawodawca francuski rozszerzył zakres podmiotowy prawa do rachunku na „każdą osobę fizyczną lub prawną domicylowaną we Francji”.

W 2001 r. przepis art. 58 francuskiej ustawy bankowej został przejęty do art. L.312-1 Kodeksu Monetarnego i Finansowego (franc. *Code Monétaire et Financier*; CMF). Jednocześnie wydany został dekret doprecyzowujący zakres przedmiotowy tzw. „podstawowej obsługi bankowej”²⁰⁵. Obecne brzmienie art. D.312-5 Kodeksu

²⁰³ Franc. *Loi no 84-46 du 24 janvier 1984 relative à l'activité et au contrôle des établissements de crédit*.

²⁰⁴ Por. Ch. Gavalda, J. Stoufflet, *Droit bancaire*, s. 102 oraz M. Olechowski, *Rola ustalonych zwyczajów w stosunkach cywilnoprawnych...*, s. 192.

²⁰⁵ Dekret n° 2001-45 z 17 stycznia 2001 r. Podstawowa obsługa bankowa obejmowała ówczesnie m.in.: (1) otwarcie, prowadzenie i zamknięcie rachunku, (2) jedną zmianę adresu rocznie, (3) wydawanie, na żądanie, zaświadczenia potwierdzającego posiadanie rachunku bankowego (franc. *relevés d'identité bancaire*), (4) domycyliację przelewów bankowych, (5) comiesięczną wysyłkę wyciągu z operacji dokonywanych na rachunku, (6) obsługę kasową, (7) inkaso

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Monetarnego i Finansowego w zasadzie utrzymuje ten katalog z pewnymi nieznacznymi modyfikacjami (por. uwagi poniżej).

Francuska konstrukcja „prawa do rachunku bankowego” podlegała dalszym jeszcze przeobrażeniom w latach 2008 (ze skutkiem od 1 stycznia 2009 r.) oraz 2011. Zmiany te polegały, po pierwsze, na doprecyzowaniu procedury i terminów związanych z realizacją uprawnienia do otwarcia rachunku²⁰⁶, a po drugie, na ponownym rozszerzeniu zakresu podmiotowego tego prawa, tym razem także na wszystkich obywateli francuskich zamieszkałych poza terytorium Francji.

Stając przed koniecznością implementacji dyrektywy PAD, prawodawca francuski operował już zatem ugruntowaną normatywnie koncepcją dostępu do rachunku bankowego.

Dyrektywa PAD została implementowana we Francji w drodze rozporządzenia nr 2016-1808 z 22 grudnia 2016 r. dotyczącego dostępu do rachunku płatniczego ze świadczeniami podstawowymi (franc. *ordonnance n° 2016-1808 du 22 décembre 2016 relative à l'accès à un compte de paiement assorti de prestations de base*).

Odmienne niż w przypadku Anglii i Niemiec, przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego nie zostały umieszczone w ramach odrębnego aktu normatywnego, a zostały wkomponowane przede wszystkim w obowiązujący Kodeks Monetarny i Finansowy (franc. *Code monétaire et financier*; CMF) i akty wykonawcze do tego Kodeksu²⁰⁷. Zasadnicza regulacja podstawowego rachunku płatniczego zawarta została w art. L.312-1 CMF, który w zawężonym zakresie obowiązywał już przed implementacją PAD.

czeków i przelewów bankowych lub pocztowych, (8) obsługę operacji gotówkowych (wpłaty i wypłaty) w oddziale, (9) polecenia zapłaty lub przelewy bankowe, (10) środki sprawdzania salda na odległość oraz (11) możliwość korzystania w ograniczonym zakresie z karty płatniczej.

²⁰⁶ Bank odmawiający otwarcia rachunku miał obowiązek poinformować niedoszłego klienta o możliwości zwrócenia się do Banku Francji i miał obowiązek pośredniczenia w przekazaniu stosownej dokumentacji do Banku Francji. Z kolei Bank Francji miał 1 dzień roboczy, licząc od otrzymania kompletu informacji, na wyznaczenie banku obowiązującego do otwarcia rachunku.

²⁰⁷ Zob. w szczególności Księga III, Tytuł I, Rozdział II, Sekcja 1, pod-sekcja 1 „prawo do rachunku”, art. L.312-1 CMF. CMF to kodyfikacja, która obejmuje całość przepisów regulujących działalność instytucji finansowych – w tym, banków (instytucji kredytowych; franc. *établissements de crédit*) i instytucji płatniczych. Podobne rozwiązanie przyjął prawodawca belgijski, który zdecydował się wkomponować przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego w ramach obowiązującego Kodeksu prawa gospodarczego (franc. *Code de droit économique*, nl. *Wetboek van economisch recht*).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

W uzasadnieniu do rozporządzenia implementującego dyrektywę PAD, prawodawca francuski wskazał, że *de lege lata* założenia tej dyrektywy w znacznej części znajdują już odzwierciedlenie w prawie francuskim²⁰⁸.

W przeciwieństwie do regulacji niemieckiej, charakter prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie został wprost przesądzony przez prawodawcę francuskiego (ustawodawca posługuje się jedynie określeniem „*pravo do rachunku*”, bez wskazania, że chodzi np. o roszczenie lub uprawnienie prawnokształtujące). Sam mechanizm realizacji tego uprawnienia ma jednak charakter publiczno-prawny (Art. L.312-1 ust. I-III CMF) i konstrukcyjnie przypomina postępowanie przed niemieckim BaFin (por. uwagi powyżej).

Podmiotami zobowiązanymi do oferowania podstawowych rachunków płatniczych we Francji są wszystkie instytucje kredytowe (Art. L.312-1 ust. III CMF).

Z kolei podmiotami, którym przysługuje dostęp do podstawowego rachunku płatniczego, są wszystkie osoby fizyczne i prawne domicylowane we Francji, każda osoba fizyczna niedziałająca w celach profesjonalnych, która legalnie przebywa w innym państwie członkowskim oraz każda osoba fizyczna będąca obywatelem francuskim, która zamieszkuje poza Francją – w każdym wypadku, pod warunkiem nieposiadania rachunku depozytowego we Francji (Art. L. 312-1 ust I CMF).

Ustawodawca francuski nie przesądził wprost w jakiej walucie instytucje kredytowe powinny oferować podstawowe rachunki płatnicze. Biorąc jednak pod uwagę, że jedną z koniecznych funkcjonalności tego rachunku stanowi realizacja płatności SEPA, można przyjąć, że rachunki te powinny być oferowane w euro.

Umowa podstawowego rachunku płatniczego powinna być zawarta w formie pisemnej na papierze lub innym trwałym nośniku (Art. L.312-1 III akapit 4 *in fine* CMF).

Prawodawca francuski przewidział zaostrome terminy na otwarcie podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę. Instytucja kredytowa powinna otworzyć taki rachunek w ciągu 6 dni roboczych od otrzymania wszystkich niezbędnych dokumentów (Art. L.312-1 II CMF). Z kolei w przypadku, gdy instytucja kredytowa została wyznaczona przez Bank Francji do otwarcia rachunku, otwarcie powinno nastąpić w ciągu 3 dni roboczych od otrzymania wszystkich dokumentów (Art. L.312-1 III akapit 4 CMF).

²⁰⁸ Zob. Rapport au Président de la République relatif à l'ordonnance n° 2016-1808 du 22 décembre 2016 relative à l'accès à un compte de paiement assorti de prestations de base; JORF n°0298 du 23 décembre 2016, texte n° 16.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Regulacja francuska, podobnie jak dyrektywa PAD i rozwiązania przyjęte w Anglii, Niemczech i Polsce, przewiduje zamknięty katalog przesłanek uzasadniających wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego przez instytucję kredytową (art. L.312-1 IV CMF). Wypowiedzenie powinno nastąpić za 45 dniowym okresem wypowiedzenia²⁰⁹.

Podstawowy rachunek płatniczy powinien gwarantować uprawnionemu dostęp do tzw. „świadczeń podstawowych” (franc. *prestations de base*), które obejmują:

- 1) otwarcie, prowadzenie i zamknięcie rachunku,
- 2) jedną zmianę adresu rocznie,
- 3) wydawanie, na żądanie zaświadczenia potwierdzającego posiadanie rachunku bankowego (franc. *relevés d'identité bancaire*),
- 4) domicylację przelewów bankowych,
- 5) comiesięczną wysyłkę wyciągu z operacji dokonywanych na rachunku,
- 6) obsługę kasową,
- 7) inkaso czeków i przelewów bankowych,
- 8) płatności przy wykorzystaniu polecenia zapłaty SEPA, międzybankowego tytułu płatniczego SEPA, bądź przelewu bankowego SEPA – przy czym ten ostatni może być realizowany albo w kasie albo na odległość,
- 9) środki sprawdzania salda na odległość,
- 10) wpłaty i wypłaty gotówkowe w kasie lub w bankomacie podmiotu prowadzącego rachunek, oraz
- 11) możliwość korzystania z karty płatniczej umożliwiającej m.in. zapłatę w transakcjach internetowych oraz realizację wypłat gotówkowych na terenie Unii Europejskiej.

²⁰⁹ Są to następujące przypadki: (1) klient celowo wykorzystał swój rachunek depozytowy do operacji, co do których instytucja kredytowa ma powody podejrzewać, że zmierzają one do nielegalnych celów, (2) w celu otwarcia rachunku klient przekazał informacje niezgodne z prawdą, (3) klient przestał odpowiadać warunkom domicylu lub rezydencji, (4) klient otworzył drugi rachunek depozytowy we Francji, który umożliwia mu korzystanie z podstawowych usług bankowych (franc. *services bancaires de base*; por. uwagi poniżej), (5) klient w sposób powtarzający zachowywał się niestosownie wobec personelu instytucji kredytowej, oraz (6) instytucja kredytowa znajduje się w sytuacji o której mowa w art. L. 561-8 CMF tj. w sytuacji związanej z niemożnością weryfikacji czy zachodzi sytuacja prania pieniędzy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z kolei na katalog tzw. „podstawowych usług bankowych (franc. *services bancaires de base*) składają się (Art. L.312-1 III i art. D.312-5-1 CMF):

- 1) usługi wskazane w pkt. 1-8 powyżej,
- 2) wpłaty i wypłaty gotówkowe w kasie podmiotu prowadzącego rachunek,
- 3) transakcje realizowane przy użyciu karty płatniczej, która umożliwia m.in. dokonywanie płatności w transakcjach internetowych i wypłaty gotówkowe na terenie Unii Europejskiej,
- 4) dwie formuły czeków bankierskich miesięcznie albo ekwiwalentne środki płatnicze oferujące takie same usługi, oraz
- 5) wykonywanie operacji kasowych.

Wydaje się, że prawodawca francuski (podobnie jak prawodawca angielski oraz prawodawca polski i jednocześnie odmiennie niż prawodawca niemiecki) nie skorzystał z opcji narodowej, o której mowa w art. 17 ust. 8 PAD. Prawo do rachunku dotyczy bowiem wyłącznie rachunku depozytowego (franc. *compte de dépôt*). Instytucje kredytowe nie są zatem uprawnione do oferowania klientom kredytu w podstawowym rachunku płatniczym.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Rozdział III. Podstawowy rachunek płatniczy i umowa podstawowego rachunku płatniczego - charakterystyka

§1. Uwagi wstępne

Jak zostało to już zasygnalizowane w uwagach wprowadzających do niniejszego opracowania²¹⁰, polski ustawodawca zdecydował się dokonać implementacji dyrektywy PAD do krajowego porządku prawnego poprzez zmianę obowiązującej ustawy o usługach płatniczych. Na podstawie ustawy PAD²¹¹ do UsłPłU dodany został m.in. odrębny rozdział określający zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (rozdział 7)²¹². Pomijając w tym miejscu liczne wady przeprowadzonej transpozycji, wydaje się, że trudno byłoby wskazać na bardziej właściwą metodę implementacji dyrektywy PAD, niż ta na którą zdecydował się polski prawodawca (tj. w drodze zmiany UsłPłU)²¹³.

Nowe przepisy wprowadzają nieznanе dotąd w polskim porządku prawnym pojęcia „podstawowy rachunek płatniczy”²¹⁴ oraz „umowa podstawowego rachunku płatniczego”²¹⁵. Ustawodawca nie zdecydował się jednak zdefiniować żadnego z tych pojęć.

Biorąc pod uwagę kompleksowy charakter przepisów określających zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, brak podobnej konstrukcji w dotychczasowym polskim dorobku prawnym, jak również nietypowe dla polskiego prawa cywilnego rozwiązanie przyjęte w tym obszarze, regulacja ta stanowi wyzwanie interpretacyjne dla przedstawicieli doktryny i komentatorów prawa cywilnego.

Największe wątpliwości mogą wiązać się z ustaleniem charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego i tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Dokonanie poprawnej interpretacji przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wymaga przeprowadzenia pogłębionej analizy w przedmiocie tego, czym jest

²¹⁰ Zob. rozdział I (*Zagadnienia wstępne*).

²¹¹ Ustawa z 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2016 r., poz. 1997 (przyp. aut.).

²¹² Rozdział 7 (*Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego*) umiejscowiony w ramach działu III (*Prawa i obowiązki w zakresie dostarczania usług płatniczych i korzystania z nich*) UsłPłU.

²¹³ Alternatywnie można było rozważyć dokonanie zmian w KC lub PB. Teoretycznie możliwe było uchwalenie odrębnej ustawy, której przedmiotem byłyby kwestie uregulowane w dyrektywie PAD (jak w przypadku m.in. Anglii i Niemiec). Każda z tych dróg byłaby jednak rozwiązaniem mniej naturalnym niż wprowadzenie zmian w UsłPłU, która kompleksowo określa zasady świadczenia usług płatniczych. Por. jednak uwagi w dalszej części niniejszego rozdziału III.

²¹⁴ Zob. np. art. 59ia ust. 1 UsłPłU.

²¹⁵ Zob. np. art. 59ic ust. 1 UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

podstawowy rachunek płatniczy, czym różni się on od rachunku płatniczego w rozumieniu UsłPłU²¹⁶, czy stanowi on szczególny typ lub podtyp tego rachunku oraz jaka relacja zachodzi pomiędzy rachunkiem podstawowym a rachunkiem bankowym.

W drugiej kolejności należy rozważyć jaki jest charakter prawny umowy, na podstawie której otwierany i prowadzony jest ten rachunek. Już nawet ograniczona i pobieżna analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wykazuje bowiem związek pomiędzy konstrukcją tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego, a umową rachunku bankowego oraz umową ramową, o których odpowiednio mowa w art. 725 i n. KC oraz art. 2 pkt 31 UsłPłU (przy czym nie chodzi tutaj o umowę ramową rozumianą jako instrument organizujący proces zawierania umów w przyszłości²¹⁷ – o czym będzie mowa również w dalszej części opracowania). Należy tutaj przede wszystkim rozwiać wątpliwości odnośnie tego, czy umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi odrębny typ lub podtyp umowy nazwanej, a przez to czy przepisy UsłPłU o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, które kształtują treść tej umowy, należy traktować jako postanowienia przedmiotowo istotne (*essentialia negotii*).

§2. Rachunek bankowy i umowa rachunku bankowego – ogólna charakterystyka

I. Uwagi wprowadzające

Przeprowadzenie wyczerpującej charakterystyki umowy rachunku bankowego zdecydowanie wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Poniżej wskazane zostały jedynie zasadnicze elementy konstrukcyjne omawianej umowy, co pozwoli na porównanie jej z tzw. umową podstawowego rachunku płatniczego. Pogłębiona charakterystyka stron umowy rachunku bankowego, sposobów zawarcia, zmiany i zakończenia tej umowy oraz świadczeń stron zostaną omówione z kolei w rozdziałach V-VII.

II. Umowa rachunku bankowego

Umowa rachunku bankowego stanowi odrębny typ umowy nazwanej²¹⁸. Podstawę normatywną umowy rachunku bankowego stanowią przepisy Tytułu XX KC (art. 725–733

²¹⁶ Definicja legalna rachunku płatniczego została zawarta w art. 2 pkt 25 UsłPłU.

²¹⁷ Por. A. Brzozowski, P. Machnikowski, [w:] SPP, t. 5, s. 425 i 426

²¹⁸ Zob. W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 471.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

KC). Jej uzupełnienie stanowią z kolei przepisy art. 49–62f PB²¹⁹ oraz przepisy niektórych innych ustaw²²⁰. W zakresie nieobjętym postanowieniami aktów normatywnych, warunki prowadzenia rachunków bankowych mogą być ponadto ustalane we wzorcach umownych (regulaminach oraz ogólnych warunkach umów), które nabierają coraz większego znaczenia w praktyce²²¹.

Umowa rachunku bankowego jest umową konsensualną²²² oraz zobowiązującą²²³. Opierając się wyłącznie na treści przepisów regulujących ten typ umowy nazwanej, trudno jest jednak przesądzić, czy ma ona charakter dwustronnie czy jednostronnie zobowiązujący²²⁴. W praktyce umowa ta będzie miała z reguły charakter dwustronnie zobowiązujący²²⁵.

Umowa rachunku bankowego może mieć przy tym charakter odpłatny, jak i nieodpłatny²²⁶. Jest to ponadto umowa jednostronnie kwalifikowana podmiotowo²²⁷.

²¹⁹ Nie do końca jasny jest pojawiający się w doktrynie pogląd, przyjmujący, że przepisy PB nie mają charakteru cywilnoprawnego, a wyłącznie administracyjny. Tak np. A. Nowacki, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB, s. 709. Odmiennie W. Pyziół, *Istota (struktura) prawna świadczenia...*, s. 250. Jednym z podstawowych kryteriów wyróżnienia prawa cywilnego jest metoda regulacji, która polega na uznaniu autonomicznej pozycji względem siebie podmiotów danego stosunku prawnego. Oznacza to, że jednej ze stron tego stosunku nie przysługuje kompetencja do władczego oddziaływania na sytuację prawną drugiej strony (zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 6). Niewątpliwie można zatem wskazać przepisy PB dotyczące rachunków bankowych, które mają charakter cywilnoprawny (np. art. 52 ust. 1 i 2 PB).

²²⁰ W szczególności ustawy z 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. z 2000 r., nr 119 poz. 1252 z późn. zm. oraz ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, systemie gwarantowania depozytów oraz przymusowej restrukturyzacji, Dz.U. z 2016 r., poz. 996 z późn. zm. Por. szerzej W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 472-473.

²²¹ Podobnie D. Rogoń, [w:] F. Zoll (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, s. 402.

²²² Zob. L. Mazur, *Umowa rachunku bankowego. Komentarz*, s. 36

²²³ Zob. w szczególności L. Mazur, *Umowa rachunku bankowego. Komentarz*, s. 35 oraz W. Pyziół, *Umowa rachunku bankowego*, s. 42 i n.

²²⁴ Rozstrzygnięcie tego problemu powinno odbywać się na gruncie konkretnego stosunku prawnego łączącego bank i posiadacza rachunku. Por. A. Janiak, *Umowa rachunku bankowego*, s. 103, który przyjmuje, że o ile umowa rachunku bankowego będzie miała charakter co do zasady dwustronnie zobowiązujący, to w swoim zupełnie podstawowym kształcie (ograniczonym do świadczeń banku wskazanych w art. 725 KC) może być ona umową jednostronnie zobowiązującą. Warto tutaj przytoczyć także pogląd S. Grzybowski, który przyjmował, że umowa rachunku bankowego będzie miała charakter dwustronnie zobowiązujący, gdy zastrzeżono w niej odpłatność ze strony posiadacza rachunku (w postaci prowizji lub opłat). Zob. S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 775. Większość autorów z góry jednak zakłada dwustronnie zobowiązujący charakter umowy rachunku bankowego. Por. np. J. Golaczyński, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1431; A. Nowacki, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB*, s. 712; L. Ogiegło, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. t. II*, s. 650. Tak też wyr. SA w Warszawie z 19.04.2005 r., I ACa 923/04, LEX nr 1425155; wyr. SO w Warszawie z 11.01.2017 r., V Ca 919/16, LEX nr 2257389.

²²⁵ W szczególności w przypadku objęcia umowy rachunku bankowego regulacją UsłPIU tj. gdy prowadzony na jej podstawie rachunek bankowy jest kwalifikowany jako rachunek płatniczy w rozumieniu UsłPIU. Por. W. Iwański, *Umowa rachunku bankowego objętego...*, s. 39.

²²⁶ Tak przede wszystkim S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 774. Z ekonomicznego punktu widzenia umowa rachunku bankowego zawsze będzie miała jednak charakter odpłatny - na rzecz banku (zob. W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 478). Szerzej o problemie odpłatności umowy rachunku bankowego zob. rozdział VII. §5 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zgodnie z art. 725 KC, przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz, jeżeli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Przepis ten zawiera definicję ustawową umowy rachunku bankowego oraz określa zasadniczy trzon elementów przedmiotowo istotnych (*essentialia negotii*) tej umowy. Definicja ta jest jednak niepełna. Część przedmiotowo istotnych elementów umowy rachunku bankowego wynika bowiem z art. 726 KC²²⁸. Z art. 725 KC, który wprowadza do regulacji umowy rachunku bankowego, wynika zobowiązanie banku do dwojakiego rodzaju świadczeń na rzecz posiadacza rachunku. Po pierwsze, do tzw. „przechowywania” środków pieniężnych posiadacza rachunku (na czas oznaczony lub nieoznaczony)²²⁹ oraz, po drugie, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych²³⁰.

W doktrynie wyrażone zostały poglądy, że umowy zobowiązujące bank wyłącznie do przechowywania środków pieniężnych posiadacza rachunku, które jednocześnie wyłączają (wyraźnie lub w sposób dorozumiany) obowiązek dokonywania rozliczeń pieniężnych²³¹, powinny być kwalifikowane nie jako umowy rachunku bankowego, a jako umowy o depozyt nieprawidłowy (art. 845 KC)²³². Wydaje się, że pogląd ten nie zasługuje jednak na aprobatę²³³.

Z zasadniczymi zobowiązaniami banku wobec posiadacza rachunku, związane są także inne obowiązki, które albo można wyinterpretować w sposób pośredni z art. 725 i 726 KC albo które wprost wynikają z innych przepisów Tytułu XX KC lub przepisów innych ustaw. Można tutaj chociażby wskazać na obowiązek przyjmowania środków pieniężnych na

²²⁷ Zob. przede wszystkim *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 484, który wskazuje, że umowa rachunku bankowego jest kwalifikowana podmiotowo. Autor ten nie kładzie jednak nacisku na tę okoliczność, że kwalifikowana podmiotowość ma tutaj charakter jednostronny. Szerzej o problemie kwalifikacji podmiotowej w umowie rachunku bankowego zob. rozdział V niniejszego opracowania.

²²⁸ Podobnie *A. Janiak*, [w:] *M. Gutowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 893-894.

²²⁹ Charakter prawny „przechowywania” jest sporny w doktrynie. Można wskazać tutaj na dwa zasadnicze poglądy. Pierwszy zaprezentował *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 494 i n. Zwolennikiem poglądu drugiego jest przede wszystkim *M. Bączyk*. Por. szerokie opracowanie tego zagadnienia w *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 48-51.

²³⁰ Tak m.in. wyr. SN z 16.01.2001 r., II CKN 344/00, LEX nr 52688.

²³¹ Np. umowa tzw. sptywnej lokaty terminowej.

²³² Tak m.in. *R. Longchamps de Berier*, Zobowiązania, s. 571-572; *Z. Radwański*, Prawo zobowiązań, s. 424; *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 62-65.

²³³ Zob. szeroką argumentację przedstawioną przez *W. Pyziół* w *W. Pyziół*, Umowa rachunku bankowego, s. 41 i n. Zob. także *W. Pyziół*, Zmiany w zakresie regulacji stosunków prawnych między bankiem a jego klientem, PB 2004 r., Nr 5, s. 122.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunek bankowy prowadzony dla posiadacza²³⁴, obowiązek informowania posiadacza rachunku o stanie tego rachunku²³⁵ oraz obowiązek zachowania tajemnicy bankowej²³⁶.

Umowa rachunku bankowego rodzi także pewne obowiązki po stronie posiadacza rachunku²³⁷. Obowiązki te z reguły nie będą miały jednak charakteru świadczenia²³⁸.

Od strony funkcjonalnej umowa rachunku bankowego stanowi zwykle prawną formę realizacji jednej z tzw. czynności bankowych *sensu stricto*²³⁹, jaką jest „przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów” (art. 5 ust. 1 pkt 1 PB)²⁴⁰. Jest to również czynność obciążająca ryzykiem środka powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym (art. 2 PB).

III. Rachunek bankowy

Jeżeli chodzi natomiast o pojęcie rachunku bankowego, to może mieć ono wiele znaczeń. *De lege lata* ustawodawca nie zdecydował się na sformułowanie legalnej definicji tego pojęcia.

W doktrynie zwykło się rozróżniać kilka znaczeń „rachunku bankowego”. W zależności od kontekstu posługiwania się tym pojęciem, mówi się o rachunku bankowym w aspekcie materialnym - jako stosunku prawnym, który powstaje na skutek zawarcia umowy rachunku bankowego oraz o rachunku bankowym w aspekcie formalnym - jako urzędzeniu księgowym, które nieodłącznie związane jest z zawarciem takiej umowy²⁴¹.

²³⁴ Co pośrednio wynika z art. 725 KC.

²³⁵ Co wprost wynika z dyspozycji przepisu art. 728 §1 i 2 KC.

²³⁶ Zob. art. 104 PB.

²³⁷ Kwestia zobowiązań posiadacza rachunku wobec banku nabiera szczególnego znaczenia w przypadku objęcia umowy rachunku bankowego regulacją UsłPHU, o czym szerzej mowa w dalszej części niniejszego opracowania.

²³⁸ Będą to zwykle obowiązki o charakterze porządkowym (np. obowiązek zgłoszenia bankowi niezgodności salda; art. 728 § 2 KC). Tak A. Janiak, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 896. Trudno jest bowiem przyjąć, że istotą tych obowiązków jest zadośćuczynienie godnemu ochroni interesowi wierzyciela, który to interes wyraża korzyści, jakie ma odnieść bank-wierzyciel. Zob. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 44-45.

²³⁹ Odnosnie klasyfikacji czynności bankowych, w tym podziału na czynności bankowe *sensu stricto* oraz *sensu largo* zob. szerzej Z. Ofiarski, Prawo bankowe. Komentarz, s.104-105 oraz A. Kawulski, Prawo bankowe. Komentarz, s. 57-63.

²⁴⁰ Podobnie W. Pyziol, [w:] SPP, t. 8, s. 474. Należy jednak zaznaczyć, że nie każda umowa rachunku bankowego będzie miała charakter czynności bankowej. Por. np. wyr. SN z 5.01.2000 r., II CKN 356/00, LEX nr 52622, w którym SN wskazał, że umowa rachunku bankowego zawarta pomiędzy bankami nie ma charakteru czynności bankowej (wyr. dot. stanu prawnego pod rządami ustawy z 1989 r.). Można zwrócić w tym miejscu również uwagę, że umowa rachunku bankowego będzie miała także związek z czynnością bankową polegającą na prowadzeniu innych rachunków bankowych (art. 5 ust. 1 pkt 2 PB).

²⁴¹ Tak A. Janiak, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 893; J. Gołaczyński, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 1431; Z. Żabiński, Umowa rachunku, s. 9. Odmienne

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Klasycznie uznaje się rachunek bankowy za zbiór zapisów księgowych, które ukazują obrót pieniężny na podstawie stosunku rachunku bankowego²⁴². Definiując pojęcie rachunku bankowego od strony relacji zobowiązaniowej pomiędzy bankiem a posiadaczem rachunku można z kolei stwierdzić, że rachunek bankowy oznacza zapisy w księgach rachunkowych banku, które odzwierciedlają stany wierzytelności (lub długu), które przysługują względem siebie stronom stosunku rachunku bankowego oraz zmiany tychże stanów²⁴³.

Otwarty katalog rodzajów rachunku bankowego został określony w art. 49 PB. W oparciu o zasadę swobody umów - z zastrzeżeniem jednak bezwzględnie obowiązujących przepisów prawa - banki mogą także tworzyć inne typy i podtypy rachunków bankowych²⁴⁴.

Jednym z zagadnień związanych z problematyką rachunku bankowego, które budzi największe kontrowersje w doktrynie prawa cywilnego, jest znaczenie prawne wpisów dokonywanych na tym rachunku przez bank. Choć pogłębiona analiza w tym zakresie wykracza poza ramy niniejszego opracowania, warto w tym miejscu przytoczyć chociaż najbardziej rozpowszechnione warianty interpretacyjne²⁴⁵.

Zgodnie z pierwszym poglądem, wpis na rachunku bankowym ma charakter konstytutywny (kreatywny) tj. stanowi on samodzielną przesłankę powstania wierzytelności posiadacza rachunku wobec banku, a przez to i roszczenia o wypłatę środków zgromadzonych na rachunku lub o przeprowadzenie rozliczenia pieniężnego. Zgodnie z tym poglądem wpis stanowi materialnoprawną przesłankę rozporządzania przez posiadacza środkami odzwierciedlonymi przez wpis niezależnie od tego, czy wpis został poprzedzony wpłatą na

S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 774; oraz *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 39. Wydaje się jednak, że spór ten ma charakter czysto terminologiczny i nie ma większego znaczenia w praktyce.

²⁴² *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 758. Podobną definicję zaproponował ostatnio *T. Czech*, wskazując, że rachunek bankowy jest urządzeniem księgowym prowadzonym przez bank, służącym do ewidencjonowania należności (wpłat, transferów i wypłat) między bankiem i posiadaczem rachunku, które to urządzenie prowadzi się na podstawie umowy rachunku bankowego. Zob. *T. Czech*, Debetowanie rachunku bankowego, MPB 2014 r., Nr 4, s. 71.

²⁴³ *W. Pyziół*, [w:] *W. Pyziół* (red.) Encyklopedia Prawa Bankowego, WP PWN 2000 r., s. 854-3 i n.

²⁴⁴ Zob. *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 32. Zasada swobody umów nie pozwala jednak zawierać bankom umów rachunku bankowego, które nie będą zakładały elementów powierzenia środków pieniężnych bankowi przez posiadacza rachunku oraz powstania wierzytelności o zwrot tych środków. W tym zakresie zob. *D. Rogoń*, [w:] *F. Zoll*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 403-404.

²⁴⁵ Problematyka charakteru i znaczenia wpisu na rachunku bankowym została najpełniej opisana przez *W. Pyziola* (zob. przede wszystkim *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 496-501), *M. Bączyka*, (zob. np. *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 59 i n.), *S. Grzybowski* (zob. przede wszystkim *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 777-783) oraz *Z. Żabińskiego* (zob. *Z. Żabiński*, Umowa rachunku, s. 107 i n.).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunek. Ewentualny brak wpisu aktualizuje roszczenie posiadacza o dokonanie wpisu (lub jego korektę)²⁴⁶.

Zgodnie z drugim poglądem, wpis dokonywany na rachunku bankowym ma charakter deklaratoryjny tj. jego znaczenie jest wtórne względem rzeczywistego stanu wierzytelności posiadacza rachunku wobec banku. Tak rozumiany wpis może zostać podważony oraz sprostowany²⁴⁷.

Problematyka znaczenia prawnego wpisu na rachunku bankowym była i nadal jest przedmiotem rozważań także judykatury. Również w tym przypadku trudno o zgodność i ciągłość prezentowanych poglądów. Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że przeważa tutaj pogląd o konstytutywnym znaczeniu wpisu²⁴⁸. Można jednak również wskazać na liczne orzeczenia, które przemawiają za przyjęciem tezy o deklaratoryjności wpisu na rachunku bankowym. Warto tutaj przytoczyć następujące przykłady (w kolejności chronologicznej):

²⁴⁶ Tak np. *Z. Żabiński*, Umowa rachunku, s. 107 i n., który przyjmuje, że wpis na rachunku ma, co do zasady, znaczenie konstytutywne w granicach dobrej wiary (posiadacz rachunku, będący w dobrej wierze, jest uprawniony do rozporządzenia sumą pieniężną uwidocznioną na rachunku, choćby wpis na rachunku był mylny tj. wykazywał środki pieniężne, które posiadaczowi rachunku nie powinny przysługiwać). Zob. również *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 777 i n., który wskazał, że sam wpis na rachunku bankowym jest wystarczającą przesłanką powstania roszczenia posiadacza rachunku do banku o wykonanie udzielonego bankowi polecenia. Wpis stanowi przy tym niezbędną przesłankę powstania roszczenia posiadacza rachunku wobec banku, i co za tym idzie, posiadacz rachunku nie może rozporządzać sumami, które wprawdzie zostały wpłacone na rachunek, ale nie zostały uwidocznione na rachunku poprzez wpis. Współcześnie zwolennikiem poglądu o konstytutywności wpisu na rachunku bankowym jest przede wszystkim *M. Bączyk*. Autor ten wskazał, że wpis tworzy materialnoprawną przesłankę rozporządzenia przez posiadacza rachunku środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku niezależnie od tego, czy wpis był poprzedzony stosowną wpłatą na rachunek. Z kolei wpłata środków na rachunek (sama w sobie) nie stanowi materialnoprawnej podstawy do rozporządzenia wpłaconą sumą do chwili, gdy bank nie dokona stosownego wpisu (zob. *M. Bączyk*, Odpowiedzialność..., s. 60). Por. też *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 59 i n. Ostatnio *R. Adamus*, Kredyt w rachunku..., MPB 2017, Nr 12, s. 58 i n.

²⁴⁷ Taki pogląd prezentują przede wszystkim *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 496-501; *W. Pyziol*, Istota (struktura) prawna świadczenia..., s. 255 i n.; *A. Chłopecki*, *Z. Mrowiec*, Zagadnienia prawne rozliczeń bankowych, Glosa 1996 r., nr 11, s. 5 i n.; *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 79-81; *J. Gołaczyński*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 1434-1435; *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB, s. 719-721; *D. Rogoń*, Problemy związane z wpisem na rachunek bankowy, PB 2004 r., nr 4, s. 87-99; *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 100-102; *T. Czech*, Debetowanie rachunku bankowego, MPB 2014 r., Nr 4, s. 73.

²⁴⁸ Zob. uchw. SN z 4.01.1995 r., III CZP 164/94, PPH Nr 10/1995 r., s. 32-34; wyr. SN z 4.10.2007 r., V CSK 255/07, LEX nr 435625; wyr. SA w Krakowie z 6.03.1991 r., I ACr 24/91, LEX nr 5422; wyr. SA w Szczecinie z 14.01.2015 r., I ACa 717/14, LEX nr 1740707. Por. również uchw. SN z 29.12.1994 r., III CZP 162/94, OSNC 1995, Nr 4, poz. 60, choć w tym przypadku stanowisko SN nie jest do końca jasne. W tym kierunku także wyr. SN z 8.12.2010 r., V CSK 163/10, LEX nr 784297, choć również i w tym przypadku stanowisko SN nie jest do końca jasne. Z jednej bowiem strony SN wskazał, że „wpis na rachunku bankowym stanowi materialnoprawną przesłankę rozporządzenia przez posiadacza rachunku środkami pieniężnymi”, a z drugiej, że „wpis na rachunku bankowym nie ma znaczenia konstytutywnego w tym sensie, że nie stanowi oświadczenia woli banku i nie ma modelującego wpływu na ukształtowanie stosunku prawnego”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 1) w wyroku z dnia 21 czerwca 2001 r. Sąd Najwyższy wskazał, że „wyciągi z rachunków bankowych wykazujące zerowe saldo [...] nie powodują zwolnienia dłużnika banku ze zobowiązania”²⁴⁹,
- 2) w wyroku z dnia 26 września 2001 r. Sąd Najwyższy szerzej argumentował, że „twierdzenie o nadrzędnym charakterze wpisu, który jest jedynie techniczną czynnością wykonywaną przez bank na rachunku terminowym, nie znajduje żadnego uzasadnienia prawnego. Z charakteru ksiąg bankowych nie można wnosić, iż stanowią one dowód na to, że wpis na rachunku jest zgodny z rzeczywistym stanem prawnym”²⁵⁰,
- 3) w wyroku z dnia 9 lipca 2008 r. Sąd Najwyższy z kolei wskazał, że „wpis nie kreuje w sposób samoistny wierzytelności klienta banku w kwocie na którą opiewa, gdyż o tym, czy taka wierzytelność istnieje i w jakiej wysokości, decyduje ocena zdarzenia prawnego, stanowiącego podstawę dokonanego wpisu”²⁵¹,
- 4) następnie w wyroku z dnia 3 grudnia 2008 r. Sąd Najwyższy stwierdził dosadnie, że „w stosunku dwustronnym pomiędzy bankiem a posiadaczem rachunku bankowego dokonany na nim wpis nie tworzy abstrakcyjnego zobowiązania banku wobec posiadacza. Innymi słowy nie jest samodzielnym źródłem zobowiązania banku do wypłaty sumy pieniężnej, gdyż ma znaczenie deklaratoryjne. Zobowiązanie banku jest uzależnione od ważności leżącego u podstaw wpisu zdarzenia prawnego”²⁵²,
- 5) w wyroku z 11 kwietnia 2013 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie wskazał, że „sama wpłata środków na konto bankowe, a co za tym idzie możliwość dokonywania obrotu tymi środkami wpłaconymi na konto, jest równoznaczna z prawem rozporządzania nimi”²⁵³,
- 6) w wyroku z dnia 5 lutego 2014 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie, orzekając w przedmiocie rachunku jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych, przyjął, że „wpis ma tylko znaczenie deklaratywne” oraz, że „w polskim systemie prawnym nie

²⁴⁹ Wyr. SN z 21.06.2001 r., IV CKN 362/00, LEX nr 1211982.

²⁵⁰ Wyr. SN z 26.09.2001 r., IV CKN 496/00, LEX nr 54783.

²⁵¹ Wyr. SN z 9.07.2008 r., V CSK 56/08, LEX nr 551054.

²⁵² Wyr. SN z 3.12.2008 r., V CSK 230/08, LEX nr 484686.

²⁵³ Wyr. WSA w Krakowie z 11.04.2013 r., I SA/Kr 152/13, LEX nr 1309932. Pogląd wyrażony przez orzekający Sąd nie jest jednak do końca spójny. W przedmiotowej sprawie Sąd wskazał jednocześnie, że skarżący „z chwilą uznania rachunku” na określoną kwotę „nabył [...] uprawnienie do swobodnego rozporządzania tymi środkami” oraz, że „wpis na rachunku bankowym stanowi [...] materialnoprawną przesłankę rozporządzania przez posiadacza środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku bankowym”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ma normy, która by uznawała konstytutywny charakter zapisu na rachunku jednostek uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych”²⁵⁴,

- 7) w wyroku z dnia 24 marca 2014 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdził, że *„w wypadku rozbieżności pomiędzy stanem rachunku wynikającym z wpisów a stanem rachunku wynikającym z oceny zdarzeń prawnych stanowiących podstawę wpisu, posiadacz może bowiem domagać się od banku skorygowania wpisu lub dochodzić swej wiarygodności w drodze procesu, gdyż niewątpliwie służy mu roszczenie oparte na odpowiedzialności kontraktowej banku w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniu jego zobowiązania (art. 471 w zw. z art. 725 KC)”²⁵⁵,*
- 8) z kolei w wyroku z dnia 20 listopada 2014 r. ten sam Sąd stwierdził, że *„stan stosunku wynikającego z istniejącego między stronami stosunku zobowiązaniowego jest niezależny od wpisów dokonanych na rachunku bankowym, co oznacza, że błędny wpis może i powinien być sprostowany”²⁵⁶.*

Utrwalająca się powoli linia orzecznicza, która - wydaje się - przyznawała co do zasady prym deklaratoryjności wpisu na rachunku bankowym, została ponownie przełamana wyrokiem Sądu Najwyższego z 27 października 2016 r.²⁵⁷.

Choć rozstrzygnięcie powyższego sporu zdecydowanie wykracza poza ramy niniejszego opracowania, należy przychylić się do poglądu przyjmującego deklaratoryjne znaczenie wpisu na rachunku bankowym. Sam wpis stanowić może jedynie praktyczną przesłankę dysponowania wkładem przez posiadacza rachunku²⁵⁸. Argumentacja przemawiająca za takim

²⁵⁴ Wyr. SA w Krakowie z 5.02.2014 r., I ACa 917/12, LEX nr 1540886

²⁵⁵ Wyr. SA w Katowicach z 24.03.2014 r., V ACa 803/13, LEX nr 1458908. Twierdzenia przedstawione przez orzekający Sąd nie są jednak ze sobą do końca spójne. Sąd wskazał bowiem jednocześnie, że *„wpis stanowi [...] materialnoprawną przesłankę rozporządzenia przez posiadacza środkami pieniężnymi”* oraz, że *„sam wpis na rachunku nie kreuje wiarygodności”* a *„o jej istnieniu decyduje ocena zdarzenia prawnego stanowiącego podstawę wpisu”*.

²⁵⁶ Wyr. SA w Katowicach z 20.11.2014 r., I ACa 447/14, LEX nr 1621082.

²⁵⁷ Wyr. SN z 27.10.2016 r., V CSK 48/16, LEX nr 2165600. W przywołanym orzeczeniu Sąd Najwyższy wskazał, że dopóki nie nastąpi korekta błędnego wpisu, wpis ten pełni funkcję konstytutywną, stanowiąc materialnoprawną przesłankę rozporządzenia przez posiadacza zgromadzonymi środkami pieniężnymi. Sąd Najwyższy przyjął dalej, że znaczenie wpisu polega zatem na tym, że określa on wiarygodność posiadacza rachunku do banku, który zobowiązany jest na jego żądanie wypłacić mu określoną kwotę pieniędzy lub wykonać polecenie przelewu, polecenie zapłaty, czy inne zlecenie. Inaczej rzecz ujmując, bank jest dłużnikiem posiadacza rachunku do wysokości zapisanej na rachunku kwoty. W tym tonie także wyr. SO w Olsztynie z dnia 21 czerwca 2017 r., IX Ca 225/17, LEX nr 2346176.

²⁵⁸ Tak W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, 499.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

stanowiskiem została szeroko omówiona w literaturze²⁵⁹. Można w tym miejscu przytoczyć jedynie najważniejsze tezy:

- 1) brak jest podstaw normatywnych dla przyjęcia konstytutywnego charakteru wpisu na rachunku bankowym²⁶⁰ (odmiennie niż chociażby w przypadku zapisów na rachunku papierów wartościowych)²⁶¹,
- 2) jednym z zasadniczych uprawnień posiadacza rachunku wobec banku jest możliwość żądania (co do zasady w każdym czasie) albo zwrotu przechowywanych przez bank środków pieniężnych, albo dokonania zleconego przez siebie rozliczenia pieniężnego. Brak wpisu lub jego nieprawidłowość nie może ograniczać tego uprawnienia²⁶²,
- 3) wierzytelność posiadacza rachunku banku o wypłatę środków albo o przeprowadzenie rozliczenia pieniężnego staje wymagalna z chwilą zgłoszenia przez posiadacza rachunku żądania wypłaty lub żądania przeprowadzenia rozliczenia pieniężnego. Brak jest podstawy prawnej, która wskazywałaby, że wierzytelność ta powstaje dopiero z chwilą dokonania wpisu na rachunku bankowym²⁶³,
- 4) przyjęcie konstytutywnego (materialnoprawnego) charakteru wpisu na rachunku bankowym prowadziłyby do nieuzasadnionego pogorszenia pozycji posiadacza rachunku wobec banku, który w razie braku uznania lub nieprawidłowego uznania rachunku, pomimo zajścia zdarzenia uzasadniającego takie uznanie (np. dokonania wpłaty), musiałby wprawdzie dochodzić uzgodnienia stanu wpisów na rachunku bankowym ze stanem, jaki powinien być wykazany²⁶⁴,

²⁵⁹ Zob. w szczególności *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 496-501; *A. Chłopecki, Z. Mrowiec*, Zagadnienia prawne rozliczeń bankowych, *Głosa* 1996, Nr 11, s. 5 i n. oraz *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB, s. 719-721.

²⁶⁰ Tak np. SN w wyr. z 26.11.2001 r., IV CKN 496/00, LEX nr 54783. Zob. też *W. Pyziół*, Umowa rachunku bankowego, s. 105-106.

²⁶¹ Zob. *M. Michalski*, [w:] *M. Wierzbowski* (red.), *L. Sobolewski* (red.), *P. Wajda* (red.), Ustawa o obrocie instrumentami finansowymi. Komentarz, 2014 r., s. 589 i 590, gdzie autor wskazuje, że w przeciwieństwie do rachunku bankowego, w odniesieniu do rachunku papierów wartościowych ustawodawca wprost zdefiniował od strony normatywnej skutki zapisu dokonywanego na takim rachunku (por. art. 7 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, Dz.U. z 2005 r., nr 183 poz. 1538 z późn. zm.), rozstrzygając jednoznacznie o jego materialnoprawnym znaczeniu.

²⁶² Zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, 499-500.

²⁶³ Zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, 499-500 (przy czym autor ten wprost odnosi się i do kwestii „wymagalności” wierzytelności i do kwestii jej „powstania”); *A. Chłopecki, Z. Mrowiec*, Zagadnienia prawne rozliczeń bankowych, *Głosa* 1996 r., Nr 11, s. 5 i n.

²⁶⁴ *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB, s. 719.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 5) przy przyjęciu poglądu o konstytutywności wpisu żadne rozliczenia w wykonaniu umowy rachunku bankowego między bankiem a posiadaczem rachunku nie byłyby możliwe po zamknięciu rachunku²⁶⁵, oraz
- 6) dodatkową argumentację, która przemawia za deklaratoryjnością wpisu na rachunek bankowy, można wskazać na gruncie przepisów ustawy o usługach płatniczych. Chodzi tutaj w szczególności o rozróżnienie dwóch momentów w czasie, związanych z realizacją transakcji płatniczych, które przekładają się na zakres uprawnień użytkownika usług płatniczych (posiadacza rachunku). Należy bowiem oddzielić od siebie chwilę uznania kwotą transakcji płatniczej rachunku dostawcy odbiorcy (banku) oraz chwilę uznania rachunku płatniczego posiadacza rachunku (użytkownika/odbiorcy) przez bank. Zgodnie z UsłPŁU już od chwili uznania kwotą transakcji płatniczej rachunku dostawcy odbiorcy (banku), posiadacz rachunku (odbiorca) nabywa prawa do środków pieniężnych (zdarzenie to wyznacza, co do zasady, datę waluty)²⁶⁶.

Obok powyższej dyskusji w przedmiocie znaczenia prawnego wpisu na rachunek bankowy, toczy się inna, aczkolwiek blisko z nią powiązana. W doktrynie brakuje bowiem również zgodności co do tego, jaki jest charakter prawny wpisu na rachunku bankowym. Wskazywano, że wpis ten może mieć charakter „czynu” (innego niż czynność prawna zdarzenia wywołującego skutki prawne)²⁶⁷, oświadczenia woli (czynności prawnej)²⁶⁸, oświadczenia wiedzy (albo oświadczenie o zbliżonym charakterze)²⁶⁹ lub czynności technicznej²⁷⁰.

Przyjmując koncepcję deklaratoryjnego znaczenia prawnego wpisu na rachunek bankowy, należy opowiedzieć się za ostatnią ze wskazanych interpretacji charakteru prawnego tego wpisu (tj. wpisu jako czynności technicznej).

²⁶⁵ A. Nowacki, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB, s. 720.

²⁶⁶ Zob. także W. Iwański, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 100-101.

²⁶⁷ Tak S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 780 i n.

²⁶⁸ Z. Zabiński, Umowa rachunku bankowego, s. 108; A. Szpunar, Glosa do uchwały SN..., PPH 1995, Nr 8, s. 34-37. Zob. także wyrok SN z 18.03.1993 r., I CRN 22/93, PB 1995, Nr 1.

²⁶⁹ M. Bączek, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 60, który wskazał, że dominuje obecnie (trafniejsze) stanowisko, że wpis na rachunek bankowy stanowi inne niż oświadczenie woli „zdarzenie prawne powodujące ex lege skutki prawne w stosunku rachunku bankowego (oświadczenie wiedzy lub inne jeszcze znaczenie)”.

²⁷⁰ A. Chłopecki, Z. Mrowiec, Zagadnienia prawne rozliczeń bankowych, Glosa 1996 r., Nr 11, s. 5 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

§3. Rachunek płatniczy i umowa rachunku bankowego objęta regulacją ustawy o usługach płatniczych – ogólna charakterystyka

I. Uwagi wprowadzające

Biorąc pod uwagę, że zdecydowana większość prowadzonych obecnie rachunków bankowych stanowi jednocześnie rachunki płatnicze (por. uwagi poniżej), może zastanawiać dlaczego problematyka usług płatniczych i umowy ramowej (w znaczeniu nadanym temu pojęciu w ustawie o usługach płatniczych)²⁷¹ nie doczekała się choćby w części tak szerokiego opracowania w literaturze przedmiotu jak umowa rachunku bankowego.

Choć ustawa o usługach płatniczych weszła w życie już kilka lat temu (pod koniec 2011 r.²⁷²), to wiele nowych pojęć, które zostały wprowadzone tą ustawą, wciąż nie doczekała się szerszego opracowania w literaturze przedmiotu. Dominują tutaj wypowiedzi deskryptywne, które są niedostatecznie wyjaśnione dogmatycznie oraz konstrukcyjnie.

Co istotne, niektóre z tych pojęć będą miały decydujące znaczenie dla określenia charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego. Wśród nich należy wymienić „rachunek płatniczy”, „umowę o usługi płatnicze” oraz „umowę ramową”.

Można przyjąć, iż terminy te stanowią niejako budulec i zarazem punkt odniesienia dla nowej konstrukcji wprowadzonej ustawą PAD. Z tego też względu dokonanie charakterystyki podstawowego rachunku płatniczego i tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego należy poprzedzić krótkim omówieniem wskazanych pojęć, w tym należy zaprzeczyć niektórym poglądom prezentowanym dotychczas w doktrynie, które jak dotąd nie spotkały się w zasadzie z szerszą krytyką.

Przyjęcie błędnych założeń co do istoty i znaczenia „rachunku płatniczego”, „umowy o usługi płatnicze” i „umowy ramowej” może nie tylko prowadzić do wyprowadzenia błędnych wniosków o charakterze nowych konstrukcji wprowadzonych przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, lecz co równie istotne, może generalnie przyczyniać się do błędnej interpretacji przepisów ustawy o usługach płatniczych (w szerszym zakresie).

²⁷¹ Zob. art. 2 pkt 31 UsłPIU. Przez umowę ramową rozumie się umowę o usługę płatniczą regulującą wykonywanie indywidualnych transakcji płatniczych, która może zawierać postanowienia w zakresie prowadzenia rachunku płatniczego.

²⁷² Z zastrzeżeniem pewnych nielicznych wyjątków.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Poniżej przedstawiona zostanie argumentacja przemawiająca za przyjęciem następujących tez:

- 1) rachunek płatniczy nie stanowi typu ani podtypu rachunku bankowego. W określonych okolicznościach rachunek bankowy może być jednocześnie uznany za rachunek płatniczy. Można przy tym wskazać na takie rachunki bankowe, które nie są i nie mogą być rachunkami płatniczymi oraz na takie rachunki płatnicze, które nie są i nie mogą być rachunkami bankowymi,
- 2) umowa o usługi płatnicze nie stanowi samodzielnego typu umowy nazwanej. Pojęcie „umowa o usługi płatnicze” stanowi jedynie zbiorcze i przy tym niezdefiniowane określenie dla tych wszystkich umów (nazwanych i nienazwanych), których treść określa zasady pojedynczego wykonania lub wykonywania w sposób ciągły (świadczenia) usług płatniczych w rozumieniu art. 3 UsłPIU,
- 3) „umowa ramowa” (w znaczeniu nadanym w UsłPIU) nie stanowi samodzielnego typu umowy nazwanej, ani też podtypu umowy nazwanej. W zależności od okoliczności, konkretna umowa, na podstawie której świadczone są usługi płatnicze, może być uznana za mowę ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UłPIU.

II. Rachunek płatniczy

Zgodnie definicją legalną przyjętą w UsłPIU²⁷³, przez rachunek płatniczy należy rozumieć rachunek prowadzony dla jednego lub większej liczby użytkowników, służący do wykonywania transakcji płatniczych, przy czym przez rachunek płatniczy rozumie się także rachunek bankowy oraz rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, jeżeli rachunki te służą do wykonywania transakcji płatniczych²⁷⁴.

Definicja przyjęta na gruncie ustawy o usługach płatniczych w znacznej mierze odpowiada tej przyjętej w prawie unijnym, choć jednocześnie została ona nieznacznie zmodyfikowana przez polskiego prawodawcę²⁷⁵.

²⁷³ Zob. art. 2 pkt 25 UsłPIU.

²⁷⁴ Pojęcia „użytkownik” oraz „transakcja płatnicza” zostały zdefiniowane w ustawie o usługach płatniczych, odpowiednio w art. 2 pkt 34 oraz art. 2 pkt 29 UsłPIU.

²⁷⁵ Należy zwrócić uwagę, że definicja rachunku płatniczego przyjęta w UsłPIU, nie była przedmiotem zmian legislacyjnych wynikających z implementacji PSD2 do polskiego porządku prawnego.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zgodnie z dyrektywą PSD2, „rachunek płatniczy” oznacza rachunek prowadzony w imieniu co najmniej jednego użytkownika usług płatniczych, wykorzystywany do wykonywania transakcji płatniczych²⁷⁶. Bardzo zbliżona definicja funkcjonowała na gruncie PSD1²⁷⁷.

Można wskazać na kilka różnic pomiędzy definicją krajową a definicją europejską.

Po pierwsze, zgodnie z definicją przyjętą w UsłPIU, rachunek płatniczy prowadzony jest „dla” użytkownika, kiedy zgodnie z PSD2 rachunek ten prowadzony jest „w imieniu” użytkownika. Choć różnica ta jest nieznaczna, to w praktyce, określenie „w imieniu” lepiej oddaje jedną z zasadniczych cech wymaganych dla uznania danego rachunku za rachunek płatniczy. Cechą tą jest konieczność istnienia relacji zobowiązaniowej pomiędzy dostawcą usług i użytkownikiem, na podstawie której taki rachunek jest prowadzony (zob. uwagi poniżej).

Po drugie, krajowa definicja wskazuje na to, że rachunek płatniczy może być prowadzony dla „jednego lub większej liczby użytkowników”. Tymczasem zgodnie z definicją unijną rachunek ten jest prowadzony dla „co najmniej jednego użytkownika usług płatniczych”. Do rozbieżności tej nie należy przykładać wagi. Jest to różnica wyłącznie językowa, która nie ma żadnego przełożenia na zakres omawianej definicji²⁷⁸.

Po trzecie, polska definicja przewiduje, że rachunek płatniczy „służy do” wykonywania transakcji płatniczych, gdy definicja unijna wskazuje, że rachunek ten jest „wykorzystywany” do wykonywania takich transakcji. Również do tej rozbieżności nie należy przykładać większej wagi, przy czym w tym przypadku to polska wersja definicji wydaje się lepiej oddawać jedną z pożądaných cech rachunku płatniczego. Nie chodzi bowiem o to, aby rachunek płatniczy był faktycznie wykorzystywany do wykonywania transakcji płatniczych, a o to żeby wykonywanie takich transakcji umożliwiał. Na taką interpretację omawianego pojęcia wskazują m.in. wyjaśnienia udzielone przez służby Komisji Europejskiej²⁷⁹. Przyjęcie

²⁷⁶ Zob. art. 4 pkt 12 PSD2.

²⁷⁷ Różnice w definicji rachunku płatniczego, jakie można zauważyć pomiędzy PSD1 oraz PSD2 należy ocenić jako kosmetyczne. Treść tych definicji pozostaje zbieżna. Zgodnie z PSD1, „rachunek płatniczy” oznaczał rachunek prowadzony w imieniu jednego lub większej liczby użytkowników usług płatniczych wykorzystywany do wykonywania transakcji płatniczych (art. 4 ust. 14 PSD1). W niektórych wersjach językowych obu dyrektyw, różnice w definicji pojęcia „rachunek płatniczy” w ogóle nie są dostrzegalne. Por. np. angielską wersję językową PSD1 i PSD2.

²⁷⁸ Dokonując z kolei porównania polskiej definicji do angielskiej wersji językowej PSD2 rozbieżność ta w ogólnie nie jest zauważalna. Wersja angielska posługuje się bowiem sformułowaniem „one or more payment service users” co odpowiada polskiemu „jednego lub większej liczby użytkowników”.

²⁷⁹ Zob. dokument służb Komisji Europejskiej pt. „Your questions on PSD. Payment Services Directive 2007/64/EC. Questions and answers”, https://ec.europa.eu/info/system/files/faq-transposition-psd-22022011_en.pdf, 22.02.2011 r.,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

odmiennej interpretacji prowadziłyby do trudnego do realizacji w praktyce wniosku, że określony rachunek niejako staje się rachunkiem płatniczym tylko na okres, w którym jest on faktycznie „wykorzystywany” do wykonywania transakcji płatniczych. Taka wykładania czyniłaby niemożliwym realizację znacznej części przepisów UsłPIU, które regulują różne aspekty związane z prowadzeniem rachunków płatniczych (w tym w szczególności przepisów ochronnych).

Ostatnia rozbieżność jaka zachodzi pomiędzy definicją krajową i unijną, to doprecyzowanie, na którego dodanie zdecydował się polski ustawodawca. Zgodnie z definicją przyjętą w UsłPIU, rachunkiem płatniczym (przy założeniu, że spełnione zostają pozostałe warunki) może być w szczególności rachunek bankowy oraz rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej. Choć takiego stwierdzenia zabrakło w regulacji unijnej, należy przyjąć, że jest ono logicznie prawdziwe również na gruncie PSD2.

Dokonując analizy definicji „rachunku płatniczego” na gruncie UsłPIU, należy przyjąć, że pojęcie to należy interpretować przede wszystkim w ujęciu funkcjonalnym. Rachunkiem płatniczym będzie zatem taki rachunek (w tym rachunek bankowy), który służy do (pełni funkcję) wykonywania transakcji płatniczych²⁸⁰.

W obecnej praktyce obrotu za rachunki płatnicze będzie można zatem uznać przede wszystkim (co do zasady²⁸¹) rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe oraz rachunku rozliczeniowe²⁸². Widać także coraz częściej spotykaną tendencję banków do umożliwiania klientom realizowania transakcji płatniczych w ramach rachunków oszczędnościowych²⁸³. Rachunki lokat terminowych oraz rachunki terminowych lokat oszczędnościowych wciąż jednak z reguły nie będą mogły być uznane za rachunki płatnicze²⁸⁴. Podobnie, za rachunek

odpowiedź na pyt. nr 25, s. 22 oraz na pyt. nr 31, s. 28, gdzie wskazano, że wszystkie te rachunki, które mogą być użyte (ang. *can be used for*) do wykonywania transakcji płatniczych mogą być uznane za rachunek płatniczy.

²⁸⁰ Warto w tym miejscu odnotować, że ani prawodawca polski, ani prawodawca europejski nie zdecydowali się wprowadzić definicji zasadniczego pojęcia „rachunku”, co pozwoliłoby wprost wyłączyć z zakresu tej definicji konstrukcje jedynie zbliżone do rachunku. Tak trafnie *K. Korus*, *Pojęcie usługi płatniczej...*, MPB 2012 r., nr 7-8, s. 32.

²⁸¹ Każdy przypadek wymaga bowiem odrębnej, indywidualnej oceny.

²⁸² Otwarty katalog rachunków bankowych został zawarty w art. 49 ust. 1 PB.

²⁸³ Zob. przykładowo PKO BP S.A., Regulamin rachunków bankowych i kart debetowych dla klientów indywidualnych w PKO Banku Polskim SA, Warszawa 2015 r., https://www.pkobp.pl/media_files/f55055ce-3e3d-4aca-b5b3-b7ac841c1c5d.pdf. Uznanie tych rachunków za rachunki płatnicze wprost przewidział ustawodawca, wskazując w uzasadnieniu do UsłPIU, że w zakresie czynności stanowiącej usługę płatniczą, funkcję rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPIU powinny pełnić wszystkie rachunki, o których mowa w art. 49 ust. 1 pkt 1 - 3 PB (z tym, że w odniesieniu do lokat terminowych, tylko rachunki lokat pozwalających na dokonanie dopłat/wypłat w czasie trwania umowy tego rachunku). Zob. *Uzasadnienie...*, VI kadencja, druk sejm. Nr 4217, cz. I, s. 10.

²⁸⁴ Tak *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, *Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 2 pkt 25 UsłPIU. Por. również stanowisko służb Komisji Europejskiej, które na gruncie PSD1 wskazały, że rachunkiem

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczy nie będzie można także na ogół uznać rachunku prowadzonego dla obsługi kredytu hipotecznego²⁸⁵.

Może przy tym budzić wątpliwości jak należy interpretować ustawowy wymóg, zgodnie z którym za rachunek płatniczy będzie mógł być uznany wyłącznie rachunek służący wykonywaniu transakcji płatniczych. Wydaje się, że możliwe są tutaj dwie interpretacje.

Zgodnie z pierwszą z nich, rachunkiem płatniczym w rozumieniu UsłPIU będzie wyłącznie taki rachunek, za pomocą którego możliwe jest wykonanie każdego rodzaju transakcji płatniczej, a więc zainicjowanej przez płatnika lub odbiorcę wpłaty, transferu oraz wypłaty środków pieniężnych (łącznie)²⁸⁶.

Zgodnie z drugą interpretacją, rachunkiem płatniczym w rozumieniu UsłPIU będzie taki rachunek, za pomocą którego możliwe jest wykonywanie dowolnego rodzaju transakcji płatniczej.

Z funkcjonalnego punktu widzenia, za bardziej przemawiającą należałoby uznać pierwszą z zaproponowanych interpretacji. Już z samej nazwy omawianego rachunku wynika bowiem, że powinien pełnić on przede wszystkim funkcję „płatniczą”. Funkcja płatnicza jest z kolei w praktyce obrotu realizowana głównie przez wykonywanie transferów pieniężnych²⁸⁷. Na taką tendencję interpretacyjną wskazują także motywy dyrektywy PAD, gdzie wskazuje się, że pod pojęciem rachunku płatniczego należy rozumieć rachunek, za pomocą którego konsumenci mogą przeprowadzać następujące transakcje: umieszczanie środków pieniężnych, wypłacanie gotówki oraz zlecenie i otrzymywanie transakcji płatniczych wobec stron trzecich i od nich, w tym realizowanie przelewów bankowych²⁸⁸.

płatniczym nie będzie rachunek służący do przyjmowania lokat terminowych, gdyż w tym przypadku posiadacz lokaty nie ma możliwości wpłacania dodatkowych środków lub ich wycofywania przez okres trwania lokaty. Zob. dokument służb Komisji Europejskiej pt. „*Your questions on PSD...*”, odpowiedź na pyt. nr 25, s. 22. Takie rachunki mogłyby być jednak zakwalifikowane jako rachunki płatnicze, jeżeli w konkretnym przypadku będą umożliwiały wykonywanie transakcji płatniczych (zob. uwagi poniżej dot. rachunku kredytowego). Odrębną kwestią będzie jednak w takim przypadku zachowanie charakteru lokaty terminowej przez taki rachunek.

²⁸⁵ Chyba, że w konkretnym przypadku będzie on umożliwiawał wykonywanie transakcji płatniczych. Por. dokument służb Komisji Europejskiej pt. „*Your questions on PSD...*”, odpowiedź na pyt. nr 31, s. 28.

²⁸⁶ Zob. definicję pojęcia „transakcja płatnicza” zawartą w art. 2 pkt 29 UsłPIU.

²⁸⁷ W znaczeniu określonym w art. 2 pkt 29 UsłPIU.

²⁸⁸ Zob. motyw (18) PAD. Por. także art. 1 ust. 6 PAD. Taki wariant interpretacyjny został przyjęty przez TSUE w ramach wyroku z 4.10.2018 r. w sprawie C 191/17, Bundeskammer für Arbeiter und Angestellte przeciwko ING-DiBa Direktbank Austria Niederlassung der ING-DiBa AG. Krytycznie o tezach stawianych przez TSUE *M. Blocher*, Rachunek płatniczy. Głosa do wyroku TSUE z dnia 4 października 2018 r., C 191/17, EPS (oczekuje na publikację).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z drugiej jednak strony brak jest podstaw normatywnych dla takiego zawężenia zakresu pojęcia „rachunek płatniczy”²⁸⁹. Za przyjęciem drugiej interpretacji przemawiają także wyjaśnienia przedstawione zarówno przez polskiego²⁹⁰, jak i europejskiego prawodawcę²⁹¹. Pogląd ten potwierdza także językowa wykładnia przepisów ustawy o usługach płatniczych. Przez transakcję płatniczą należy bowiem rozumieć zainicjowaną przez płatnika lub odbiorcę wpłatę, transfer lub wypłatę środków pieniężnych. Należy przyjąć, że ustawodawca celowo posłużył się tutaj łącznikiem alternatywy nierozłącznej („lub”), a nie łącznikiem koniunkcji („i”/„oraz”). Skoro zaś rachunek płatniczy ma służyć do wykonywania transakcji płatniczych, należy przez to rozumieć dowolną z nich (niekoniecznie zatem transfer środków pieniężnych).

De lege lata należy opowiedzieć się za drugą z zaproponowanych interpretacji²⁹².

Drugim istotnym elementem, którego spełnienie jest niezbędne do kwalifikacji danego rachunku jako rachunku płatniczego, jest istniejąca relacja zobowiązaniowa pomiędzy użytkownikiem a dostawcą usług płatniczych²⁹³. Treścią tej relacji zobowiązaniowej jest prowadzenie rachunku płatniczego „dla” użytkownika. Rachunek płatniczy musi cechować się zatem pewną „zewnętrznością”, w tym sensie, że za rachunek płatniczy będzie mógł być uznany wyłącznie taki rachunek, który jest niejako wyodrębniony dla danego użytkownika. Nie chodzi tutaj jednak o bliżej niesprecyzowaną „przypisywalność” tego rachunku do konkretnego użytkownika. Należy raczej przyjąć, że rachunkiem płatniczym będzie mógł być

²⁸⁹ Zob. szeroko *M. Blocher*, *Rachunek płatniczy. Głosa do wyroku...*

²⁹⁰ W uzasadnieniu do UsłPIU ustawodawca wskazał, że rachunki o naturze innej niż rozliczeniowa (tj. przykładowo rachunki oszczędnościowe oraz rachunki terminowej lokaty oszczędnościowej) mogą pełnić funkcję rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPIU o ile pozwalają one na dokonywanie dopłat i wypłat w czasie trwania umowy rachunku (przy czym ustawodawca nie wspomina tutaj o transferach). Zgodnie z interpretacją przyjętą przez ustawodawcę, za rachunki płatnicze nie będą mogły być przykładowo uznane tzw. sztywne lokaty, w przypadku których umowa nie zezwala na dokonywanie dodatkowych wpłat lub wcześniejszych wypłat lub też wiąże z takimi wpłatami i wypłatami negatywne konsekwencje dla posiadacza rachunku (np. utratę naliczonego oprocentowania). Zob. *Uzasadnienie...*, VI kadencja, druk sejm. Nr 4217, cz. I, s. 10.

²⁹¹ W wyjaśnieniach do PSD1, służby Komisji Europejskiej wielokrotnie wskazały, że rachunkiem płatniczym będzie także rachunek oszczędnościowy, na który posiadacz rachunku może wpłacać środki według własnego uznania bez zawierania odrębnej umowy oraz wycofywać te środki bez ponoszenia ujemnych skutków, takich jak kary umowne lub opłaty. Por. dokument służb Komisji Europejskiej pt. „*Your questions on PSD...*”, odpowiedź na pyt. nr 25, 31, 150, 187 oraz 262.

²⁹² W tym kierunku także *A. Żygadło*, *Zmiana stopy oprocentowania...*, MPB 2012 r., Nr 11, s. 61; *K. Korus*, *Pojęcie usługi płatniczej...*, MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 33-34. Zob. również *W. Pyziół*, *A. Walaszek-Pyziół*, *Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych...*, PUG 2012, Nr 1, s. 3. Odmienne *M. Pacak*, *Usługi płatnicze. Komentarz*, kom. do art. 2 UsłPIU, teza 24. Odmienne również *W. Srokosz*, *Zakres stosowania Dyrektywy PSD (Payment Services Directive)*, PME 2010, Nr 1, s. 36. Autor ten wskazuje m.in. że z postanowień PSD1 „nie wynika [...], aby wolą ustawodawcy unijnego było powierzenie rachunkowi płatniczemu funkcji oszczędnościowej. Więcej nawet – jak się wydaje w zamiarze ustawodawcy rachunek ten nie ma również pełnić funkcji depozytowej, lecz wyłącznie funkcję płatniczą.

²⁹³ Podobnie *M. Grabowski*, *Ustawa o usługach płatniczych...*, s. 23-25.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wyłącznie rachunek prowadzony dla określonego użytkownika jako jego posiadacza²⁹⁴. Za taką interpretacją przemawiają w szczególności wnioski płynące z wykładni w zgodzie z prawem UE. W świetle art. 4 pkt 12 PSD2, rachunkiem płatniczym jest bowiem rachunek prowadzony „w imieniu” (ang. *in the name*) co najmniej jednego użytkownika²⁹⁵. Z kolei zgodnie z przyjętą w PSD2 definicją „płatnika”, płatnikiem jest osoba fizyczna lub prawna, która jest posiadaczem rachunku płatniczego (art. 4 pkt 8 PSD2)²⁹⁶. Przez posiadacza rachunku płatniczego należy zatem rozumieć podmiot, który w ramach stosunku umowy rachunku płatniczego i w zakresie transakcji realizowanych w ciężar tego rachunku, występuje w charakterze płatnika. Rachunkiem płatniczym nie będzie zatem przykładowo prowadzone przez dostawcę usług płatniczych tzw. konto wewnętrzne (o charakterze technicznym), choćby umożliwiało ono faktyczne wykonywanie transakcji płatniczych²⁹⁷. Rachunkiem płatniczym w rozumieniu UsłPłU nie będzie także tzw. rachunek księgi głównej banku²⁹⁸ oraz tzw. rachunek *nostro* - jeżeli chodzi o rachunek prowadzony przez jednego dostawcę (bank korespondent) na rzecz drugiego dostawcy usług płatniczych. Niezrozumiała jest także dokonana przez ZBP jednoznaczna kwalifikacja rachunku karty kredytowej jako rachunku płatniczego²⁹⁹. Ocena rachunku karty kredytowej jako rachunku płatniczego powinna być bowiem dokonywana w oparciu o konkretne okoliczności, w tym w szczególności poprzez ustalenie, czy transakcje realizowane przy użyciu takiego rachunku, po pierwsze, obciążają użytkownika usług płatniczych jako płatnika, a po drugie, czy są dokonywane w ciężar samego rachunku, czy też w ciężar udostępnionego użytkownikowi instrumentu płatniczego (np. karty kredytowej, z którą powiązane jest narzędzie ewidencyjne nieposiadające cech rachunku płatniczego w rozumieniu UsłPłU)³⁰⁰.

²⁹⁴ Zob. szeroko *M. Blocher*, Rachunek płatniczy. Glosa do wyroku....

²⁹⁵ Odmienne *D. Rogoń*, Usługi płatnicze powiązane z kredytem..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 44-45. Autorka ta wskazuje, że dla kwalifikacji rachunku jako rachunku płatniczego wystarczy przypisanie rachunku do zidentyfikowanego użytkownika i prowadzenie go na rzecz użytkownika, na potrzeby umowy z tym użytkownikiem.

²⁹⁶ Podobnie definicja pojęcia „płatnik” w art. 2 pkt 13 PAD oraz w art. 3 pkt 3 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/847 z 20.5.2015 r. w sprawie informacji towarzyszących transferom środków pieniężnych i uchylenia rozporządzenia (WE) nr 1781/2006 (Dz.U. UE L 2015.141.1 z 5.06.2015 r.).

²⁹⁷ Tak też *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 24. Podobnie *K. Korus*, Pojęcie usługi płatniczej..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 34, choć autor ten nie powołuje wprost takiej (lub zbliżonej) argumentacji.

²⁹⁸ W praktyce określane jako tzw. BGL (ang. *Banking General Ledger*).

²⁹⁹ Zob. ZBP, Rekomendacja Rady Prawa Bankowego i Zespołu ds. Regulacji Płatniczych w sprawie wybranych problemów interpretacyjnych ustawy o usługach płatniczych, 12.6.2012 r., s. 2. Podobnie *D. Rogoń*, Usługi płatnicze powiązane z kredytem..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 45.

³⁰⁰ W tym drugim przypadku rachunek karty kredytowej pełniłby bowiem w zasadzie jedynie funkcję ewidencyjno-księgową, służącą do technicznego księgowania transakcji dokonywanych przy użyciu karty kredytowej. Nie posiadałby on jednak przymiotu rachunku płatniczego w rozumieniu UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wśród rachunków płatniczych można wskazać na takie, które prowadzone są przez podmioty sektora bankowego oraz na takie, które prowadzone są przez innych dostawców usług płatniczych. Nie jest to jednak formalny podział logiczny, a jedynie porządkowa typologia.

Do pierwszej kategorii należy zaliczyć rachunki bankowe prowadzone przez banki, instytucje kredytowe i ich oddziały oraz oddziały banków zagranicznych, a także rachunki prowadzone przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe³⁰¹ – o ile oczywiście umożliwiają one wykonywanie transakcji płatniczych.

Do drugiej kategorii należy zaliczyć z kolei rachunki prowadzone przez innych dostawców usług płatniczych tj. instytucje płatnicze, małe instytucje płatnicze, instytucje pieniądza elektronicznego oraz oddziały zagranicznych instytucji pieniądza elektronicznego³⁰².

Normatywnie przesądzone zostały istotne różnice pomiędzy rachunkami płatniczymi prowadzonymi przez podmioty sektora bankowego oraz rachunkami płatniczymi prowadzonymi przez innych dostawców usług płatniczych. W tym drugim przypadku:

- 1) środki pieniężne otrzymywane przez dostawców od użytkowników nie stanowią depozytu ani innych środków pieniężnych podlegających zwrotowi w rozumieniu art. 726 KC (art. 7 ust 1 UsłPIU)³⁰³,
- 2) dostawcy nie mogą prowadzić działalności polegającej na przyjmowaniu środków pod tytułem zwrotnym w celu obciążenia ich ryzykiem innym niż ryzyko wynikające z wykonywania usług płatniczych (art. 7 ust. 2 UsłPIU)³⁰⁴, oraz
- 3) środki pieniężne „złożone”³⁰⁵ na takich rachunkach nie mogą być oprocentowane ani nie mogą przynosić żadnych innych pożytków użytkownikowi (art. 7 ust. 3 UsłPIU)³⁰⁶.

³⁰¹ Rachunki prowadzone przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe nie są rachunkami bankowymi w rozumieniu KC i dlatego należy wymienić je obok rachunków bankowych (zob. art. 732 KC). Banki, instytucje kredytowe i ich oddziały, oddziały banków zagranicznych oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe mogą prowadzić działalność jako dostawcy usług płatniczych (art. 4 ust. 2 UsłPIU).

³⁰² Zob. art. 7 UsłPIU. Jeżeli chodzi o biura usług płatniczych to spośród usług płatniczych wskazanych w art. 3 UsłPIU podmioty te mogą dokonywać wyłącznie przekazów pieniężnych. Oznacza to jednocześnie, że biura usług płatniczych nie mogą świadczyć żadnych usług płatniczych za pośrednictwem rachunku płatniczego prowadzonego dla użytkownika. Tak m.in. A. Zalcewicz, Biuro usług płatniczych na tle obowiązujących regulacji prawnych, PUG 2012 r., Nr 3, s. 4 i n.; W. Srokosz, Status prawny biura usług płatniczych, MPB 2012 r., Nr 11, 52 i n.

³⁰³ Oznacza to, że środki złożone na rachunku płatniczym niebędącym jednocześnie rachunkiem bankowym lub rachunkiem prowadzonym przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową, nie mogą być czasowo obracane przez dostawcę (w rozumieniu art. 726 KC).

³⁰⁴ Przepis ten należy ocenić jako *superfluum* ustawowe. Norma ta wynika już bowiem wystarczająco z przepisów PB.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Omawiana regulacja wprost wskazuje zatem na to, że rachunki płatnicze, które nie stanowią jednocześnie rachunków bankowych lub rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, powinny służyć wyłącznie realizowaniu transakcji płatniczych.

Trzecim istotnym elementem, który pozwala na kwalifikację danego rachunku jako rachunku płatniczego, jest ustalenie czy nie zachodzą wyłączenia wskazane w art. 6 UsłPłU. Z zakresu pojęcia rachunku płatniczego wyłączone zostały na przykład rachunki oszczędnościowe związane z książeczkami oszczędnościowymi, o ile wszelkie transakcje są rejestrowane wyłącznie w tych książeczkach (art. 6 pkt 16 UsłPłU)³⁰⁷.

Ustalenie wszystkich z powyższych elementów tj. funkcji rachunku, relacji zobowiązaniowej pomiędzy dostawcą oraz użytkownikiem oraz braku zachodzących wyłączeń spod przedmiotowego zastosowania ustawy o usługach płatniczych, pozwala przesądzić, że konkretny rachunek jest rachunkiem płatniczym.

Za taki rachunek będą mogły być uznane w szczególności niektóre rachunki bankowe³⁰⁸. Jednocześnie nie każdy rachunek bankowy będzie mógł być uznany za rachunek płatniczy³⁰⁹. Można również wskazać na takie rachunki, które będą rachunkami płatniczymi, ale nie będą rachunkami bankowymi³¹⁰. Istnieją przy tym takie rachunki, które nie są ani rachunkami bankowymi, ani rachunkami płatniczymi³¹¹. W sensie logicznym można zatem przyjąć,

³⁰⁵ Co istotne, ustawodawca nie posłużył się tutaj pojęciem środków „zgromadzonych” na rachunku. Zgodnie z brzmieniem przepisu art. 7 UsłPłU przed implementacją PSD2, wskazywano na zakaz „prowadzenia działalności polegającej na przyjmowaniu depozytów lub innych środków pieniężnych podlegających zwrotowi w rozumieniu ustawy – Prawo bankowe”.

³⁰⁶ Dopełnienie tego przepisu stanowi art. 7 ust. 4 UsłPłU, zgodnie z którym środki pieniężne otrzymywane w zamian za wydawany pieniądź elektroniczny nie mogą być oprocentowane ani nie mogą przynosić posiadaczowi pieniądza elektronicznego żadnych innych pożytków uzależnionych od okresu posiadania pieniądza elektronicznego.

³⁰⁷ Okoliczność, że do rachunku oszczędnościowego została wydana książeczka oszczędnościowa, nie ma jeszcze wpływu na kwalifikację takiego rachunku jako rachunku płatniczego. O takiej kwalifikacji będzie decydować to, czy posiadacz rachunku oszczędnościowego ma możliwość swobodnego wpłacania i wypłacania z rachunku środków oraz to czy wszelkie transakcje będą rejestrowane wyłącznie w tych książeczkach. Podobnie *W. Srokosz*, Zakres stosowania..., PME 2010, Nr 1, s. 36. Zob. też dokument służb Komisji Europejskiej pt. „Your questions on PSD...”, odpowiedź na pyt. nr 187, s. 156. Odmienne *W. Pyziol*., *A. Walaszek-Pyziol*, Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych..., PUG 2012, Nr 1, s. 5 oraz *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 43.

³⁰⁸ Np. typowy rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy. Por. szerzej uwagi powyżej.

³⁰⁹ Np. rachunek (sztywnej) lokaty terminowej – przy założeniu, że nie umożliwiał on wykonywania transakcji płatniczych. Por. uwagi powyżej.

³¹⁰ Np. rachunek płatniczy prowadzony przez instytucję płatniczą, który służy wykonywaniu transakcji płatniczych.

³¹¹ Np. rachunek papierów wartościowych, o którym mowa w art. 4 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, Dz.U. z 2005 r., nr 183 poz. 1538 z późn. zm. Na różnice pomiędzy rachunkiem bankowym i rachunkiem papierów wartościowych pośrednio wskazuje *M. Michalski*, [w:] *M. Wierzbowski* (red.), *L. Sobolewski* (red.), *P. Wajda* (red.), Ustawa o obrocie instrumentami finansowymi. Komentarz, 2014 r., s. 589-591.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

że pomiędzy zakresami nazw „rachunek bankowy” oraz „rachunek płatniczy” zachodzi stosunek krzyżowania się zakresów³¹².

Przedstawiona powyżej charakterystyka pojęcia „rachunek płatniczy” prowadzi do wniosku, że aspekt kwalifikacji danego rachunku jako rachunku płatniczego należy traktować przede wszystkim jako aspekt funkcjonalny. Rachunek bankowy, który może być uznany za rachunek płatniczy, nie traci w żaden sposób swojego charakteru jako rachunek bankowy. Przyjęcie, że rachunek ten może być uznany jednocześnie za rachunek płatniczy w rozumieniu UsłPłU, będzie miało ten skutek, że zasady prowadzenia takiego rachunku będą podlegały nie tylko przepisom mającym zastosowanie do rachunku bankowego (tj. w szczególności przepisom KC i PB), lecz także przepisom ustawy o usługach płatniczych³¹³.

III. Umowa o usługi płatnicze

Ustawa o usługach płatniczych posługuje się nieznanym wcześniej (tj. przed implementacją PSD1) polskiemu porządkowi prawnemu pojęciem „umowy o usługi płatnicze”³¹⁴.

W literaturze przedmiotu zwykło się przyjmować, że „umowa o usługi płatnicze” stanowi umowę nazwaną³¹⁵. Umowa ta miałaby przy tym występować w dwóch postaciach (rodzajach):

- 1) umowy o pojedynczą usługę płatniczą – kiedy strony takiej umowy zamierzają dokonać jednokrotnej transakcji płatniczej, która nie będzie powtarzana w przyszłości, oraz
- 2) umowy ramowej (art. 2 pkt 31 UsłPłU), która określa zasady dokonywania transakcji płatniczych na jej podstawie w przyszłości³¹⁶.

Pogląd ten należy odrzucić.

³¹² Odnośnie stosunków zakresowych nazw zob. *H. Machińska, A. Malinowski*, [w:] *S. Lewandowski* (red.), *H. Machińska* (red.), *A. Malinowski* (red.), *J. Petzel* (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2009 r., s. 56-59.

³¹³ Wydaje się, że w tym kierunku argumentuje *A. Kidyba*, *Kodeksowe umowy handlowe*, s. 367 i n. Wypowiedzi autora nie są jednak do końca czytelne w kontekście pozostałych aspektów świadczenia usług płatniczych.

³¹⁴ Zob. m.in. art. 1 pkt 2, art. 2 pkt 2, art. 2 pkt 31, art. 12a ust. 4, (w sposób pośredni) art. 15a ust. 6, art. 78 ust. 3, art. 125 ust. 3 oraz art. 151 ust. 1 UsłPłU.

³¹⁵ Tak w szczególności *M. Grabowski*, *Ustawa o usługach płatniczych*, MoP 2011 r., Nr 21, s. 1145 i n.; *M. Grabowski*, *Ustawa o usługach płatniczych...*, s. 11 i 12. Zob. także *R. Kaszubski, Ł. Obzejta*, *Karty płatnicze w Polsce*, rozdział 7, pkt. 7.9. Autorzy Ci co prawda nie uznają umowy o usługi płatnicze za umowę nazwaną, ale za taką przyjmują już umowę ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU (zob. uwagi poniżej).

³¹⁶ Zob. podział zaproponowany przez *M. Grabowskiego* w *Ustawa o usługach płatniczych*, MoP 2011 r., nr 21, s. 1145 i n. Podobnie *M. Grabowski*, *Ustawa o usługach płatniczych...*, s. 12 i 27-28.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zgodnie z utrwalonym już stanowiskiem doktryny prawa cywilnego, przez umowy nazwane należy rozumieć takie umowy, których co najmniej *essentialia negotii* zostały ustalone przepisami prawa³¹⁷, choćby miały one charakter dyspozytywny³¹⁸. Innymi słowy, konkretną umowę będzie można określić mianem umowy nazwanej, jeżeli można ją przyporządkować ustawowo wyróżnionemu typowi umowy, z tego względu, że umowa ta posiada cechy charakteryzujące ten typ umowy³¹⁹. Takie przyporządkowanie pozwoli z kolei stosować do tej umowy zespół przepisów właściwych dla tego typu umowy nazwanej.

Umowy nazwane można wyodrębnić przy tym w dwóch grupach:

- 1) umów kodeksowych, oraz
- 2) umów pozakodeksowych.

Umowy nazwane kodeksowe to najprościej rzecz biorąc umowy, które wymienia i nazywa KC w Księdze trzeciej (część szczegółowa zobowiązań)³²⁰.

Do umów nazwanych pozakodeksowych można zaliczyć z kolei te typy umów, których elementy przedmiotowo istotne zostały określone w przepisach ustaw szczególnych (tj. poza KC). Można tutaj tytułem przykładu wskazać na umowę kredytu³²¹.

Z kolei przez umowy nienazwane rozumie się *a contrario* te umowy, których nie da się przyporządkować jakiemukolwiek typowi ustawowemu (typowi umowy nazwanej)³²². Są to zatem umowy, które nie mają i które z uwagi na swoją istotę nie mogą mieć *essentialia negotii*³²³. Umowy te są zawierane w oparciu o zasadę swobody umów. Ich treść może być

³¹⁷ Tak m.in. W. Katner, [w:] SPP, t. 9, s. 7-11; S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 15 i n. Podobnie również F. Zoll, Zobowiązania w zarysie, s. 76.

³¹⁸ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 133.

³¹⁹ Z. Radwański., J. Panowicz-Lipska, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 7.

³²⁰ Należą do nich zarówno te umowy, które występują w KC już od jego uchwalenia w 1964 r., jak i te, które zostały doń włączone później, w efekcie kolejnych nowelizacji. Jako oczywiste przykłady kodeksowych umów nazwanych można wskazać umowę sprzedaży (Tytuł XI KC) oraz umowę rachunku bankowego (tytuł XX KC). Zob. W. Katner, [w:] SPP, t. 9, s. 7-11.

³²¹ Zgodnie z art. 69 ust. 1 PB przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu. Jeżeli chodzi o uznanie umowy kredytu za umowę nazwaną zob. W. Katner, [w:] SPP, t. 9, s. 7-11; A. Kawulski, Prawo bankowe. Komentarz, s. 336; G. Sikorski, Prawo bankowe, Komentarz, s. 199. Zob. też wyr. SO w Toruniu z 13.7.2016 r., I C 916/16, LEX nr 2156976. Odmienne Z. Ofiarski, Prawo bankowe. Komentarz, s. 486, który wskazuje, że z punktu widzenia prawa cywilnego umowa kredytu jest umową nienazwaną.

³²² Zob. Z. Radwański., J. Panowicz-Lipska, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 9.

³²³ Zob. W. Katner, [w:] SPP, t. 9, s. 12; S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 16; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 134.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

kształtowana zgodnie z życzeniem stron (*contractus innominatus*), przy czym treść kreowanego stosunku zobowiązaniowego lub jego cel nie mogą sprzeciwiać się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego (art. 353¹ KC).

Umowy nienazwane (czy szerzej, nienazwane stosunki zobowiązaniowe) mogą powstawać jednorazowo, kilkakrotnie (bez tworzenia się jednak stałej praktyki) lub też mogą powtarzać się w sposób ciągły. W efekcie może dojść do wytworzenia się szczególnych „typów empirycznych” umów nienazwanych³²⁴. Dopiero następnie po dłuższym czasie stosowania danych rozwiązań, ustawodawca może zdecydować się na poddanie danej umowy regulacji ustawowej³²⁵.

Wśród umów nienazwanych wyróżnia się przy tym tzw. umowy „czyste” (albo „zwykłe”), które nie mają w ogóle odniesienia ustawowego lub odniesienie to jest odległe³²⁶ oraz umowy mieszane, które cechują się tym, że ich treść obejmuje zarówno elementy charakterystyczne dla umów nazwanych oraz elementy niespotykane w tych umowach³²⁷.

Jeżeli chodzi o „umowę o usługi płatnicze” to należy przyjąć, że nie jest to umowa wyodrębniona normatywnie i nie stanowi umowy nazwanej. Można wskazać tutaj na co najmniej kilka argumentów przemawiających za taką interpretacją.

Po pierwsze, UsłPIU (ani żadna inna ustawa) nie określa ani *essentialia negotii* takiej umowy, ani nawet pożądanej treści takiej umowy. Ustawodawca nie zdecydował się także na wprowadzenie definicji legalnej umowy o usługi płatnicze.

Po drugie, treść tzw. umowy o usługę płatniczą jest zmienna w zależności od rodzaju usługi płatniczej, która będzie stanowiła przedmiot takiej umowy. Inaczej bowiem kształtować się będzie umowa, na podstawie której otwierany i prowadzony będzie rachunek płatniczy³²⁸, inaczej umowa, na podstawie której dostawca będzie świadczył na rzecz użytkownika usługę

³²⁴ Zob. S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 16; Z. Radwański., J. Panowicz-Lipska, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 9. Wydaje się, że za przykład tak wykształconego „typu empirycznego” można wskazać umowę *franchisingu*. Umowa ta nie stanowi jednak typu umowy nazwanej. Zob. Z. Radwański, Teoria umów, s. 221.

³²⁵ Co miało miejsce np. w przypadku umowy leasingu (uregulowanej obecnie w Tytule XVII¹ KC). Zob. A. Brzozowski, [w:] SPP, t. 5, 2013, s. 451.

³²⁶ B. Gawlik, Umowy mieszane – konstrukcja i ocena prawna, Pałestra 1974 r., Nr 5, s. 30 i n. Za przykład takich umów uznaje się np. kontrakty terminowe oraz umowę *outsourcingu*.

³²⁷ Zob. B. Gawlik, Umowy mieszane – konstrukcja i ocena prawna, Pałestra 1974 r., nr 5, s. 30 i n. Por. też Z. Radwański., J. Panowicz-Lipska, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 10. Autorzy Ci postulują jednak odejście od trójpodziału na umowy nazwane, nienazwane i mieszane.

³²⁸ Tj. usługa płatnicza, o której mowa w art. 3 ust. 1 pkt 1 UsłPIU, przy czym prowadzenie rachunku płatniczego łączy się z przyjmowaniem wpłat gotówki i dokonywaniu wypłat gotówki z tego rachunku.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

przekazu pieniężnego³²⁹, a jeszcze inaczej umowa o świadczenie usługi *acquiringu* transakcji płatniczej³³⁰.

Jeżeli w ogóle dopuszczać by myśl o kwalifikacji umowy o usługi płatnicze jako umowy nazwanej, to za typy umów nazwanych należałoby raczej przyjąć nie umowę o usługi płatnicze *sensu largo*, a poszczególne rodzaje umów o konkretne usługi płatnicze (np. umowę o rachunek płatniczy albo umowę o świadczenie usługi przekazu pieniężnego).

Pojęcie „umowa o usługi płatnicze”, w kształcie jakim posługuje się nim zarówno prawodawca polski, jak i europejski, ma raczej na celu odnosić się do zakresu przedmiotowego ustawy o usługach płatniczych, a więc od strony funkcjonalnej wyznaczać krąg umów, do których ustawa ta ma zastosowanie. W tym sensie „umowa o usługi płatnicze” jest jedynie zbiorczą kategorią normatywną, która swoim zakresem może obejmować wiele umów nazwanych i nienazwanych, w zależności od tego co stanowi ich przedmiot oraz przy założeniu, że umowy te spełniają przesłanki do poddania ich reżimowi ustawy o usługach płatniczych (np. umowy rachunku bankowego, który jednocześnie jest rachunkiem płatniczym).

Po trzecie, przyjęcie odmiennego poglądu, tj. że „umowa o usługi płatnicze” stanowi samodzielny typ umowy nazwanej, prowadziłoby nieuchronnie do wniosku, że określona umowa, w zależności od przypadku, mogłaby stanowić typ umowy nazwanej (umowy o usługi płatnicze) jak i nie stanowić takiego typu. Za przykład należy wziąć tutaj umowę rachunku bankowego. Umowa rachunku bankowego, na podstawie którego prowadzony byłby rachunek złotowy, byłaby umową o świadczenie usług płatniczych (mieściłaby się bowiem w zakresie przedmiotowym UsłPłU). Jednocześnie umowa rachunku bankowego prowadzonego w dolarach amerykańskich już taką umową by nie była (z uwagi na przedmiotowy zakresy ustawy o usługach płatniczych)³³¹. Sytuacja taka jest niedopuszczalna.

Należy wreszcie zwrócić uwagę na charakter ustawy o usługach płatniczych. Przedmiotem UsłPłU jest przede wszystkim określenie zasad i warunków świadczenia usług płatniczych oraz określenie praw i obowiązków stron wynikających z umów o świadczenie usług płatniczych. Celem ustawy, w ślad za dyrektywami PSD1 i PSD2, jest z kolei ochrona

³²⁹ Tj. usługa płatnicza, o której mowa w art. 3 ust. 1 pkt 6 UsłPłU.

³³⁰ Tj. usługa płatnicza, o której mowa w art. 3 ust. 1 pkt 5 UsłPłU.

³³¹ Rozróżnienie zostało dokonane w oparciu o brzmienie art. 5 UsłPłU sprzed przyjęcia zmian wynikających z implementacji PSD2.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

użytkowników korzystających z takich usług. Centralnym pojęciem ustawy o usługach płatniczych są zatem „usługi płatnicze”. Zakwalifikowanie danej usługi jako usługi płatniczej (zgodnie z pozytywnym katalogiem tych usług zawartym w art. 3 UsłPłU i przy uwzględnieniu wyłączeń przedmiotowych spod reżimu ustawy) odniesie zatem ten skutek, że do świadczenia takiej usługi będzie należało stosować reżim prawny narzucony przez ustawę o usługach płatniczych³³².

Ustawa o usługach płatniczych ma zatem znaczenie przede wszystkim funkcjonalne. Ustawa ta będzie znajdować zastosowanie do określonych umów, na podstawie których świadczone są usługi płatnicze, i to niezależnie od tego czy są to umowy nazwane czy nienazwane. To właśnie od strony funkcjonalnej takie umowy będą mogły być uznane lub też nie za „umowę o usługi płatnicze”.

Za nietrafiony (a mówiąc precyzyjnej – za zdezaktualizowany) należy uznać także przyjmowany w doktrynie podział umów o usługi płatnicze na umowy o pojedynczą usługę płatniczą i umowy ramowe. Pojęcie umowy ramowej związane jest bowiem ściśle z realizacją transakcji płatniczych (por. uwagi poniżej). Z kolei pojęcie usługi płatniczej jest pojęciem szerszym i obejmuje także inne usługi niż te, które polegają na realizacji transakcji płatniczych (zob. art. 3 UsłPłU). Umowie ramowej nie należy zatem przeciwstawiać umowy o pojedynczą usługę płatniczą, a raczej umowę o pojedynczą transakcję płatniczą³³³. Typologia ta nie jest przy tym wyczerpująca. Wśród umów o usługi płatnicze można bowiem wyróżnić także takie umowy, które nie będą stanowić ani umowy o pojedynczą transakcję płatniczą, ani umowy ramowej (np. umowa o świadczenie usługi dostępu do informacji o rachunku; zob. art. 3 ust. 1 pkt 8 UsłPłU). Reasumując, umowy o usługi płatnicze można dzielić na dwie grupy umów: umowy o pojedynczą usługę płatniczą oraz inne umowy o usługi płatnicze (ciągłe). Następnie, wśród umów o pojedynczą usługę płatniczą należy wyróżniać umowy o pojedynczą transakcję płatniczą oraz umowy o inne pojedyncze usługi płatnicze (np. jednorazową usługę dostępu do informacji o rachunku; AIS). Z kolei inne niż pojedyncze umowy o usługę płatniczą należy dzielić na umowy ramowe i inne umowy o usługi płatnicze.

³³² Zob. trafnie K. Korus, *Pojęcie usługi płatniczej...*, MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 29.

³³³ Nietrafnie w mojej ocenie M. Grabowski, *Ustawa o usługach płatniczych...*, s. 11-12 oraz B. Bajor, [w:] B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, *Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 1 UsłPłU. Warto przy tym zwrócić uwagę na wprowadzony przez prawodawcę niemieckiego podział umów o usługi płatnicze (niem. *Zahlungsdienstvertrag*) na umowy o pojedynczą transakcję (niem. *Einzelzahlungsvertrag*) oraz umowy ramowe (niem. *Zahlungsdienstrahmenvertrag*) – zob. §675 f Bürgerliches Gesetzbuch.

IV. Umowa ramowa

Kolejnym pojęciem ustawy o usługach płatniczych, którego charakter należy rozstrzygnąć przed dokonaniem kwalifikacji prawnej podstawowego rachunku płatniczego i umowy podstawowego rachunku płatniczego jest „umowa ramowa”.

Co istotne, nie chodzi tutaj o „umowę ramową” w klasycznym ujęciu cywilnoprawnym tj. umowę organizującą proces zawierania umów wykonawczych w przyszłości³³⁴. Niniejsze opracowanie odnosi się do „umowy ramowej” w znaczeniu nadanym temu pojęciu na gruncie ustawy o usługach płatniczych. Posługiwanie się na gruncie specjalistycznej regulacji, jaką jest ustawa o usługach płatniczych, utartym w języku prawniczym określeniem „umowa ramowa” jest rzecz jasna mylące. Polski ustawodawca, który obowiązany był do należytej implementacji przepisów europejskich, nie miał jednak w tym zakresie pozostawionej żadnej swobody.

Pojęcie „umowa ramowa” zostało zdefiniowane normatywnie w ustawie o usługach płatniczych (w przeciwieństwie do pojęcia „umowa o usługi płatnicze”). Pod terminem tym należy rozumieć umowę o usługę płatniczą regulującą wykonywanie indywidualnych transakcji płatniczych, która może zawierać postanowienia w zakresie prowadzenia rachunku płatniczego (art. 2 pkt 31 UsłPłU).

Tak jak zostało to już zasygnalizowane powyżej, w doktrynie zwykło się przyjmować, że umowa ramowa stanowi rodzaj umowy o usługę płatniczą³³⁵.

Można wskazać również na pogląd, który w umowie ramowej dostrzega samodzielny typ umowy nazwanej. Stanowisko to zakłada, że umowa ramowa ma stanowić źródło kontraktowe dla stosunków opartych na świadczeniu usług płatniczych. Umowa ramowa, jako umowa nazwana, dzieliłaby się dalej na podtypy (rodzaje). O rodzaju umowy ramowej decydowałby z kolei rodzaj usługi płatniczej, której świadczenie byłoby przedmiotem konkretnej umowy³³⁶.

Pierwszy pogląd należy doprecyzować, drugi natomiast bezwzględnie odrzucić.

Jak zostało to wykazane powyżej, pojawiające się w ustawie o usługach płatniczych pojęcie „umowa o usługi płatnicze” należy traktować jako zbiorczą kategorię normatywną, która

³³⁴ Por. A. Brzozowski, P. Machnikowski, [w:] SPP, t. 5, s. 425 i 426.

³³⁵ Zob. przede wszystkim M. Grabowski, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 27.

³³⁶ Tak R. Kaszubski, L. Obzejta, Karty płatnicze w Polsce, rozdział 7, pkt 7.9.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

swoim zakresem może obejmować wiele umów nazwanych i nienazwanych. Innymi słowy, za „umowy o usługi płatnicze”, w sensie funkcjonalnym, będzie można uznać różne umowy, których treść obejmuje świadczenie usług płatniczych w rozumieniu UsłPłU. Przykładem takiej umowy może być umowa rachunku bankowego będącego jednocześnie rachunkiem płatniczym. „Umowy o usługi płatnicze” nie można natomiast uznać za samodzielny typ umowy nazwanej (por. uwagi powyżej).

Ustawodawca przewidział, że w praktyce mogą zdarzyć się takie umowy o usługi płatnicze, których treść będzie sprowadzała się wyłącznie do jednorazowego wykonania transakcji płatniczej (art. 21 i n. UsłPłU), jak i takie, które będą określały zasady wykonywania transakcji płatniczych niejako w przyszłości. Te drugie określane są właśnie mianem „umów ramowych”.

Oznacza to, że umowa ramowa stanowi *de facto* rodzaj umowy o usługi płatnicze³³⁷, przy czym w żadnym wypadku nie chodzi tutaj o podtyp umowy nazwanej (tak jak na przykład za podtyp umowy rachunku bankowego uznaje się umowę rachunku powierniczego)³³⁸. Dokonane tutaj rozróżnienie ma znaczenie wyłącznie porządkowe i pozwala na dookreślenie zbiorczego pojęcia normatywnego, jakim jest „umowa o usługi płatnicze”.

Określona umowa, nazwana lub nienazwana, w zależności od okoliczności może być zatem nie tylko postrzegana w sensie funkcjonalnym jako „umowa o usługi płatnicze”, ale także, precyzyjniej, jako „umowa ramowa”. Taka kwalifikacja będzie miała miejsce w przypadku, gdy konkretna umowa będzie regulować wykonywanie indywidualnych transakcji płatniczych (art. 2 pkt 31 UsłPłU)³³⁹. Jednocześnie nie każda umowa o świadczenie usług płatniczych będzie mogła być uznana za umowę ramową (np. umowa nienazwana, na podstawie której

³³⁷ Por. *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 27-28.

³³⁸ Zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 482, który wskazuje, że przykładowo rachunki rozliczeniowe, rachunki lokat terminowych oraz rachunki powiernicze mogą być uznane za normatywne rodzaje (odmiany) umowy rachunku bankowego.

³³⁹ Nie do końca zrozumiałą jest pogląd wyrażony przez *W. Iwańskiego*, że indywidualna transakcja płatnicza, o której mowa w definicji umowy ramowej, nie może być utożsamiana z „pojedynczą transakcją płatniczą”, o której mowa w art. 2 pkt 23 UsłPłU. Wydaje się, że niekiedy rozróżnienie na „indywidualną” i „pojedynczą” transakcję płatniczą jest efektem braku konsekwencji terminologicznej po stronie prawodawcy europejskiego, która została utrzymana (zapewne nieświadomie) także przez prawodawcę polskiego. Warto w tym miejscu wskazać, że zgodnie z definicją przyjętą na gruncie art. 4 pkt 21 PSD2, przez „umowę ramową” należy rozumieć umowę o usługę płatniczą, która reguluje wykonywanie w przyszłości pojedynczych (podkr. aut.) i następujących po sobie transakcji płatniczych. W wersji anielskiej PSD2 jest już jednak mowa o indywidualnej transakcji płatniczej (ang. *individual payment transaction*).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

dostawca zobowiąże się na rzecz użytkownika jednorazowo zrealizować usługę przekazu pieniężnego albo umowa o świadczenie usługi dostępu do informacji o rachunku³⁴⁰).

W zależności od tego, czy konkretna umowa zostanie zakwalifikowana jako umowa o pojedynczą transakcję płatniczą, jako umowa ramowa, czy jako inna jeszcze umowa o usługi płatnicze, znajdują do niej zastosowanie różne przepisy UsłPłU³⁴¹.

W sensie logicznym, pomiędzy zakresami nazw „umowa o usługi płatnicze” (UoUP) oraz „umowa ramowa” (UR) zachodzi stosunek nadrzędności UoUP względem UR³⁴².

Powyższe dowodzi, że w pewnym (porządkowym) sensie można mówić o „umowie ramowej” jako rodzaju „umowy o usługi płatnicze”.

Bezwzględnie należy odrzucić jednak pogląd, przyjmujący, że umowa ramowa stanowi samodzielny typ umowy nazwanej. Można w tym miejscu można przywołać w zasadzie te same argumenty, które charakteru umowy nazwanej odmawiają „umowie o usługi płatnicze”. Przypomnienia wymagają dwa najistotniejsze z nich.

Po pierwsze, brak jest ustawowo określonych *essentialia negotii* takiej umowy. Przesłanka ta w zasadzie powinna już wystarczyć dla postawienia tezy o niedopuszczalności kwalifikacji umowy ramowej jako umowy nazwanej.

Po drugie, pojęcie „umowy ramowej”, w znaczeniu w jakim posługuje się nim UsłPłU, ma znaczenie funkcjonalne i powinno być rozumiane jako zbiorcza kategoria normatywna, która swoim zakresem może obejmować wiele umów nazwanych i nienazwanych. Oznacza to, że w określonych przypadkach konkretne umowy będą mogły być uznane za umowy ramowe.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że do podobnej kwalifikacji normatywnej dochodzi na gruncie ustawy o kredycie konsumenckim.

Przez „umowę o kredyt konsumencki” rozumie się zgodnie z KredytKonsU:

- 1) umowę o kredyt w wysokości nie większej niż 255 550 zł albo równowartość tej kwoty w walucie innej niż waluta polska, który kredytodawca w zakresie swojej działalności

³⁴⁰ Usługa ta w ogóle nie ma związku z realizacją indywidualnych transakcji płatniczych.

³⁴¹ Por. np. przepisy działu II Rozdziału 2 UsłPłU (*Pojedyncze transakcje płatnicze*) oraz przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU (*Umowa ramowa o usługę płatniczą*).

³⁴² Odnośnie zakresów nazw zob. H. Machińska, A. Malinowski, [w:] S. Lewandowski (red.), H. Machińska (red.), A. Malinowski (red.), J. Petzel (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2009 r., s. 57.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

udziela lub daje przyrzeczenie udzielenia konsumentowi (art. 3 ust. 1 KredytKonsU),
lub

- 2) umowę o kredyt niezabezpieczony hipoteką, który jest przeznaczony na remont domu albo lokalu mieszkalnego, w tym w wysokości większej niż 255 550 zł albo równowartość tej kwoty w walucie innej niż waluta polska (art. 3 ust. 1a KredytKonsU).

Za umowę o kredyt konsumencki uważa się przy tym w szczególności (m.in.) umowę pożyczki, umowę kredytu w rozumieniu PB, oraz umowę o odroczeniu konsumentowi terminu spełnienia świadczenia pieniężnego, jeżeli konsument jest zobowiązany do poniesienia jakichkolwiek kosztów związanych z odroczeniem spełnienia świadczenia (art. 3 ust. 2 KredytKonsU).

Uznanie konkretnej umowy za „umowę o kredyt konsumencki” będzie miało ten skutek, że umowa ta zostanie objęta szczególnym reżimem przepisów ustawy o kredycie konsumenckim. Skutek kwalifikacji danej umowy jako umowy o kredyt konsumencki będzie zatem analogiczny do skutku kwalifikacji danej umowy jako umowy ramowej na gruncie UsłPIU.

Umową o kredyt konsumencki może być zarówno umowa nazwana, którą uregulowano w odrębnych przepisach, jak i umowa nienazwana zawarta zgodnie z zasadą swobody kontraktowania (art. 353¹ KC). Przepisy KredytKonsU określają jedynie przykładowy katalog umów, które w zależności od okoliczności mogą być umowami o kredyt konsumencki³⁴³. Pojęcie „umowa o kredyt konsumencki” obejmuje wszelkie umowy jeżeli tylko pełnią funkcję kredytową i nie zostały wyłączone z zakresu przedmiotowego ustawy o kredycie konsumenckim. Nie oznacza to jednak, że umowa o kredyt konsumencki sama w sobie stanowi typ umowy nazwanej.

Z tych samych względów za typ umowy nazwanej nie można uznać także „umowy ramowej”, o której mowa w art. 2 pkt 31 UsłPIU.

³⁴³ Tak m.in. *T. Czech*, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 3 KredytKonsU, teza nr 13 i 14; *J. Pisuliński*, [w:] SPP, t. 8, s. 397 i n. Zob. również *R. Trzaskowski*, Ustawa..., s. 26, na gruncie art. 2 ustawy o kredycie konsumenckim z 2001 r.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

V. Umowa rachunku bankowego objęta regulacją ustawy o usługach płatniczych

Analiza pojęć „umowa o usługi płatnicze” oraz „umowa ramowa” pozwala dopiero wyciągnąć wnioski odnośnie charakteru prawnego umowy rachunku bankowego, który jednocześnie stanowi rachunek płatniczy w rozumieniu UsłPłU.

Jeżeli chodzi o podstawę kontraktową dla otwarcia i prowadzenia rachunku płatniczego na rzecz użytkownika usług płatniczych, to należy rozróżnić dwa przypadki.

Pierwszym jest sytuacja, w której rachunek płatniczy prowadzony jest przez innego dostawcę niż podmiot sektora bankowego (np. instytucję płatniczą). Należy przyjąć, że w tym przypadku zasady prowadzenia rachunku płatniczego będzie określać nienazwana umowa rachunku płatniczego (lub inna podobna umowa nienazwana). Taka umowa, z uwagi na ciągły charakter usługi płatniczej jaką jest rachunek płatniczy, będzie w świetle UsłPłU kwalifikowana jako „umowa ramowa”³⁴⁴. Szczegółowe omówienie tego przypadku wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

Jeżeli chodzi natomiast o rachunki płatnicze będące jednocześnie rachunkami bankowymi, to sytuacja nieco się komplikuje. Podobnie jednak jak w przypadku rachunku płatniczego niebędącego rachunkiem bankowym, należy mieć tutaj na uwadze funkcjonalny aspekt ustawy o usługach płatniczych.

Należy przyjąć, że kontraktową podstawą dla otwarcia i prowadzenia rachunku bankowego będącego jednocześnie rachunkiem płatniczym, zawsze będzie umowa rachunku bankowego w rozumieniu art. 725 i n. KC.

Z uwagi jednak na tę okoliczność, że umowa ta będzie jednocześnie określać zasady świadczenia usług płatniczych³⁴⁵, w tym wykonywania indywidualnych transakcji płatniczych oraz zasady prowadzenia rachunku płatniczego (którym w tym przypadku będzie rachunek bankowy), umowa rachunku bankowego będzie w tym przypadku jednocześnie „umową ramową” – w znaczeniu nadanym temu pojęciu w ramach UsłPłU³⁴⁶.

³⁴⁴ Zgodnie z definicją umowy ramowej, umowa ta może zawierać postanowienia w zakresie prowadzenia rachunku płatniczego (art. 2 pkt 31 *in fine* UsłPłU). Zob. np. regulamin SkyCash Poland S.A., który określa zasady świadczenia usług płatniczych, w tym prawa i obowiązki użytkowników wynikające z zawarcia przez nich umowy ramowej o usługę płatniczą, <http://www.skycash.com/regulamin/> (dostęp z dnia 15.4.2018 r.).

³⁴⁵ Zakładając, że usługi, które są świadczone przez dostawcę w ramach takiej umowy rachunku bankowego mogą być objęte zakresem zastosowania UsłPłU i nie zachodzą tutaj żadne wyłączenia przedmiotowe.

³⁴⁶ Podobnie *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 42, który wskazał, że pod pewnymi warunkami umowa rachunku bankowego „może stanowić umowę ramową”. Zob. też *W. Pyziół*, *A. Walaszek-Pyziół*, Ustawa z 2011

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Innymi słowy, umowa ramowa będzie w tym przypadku stanowiła jedynie funkcjonalny sposób postrzegania umowy rachunku bankowego - od strony prowadzenia rachunku bankowego jako rachunku płatniczego oraz realizacji transakcji płatniczych.

Skutkiem takiej kwalifikacji będzie objęcie umowy rachunku bankowego szczególnym reżimem przepisów ustawy o usługach płatniczych. Co za tym idzie, właściwe ustalenie treści stosunku prawnego łączącego bank prowadzący rachunek bankowy (płatniczy) oraz posiadacza tego rachunku będzie wymagało przeprowadzenia dwustopniowej analizy³⁴⁷:

- 1) po pierwsze, należy bowiem dokonać interpretacji ogólnych i podstawowych w tym zakresie przepisów regulujących umowę rachunku bankowego (w szczególności przepisów KC oraz PB) – będzie to tzw. „ogólny reżim umowy rachunku bankowego” lub „reżim ogólny”,
- 2) następnie zaś, należy dokonać modyfikacji wyinterpretowanych w ten sposób norm sięgając do przepisów szczególnych, wynikających z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją usług płatniczych – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPŁU” lub „reżim umowy ramowej”.

Należy przy tym wyraźnie zaznaczyć, że w przypadku umowy rachunku bankowego pełniącego funkcję rachunku płatniczego nie znajdują zastosowania przepisy art. 52 ust. 1 i 2 PB, przewidujące wymóg zachowania zwykłej formy pisemnej oraz wskazujące na wymaganą treść umowy rachunku bankowego (art. 52 ust. 4 PB).

W celach porządkowych należy wskazać, że w sensie logicznym, pomiędzy pojęciem „umowa rachunku bankowego” oraz pojęciem „umowa ramowa” (w rozumieniu UsłPŁU) zachodzi stosunek krzyżowania się zakresów nazw³⁴⁸. Nie każda „umowa ramowa” będzie

roku o usługach płatniczych..., PUG 2012, Nr 1, s. 3-4, gdzie autorzy podkreślili, że „co do zasady każdy rachunek bankowy [...] jest rachunkiem płatniczym [...] i co do zasady – każda umowa rachunku bankowego jest zarazem umową o usługi płatnicze” oraz dalej, że „w zasadzie każda umowa rachunku bankowego w rozumieniu art. 725 i n. kodeksu cywilnego jest umową ramową o usługę płatniczą”. Por. także A. Walaszek-Pyziół, W. Pyziół, *Obowiązki informacyjne banku...*, [w:] A. Walaszek-Pyziół (red.), *Informacje gospodarcze. Studium prawne*, s. 90

³⁴⁷ Zob. też W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół, *Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych...*, PUG 2012, Nr 1, s. 2 i n., gdzie autorzy wskazują, że w wyniku implementacji PSD1 do krajowego porządku prawnego na regulację umowy rachunku bankowego „nałożyła się regulacja zawarta w ustawie o usługach płatniczych”.

³⁴⁸ Odnośnie stosunków zakresowych nazw zob. H. Machińska, A. Malinowski, [w:] S. Lewandowski (red.), H. Machińska (red.), A. Malinowski (red.), J. Petzel (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2009 r., s. 56-59. Inaczej W. Pyziół i A. Walaszek-Pyziół, którzy wydaje się niesłusznie przyjęli, że pomiędzy pojęciami „umowa rachunku bankowego” oraz „umowa ramowa” zachodzi stosunek podrzędności/nadrzędności. Zob. W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół, *Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych...*, s. 5.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

bowiem jednocześnie umową rachunku bankowego³⁴⁹, a nie każda umowa rachunku bankowego będzie „umową ramową”³⁵⁰.

§4. Podstawowy rachunek płatniczy - charakterystyka

I. Uwagi wprowadzające

We wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania dokonano ogólnej charakterystyki rachunku bankowego oraz rachunku płatniczego, w tym określono relację jaka zachodzi pomiędzy tymi pojęciami.

Wskazano, że pojęcie „rachunek bankowy”, jako że nie zostało zdefiniowane przez ustawodawcę, może mieć w praktyce wiele znaczeń. W klasycznym ujęciu zwykło się rozumieć rachunek bankowy jako zbiór zapisów księgowych, które ukazują obrót pieniężny na podstawie stosunku rachunku bankowego³⁵¹.

Z kolei „rachunek płatniczy” to pojęcie zdefiniowane w ustawie o usługach płatniczych. W określonych okolicznościach rachunek bankowy będzie mógł być uznany za rachunek płatniczy. Dokonywana w ten sposób kwalifikacja ma przede wszystkim charakter funkcjonalny (ze względu na funkcję jaką pełni rachunek). Rachunek bankowy, który może być uznany za rachunek płatniczy, nie traci w żaden sposób swojego charakteru jako rachunek bankowy. Uznanie, że rachunek ten może być uznany jednocześnie za rachunek płatniczy w rozumieniu UsłPłU, będzie miało ten skutek, że zasady prowadzenia takiego rachunku będą podlegały nie tylko przepisom mającym zastosowanie do rachunku bankowego (w szczególności przepisom KC i PB), lecz także przepisom ustawy o usługach płatniczych.

Dokonanie powyższego rozróżnienia należy ocenić jako niezbędne dla przeprowadzenia prawidłowej charakterystyki tzw. podstawowego rachunku płatniczego.

³⁴⁹ Umową rachunku bankowego nie będzie np. umowa ramowa określająca zasady wykonywania indywidualnych transakcji płatniczych i prowadzenia rachunku płatniczego przez instytucję płatniczą.

³⁵⁰ Umową ramową nie będzie np. umowa rachunku bankowego, na podstawie której prowadzony jest rachunek lokaty terminowej (bez możliwości wykonywania transakcji płatniczych oraz dokonywania regularnych wpłat i wypłat).

³⁵¹ S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 758.

II. Przeznaczenie i funkcje podstawowego rachunku płatniczego

Wskutek implementacji dyrektywy PAD do ustawy o usługach płatniczych zostały wprowadzone przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU).

Na wstępie należy zaznaczyć, że ustawodawca nie zdecydował się na przyjęcie definicji legalnej podstawowego rachunku płatniczego. Na próżno szukać takiej definicji również w dyrektywie PAD³⁵².

Co za tym idzie, charakter, przeznaczenie i funkcje podstawowego rachunku płatniczego należy zrekonstruować w oparciu o konkretne przepisy UsłPłU, które określają warunki dostępu do tego rachunku oraz zasady związane z jego prowadzeniem. Ustawodawca przesądził, że prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego stanowi usługę (art. 59ia ust. 1 zd. 1 UsłPłU). Nie chodzi tutaj jednak o usługę płatniczą w rozumieniu art. 3 UsłPłU – katalog usług płatniczych ma bowiem charakter zamknięty³⁵³.

Rozważania w przedmiocie charakteru podstawowego rachunku płatniczego należy rozpocząć od stwierdzenia, że rachunek ten jest przeznaczony wyłącznie dla konsumentów (art. 59ia ust. 2 UsłPłU)³⁵⁴. Należy przyjąć, że podstawowy rachunek płatniczy może być zarówno rachunkiem indywidualnym, jak i rachunkiem wspólnym³⁵⁵. Za taką interpretacją przemawia przede wszystkim brak podstaw normatywnych (zarówno na gruncie krajowym, jak i europejskim), które wykluczałyby możliwość otwarcia i prowadzenia wspólnego rachunku podstawowego³⁵⁶. Wydaje się, że w przypadku zamiaru otwarcia wspólnego podstawowego

³⁵² Odmienne rozwiązanie przyjął prawodawca angielski, który zdecydował się wprowadzić definicję legalną tzw. „rachunku płatniczego z podstawowymi funkcjami” (ang. *payment account with basic features*). Zob. regulacja 2. (*Interpretation*) w zw. z regulacją 19(1) PAR 2015. W prawie angielskim „rachunek płatniczy z podstawowymi funkcjami” został zdefiniowany od strony funkcjonalnej, przez wskazanie usług/funkcji, do których dostęp powinien być bezwzględnie zapewniony w ramach takiego rachunku. Podobne rozwiązanie przyjęto w Irlandii. Zob. EUPAR 2016, regulacja 2(1) w zw. z regulacją 17(1) i (2).

³⁵³ Odnosnie zamkniętego charakteru katalogu usług płatniczych zob. *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 32; *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 3 UsłPłU.

³⁵⁴ Zgodnie z ustawą o usługach płatniczych, dostęp do podstawowego rachunku płatniczego przysługuje jednak wyłącznie tym konsumentom, dla których żaden dostawca, o których mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPłU, w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, nie prowadzi innego rachunku płatniczego w walucie polskiej, posiadającego funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego. Wadliwość takiego rozwiązania została szerzej omówiona w rozdziale V niniejszego opracowania.

³⁵⁵ Zgodnie z art. 51 PB rachunek bankowy, z wyjątkiem rachunku rodzinnego, może być prowadzony m.in. dla kilku osób fizycznych, jako rachunek wspólny.

³⁵⁶ Podobne stanowisko zajął ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 13.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunku płatniczego, każdy ze współposiadaczy takiego rachunku powinien jednak spełniać warunki, które kwalifikują go do uzyskania dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Podstawowy rachunek płatniczy może być prowadzony także dla małoletnich.

Drugą istotną okolicznością związaną z konstrukcją podstawowego rachunku płatniczego jest to, że niektórzy dostawcy usług płatniczych zostali normatywnie zobowiązani do prowadzenia takich rachunków i ich oferowania uprawnionym konsumentom (art. 59ia ust. 1 UsłPłU)³⁵⁷.

Po trzecie, ustawodawca (w ślad za dyrektywą PAD) przesądził także o zakresie podstawowych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego. Rachunek ten powinien umożliwiać:

- 1) dokonywanie wpłat środków pieniężnych na rachunek (art. 59ia ust. 3 pkt 1 UsłPłU),
- 2) dokonywanie wypłat gotówki z rachunku na terytorium któregokolwiek państwa członkowskiego, w bankomacie lub w placówce dostawcy prowadzącego ten rachunek, w godzinach pracy tego dostawcy lub poza nimi³⁵⁸, lub – na wniosek konsumenta i gdy zostało to określone w zawartej umowie – przy użyciu terminala płatniczego (art. 59ia ust. 3 pkt 2 UsłPłU), oraz
- 3) wykonywanie na terytorium państw członkowskich transferu środków pieniężnych (w formie polecenia zapłaty, polecenia przelewu, w tym zleceń stałych, oraz przy użyciu karty płatniczej lub podobnego instrumentu płatniczego)³⁵⁹, w szczególności w urządzeniach akceptujących instrumenty płatnicze, placówce dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy lub za pośrednictwem środków elektronicznego dostępu do rachunku (art. 59ia ust. 3 ust. 3 pkt 3 UsłPłU).

W przypadku transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, podstawowy rachunek płatniczy powinien zapewniać także możliwość dokonywania transakcji płatniczych bez fizycznego wykorzystania karty (tzw. transakcje CNP)³⁶⁰ oraz możliwość rozliczania przez dostawcę transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu

³⁵⁷ Szerzej o stronach umowy podstawowego rachunku płatniczego zob. rozdział V niniejszego opracowania.

³⁵⁸ Pod warunkiem, że dostawca oferuje takie usługi (zob. art. 59ia ust. 4 UsłPłU).

³⁵⁹ Tj. transakcji płatniczych, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 2 UsłPłU.

³⁶⁰ Ang. *card not present*. Przykładem transakcji bez fizycznego użycia karty jest transakcja realizowana w internecie w oparciu o dane karty płatniczej.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 4 KredyKonsU (art. 59ia ust. 3 pkt 3 *in fine* UsłPłU)³⁶¹.

Funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego, o których mowa powyżej, powinny być zapewnione przez każdego dostawcę zobowiązanego do oferowania takich rachunków, w zakresie, w jakim dostawca świadczy takie usługi w ramach prowadzenia innych rachunków płatniczych (art. 59ia ust. 5 UsłPłU)³⁶².

Należy w tym miejscu zasygnalizować, że przepis art. 59ia ust. 3 UsłPłU, w jego obecnym brzmieniu, obarczony jest istotną wadą konstrukcyjną. Ustawodawca odgórnie zawęził bowiem zakres usług, jakie mogą być świadczone przez dostawcę w ramach rachunku podstawowego (określenie „wyłącznie”), co jest niezgodne z funkcją i celem konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz z dyrektywą PAD. Problem ten został szerzej omówiony w ramach rozdziału VII. niniejszego opracowania.

Minimalnego zakresu funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego, o którym mowa w przywoływanym art. 59ia ust. 3 UsłPłU, nie należy określać pojęciem „podstawowych usług płatniczych”. Taka tendencja jest widoczna przede wszystkim na gruncie dyrektywy PAD³⁶³. Choć wszystkie z funkcjonalności rachunku podstawowego, które zostały określone w art. 59ia ust. 3 UsłPłU, mają niewątpliwie bliski związek z usługami płatniczymi w rozumieniu art. 3 UsłPłU, to nie można ich w pełni utożsamiać z takimi usługami. Tytułem przykładu, już samo przyjmowanie wpłat gotówki i dokonywanie wypłat gotówki z rachunku płatniczego będzie usługą płatniczą (art. 3 ust. 1 pkt 1 UsłPłU). Usługą płatniczą - w sensie normatywnym - nie będzie natomiast dokonywanie wypłat środków w bankomacie lub w placówce dostawcy prowadzącego ten rachunek (art. 59ia ust. 3 pkt 2 UsłPłU) – jest to pewna forma realizacji usługi płatniczej polegającej ogólnie na wypłacie środków. Posługiwanie się w tym zakresie pojęciem „podstawowych usług płatniczych” byłoby więc mylące i mogłoby prowadzić do przyjęcia, nieuzasadnionego na gruncie UsłPłU, rozróżnienia na „podstawowe” usługi płatnicze i „inne” usługi płatnicze.

Minimalnego zakresu funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego nie należy również określać mianem „usług powiązanych z podstawowym rachunkiem płatniczym”.

³⁶¹ Szerzej o problematyce dostępu do kredytu powiązanego z podstawowym rachunkiem płatniczym zob. rozdział VII §6 niniejszego opracowania.

³⁶² Szerzej o wariantach interpretacyjnych tego obowiązku zob. rozdział VII §4 niniejszego opracowania.

³⁶³ Zob. np. motyw (44) dyrektywy PAD, zgodnie z którym „konsumenci powinni mieć zagwarantowany dostęp do zestawu „podstawowych usług płatniczych” (ang. *basic payment services*).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Przyjęcie takiej nomenklatury mogłoby być mylące w świetle zdefiniowanego w UsłPłU pojęcia „usług powiązanych z rachunkiem płatniczym” (art. 2 pkt 33a UsłPłU). Pojęcie to zostało wprowadzone przez ustawodawcę w zupełnie w innym celu i ma służyć przede wszystkim określeniu wykazu usług reprezentatywnych (art. 14f UsłPłU), realizacji obowiązków informacyjnych związanych z udostępnianiem dokumentu dotyczącego opłat oraz zestawienia opłat (art. 20a-20b oraz 32a-32b UsłPłU) oraz realizacji usługi przeniesienia rachunku płatniczego (art. 59ii i n. UsłPłU).

Wydaje się, że poprawne będą tutaj natomiast takie określenia jak: „usługi związane z podstawowym rachunkiem płatniczym”, „minimalne usługi związane z podstawowym rachunkiem płatniczym”, „minimalne funkcje podstawowego rachunku płatniczego”, „funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego” lub po prostu „cechy podstawowego rachunku płatniczego”.

Należy ocenić, że zaproponowany w UsłPłU zakres minimalnych usług związanych z podstawowym rachunkiem płatniczym co do zasady odpowiada oczekiwaniom prawodawcy europejskiego³⁶⁴. W pewnym zakresie regulacja polska jest nawet bardziej korzystna dla konsumenta. O ile bowiem dyrektywa PAD wymaga, aby usługi wypłaty środków z rachunku oraz dokonania transferu środków były zapewnione w obrębie Unii Europejskiej, o tyle UsłPłU gwarantuje możliwość zrealizowania tych transakcji we wszystkich państwach członkowskich, przez które w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych należy rozumieć nie tylko państwa członkowskie UE, lecz także państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym³⁶⁵. Może natomiast zastanawiać dlaczego ustawodawca nie wskazał, że cechą podstawowego rachunku płatniczego są także usługi umożliwiające wszelkie działania niezbędne do otwarcia, prowadzenia i zamknięcia rachunku płatniczego³⁶⁶.

Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wymagają przy tym, aby rachunek ten był oferowany przez dostawców usług płatniczych w walucie polskiej (art. 59id UsłPłU). Regulacja ta może budzić pewne wątpliwości. Wydaje się, że możliwe są tutaj dwa warianty interpretacyjne.

³⁶⁴ Zob. art. 17 ust. 1 i 2 PAD.

³⁶⁵ Szerzej w rozdziale VII niniejszego opracowania.

³⁶⁶ Zob. art. 17 ust. 1 lit. a PAD. Poprawnej w tym zakresie implementacji dokonał przykładowo prawodawca angielski. Por. regulacja 19(1)(a) PAR 2015.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Po pierwsze, można argumentować, że przepis art. 59id UsłPłU ogranicza pojęcie podstawowego rachunku płatniczego wyłącznie do rachunków prowadzonych w walucie polskiej. Oznaczałoby to, że rachunek otwarty i prowadzony przez dostawcę w dowolnej walucie obcej, nie będzie mógł być uznany za rachunek podstawowy, a co za tym idzie, przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego nie będą miały do niego zastosowania. Na przyjęcie takiej argumentacji wskazywałoby także brzmienie art. 5 ust. 3b UsłPłU³⁶⁷, zgodnie z którym przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU stosuje się wyłącznie do usług płatniczych wykonywanych w walucie polskiej.

Zgodnie z drugim wariantem interpretacyjnym, norma wynikająca z przepisu art. 59id UsłPłU statuuje jedynie obowiązek, skierowany do określonej grupy dostawców usług płatniczych, zgodnie z którym dostawcy Ci są bezwzględnie zobowiązani do prowadzenia i oferowania rachunków podstawowych co najmniej w walucie polskiej. Nie oznacza to jednak, że rachunek, który ponad wymóg ustawy (art. 59id UsłPłU), jest oferowany przez dostawcę także w walucie obcej, nie będzie mógł być uznany za podstawowy rachunek płatniczy. Co za tym idzie, pojęcia podstawowego rachunku płatniczego nie należy zawężać wyłącznie do rachunków prowadzonych w walucie polskiej.

Wydaje się, że *de lege lata* należy opowiedzieć się za poglądem pierwszym. Zgodnie z ustawą o usługach płatniczych, dostawcy prowadzący działalność w Polsce są obowiązani oferować podstawowe rachunki płatnicze jedynie w walucie polskiej. Ustawodawca wprost przesądził przy tym, że przepisy o podstawowym rachunku płatniczym mają zastosowanie wyłącznie do usług płatniczych wykonywanych w walucie polskiej. W praktyce oznacza to, że konsument nie może skutecznie żądać od dostawcy usług płatniczych otwarcia i prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego w walucie obcej. W zakresie rachunków walutowych konsument nie korzysta zatem z ochrony gwarantowanej na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Jeżeli dostawca zdecyduje się jednak otworzyć taki rachunek na wniosek konsumenta (w granicach zasady swobody umów), nie będzie to „podstawowy rachunek płatniczy” w rozumieniu działu III rozdziału 7 UsłPłU, a jedynie rachunek o cechach podstawowego rachunku płatniczego.

Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że rozwiązanie przyjęte przez polskiego prawodawcę wydaje się stać w sprzeczności z założeniami dyrektywy PAD. Na gruncie prawa unijnego

³⁶⁷ W brzmieniu nadanym temu przepisowi na skutek implementacji PSD2 do krajowego porządku prawnego.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

brak jest bowiem podstaw normatywnych, które z góry ograniczałyby pojęcie podstawowego rachunku płatniczego wyłącznie do rachunków prowadzonych w walucie państwa członkowskiego. Co więcej, celem wprowadzenia konstrukcji podstawowego rachunku płatniczego i związanego z nim prawa dostępu do tego rachunku jest przede wszystkim walka z problemem tzw. „wykluczenia bankowego”. Ideą przyświecającą przyjęciu dyrektywy PAD było „ubankowienie” możliwie największej grupy konsumentów, którzy legalnie przebywają na terytorium Unii Europejskiej. Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego miał sprzyjać rozwojowi kanałów sprzedaży *on-line*, eliminacji problemów związanych z koniecznością ponoszenia wyższych kosztów transakcji gotówkowych, problemów związanych z otrzymywaniem płać i świadczeń oraz opłacaniem rachunków i podatków. Biorąc z kolei pod uwagę tę okoliczność, że problem wykluczenia bankowego w znacznej mierze dotyka tzw. konsumentów mobilnych³⁶⁸, którzy w poszczególnych państwach członkowskich mogą przebywać jedynie tymczasowo, zapewnienie im dostępu wyłącznie do rachunków w walucie narodowej danego państwa, może zupełnie nie odpowiadać ich podstawowym potrzebom gospodarczym. Z tego też względu należało zapewnić, że podstawowe rachunki płatnicze będą oferowane konsumentom co najmniej w walutach państw członkowskich. Omawiany cel dyrektywy znalazł bezpośrednie przełożenie w przepisie art. 17 ust. 3 PAD, zgodnie z którym państwa członkowskie powinny zapewnić, by podstawowe rachunki płatnicze były oferowane przez instytucje kredytowe mające siedzibę na ich terytorium przynajmniej (podkr. aut.) w walucie narodowej danego państwa członkowskiego, a nie „wyłącznie” w tej walucie (na co nie wprost wskazuje rozwiązanie przyjęte przez polskiego prawodawcę)³⁶⁹.

Pogłębiona analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego prowadzi ponadto do wniosku, że rachunek ten powinien umożliwiać przechowywanie (gromadzenie) środków pieniężnych posiadacza rachunku. Wskazują na to pośrednio chociażby następujące przepisy:

- 1) art. 59ia ust. 3 pkt 3 *in fine* UsłPłU, zgodnie z którym podstawowy rachunek płatniczy powinien umożliwiać użytkownikowi rozliczanie przez dostawcę transakcji płatniczych

³⁶⁸ Por. szerzej rozdział I niniejszego opracowania.

³⁶⁹ Por. przykładowo rozwiązanie przyjęte na Malcie, gdzie co do zasady przez rachunek podstawowy rozumie się rachunek prowadzony w euro, jednak dostawcy usług płatniczych mogą postanowić o oferowaniu rachunków podstawowych również w innych walutach państw członkowskich. Zob. regulacja 25(1) w zw. z regulacją 26. CIFI 2016.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków „zgromadzonych” na rachunku³⁷⁰,

- 2) art. 59ic ust. 6 pkt 3 UsłPłU, zgodnie z którym dostawca powinien odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w przypadku, gdy posiada uprawdopodobnioną informację, że środki, które mają być „zgromadzone” na tym rachunku, pochodzą z przestępstwa,
- 3) art. 59ig ust. 1 pkt 2 UsłPłU, zgodnie z którym dostawca może wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie, że środki „zgromadzone” na rachunku pochodzą z działalności przestępczej lub mają związek z taką działalnością,
- 4) art. 59ig ust. 1 pkt 3 UsłPłU, zgodnie z którym dostawca może wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego jeżeli na rachunku nie dokonano żadnych operacji przez ponad 24 kolejne miesiące, z wyjątkiem operacji z tytułu pobierania opłat lub naliczania odsetek od „zgromadzonych” na rachunku środków pieniężnych, oraz
- 5) art. 59ig ust. 5 UsłPłU, który przewiduje, że po wypowiedzeniu umowy podstawowego rachunku płatniczego, konsument wskazuje dostawcy sposób, w jaki chce uzyskać zwrot środków pieniężnych „zgromadzonych” na rachunku³⁷¹.

W oczywisty sposób podstawowy rachunek płatniczy sprzężony jest zatem z rachunkiem bankowym, którego istotą jest gromadzenie środków pieniężnych posiadacza rachunku z obowiązkiem ich zwrotu na każde żądanie (art. 725 w zw. z art. 726 KC). Środki zgromadzone na takim rachunku stanowią depozyt i mogą być oprocentowane.

Na tym tle pojawiają się kluczowe – z punktu widzenia charakterystyki podstawowego rachunku płatniczego – pytania o to, jaka relacja zachodzi pomiędzy rachunkiem podstawowym a odpowiednio rachunkiem płatniczym oraz rachunkiem bankowym, oraz czy rachunek ten stanowi odrębny typ rachunku płatniczego lub rachunku bankowego?

³⁷⁰ UsłPłU odsyła tutaj do art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU.

³⁷¹ W przypadku nieuzyskania takiej informacji od konsumenta dostawca może złożyć środki pieniężne znajdujące się na rachunku podstawowym do depozytu sądowego lub w inny sposób zabezpieczyć środki pieniężne zgromadzone na tym rachunku (art. 59ig ust. 5 UsłPłU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

III. Podstawowy rachunek płatniczy a rachunek płatniczy

Nie powinno budzić wątpliwości, że podstawowy rachunek płatniczy spełnia przesłanki do uznania go za rachunek płatniczy w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPłU. O rachunku tym można bowiem powiedzieć, że:

- 1) jest prowadzony dla jednego lub większej liczby użytkowników (jako rachunek wspólny), a co za tym idzie pomiędzy posiadaczem tego rachunku (użytkownikiem-konsumentem) a dostawcą usług płatniczych istnieje relacja zobowiązaniowa (zob. uwagi powyżej dotyczące rachunku płatniczego),
- 2) służy do wykonywania transakcji płatniczych, gdyż umożliwia dokonywanie wpłat, wypłat i transferów środków pieniężnych (zob. art. 59ia ust. 3 UsłPłU),
- 3) nie zachodzą żadne wyłączenia przedmiotowe spod regulacji ustawy o usługach płatniczych, które uniemożliwiałyby taką kwalifikację podstawowego rachunku płatniczego, oraz
- 4) wskazuje na to nomenklatura przyjęta zarówno przez polskiego jak i europejskiego prawodawcę (w sposób oczywisty pojęcie „podstawowy rachunek płatniczy” nawiązuje bowiem do pojęcia „rachunek płatniczy”).

Co istotne, nie każdy rachunek płatniczy będzie jednocześnie podstawowym rachunkiem płatniczym. Niewątpliwie można bowiem wskazać na takie cechy podstawowego rachunku płatniczego, które przesądzają o jego szczególnym charakterze.

Po pierwsze, posiadaczem podstawowego rachunku płatniczego może być wyłącznie konsument, a nie dowolny użytkownik usług płatniczych jak w przypadku „zwykłego” rachunku płatniczego (art. 59ia ust. 2 UsłPłU).

Po drugie, podstawowy rachunek płatniczy – podobnie jak rachunek płatniczy – służy do wykonywania transakcji płatniczych, lecz w tym przypadku zakres podstawowych funkcjonalności, w tym minimalny zakres transakcji płatniczych, których realizację należy zapewnić konsumentowi w ramach podstawowego rachunku płatniczego, został ogólnie narzucony przez ustawodawcę (zob. art. 59ia ust. 3-5 UsłPłU).

Po trzecie wreszcie, o ile w przypadku zwykłego rachunku płatniczego, rachunkiem tym może lecz nie musi być rachunek bankowy (zob. art. 2 pkt 25 *in fine* UsłPłU), o tyle jako

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

podstawowy rachunek płatniczy może być zakwalifikowany wyłącznie rachunek bankowy³⁷². Podstawowy rachunek płatniczy ściśle wiąże się bowiem z funkcją depozytową (por. uwagi powyżej), która może być realizowana wyłącznie w ramach rachunku bankowego. Co za tym idzie, dostawcą usług płatniczych, uprawnionym do prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego, może być wyłącznie podmiot sektora bankowego³⁷³. Za podstawowy rachunek płatniczy nie będą mogły być zatem uznane rachunki prowadzone przez instytucje płatnicze, małe instytucje płatnicze oraz instytucje pieniądza elektronicznego, gdyż środki pieniężne złożone na rachunkach prowadzonych przez te podmioty, nie stanowią depozytu (ani innych środków pieniężnych podlegających zwrotowi)³⁷⁴, nie mogą być oprocentowane, ani nie mogą przynosić żadnych innych pożytków użytkownikowi (zob. art. 7 UsłPłU).

Każdy podstawowy rachunek płatniczy będzie zatem jednocześnie rachunkiem płatniczym w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPłU, ale nie każdy rachunek płatniczy może być zakwalifikowany jako podstawowy rachunek płatniczy. Pomiędzy zakresem nazwy „podstawowy rachunek płatniczy” (PRP) oraz zakresem nazwy „rachunek płatniczy” (RP) zachodzi zatem relacja podrzędności PRP względem RP³⁷⁵.

Należy zatem przyjąć, że podstawowy rachunek płatniczy stanowi szczególny typ rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 2 pkt 25 UsłPłU³⁷⁶.

IV. Podstawowy rachunek płatniczy a rachunek bankowy

Relację jaka zachodzi pomiędzy pojęciem „rachunek bankowy” oraz pojęciem „rachunek płatniczy” można określić jako krzyżowanie się zakresów nazw (zob. uwagi powyżej odnośnie charakteru rachunku płatniczego). Niewątpliwie bowiem tylko niektóre rachunki bankowe będą mogły być zakwalifikowane jako rachunku płatnicze.

³⁷² Oprócz rachunku bankowego, funkcję podstawowego rachunku płatniczego może także pełnić rachunek prowadzony przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – por. uwagi powyżej. Problematyka ta została jednak wyłączona z przedmiotu niniejszego opracowania.

³⁷³ Bank, instytucja kredytowa lub jej oddział, oddział banku zagranicznego lub spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa (z wyłączeniem Krajowej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej).

³⁷⁴ W znaczeniu środków gromadzonych przez dostawcę w celu obciążenia ich ryzykiem innym niż ryzyko wynikające z wykonywania usług płatniczych.

³⁷⁵ Każdy PRP jest RP, lecz nie każdy RP jest PRP. Istnieją bowiem RP, które nie są PRP. O stosunku podrzędności zob. *H. Machińska, A. Malinowski*, [w:] *S. Lewandowski* (red.), *H. Machińska* (red.), *A. Malinowski* (red.), *J. Petzel* (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2009 r., s. 57.

³⁷⁶ Tak również wskazał prawodawca europejski w motywie (13) PAD. Zob. także *M. Blocher*, *Podstawowy rachunek płatniczy – wierzytelność o zawarcie umowy*, MPB 2019, nr 2, s. 72. W podobnym tonie, lecz na gruncie Zalecenia 2011/442, *W. Iwański*, *Umowa rachunku bankowego objętego...*, s. 43. Autor ten wskazał (jednakże bez przedstawienia szerszej argumentacji), że zwykły rachunek płatniczy, o którym mowa w Zaleceniu 2011/442 stanowi szczególną „formę” rachunku płatniczego. Podobnie – również jednak bez szerszej argumentacji - *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, *Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 59ia UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Tak jak zostało to już zasygnalizowane powyżej, kluczowym elementem dla zakwalifikowania konkretnego rachunku bankowego jako rachunku płatniczego w rozumieniu UsłPłU będzie zatem aspekt funkcjonalny. Rachunek ten musi bowiem – przede wszystkim – służyć do wykonywania transakcji płatniczych³⁷⁷.

Podobnie rzecz będzie się miała w przypadku „podstawowego rachunku płatniczego”. Najogólniej można przyjąć, że rachunek bankowy będzie jednocześnie podstawowym rachunkiem płatniczym jeżeli:

- 1) posiadaczem tego rachunku jest konsument, który korzysta z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego,
- 2) rachunek ten umożliwia korzystanie z podstawowych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 59ia ust. 3-5 UsłPłU), oraz
- 3) strony (użytkownik i dostawca) postanowiły, że rachunek ten jest otwarty i prowadzony jako podstawowy rachunek płatniczy.

Ostatni ze wskazanych powyżej elementów jest elementem charakterystycznym wyłącznie dla kwalifikacji rachunku bankowego jako podstawowego rachunku płatniczego. O ile bowiem rachunek bankowy może być uznany za (zwykły) rachunek płatniczy niejako automatycznie, tj. gdy spełnione zostaną przesłanki ustawowe takiej kwalifikacji³⁷⁸, o tyle aby rachunek bankowy został zakwalifikowany jako podstawowy rachunek płatniczy niezbędna jest zgodna wola stron dla takiej kwalifikacji. Przejawem zgodnej woli stron będzie w tym przypadku zawarcie tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Można bowiem wyobrazić sobie takie rachunki bankowe, które będą prowadzone dla konsumenta korzystającego z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz które będą zapewniały możliwość korzystania z minimalnych funkcjonalności wymaganych dla rachunku podstawowego, przy czym intencją stron nie było otwarcie rachunku podstawowego. Może chodzić tutaj o sytuację, w której użytkownik chciał otworzyć rachunek płatniczy inny niż podstawowy rachunek płatniczy.

Istotne jest przy tym to, że każdy podstawowy rachunek płatniczy będzie jednocześnie rachunkiem bankowym (lub rachunkiem prowadzonym przez spółdzielczą kasę

³⁷⁷ Konieczne jest również spełnienie innych warunków – por. uwagi dot. rachunku płatniczego.

³⁷⁸ Tj. gdy zachodzi relacja zobowiązaniowa pomiędzy dostawcą i użytkownikiem, rachunek służy do wykonywania transakcji płatniczych oraz nie zachodzą żadne wyłączenia przedmiotowe spod regulacji ustawy o usługach płatniczych.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

oszczędnościowo-kredytową). Funkcjonalności rachunku podstawowego oraz związane z nimi uprawnienia posiadacza tego rachunku, wiążą się bowiem z „przechowywaniem” środków pieniężnych (podlegających zwrotowi), które zostały zgromadzone przez posiadacza na tym rachunku. Funkcja depozytowa³⁷⁹ może z kolei być realizowana wyłącznie na rachunku bankowym³⁸⁰.

Odmienne zatem niż w relacji pomiędzy rachunkiem bankowym i rachunkiem płatniczym, stosunek jaki będzie zachodził pomiędzy pojęciami „rachunek bankowy” (RB) oraz „podstawowy rachunek płatniczy” (PRP) nie jest krzyżowaniem się zakresów nazw a stosunkiem nadrzędności nazwy RB względem nazwy PRP. Każdy podstawowy rachunek płatniczy będzie bowiem jednocześnie rachunkiem bankowym³⁸¹, ale nie każdy rachunek bankowy będzie podstawowym rachunkiem płatniczym³⁸².

Nie należy przy tym traktować podstawowego rachunku płatniczego jako odrębnego typu (rodzaju) rachunku bankowego³⁸³ – podobnie zresztą jak nie należy za taki odrębny typ traktować rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsIPiU³⁸⁴.

V. Podstawowy rachunek płatniczy – próba definicji

Biorąc pod uwagę, że pojęcie podstawowego rachunku płatniczego, którym stosunkowo szeroko posługuje się ustawa o usługach płatniczych, nie doczekało się definicji legalnej, należy podjąć próbę opracowania definicji doktrynalnej.

³⁷⁹ Przy czym oczywiście nie chodzi o depozyt w rozumieniu KC. Zob. szerzej *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku bankowego, s. 48-51.

³⁸⁰ Funkcja depozytowa nie może być natomiast realizowana np. na rachunku prowadzonym przez instytucje płatnicze, małe instytucje płatnicze lub instytucje pieniądza elektronicznego. Taka możliwość została wprost wyłączona przez ustawodawcę (zob. art. 7 UsIPiU).

³⁸¹ Znów – z zastrzeżeniem rachunków podstawowych będących jednocześnie rachunkami prowadzonymi przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (a nie rachunkami bankowymi).

³⁸² Szerzej o stosunku nadrzędności zob. *H. Machińska, A. Malinowski*, [w:] *S. Lewandowski* (red.), *H. Machińska* (red.), *A. Malinowski* (red.), *J. Petzel* (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2009 r., s. 57.

³⁸³ Należy przy tym zwrócić uwagę, że niektóre rachunki bankowe nie będą mogły być zakwalifikowane jako podstawowe rachunki płatnicze również ze względów podmiotowych. Chodzi tutaj o te rachunki bankowe, które mogą być prowadzone wyłącznie dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą lub zarobkową (art. 49 ust. 2 PB).

³⁸⁴ Odmienne w zakresie kwalifikacji rachunku płatniczego jako odrębnego rodzaju rachunku bankowego *Z. Ofiarski*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 378. Autor wskazuje, że „w przepisach odrębnych ustaw uregulowano prawną konstrukcję innych rodzajów rachunków bankowych. Można przykładowo w tym kontekście wymienić: [...] rachunek płatniczy”. Pogląd ten nie zasługuje jednak na aprobatę. Poszczególne rodzaje rachunków bankowych, w szczególności te, które zostały określone w otwartym katalogu zawartym w art. 49 ust. 1 PB (np. rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy), mogą jedynie pełnić funkcję płatniczą, a przez to być kwalifikowane jako rachunki płatnicze. Podobnie, poszczególne rodzaje rachunków bankowych mogą jedynie pełnić funkcję podstawowego rachunku płatniczego. Z reguły będą to typowe rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe (wymienione w art. 49 ust. 1 pkt 4 PB).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Poniżej przedstawiono propozycję takiej definicji, która będzie uwzględniać nie tylko całokształt przepisów regulujących dostęp do podstawowego rachunku płatniczego, w tym stosunek podstawowego rachunku płatniczego do rachunku bankowego oraz do (zwykłego) rachunku płatniczego, lecz również cel i funkcję omawianej konstrukcji.

Podstawowy rachunek płatniczy to typ rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPIU, który na podstawie zawartej umowy podstawowego rachunku płatniczego³⁸⁵ jest otwierany i prowadzony dla jednego lub większej liczby użytkowników będących konsumentami, którym zgodnie z przepisami ustawy o usługach płatniczych przysługuje prawo dostępu do tego rachunku i który jest oferowany w walucie polskiej oraz umożliwia wykonywanie transakcji płatniczych co najmniej w zakresie określonym w przepisach o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, przy czym podstawowym rachunkiem płatniczym może być wyłącznie rachunek bankowy lub rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej.

Przyjęcie takiej definicji pozwala patrzeć na rachunek podstawowy jako na katalog podstawowych usług i funkcjonalności, które powinny być zagwarantowane konsumentom korzystającym z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

Dostawcy usług płatniczych mogą wedle własnego uznania, stosunkowo swobodnie, rozszerzać zakres usług oferowanych w ramach takiego rachunku³⁸⁶. Swoboda ta w niewielu przypadkach podlega jednak pewnym ograniczeniom. Chodzi tutaj przede wszystkim o niedopuszczalność powiązania podstawowego rachunku płatniczego z kredytem w rachunku (tzw. *overdraft*)³⁸⁷.

Za sprzeczne z konstrukcją podstawowego rachunku płatniczego należy uznać także otwarcie i prowadzenie takiego rachunku dla podmiotu nieposiadającego statusu konsumenta. Dostęp do rachunku podstawowego i ochrona związana z takim dostępem jest przyznana bowiem wyłącznie konsumentom. Gdyby nawet zatem, na podstawie zgodnego oświadczenia woli

³⁸⁵ Chodzi tutaj o element zgodnego oświadczenia woli stron, że otwierany rachunek strony uznają za podstawowy rachunek płatniczy w rozumieniu przepisów działu III rozdziału 7 UsłPIU. Element zgodnego oświadczenia woli stron będzie jednym z tych elementów, które będą decydujące dla zakwalifikowania danego rachunku jako rachunku podstawowego (zob. uwagi powyżej).

³⁸⁶ Por. uwagi powyżej dot. wykładni przepisu art. 59ia ust. 3 UsłPIU.

³⁸⁷ Takie ograniczenie wynika pośrednio z art. 17 ust. 8 PAD. Zgodnie z przywołanym przepisem, państwa członkowskie mogą pozwolić instytucjom kredytowym na oferowanie, na wniosek konsumenta, kredytu w rachunku bieżącym powiązany z podstawowym rachunkiem płatniczym. Polski prawodawca nie przewidział takiej możliwości. Zob. szerzej uwagi w rozdziale VII niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

stron, doszło do zawarcia umowy rachunku podstawowego pomiędzy bankiem a użytkownikiem-przedsiębiorcą, taki rachunek nie mógłby być uznany za podstawowy rachunek płatniczy w rozumieniu przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU.

§5. Umowa podstawowego rachunku płatniczego – charakterystyka

I. Uwagi wprowadzające

Kolejnym niezdefiniowanym ustawowo pojęciem, które zostało wprowadzone do ustawy o usługach płatniczych na skutek zmian wynikających z ustawy PAD, jest „umowa podstawowego rachunku płatniczego”.

Już na wstępie należy zwrócić uwagę, że w przeciwieństwie do polskiej regulacji, dyrektywa PAD w zasadzie w ogóle nie posługuje się pojęciem „umowy podstawowego rachunku płatniczego”. Jedynie w nielicznych przypadkach można doszukiwać się odniesienia do takiej umowy – zawsze w sposób niedosłowny³⁸⁸. W europejskich przepisach o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wykorzystano natomiast szeroko pojęcie „umowy ramowej”, wskazując dodatkowo, że chodzi o takie z nich, które zapewniają dostęp do podstawowego rachunku (zob. np. art. 19 ust. 1 PAD).

Może zatem zastanawiać, po pierwsze, czy konstrukcja „umowy podstawowego rachunku płatniczego” jest charakterystyczna wyłącznie dla polskiego porządku prawnego, oraz po drugie, jaki w zasadzie jest charakter prawny tej umowy.

We wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania dokonano ogólnej charakterystyki rachunku bankowego oraz rachunku płatniczego, w tym określono relację jaka zachodzi pomiędzy tymi pojęciami.

Dokonano ponadto ogólnej charakterystyki umowy rachunku bankowego oraz wyjaśniono znaczenie pojęć „umowa o usługi płatnicze” i „umowa ramowa”.

Wskazano również, że w sensie funkcjonalnym umowa rachunku bankowego będzie mogła być w określonych okolicznościach uznana za umowę ramową w rozumieniu UsłPłU.

³⁸⁸ Zob. np. motyw (47) PAD, zgodnie z którym instytucje kredytowe powinny odmówić otwarcia podstawowego rachunku płatniczego lub powinny wypowiedzieć umowę takiego rachunku (podr. aut.) wyłącznie w szczególnych okolicznościach oraz art. 19 ust. 4 PAD, gdzie mowa jest o rozwiązywaniu umowy dotyczącej podstawowego rachunku płatniczego (podkr. aut.). Do podobnych wniosków prowadzi również analiza dyrektywy PAD w innych wersjach językowych.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Skutkiem takiej kwalifikacji będzie objęcie umowy rachunku bankowego szczególnym reżimem przepisów ustawy o usługach płatniczych.

Postawiono również tezę, że ani umowa o usługi płatnicze, ani umowa ramowa nie mogą być uznane za odrębne typy lub podtypy umowy nazwanej. Oba pojęcia stanowią jedynie zbiorcze kategorie normatywne, które swoim zakresem mogą obejmować wiele umów nazwanych i nienazwanych, w zależności od tego co stanowi ich przedmiot oraz przy założeniu, że umowy te spełniają przesłanki do poddania ich reżimowi ustawy o usługach płatniczych.

Dokonanie powyższych ustaleń było niezbędne dla przeprowadzenia prawidłowej charakterystyki tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego.

II. Umowa podstawowego rachunku płatniczego a umowa ramowa

Za punkt wyjścia dla ustalenia charakteru prawnego tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego należy przyjąć przepis art. 59if UsłPIU, zgodnie z którym umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową, do której mają zastosowanie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPIU. Ta jakże krótka regulacja może prowadzić do daleko idących wątpliwości interpretacyjnych.

Przepis art. 59if UsłPIU stanowi wyraz implementacji do krajowego porządku prawnego przepisu art. 19 ust. 1 PAD, zgodnie z którym umowy ramowe zapewniające dostęp do podstawowego rachunku płatniczego podlegają co do zasady reżimowi dyrektywy PSD1 (obecnie PSD2)³⁸⁹. Wydaje się, że intencją prawodawcy europejskiego było zatem to, aby umowa, na podstawie której otwierany i prowadzony jest podstawowy rachunek płatniczy, podlegała ogólnym zasadom zawierania, wykonywania i zakończenia umowy ramowej, chyba że dyrektywa PAD przewiduje w tym zakresie wyraźne odstępstwa.

W dyrektywie PAD wprowadzono przy tym samodzielną definicję umowy ramowej – niezależną od innych aktów prawa europejskiego regulujących obszar usług płatniczych³⁹⁰. Na potrzeby PAD, przez umowę ramową należy rozumieć umowę o usługę płatniczą, która reguluje wykonanie indywidualnych i kolejnych transakcji płatniczych w przyszłości i która

³⁸⁹ Zob. tabela zbieżności do projektu ustawy PAD s., 11.7.2017 r., s. 41.

³⁹⁰ W szczególności od definicji zawartej w PSD1, a obecnie w PSD2.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

może zawierać obowiązek i warunki otwarcia rachunku płatniczego. Definicja ta jest zatem generalnie zgodna z odpowiednią definicją umowy ramowej przyjętą na gruncie PSD2³⁹¹.

Nie powinno więc budzić wątpliwości, że również na gruncie ustawy o usługach płatniczych tzw. umowę podstawowego rachunku płatniczego należałoby uznać za umowę ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU, wraz ze wszelkimi wynikającymi z tego konsekwencjami.

Może zatem zaskakiwać dlaczego w ramach art. 59if UsłPłU ustawodawca nie zastosował konkretnego odesłania do przewidzianej w ustawie definicji legalnej „umowy ramowej”, a zamiast tego wskazał, że umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową, do której mają zastosowanie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU.

Wydaje się, że możliwe są tutaj co najmniej trzy warianty interpretacyjne przywołanego przepisu odsyłającego.

Po pierwsze można przyjąć, że zgodnie z art. 59if UsłPłU tzw. umowa rachunku podstawowego stanowi umowę ramową w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych, z tym że będą miały do niej zastosowanie wyłącznie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU (*Umowa ramowa o usługę płatniczą*), a więc w przeważającej mierze przepisy statuujące obowiązki informacyjne dostawców usług płatniczych wobec użytkowników. Do umowy podstawowego rachunku płatniczego nie stosowałoby się jednak wszystkich innych przepisów ustawy o usługach płatniczych, które regulują reżim umowy ramowej (np. art. 35 ust. 1 UsłPłU, który został umieszczony w Dziale III Rozdziale 1 UsłPłU)³⁹². Przepis art. 59if UsłPłU należałoby w tym przypadku traktować jako tzw. omowny przepis odsyłający³⁹³. Przyjęcie takiej

³⁹¹ Zgodnie z art. 4 pkt 21 PSD2, „umowa ramowa” oznacza umowę o usługę płatniczą, która reguluje wykonywanie w przyszłości pojedynczych i następujących po sobie transakcji płatniczych i która może zawierać obowiązek i warunki otwarcia rachunku płatniczego.

³⁹² Wydaje się, że za tym wariantem interpretacyjnym opowiada się *B. Bajor* wskazując, że „do umowy podstawowego rachunku płatniczego zastosowanie będą miały rozwiązania prawne zawarte w dziale II rozdziale 3, dotyczące obowiązków informacyjnych dostawcy w przypadku świadczenia usług płatniczych w ramach umowy ramowej”. Stanowisko wyrażone przez tę autorkę nie jest jednak do końca jasne. Z drugiej strony wskazuje bowiem, że w art. 59if UsłPłU „podkreślona została zasada, stosownie do której umowa podstawowego rachunku płatniczego powinna zostać zawarta jako umowa ramowa”. W komentarzu do art. 59ic UsłPłU przywołana Autorka krótko z kolei stwierdza, że „umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi w świetle [...] ustawy umowę ramową”. Zob. *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 59ic oraz 59if UsłPłU.

³⁹³ Należy przyjąć, że przepis art. 59if UsłPłU ma niewątpliwie charakter przepisu odsyłającego. Nie jest natomiast jasne czy intencją ustawodawcy było w tym przypadku skonstruowanie tzw. omownego przepisu odsyłającego. Przepisy o charakterze omownym mają postać omówień tematycznych zakresu zastosowania przepisów, do których następuje odesłanie. Zob. szerzej *M. Hausner*, Przepisy odsyłające. Zagadnienia ogólne, PL 2003 r., Nr 4, s. 75 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

interpretacji byłoby zgodne z ideą racjonalności ustawodawcy³⁹⁴, który konstruując przepis art. 59if UsłPłU kierował się postulatem precyzyjności przepisów odsyłających³⁹⁵.

Drugi z możliwych wariantów interpretacyjnych zakłada że przepis art. 59if UsłPłU należy interpretować w ten sposób, że umowa podstawowego rachunku płatniczego jest umową ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU, z tym jednak zastrzeżeniem, że wprost stosuje się do niej jedynie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU³⁹⁶. Pozostałe przepisy ustawy o usługach płatniczych, które regulują reżim umowy ramowej, będą mogły być stosowane w tym przypadku jedynie odpowiednio. Oznaczałoby to, że niektóre z przepisów UsłPłU (umieszczonych poza rozdziałem wskazanym w przepisie odsyłającym – art. 59if UsłPłU) odnoszących się do umowy ramowej będą stosowane do umowy podstawowego rachunku płatniczego bez żadnych zmian (modyfikacji), niektóre będą doń stosowane z pewnymi zmianami, a niektóre z tych przepisów w ogóle nie znajdą zastosowania³⁹⁷.

Po trzecie można wreszcie przyjąć, że pierwszeństwo należy przyznać wynikom wykładni porunijnej oraz celowościowej. Skoro bowiem intencją prawodawcy europejskiego było ogólne odesłanie do reżimu umowy ramowej, a zbyt wąsko określony krajowy przepis odsyłający jest jedynie efektem nieprawidłowej implementacji, to nie ma przeszkód, aby w zakresie nieuregulowanym w przepisach o dostępie do podstawowego rachunku

³⁹⁴ Szerzej o koncepcji racjonalności ustawodawcy zob. *T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek*, Wstęp do prawoznawstwa, s. 227 i n.

³⁹⁵ Zgodnie § 156 ust. 2 ZTP konstruowane odesłania powinny jednoznacznie wskazywać przepis lub przepisy prawne, do których się odsyła. Zasady techniki prawodawczej wymagają przy tym by w każdym przypadku odesłanie miało charakter wyraźny, jednoznaczny i wyczerpujący. Zob. *G. Wierczyński*, Komentarz do rozporządzenia w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, [w:] Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych, kom. do § 156, teza nr 5. Co istotne, w zależności od celu, jakiemu przyświeca wprowadzenie odesłania, zasady techniki prawodawczej określają różne wymagania w stosunku do sposobu formułowania odesłań. Jeżeli daną instytucję prawną reguluje się całościowo (tak jak np. w przypadku regulacji umowy ramowej), a wyczerpujące wymienienie przepisów prawnych, do których się odsyła, nie jest możliwe, można wyjątkowo odesłać do przepisów określonych przedmiotowo (o ile przepisy te dadzą się w sposób niewątpliwy wydzielić spośród innych). Zob. *M. Dębska*, Zasady techniki prawodawczej. Komentarz, kom. do § 156. Por. także *M. Hausner*, Przepisy odsyłające. Zagadnienia ogólne, PL 2003, Nr 4, s. 75 i n., która wskazuje, że przy tworzeniu przepisów odsyłających nie można pomijać podstawowych zasad redagowania tekstów prawnych, takich jak wyczerpujące unormowanie danej dziedziny (§ 2 ZTP) oraz wymóg precyzji i komunikatywności wypowiedzi prawodawcy (§ 6 ZTP).

³⁹⁶ Należy bowiem odróżnić od siebie odesłania do stosowania danych przepisów wprost i odpowiednio. Zob. *G. Wierczyński*, Komentarz do rozporządzenia w sprawie..., kom. do § 156, teza nr 8. Wobec braku wskazania, że chodzi o „odpowiednie” stosowanie przepisów działu II rozdziału 3 UsłPłU, można przyjąć, że przepisy te należy stosować wprost do umowy podstawowego rachunku płatniczego.

³⁹⁷ W doktrynie w zasadzie jednomyślnie zaakceptowano pogląd wyrażony przez *J. Nowackiego*, zgodnie z którym odpowiednie stosowanie prawa obejmuje przynajmniej te trzy rodzaje sytuacji. Zob. *J. Nowacki*, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964 r., Nr 3, s. 451 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczego, stosować wszystkie przepisy UsłPłU, które odnoszą się do umowy ramowej (a nie wyłącznie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU)³⁹⁸, chyba, że:

- 1) pole regulacji zostało już zajęte przez szczegółowe przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego³⁹⁹, lub
- 2) ich zastosowanie byłoby sprzeczne z przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego lub z celem (naturą) konstrukcji dostępu do tego rachunku.

Należy opowiedzieć się tutaj za ostatnim z zaproponowanych wariantów interpretacyjnych.

Wydaje się, że celem odesłania zawartego w art. 59if UsłPłU było nie tyle wskazanie zamkniętego zbioru przepisów, które należy stosować do podstawowego rachunku płatniczego, co przesądzenie o tym, że umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych. Mogłoby się zatem wydawać, że przesądzając o charakterze umowy podstawowego rachunku płatniczego, ustawodawca najzwyczajniej pominął fakt, że ustawa o usługach płatniczych wprost przewiduje definicję legalną „umowy ramowej”, do której mógłby się on odwołać w omawianym przepisie (zob. art. 2 pkt 31 UsłPłU). Nie powinno przy tym budzić wątpliwości, że poprzez wprowadzenie przepisu art. 59if UsłPłU ustawodawca zmierzał do implementacji do krajowego przepisu art. 19 ust. 1 PAD, zgodnie z którym umowy ramowe zapewniające dostęp do podstawowego rachunku płatniczego podlegają przepisom dyrektywy PSD1 (obecnie PSD2)⁴⁰⁰. Wspomniana regulacja w żaden sposób nie ogranicza stosowania do umowy podstawowego rachunku płatniczego wyłącznie wybranych przepisów PSD1 (PSD2). Trudno jest zatem wskazać na jakiegokolwiek racjonalne przyczyny ku temu, aby dokonywać takiego zawężenia na gruncie ustawy o usługach płatniczych. Przyjęcie zarówno pierwszego jak i drugiego wariantu interpretacyjnego prowadziłyby zatem, w sposób nieuzasadniony w świetle dyrektywy PAD, do pozostawienia poza zakresem regulacji znacznego obszaru spraw związanych z wykonaniem umowy podstawowego rachunku płatniczego jako umowy ramowej.

³⁹⁸ Należy przyjąć, że do umowy podstawowego rachunku płatniczego będą mogły być zatem stosowane chociażby przepisy art. 35 ust. 1, art. 37 oraz art. 41 UsłPłU.

³⁹⁹ Chodzi o przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU. Zastosowania nie znajdzie tutaj chociażby art. 35 ust. 2 UsłPłU. Przypadki wypowiedzenia umowy rachunku podstawowego przez dostawcę usług płatniczych zostały już bowiem wyczerpująco uregulowane w art. 59ig ust. 1 UsłPłU.

⁴⁰⁰ Por. uwagi projektodawcy zawarte w tabeli zbieżności do projektu ustawy PAD s., 11.7.2017 r., s. 41.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Dokonując kwalifikacji tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego w oderwaniu od relacji jaka zachodzi pomiędzy tą umową a umową rachunku bankowego (zob. uwagi poniżej), można przyjąć, że stanowi ona szczególną odmianę (typ, rodzaj) umowy ramowej, a tym samym niejako podtyp umowy o usługi płatnicze.

Można bowiem wskazać na takie rozwiązania normatywne, które są charakterystyczne wyłącznie dla tej konstrukcji umownej. Rozwiązania te można najogólniej określić mianem „szczególnego reżimu prawnego stosunku podstawowego rachunku płatniczego”. Na reżim ten składają się takie elementy jak:

- 1) szczególne ograniczenia podmiotowe⁴⁰¹,
- 2) szczególny przedmiot regulacji tj. zasady prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego i korzystania z funkcjonalności związanych z takim rachunkiem, oraz
- 3) szczególne zasady i tryb zawarcia, wykonania, i zakończenia umowy⁴⁰².

W żadnym jednak wypadku umowa podstawowego rachunku płatniczego nie może być uznana za typ lub podtyp umowy nazwanej.

Jak zostało to wykazane we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, ani umowa o usługi płatnicze, ani umowa ramowa nie stanowią bowiem odrębnego typu ani podtypu umowy nazwanej.

III. Umowa podstawowego rachunku płatniczego a umowa rachunku bankowego

Jak zostało to już wcześniej zasygnalizowane, funkcję umowy rachunku bankowego można - dokonując pewnego uproszczenia - sprowadzić do dwóch zasadniczych zobowiązań banku wobec posiadacza rachunku.

Po pierwsze, jest to obowiązek „przechowywania” (posługując się określeniem kodeksowym) środków pieniężnych posiadacza rachunku, a po drugie (jeżeli strony tak postanowiły) obowiązek przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych.

Umowa rachunku bankowego nie stanowi jednak podstawy kontraktowej dla określenia innych praw i obowiązków zachodzących między posiadaczem rachunku oraz bankiem,

⁴⁰¹ Stroną umowy podstawowego rachunku płatniczego może być wyłącznie podmiot sektora bankowego (bank, instytucja kredytowa lub jej oddział, oddział banku zagranicznego lub spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa) oraz konsument. Problematyka ta została szerzej omówiona w rozdziale V. niniejszego opracowania.

⁴⁰² Zob. art. 59ic, art. 59ie oraz art. 59ig UstPłU. Problematyka ta została szerzej omówiona w ramach rozdziału VI. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

które wynikają z odmiennych stosunków prawnych, np. z umowy sprzedaży lub umowy kredytu⁴⁰³. W tym kontekście można mówić o funkcjonalnej samodzielności umowy rachunku bankowego, co odróżnia tę umowę od umowy rachunku bieżącego na gruncie uchylonych przepisów Kodeksu handlowego⁴⁰⁴.

Umowa rachunku bankowego zawsze stanowi przy tym podstawę kontraktową dla otwarcia i prowadzenia rachunku bankowego. Będzie tak również wtedy, gdy rachunek bankowy zostanie zakwalifikowany jako rachunek płatniczy. W takim przypadku umowa rachunku bankowego będzie jednocześnie stanowić umowę ramową (w rozumieniu UsłPIU). Skutkiem takiej kwalifikacji będzie objęcie umowy rachunku bankowego szczególnym reżimem przepisów ustawy o usługach płatniczych (tzw. reżimem umowy ramowej – zob. uwagi powyżej).

Kwalifikacja umowy rachunku bankowego jako umowy ramowej ma zatem przede wszystkim charakter funkcjonalny. Oznacza to, że w określonych okolicznościach, z uwagi na jej przedmiot, umowa rachunku bankowego mieści się w kręgu umów (nazwanych i nienazwanych), do których stosuje się przepisy ustawy o usługach płatniczych.

Podobna relacja (tj. relacja kwalifikacji funkcjonalnej) zachodzi pomiędzy umową rachunku bankowego a tzw. umową podstawowego rachunku płatniczego.

W określonych okolicznościach umowa rachunku bankowego będzie mogła być jednocześnie uznana za umowę podstawowego rachunku płatniczego. Aby doszło do takiej kwalifikacji konieczne jest łączne spełnienie następujących przesłanek:

- 1) stroną umowy rachunku bankowego (posiadaczem rachunku bankowego) będzie konsument korzystający z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 59ia ust. 2 UsłPIU),
- 2) rachunek bankowy, który bank otwiera i prowadzi na rzecz posiadacza rachunku na podstawie zawartej umowy, będzie kwalifikowany jako rachunek płatniczy w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPIU,

⁴⁰³ Zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 476.

⁴⁰⁴ Umowa rachunku bieżącego (tzw. stosunek kontokorrentu) miała na gruncie Kodeksu handlowego (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks handlowy, Dz.U. z 1934 r., nr 57, poz. 502) charakter służebny w stosunku do innych stosunków prawnych i stanowiła „infrastrukturę prawną” w oparciu o którą strony rozliczały łączące je odrębne stosunki prawne, z których wynikały dla nich wzajemne wierzycelności i świadczenia (por. art. 533 Kodeksu handlowego).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 3) rachunek bankowy będzie jednocześnie spełniał warunki niezbędne do uznania go za podstawowy rachunek płatniczy (art. 59ia ust. 3-5 UsłPłU),
- 4) usługi, które będą świadczone przez dostawcę w ramach umowy rachunku bankowego, mogą być objęte zakresem zastosowania ustawy o usługach płatniczych (tj. nie zachodzą żadne wyłączenia przedmiotowe),
- 5) w ramach zawartej umowy posiadacz rachunku bankowego nie będzie mógł korzystać z takich usług (funkcjonalności), których oferowanie w związku z podstawowym rachunkiem płatniczym jest niedopuszczalne (niedopuszczalne jest przykładowo udzielenie kredytu w rachunku podstawowym⁴⁰⁵),
- 6) zawarta umowa będzie określała zasady wykonywania indywidualnych transakcji płatniczych (zob. art. 59if w zw. z art. 2 pkt 31 UsłPłU), oraz
- 7) strony wyrażą wolę, aby zawarta przez nie umowa rachunku bankowego była uznana za umowę podstawowego rachunku płatniczego.

Należy przy tym podkreślić, że umowa podstawowego rachunku płatniczego wymaga dla swojego funkcjonowania zawarcia innej umowy o charakterze wobec niej podstawowym (bazowym). Rolę umowy podstawowej będzie pełnił tutaj stypizowana w KC umowa rachunku bankowego.

Nie chodzi przy tym o sprzężenie ze sobą dwóch samodzielnych umów, jak ma to miejsce chociażby w przypadku umowy kredytu w rachunku bieżącym (tzw. *overdraft*)⁴⁰⁶ - gdzie dochodzi do wykreowania złożonego stosunku prawnego w oparciu o powiązanie ze sobą reżimów prawnych dwóch typów umów nazwanych⁴⁰⁷.

Funkcjonalna kwalifikacja umowy rachunku bankowego, jako umowy podstawowego rachunku płatniczego w świetle UsłPłU, przypomina raczej tę, do której dochodzi w przypadku uznania umowy pożyczki lub umowy kredytu za umowę o kredyt konsumencki.

W odniesieniu do powiązań pomiędzy umową rachunku bankowego a umową ramową, relację, jaka zachodzi pomiędzy umową podstawowego rachunku płatniczego a umową rachunku bankowego cechuje zdecydowanie wyższy stopień sprzężenia. O ile bowiem za

⁴⁰⁵ Szerzej o tym problemie zob. rozdział VII. §6 niniejszego opracowania.

⁴⁰⁶ Konstrukcja ta łączy w sobie w istocie umowę kredytu oraz umowę rachunku bankowego.

⁴⁰⁷ Zob. *D. Rogoń*, Usługi płatnicze powiązane z kredytem..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 45-46. Ostatnio *R. Adamus*, Kredyt w rachunku..., MPB 2017, Nr 12, s. 58 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

umowę ramową mogą być uznane także inne umowy niż umowa rachunku bankowego (np. nienazwana umowa o wykonywanie usług przekazu pieniężnego), o tyle rolę bazową wobec umowy podstawowego rachunku płatniczego może pełnić wyłącznie umowa rachunku bankowego⁴⁰⁸. Okoliczność ta wynika z funkcji depozytowej, która koncepcyjnie została wpisana w konstrukcję podstawowego rachunku płatniczego⁴⁰⁹. Potwierdzają to także liczne sformułowania przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU, które wprost odnoszą się do środków „zgrupowanych” na podstawowym rachunku płatniczym⁴¹⁰.

IV. Umowa podstawowego rachunku płatniczego – próba definicji

Biorąc pod uwagę, że pojęcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, które jest pojęciem kluczowym dla przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU, nie doczekało się definicji legalnej, jak również zważywszy na to, że pojęciem tym nie posługuje się prawodawca europejski, należy podjąć próbę opracowania definicji doktrynalnej.

Poniżej przedstawiono propozycję takiej definicji, która będzie uwzględniać nie tylko całokształt przepisów regulujących dostęp do podstawowego rachunku płatniczego, w tym relację pomiędzy tzw. umową podstawowego rachunku płatniczego a umową ramową oraz umową rachunku bankowego, lecz również cel i funkcję omawianej konstrukcji.

De lege lata umowa podstawowego rachunku płatniczego to szczególny typ umowy ramowej w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU, która reguluje wykonywanie indywidualnych transakcji płatniczych i która zawiera postanowienia w zakresie prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego, przy czym za umowę podstawowego rachunku płatniczego może być uznana wyłącznie umowa rachunku bankowego lub umowa o rachunek prowadzony przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową⁴¹¹.

Umowa podstawowego rachunku płatniczego nie stanowi odrębnego typu ani podtypu umowy nazwanej.

⁴⁰⁸ Z tym zastrzeżeniem, że w przypadku rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe rolę umowy bazowej (w miejsce umowy rachunku bankowego) będzie pełniła umowa o rachunek prowadzony przez kasę. Problematyka ta została jednak wyłączona z przedmiotu niniejszego opracowania.

⁴⁰⁹ Podstawowym celem wprowadzenia konstrukcji podstawowego rachunku płatniczego jest walka z problemem „wykluczenia bankowego”, a nie *stricte* problemem „wykluczenia płatniczego”.

⁴¹⁰ Zob. art. 59ia ust. 3 pkt 3 *in fine*, art. 59ic ust. 6 pkt 3, art. 59ig ust. 1 pkt 2, art. 59ig ust. 1 pkt 3 oraz art. 59ig ust. 5 UsłPłU. Por. także rozważania we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania.

⁴¹¹ Nie można wykluczyć, że w przyszłości może dojść do wyodrębnienia innych umów niż umowa rachunku bankowego lub umowa o rachunek prowadzony przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową, na podstawie których strona będzie zobowiązana (i jednocześnie uprawniona) do przechowywania środków posiadacza, które zostały zgromadzone na rachunku (w sensie depozytowym).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Przez umowę podstawowego rachunku płatniczego należy przy tym rozumieć zbiorczą kategorię normatywną, która swoim zakresem może obejmować umowy rachunku bankowego lub umowy o rachunek prowadzony przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, jeżeli przedmiotem tych umów jest prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego dla konsumenta korzystającego z prawa dostępu do takiego rachunku.

V. Ustalenie treści stosunku prawnego podstawowego rachunku płatniczego. Trzy reżimy prawne

Ustalenie, że umowa rachunku bankowego stanowi tzw. umowę podstawowego rachunku płatniczego w rozumieniu działu III rozdziału 7 UsłPłU, będzie miało ten skutek, że wykonywanie tej umowy będzie podlegało nie tylko przepisom regulującym umowę rachunku bankowego (w szczególności przepisom KC i PB), lecz także, po pierwsze, przepisom UsłPłU mającym zastosowanie do umowy ramowej w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU, a po drugie, szczególnym przepisom UsłPłU regulującym dostęp do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU).

Oznacza to, że właściwe ustalenie treści stosunku prawnego łączącego bank prowadzący podstawowy rachunek płatniczy oraz posiadacza tego rachunku będzie wymagało przeprowadzenia trójstopniowej analizy:

- 1) po pierwsze, należy dokonać interpretacji ogólnych i podstawowych w tym zakresie przepisów regulujących umowę rachunku bankowego (w szczególności KC oraz PB) – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego” lub „reżim ogólny”,
- 2) następnie należy dokonać modyfikacji wyinterpretowanych w ten sposób norm sięgając do przepisów szczególnych, które wynikają z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją usług płatniczych – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPłU” lub „reżim umowy ramowej”,
- 3) następnie należy dokonać jeszcze dalszej modyfikacji wyinterpretowanych norm sięgając do nawet bardziej szczególnych przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU) – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego” lub „reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Oznacza to, że przepisy ogólne, które mają zastosowanie do stosunku rachunku bankowego, będą musiały ustąpić miejsca szczególnym przepisom o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (*lex specialis derogat legi generali*).

Do stosunku umowy rachunku bankowego objętego regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego znajdują zastosowanie wszystkie przepisy regulujące reżim umowy ramowej (co wynika z interpretacji art. 59if UsłPłU – por. uwagi powyżej), chyba, że:

- 1) pole regulacji zostało już zajęte przez szczegółowe przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁴¹², lub
- 2) ich zastosowanie byłoby sprzeczne z przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego lub z celem (naturą) konstrukcji dostępu do tego rachunku.

Z tego też względu przedstawiona w niniejszym opracowaniu analiza stron stosunku rachunku bankowego objętego regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego oraz analiza w zakresie zawarcia, wykonania, zmiany i zakończenia tego stosunku została przeprowadzona kompleksowo w oparciu o wszystkie trzy reżimy prawne.

⁴¹² Chodzi o przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU. Zastosowania nie znajdzie chociażby art. 35 ust. 2 UsłPłU. Przypadki wypowiedzenia umowy rachunku podstawowego przez dostawcę usług płatniczych zostały już bowiem wyczerpująco uregulowane w art. 59ig ust. 1 UsłPłU.

Rozdział IV. Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego

§1. Zasada wolności gospodarczej, zasada autonomii woli stron i swoboda kontraktowania – uwagi ogólne

Podstawą ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej jest model społecznej gospodarki rynkowej (art. 20-24 Konstytucji). W modelu tym gospodarka urzeczywistniać ma trzy kluczowe zasady⁴¹³:

- 1) zasadę wolności gospodarowania (gospodarkę wolnorynkową),
- 2) zasadę własności prywatnej, oraz
- 3) zasadę solidarności.

W doktrynie ekonomicznej podkreśla się przy tym, że siłą napędową społecznej gospodarki rynkowej ma być konkurencja zakładająca rywalizację przedsiębiorców na rynku. Polityka społeczna realizowana przez państwo ma z kolei jedynie łagodzić niepożądane efekty funkcjonowania gospodarki rynkowej⁴¹⁴.

Zasada wyrażona w art. 20 Konstytucji nadaje zatem ogólny kształt ustrojowi gospodarczemu państwa i wyznacza kierunek dążeń władz publicznych w tym zakresie⁴¹⁵.

Jak zostało to wyszczególnione powyżej, jednym z filarów społecznej gospodarki rynkowej jest zasada wolności gospodarczej. W ujęciu ekonomicznym treść tej wolności sprowadza się najogólniej rzecz biorąc do możliwości nieskrępowanego (co do zasady) działania gospodarczego na rynku. Zarówno inicjatywa podjęcia działalności gospodarczej, jak i sama działalność powinny być wolne od ingerencji państwa⁴¹⁶.

Jeżeli chodzi o zakres podmiotowy tak ujmowanej wolności gospodarczej, to nie powinno obecnie budzić wątpliwości, że przysługuje ona nie tylko osobom fizycznym, lecz także różnym rodzajom jednostek organizacyjnych, w tym osobom prawnym⁴¹⁷.

W doktrynie prawa cywilnego akcentuje się, że jedną z koniecznych przesłanek prawidłowej realizacji zasady społecznej gospodarki rynkowej, w tym wspomnianej zasady wolności

⁴¹³ Tak m.in. *P. Winczorek*, Komentarz do Konstytucji..., s. 56-57; *S. Biernat*, *A. Wasilewski*, Wolność gospodarcza..., s. 140 i n. Zob. też wyr. TK z 30.01.2001 r., K 17/00, OTK 2001, Nr 1, poz. 4.

⁴¹⁴ Zob. *H. J. Thieme*, Społeczna gospodarka rynkowa, s. 10. Por. także *K. Sobczak*, Gospodarka rynkowa a władza publiczna, s. 13; *S. Biernat*, *A. Wasilewski*, Wolność gospodarcza..., s. 140 i n.

⁴¹⁵ Zob. wyr. TK z 9.01.2007 r., P 5/05, OTK-A 2007 r., Nr 1, poz. 1.

⁴¹⁶ Zob. *C. Banasiński*, [w:] Prawo gospodarcze..., s. 66 i n.

⁴¹⁷ Tak m.in. *M. Szydło*, [w:] *M. Saffjan* (red.), *L. Bosek* (red.), Konstytucja RP. Tom I..., s. 610.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

działalności gospodarczej, jest autonomia woli podmiotów prawa⁴¹⁸, przy czym szczególnym aspektem tak rozumianej autonomii (tzw. autonomii prywatnej) jest wolność kontraktowania⁴¹⁹. Wolność kontaktowania stanowi bowiem realny instrument umożliwiający swobodne kształtowanie mechanizmów popytu i podaży na rynku⁴²⁰.

Co istotne, Konstytucja nie ustanawia wprost „zasady wolności umów”, ani też bezpośrednio się do takiej wolności nie odnosi. Choć zarówno doktryna prawa konstytucyjnego, jak i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego nie są w tym zakresie jednolite, to należy przyjąć, że konstytucyjnego oparcia dla zasady swobody umów należy doszukiwać się, z jednej strony, w konstytucyjnej zasadzie wolności każdego człowieka (art. 31 ust. 1 Konstytucji), a z drugiej, w zasadzie wolności gospodarczej (art. 22 Konstytucji)⁴²¹. Niewątpliwie zatem swoboda umów pośrednio wynika z innych zasad ugruntowanych konstytucyjnie. Stanowi ona jednocześnie pochodną i zarazem składową systemu gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej, opartego na zasadzie społecznej gospodarki rynkowej⁴²².

Pojęcie swobody kontraktowania, rozumianej jako szczególny aspekt autonomii woli podmiotów prawa prywatnego, jest pojęciem szerokim i obejmuje wiele elementów składających się na jego treść. Za *Z. Radwańskim*⁴²³ należy przyjąć, że w autonomii woli zawierają się następujące swobody:

- 1) swoboda zawierania (zmiany) stosunku cywilnoprawnego czynnością prawną (umową),
- 2) swoboda zakończenia stosunku prawnego (rozwiązania umowy) za zgodą jej podmiotów⁴²⁴,
- 3) swoboda doboru strony (stron) czynności prawnej, oraz

⁴¹⁸ *Z. Radwański*, [w:] SPP, t. 2, s. 8-9.

⁴¹⁹ Tak m.in. *K. Zaradkiewicz*, [w:] *M. Saffjan* (red.), *L. Bosek* (red.), Konstytucja RP. Tom I..., s. 536-537; *P. Machnikowski*, Swoboda umów..., s. 7; *M. Sośniak*, Zasada swobody umów..., SIS 1985 r., Nr 10, s. 7 i n.

⁴²⁰ Tak m.in. *K. Zaradkiewicz*, [w:] *M. Saffjan* (red.), *L. Bosek* (red.), Konstytucja RP. Tom I..., s. 536-537. Zob. też *A. Krzywoń*, Ustrój gospodarczy RP, s. 26.

⁴²¹ Zob. wyr. TK z 13.11.2005 r., K 38/04, OTK-A 2005 r., Nr 8, poz. 92.

⁴²² Zob. wyr. TK z 22.05.2013 r., P 46/11, OTK-A 2013 r., Nr 4, poz. 42; wyr. TK z 29.04.2003 r., SK 24/02, OTK-A 2003 r., Nr 4, poz. 33. Zob. także wyr. SN z 4.10.2006 r., II CSK 117/06, LEX nr 332959.

⁴²³ *Z. Radwański*, [w:] SPP, t. 2, s. 10-11.

⁴²⁴ Nie wszyscy autorzy dokonują rozróżnienia tego elementu. Zob. np. *A. Wolter*, *J. Ignatowicz*, *K. Stefaniuk*, Prawo cywilne..., s. 33; *W. Czachórski*, *A. Brzozowski*, *M. Saffjan*, *E. Skowrońska-Bocian*, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 133.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

4) swoboda kształtowania treści czynności prawnej.

Do powyższego katalogu zwykle wlicza się także swobodę formy czynności prawnej⁴²⁵.

Swoboda kontraktowania nie ma charakteru bezwzględnej (nieograniczonej). W praktyce obrotu jest ona poddawana pewnym – niekiedy daleko idącym – ograniczeniom.

Do najczęściej spotykanych należy zaliczyć ograniczenia w swobodzie kształtowania treści czynności prawnej. W obszarze prawa cywilnego ograniczenia te w sposób ogólny wynikają z wyznaczonych kodeksowo granic swobody kontraktowania (art. 353¹ KC). Z kolei w odniesieniu do konkretnych, stypizowanych stosunków prawnych, podstawę tych ograniczeń stanowią z reguły przepisy o charakterze bezwzględnie obowiązującym (*ius cogens*).

Do zdecydowanie rzadziej spotykanych w polskim porządku prawnym ograniczeń swobody kontraktowania należy zaliczyć te, które ingerują w swobodę zawiazania, zmiany lub zakończenia stosunku prawnego oraz doboru drugiej strony dokonywanej czynności prawnej.

Ograniczenie swobody zawiazania (zmiany) stosunku prawnego polega na odgórnym narzuceniu przez ustawodawcę nakazu lub zakazu dokonania czynności prawnej. W zależności od przypadku, będzie to zatem odpowiednio tzw. przymus lub zakaz kontraktowania⁴²⁶. Tytułem przykładu można wskazać tutaj na często spotykany w polskim obrocie gospodarczym obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej⁴²⁷. Jednym z najbardziej oczywistych przykładów odgórnego narzucenia przez ustawodawcę obowiązku kontraktowania, jest także obszar tzw. usług powszechnych, gdzie przymusowe zapewnienie dostępu do pewnych dóbr lub usług jest uznawane za niezbędne dla normalnej egzystencji jednostek w społeczeństwie (zob. szerzej uwagi poniżej).

Jeżeli chodzi o ograniczenie swobody zakończenia stosunku prawnego, to może przybierać ono najróżniejsze formy. Z jednej strony swoboda ta stanowi odwrotność swobody zawiazywania stosunku prawnego⁴²⁸. Oczywistym przykładem jej ograniczenia będzie zatem

⁴²⁵ Taki pogląd dominuje w doktrynie prawa cywilnego. Zob. np. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, 2009, s. 146. Odmiennie np. Z. Radwański, [w:] SPP, t. 2, s. 10-11.

⁴²⁶ Por. Z. Radwański, [w:] SPP, t. 2, s. 10-11.

⁴²⁷ Zob. np. obowiązki ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej, które nałożone zostały na niektóre podmioty gospodarcze na podstawie ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz.U. z 2003 r., Nr 124, poz. 1152, z późn. zm.

⁴²⁸ Tak Z. Radwański, [w:] SPP, t. 2, s. 10-11.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

powinność „utrzymania” stosunku prawnego wynikającego z ubezpieczeń obowiązkowych (zob. przykład powyżej). Z drugiej strony ograniczenia te mogą mieć charakter konkretny (szczególny). Będą przejawiać się one na gruncie rozmaitych regulacji prawnych, które ograniczają przypadki dozwolonego zakończenia danego stosunku prawnego (np. małżeństwa)⁴²⁹, w tym m.in. wypowiedzenia umowy⁴³⁰.

Ograniczenia w swobodzie doboru strony stosunku zobowiązaniowego będą z kolei z reguły wiązać się z reglamentacją określonych obszarów działalności gospodarczej. Tytułem przykładu można tutaj wskazać na działalność bankową. Zawarcie umowy kredytu będzie dopuszczalne wyłącznie z podmiotami uprawnionymi do wykonywania działalności w tym obszarze⁴³¹.

Ze względu na nadrzędny cel i szczególny przedmiot działu III rozdziału 7 UstPłU, wszystkie ze wskazanych ograniczeń swobody kontraktowania znajdą zastosowanie do umowy rachunku bankowego pełniącego funkcję podstawowego rachunku płatniczego. Ograniczenia te w sposób pośredni lub bezpośredni wynikają z przyznanego ograniczonej grupie konsumentów (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. W dalszej części opracowania podjęta została próba ustalenia charakteru i treści tego (prawa) dostępu.

Regulacja umowy rachunku podstawowego stanowi wyraźne odstępstwo od konstytucyjnej zasady wolności gospodarczej. Odstępstwo to wynika z potrzeby ochrony tzw. konsumentów wykluczonych bankowo, którzy poszukują dostępu do zupełnie podstawowych usług bankowych. Dostęp do tych usług jest im bowiem niezbędny do normalnego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie. Omawiany wyłom od omawianych tu zasad i wolności konstytucyjnych uzasadniony jest więc aksjologicznie. Dobro i interesy określonej grupy konsumentów w ocenie prawodawcy uzasadniają normatywne, odórne pogorszenie pozycji prawnej i gospodarczej przedsiębiorców, czerpiących zysk z oferowanych usług płatniczych.

Problematyka ograniczeń wolności gospodarczej i swobody kontraktowania w związku z zapewnieniem dostępu do podstawowego rachunku płatniczego wymaga jednak w pierwszej kolejności krótkiego omówienia kształtu i granic swobody kontraktowania w ogólnym

⁴²⁹ Zob. dział IV ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964 r., Nr 9 poz. 59, z późn. zm., gdzie określono zamknięty katalog przypadków ustania stosunku małżeństwa.

⁴³⁰ Zob. np. art. 75c PB, który ogranicza w czasie możliwość wypowiedzenia umowy kredytu przez bank.

⁴³¹ Będą to przede wszystkim banki krajowe, instytucje kredytowe i ich oddziały, oddziały banków zagranicznych oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

reżimie umowy rachunku bankowego oraz w reżimie umowy rachunku bankowego wynikającym z objęcia jej regulacją ustawy o usługach płatniczych.

§2. Autonomia woli stron umowy rachunku bankowego w reżimie ogólnym oraz umowy rachunku bankowego objętego regulacją UsłPIU

Z zasady wolności gospodarczej i związanej z nią swobody kontraktowania, które stanowią jedno z filarów polskiego systemu prawnego, korzystają m.in. strony stosunku rachunku bankowego.

Taki stan rzeczy wpisuje się w szerszy kontekst obecnej sytuacji ekonomiczno-politycznej. Od czasu odejścia od systemu gospodarki centralnie sterowanej do systemu gospodarki rynkowej, ograniczenia kontraktowania, w szczególności w postaci przymusu kontraktowania, mają bowiem charakter raczej wyjątkowy. Wypada w tym miejscu rozważyć pokrótce jak zasada swobody kontraktowania realizowana jest na gruncie stosunku rachunku bankowego. Osobno należy przyrzeć się tzw. ogólnemu reżimowi umowy rachunku bankowego, a osobo reżimowi wynikającemu z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją UsłPIU.

Swoboda kontraktowania stron umowy rachunku bankowego w reżimie ogólnym ma charakter złożony.

Po pierwsze, swoboda ta przejawia się w możliwości dowolnego decydowania o tym czy stosunek rachunku bankowego w ogóle zostanie zawiązany. Ten aspekt swobody kontraktowania można wydaje się określić jako „swobodę kontraktowania *sensu stricto*”. Po drugie, strony mogą w znacznej mierze swobodnie decydować również o treści zawiązanego stosunku prawnego⁴³².

Ogólnie rzecz biorąc umowa rachunku bankowego podlega zatem cywilnoprawnej (pośrednio ugruntowanej również konstytucyjnie) zasadzie swobody umów (art. 353¹ KC). Swoboda ta nie ma jednak charakteru bezwzględnej i doznaje pewnych ograniczeń zarówno na gruncie regulacji kodeksowej, jak i na podstawie przepisów ustaw szczególnych.

Jeżeli chodzi o swobodę kontraktowania *sensu stricto* (zob. uwagi powyżej), to należy wskazać, że w ogólnym reżimie umowy rachunku bankowego po stronie banku nie istnieje

⁴³² Zob. W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 479.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

zaden generalny obowiązek kontraktowania⁴³³. Wyjątki od tej zasady są nieliczne. Można tutaj chociażby wskazać na obowiązek prowadzenia rachunków bankowych (rachunków bieżących) dla banków zrzeszonych przez zrzeszający bank spółdzielczy⁴³⁴. Obowiązek ten obciąża zarówno bank prowadzący rachunek bieżący (bank zrzeszający) jak i bank zrzeszony, który zobowiązany jest do posiadania takiego rachunku⁴³⁵.

Podobnie rzecz się ma w reżimie umowy rachunku bankowego objętego regulacją UsłPIU. Przymus kontraktowania będzie miał tutaj charakter jedynie wyjątkowy.

Tytułem przykładu można wskazać, że swoboda kontraktowania podlega w tym obszarze pewnym ograniczeniom z uwagi na publicznoprawne wymogi odnoszące się do zasad wykonywania działalności gospodarczej. Zgodnie z art. 19 PrPrzedU (wcześniej art. 22 SwobDziałGospU) dokonywanie lub przyjmowanie płatności związanych z wykonywaną działalnością gospodarczą powinno w określonych przypadkach następować za pośrednictwem rachunku płatniczego przedsiębiorcy⁴³⁶. W praktyce oznacza to, że przedsiębiorcy zostali odgórnie zobowiązani do zawarcia umowy rachunku bankowego będącego jednocześnie rachunkiem płatniczym. Rachunek ten ma bowiem przede wszystkim umożliwić „dokonywanie lub przyjmowanie płatności” (przez co można rozumieć funkcję płatniczą)⁴³⁷. Przepis art. 19 PrPrzedU wyraźnie zresztą wskazuje, że chodzi tutaj o „rachunek płatniczy”.

Dodatkowe ograniczenia swobody kontraktowania po stronie posiadacza rachunku wynikają także z konieczności realizacji niektórych obowiązków prawnopodatkowych. Tytułem przykładu można wskazać tutaj na art. 61 § 1 Ordynacji Podatkowej⁴³⁸, zgodnie z którym

⁴³³ Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 479-480; *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 38; *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 31. Por. także *M. Olechowski*, Rola ustalonych zwyczajów w stosunkach cywilnoprawnych..., s. 189.

⁴³⁴ Są to rachunki, na których banki spółdzielcze utrzymują rezerwy obowiązkowe i przeprowadzają za ich pośrednictwem rozliczenia pieniężne.

⁴³⁵ Zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 479-480. Obowiązek taki można wyinterpretować na podstawie art. 19 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. z 2000 r., Nr 119, poz. 1252, z późn. zm.

⁴³⁶ Chodzi tutaj o dwie sytuacje: (1) gdy stroną transakcji, z której ma wynikać płatność, jest inny przedsiębiorca oraz (2) gdy jednorazowa wartość transakcji, bez względu na liczbę wynikających z niej płatności, przekracza równowartość 15 000 zł (art. 19 pkt 1 i 2 PrPrzedU, a poprzednio art. 22 ust. 1 pkt 1 i 2 SwobDziałGospU).

⁴³⁷ Por. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 479-480; *Z. Radwański*, *J. Panowicz-Lipska*, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 260 oraz *M. Olechowski*, Rola ustalonych zwyczajów w stosunkach cywilnoprawnych..., s. 189. Autorzy Ci nie podkreślają jednak, że nie chodzi tutaj o obowiązek kontraktowania w ogólnym reżimie umowy rachunku bankowego, a raczej o obowiązek kontraktowania dotyczący rachunku płatniczego.

⁴³⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa, Dz.U. z 1997 r., Nr 137, poz. 926 z późn. zm., dalej jako „Ordynacja Podatkowa”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

zapłata podatków przez podatników prowadzących działalność gospodarczą i obowiązanych do prowadzenia księgi rachunkowej lub podatkowej księgi przychodów i rozchodów następuje w formie polecenia przelewu⁴³⁹.

Jeżeli chodzi z kolei o kształtowanie treści stosunku rachunku bankowego, to zasada swobody kontraktowania podlega tutaj zdecydowanie dalej idącym ograniczeniom.

Umowa rachunku bankowego powinna czynić zadość normie prawnej wynikającej z art. 353¹ KC. Oznacza to, że jeżeli treść lub cel zawartego stosunku będą sprzeciwiały się właściwości (naturze) tego stosunku, ustawie lub zasadom współżycia społecznego, dojdzie do aktualizacji sankcji nieważności bezwzględnej (art. 58 KC)⁴⁴⁰ lub innej szczególnej konsekwencji związanej z wadliwą czynnością⁴⁴¹.

W tym kontekście nie jest jasny podział zaproponowany przez *L. Mazurę*, aby okoliczności, które należy brać pod uwagę dokonując oceny prawidłowości stosunku prawnego kreowanego na podstawie umowy rachunku bankowego, oceniać, po pierwsze, przez pryzmat zgodności z regulacjami ustawowymi o charakterze bezwzględnie obowiązującym (*ius cogens*), a po drugie, przez pryzmat zgodności z granicami swobody umów wynikającymi z art. 353¹ KC⁴⁴². Stosunek zobowiązaniowy sprzeczny z przepisami o charakterze bezwzględnie obowiązującym będzie bowiem jednocześnie stosunkiem wykraczającym poza kodeksowe granice swobody umów.

Do przekroczenia granic swobody umów w przypadku umowy rachunku bankowego dojdzie m.in. w przypadku gdy:

- 1) wyłączone zostanie prawo posiadacza rachunku do wypowiedzenia w każdym czasie umowy, która została zawarta na czas nieoznaczony (art. 730 KC),
- 2) bankowi przyznane zostanie uprawnienie do wypowiedzenia umowy z przyczyn innych niż ważne powody (art. 730 KC),

⁴³⁹ Zgodnie z art. 63c PB polecenie przelewu stanowi udzieloną bankowi dyspozycję dłużnika obciążenia jego rachunku określoną kwotą i uznania tą kwotą rachunku wierzyciela. Omawiany obowiązek nie dotyczy jednak mikroprzedsiębiorców w rozumieniu PrPrzedU, w przypadku których zapłata podatku może nastąpić również w gotówce (art. 61 § 1b Ordynacji Podatkowej).

⁴⁴⁰ Tak m.in. *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 32; *K. Bączyk*, Glosa do wyroku SN z 16.02.2001..., OSP 2002 r., Nr 3, s. 39 i n.; *K. Osajda*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 353(1) KC, pkt 39.

⁴⁴¹ *P. Machnikowski*, Swoboda umów..., s. 353 i n.

⁴⁴² Zob. *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 32.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 3) nastąpi wadliwość podmiotowa po stronie podmiotu prowadzącego rachunek (art. 725 KC w zw. z art. 2 PB)⁴⁴³,
- 4) nastąpi wadliwość podmiotowa po stronie posiadacza rachunku bankowego (art. 49 ust. 2 i 3 PB)⁴⁴⁴, lub
- 5) umowa zostanie zawarta z naruszeniem przepisów KC o wzorcach umownych (art. 384 i n. KC), w tym w szczególności będzie zawierać tzw. klauzule abuzywne⁴⁴⁵,
- 6) rachunek bankowy, otwarty na podstawie zawartej umowy, zostanie ukształtowany jako rachunek wspólny w przypadkach innych niż te, które zostały określone w art. 51 PB.

Powyższy katalog wskazuje jedynie niektóre przykłady wadliwości stosunku rachunku bankowego i w sposób oczywisty nie jest wyczerpujący. Przykłady te obrazują jednak, że swoboda kontraktowania na gruncie umowy rachunku bankowego nie jest nieograniczona.

Swoboda ta będzie podlegać dalszym jeszcze ograniczeniom w przypadku objęcia umowy rachunku bankowego reżimem ustawy o usługach płatniczych.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że przepisy UsłPIU mają charakter przede wszystkim ochronny. Bezpośrednim przejawem tej zasady jest przepis art. 8 UsłPIU, gdzie ustawodawca wprost przewidział, że postanowienia umów o usługi płatnicze nie mogą być dla użytkowników mniej korzystne niż przepisy ustawy, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 8 ust. 1 UsłPIU). Naruszenie tego obowiązku pociąga za sobą nieważność wadliwych postanowień umownych. Chodzi tutaj o sankcję nieważności bezwzględnej w rozumieniu art. 58 § 1 w zw. z § 3 KC. Sankcją nieważności będą dotknięte jedynie wadliwe postanowienia umowy, a nie cała umowa⁴⁴⁶. W miejsce tych postanowień wejdą natomiast odpowiednie przepisy ustawy o usługach płatniczych (art. 8 ust. 2 UsłPIU).

Powyższe oznacza, że szczególne zasady kształtowania praw i obowiązków stron umowy rachunku bankowego w reżimie ustawy o usługach płatniczych (tzw. reżim umowy ramowej)

⁴⁴³ Chodzi tutaj o sytuację, w której rachunek bankowy będzie prowadzony przez podmiot nieuprawniony do zawarcia umowy rachunku bankowego oraz nieuprawniony do wykonywania działalności bankowej. Jest to przykład ograniczenia swobody kontraktowania w aspekcie doboru strony (stron) czynności prawnej.

⁴⁴⁴ Podobnie *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 481. Chodzi tutaj np. o sytuację, w której rachunek rozliczeniowy, o którym mowa w art. 49 ust. 1 pkt 1 PB, zostanie otwarty dla konsumenta, co byłoby sprzeczne z art. 49 ust. 2 PB. Jest to przykład ograniczenia swobody kontraktowania w aspekcie doboru strony (stron) czynności prawnej.

⁴⁴⁵ Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 481 oraz *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 32.

⁴⁴⁶ Tak m.in. *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 70.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

mają charakter semiimperatywny⁴⁴⁷. Dopuszczalne jest kształtowanie postanowień bardziej korzystnych dla użytkownika. Ocena tego, czy konkretne postanowienia faktycznie stanowią rozwiązanie bardziej czy mniej korzystne z punktu widzenia użytkownika, powinna być dokonywana w oparciu, po pierwsze, o całokształt przepisów regulujących zasady świadczenia usług płatniczych oraz, po drugie, w kontekście danego stosunku zobowiązaniowego, który istnieje pomiędzy stronami.

Z uwagi na zakres przedmiotowy ustawy o usługach płatniczych, dodatkowe ograniczenia swobody kontraktowania, jakie wynikają z objęcia umowy rachunku bankowego reżimem tej ustawy, dotyczą takich obszarów jak:

- 1) dopuszczalność pobierania oraz wysokość opłat nakładanych przez bank (dostawcę) na posiadacza rachunku płatniczego⁴⁴⁸,
- 2) dodatkowe obowiązki informacyjne banku wobec posiadacza rachunku płatniczego⁴⁴⁹,
- 3) zasady zmiany i zakończenia stosunku prawnego⁴⁵⁰,
- 4) zasady realizacji zleceń płatniczych⁴⁵¹ oraz czasu wykonania transakcji płatniczych⁴⁵², oraz
- 5) zasady odpowiedzialności banku za niewykonanie lub nienależyte wykonanie transakcji płatniczych⁴⁵³, w tym zasady rozkładu ciężaru odpowiedzialności za nieautoryzowane transakcje płatnicze⁴⁵⁴.

Powyższy katalog nie jest oczywiście wyczerpujący.

⁴⁴⁷ Podobnie *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 22.

⁴⁴⁸ Zob. przykładowo art. 17 ust. 2 UsłPłU, który normuje możliwość pobierania opłat za dostarczanie określonych informacji oraz art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPłU, który wyklucza możliwość pobierania opłat od użytkownika w przypadku wypowiedzenia przez niego umowy ramowej w związku z wprowadzaniem zmian do umowy przez dostawcę.

⁴⁴⁹ Niedopuszczalne będzie zatem wyłączenie w stosunku do użytkownika (posiadacza rachunku) będącego konsumentem m.in. obowiązku banku do przekazywania tzw. dokumentu dotyczącego opłat (20a i 20b UsłPłU), obowiązku przekazywania tzw. zestawienia opłat (art. 32b i 32c UsłPłU), obowiązku informowania o danych, które muszą być dostarczone przez użytkownika, aby zlecenie płatnicze mogło zostać prawidłowo zainicjowane lub wykonane (art. 23 ust. 1 pkt 1 UsłPłU), obowiązku informowania o maksymalnym czasie wykonania świadczonej usługi płatniczej (art. 23 ust. 1 pkt 2 UsłPłU), obowiązku przekazywania informacji, które należy udostępnić płatnikowi po otrzymaniu zlecenia płatniczego (art. 24 UsłPłU) oraz obowiązku dostarczenia lub udostępnienia użytkownikowi w okresie obowiązywania umowy ramowej postanowień umowy i informacji określonych w art. 27 UsłPłU (art. 28 ust. 1 UsłPłU).

⁴⁵⁰ Zob. w szczególności art. 29 UsłPłU określający szczególne zasady dokonywania zmian w postanowieniach umowy ramowej oraz art. 35 UsłPłU określający zasady wypowiedzania umowy ramowej.

⁴⁵¹ Zob. dział III rozdział 3 UsłPłU.

⁴⁵² Zob. dział III rozdział 4 UsłPłU.

⁴⁵³ Zob. dział IX rozdział 1 UsłPłU.

⁴⁵⁴ Zob. w szczególności art. 45-48 UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wprowadzone na gruncie ustawy o usługach płatniczych dodatkowe ograniczenia swobody kontraktowania nie mają jednak charakteru bezwzględne. W stosunku do użytkowników niebędących konsumentami, strony mogą postanowić o niestosowaniu niektórych przepisów UsłPłU.

Zgodnie z art. 16 UsłPłU, dostawca i użytkownik niebędący konsumentem mogą uzgodnić, że do zawartego pomiędzy nimi stosunku zobowiązaniowego nie będzie stosować się w całości lub w części przepisów działu II UsłPłU. Dział ten obejmuje przepisy określające obowiązki informacyjne w zakresie świadczenia usług płatniczych⁴⁵⁵.

Zgodnie z kolei art. 33 UsłPłU, dostawca i użytkownik niebędący konsumentem mogą uzgodnić, że do zawartego pomiędzy nimi stosunku zobowiązaniowego nie będzie stosowało się ponadto (w całości lub w części) niektórych przepisów działu III UsłPłU, który określa prawa i obowiązki w zakresie dostarczania usług płatniczych i korzystania z nich.

Przepisy ustawy o usługach płatniczych wprowadzają także dodatkowe ograniczenia swobody kontraktowania w aspekcie doboru strony (stron) czynności prawnej. Profesjonalną stroną umowy rachunku bankowego będącego jednocześnie rachunkiem płatniczym może być wyłącznie dostawca usług płatniczych (co wynika z art. 3 ust. 1 w zw. z art. 4 ust. 1 UsłPłU). Ponieważ jednak za dostawców uznaje się podmioty sektora bankowego (art. 4 ust. 2 pkt 1-3 UsłPłU), a rachunek bankowy może być prowadzony wyłącznie przez takie podmioty, zastrzeżenie to nie ma większego znaczenia dla przedmiotu niniejszego opracowania.

§3. Usługa podstawowego rachunku płatniczego a usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym

I. Uwagi wprowadzające

Swoboda kontraktowania, a pośrednio wolność gospodarcza dostawców usług płatniczych, podlega jeszcze dalej idącym ograniczeniom w przypadku objęcia umowy rachunku bankowego regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU).

Dodatkowe ograniczenia wolności gospodarczej znajdują w tym przypadku uzasadnienie z uwagi na konieczność realizacji wyższych celów ekonomicznych i społecznych.

⁴⁵⁵ Z tym zastrzeżeniem, że strony nie mogą wyłączyć stosowania art. 32a UsłPłU, określającego zasady informowania o sposobie oznaczenia akceptantów i bankomatów.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Ograniczenia te są zatem uzasadnione aksjologicznie. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim ochronę tzw. „konsumentów wrażliwych”, która związana jest z obszarem usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym.

Ograniczenie swobody kontraktowania wyznaczone jest w znacznej mierze zakresem tzw. „prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”. Z realizacją tego „prawa” wiążą się m.in. dodatkowe ograniczenia co do dopuszczalnej treści stosunku umowy rachunku bankowego oraz ograniczenia swobody zmiany i zakończenia tego stosunku. Najdalej idący jest jednak przymus kontraktowania po stronie dostawców usług płatniczych zobowiązanych do oferowania usługi podstawowego rachunku płatniczego.

Jednym z kluczowych założeń, jakie leżały u podstaw dyrektywy PAD, było podjęcie działań ukierunkowanych na rozwój rynku wewnętrznego Unii Europejskiej w obszarze usług płatniczych. W ocenie prawodawcy europejskiego, ówczesny stan prawny, w tym w szczególności fragmentaryzacja istniejących regulacji krajowych, tworzyły istotne bariery dla urzeczywistniania idei rynku wewnętrznego w obszarze usług płatniczych, czy precyzyjniej, w obszarze rachunków płatniczych. Problem ten dotyczył w szczególności konsumentów.

Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy były trudności, na które napotykali konsumenci w trakcie procesów i procedur umożliwiających skorzystanie z podstawowych produktów bankowych. W ocenie prawodawcy europejskiego, trudności te miały bezpośrednie przełożenie na możliwość czerpania z korzyści wynikających z jednolitego rynku wewnętrznego, a przez to ograniczały popyt na tym rynku⁴⁵⁶.

Za szkodliwą dla rozwoju rynku usług płatniczych oceniano przede wszystkim praktykę dostawców usług płatniczych (w szczególności banków), których oferty produktowe były skierowane wyłącznie do podmiotów gwarantujących zysk lub pewność relacji gospodarczych. W efekcie, wszystkim tym konsumentom, z którymi wiązało się jakiegokolwiek ryzyko biznesowe (w szczególności ryzyko ekonomiczne), odmawiano dostępu do nawet najbardziej podstawowych produktów finansowych, jak chociażby rachunek bankowy.

⁴⁵⁶ Zob. m.in. motywy (5) i (6) PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Problem ten dotyczył przede wszystkim tzw. konsumentów wrażliwych (ang. *vulnerable consumers*)⁴⁵⁷ oraz tzw. konsumentów mobilnych (*mobile consumers*)⁴⁵⁸.

Wprowadzenie rozwiązań, które miały realizować postulat powszechnego „włączenia finansowego”⁴⁵⁹ konsumentów, w tym gwarantować dostęp do rachunku (jako podstawowego produktu bankowego), stało się jedną z podwalin dyrektywy PAD.

Trudno się zatem dziwić, że jednym z centralnych pojęć wspomnianego aktu prawnego, które wiązać ma się z realizacją powyższych celów, jest tzw. „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”⁴⁶⁰. Z prawem tym w sposób nieodzowny wiążą się rozmaite ograniczenia wolności gospodarczej podmiotów sektora bankowego oraz ograniczenia ich swobody kontraktowania.

Należony na państwa członkowskie obowiązek, aby dostęp do podstawowego rachunku płatniczego został zagwarantowany na ich terytorium w sposób w zasadzie powszechny (art. 16 ust 1 PAD), należy traktować jako jeden z kluczowych elementów konstrukcyjnych dyrektywy PAD.

Co istotne, prawodawca europejski nie przesądził o tym, jaka jest natura i charakter (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Na próżno szukać takiego wytłumaczenia również w dokumentach roboczych służb Komisji Europejskiej, które zostały wydane w trakcie prac koncepcyjnych nad nową regulacją.

W świetle powyższego należy rozważyć czym w istocie jest „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”, jaki jest charakter tego prawa oraz jakie poszczególne uprawnienia składają się na jego treść.

Już nawet pobieżna analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, zarówno na gruncie europejskim jak i krajowym, pozwala zauważyć podobieństwa, jakie

⁴⁵⁷ Można zaliczyć do nich przykładowo osoby bezrobotne, rodziców sprawujących ciągłą opiekę na dzieckiem, emerytów, rencistów oraz osoby o złej kondycji finansowej. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.05.2013 r., SWD(2013)164, s. 26-27.

⁴⁵⁸ Chodzi o osoby, które z różnych przyczyn przemieszczają się pomiędzy państwami członkowskimi np. ze względu na wykonywaną pracę czy studia. Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.05.2013 r., SWD(2013)164, s. 26-27. Problematyka tzw. „wykluczenia bankowego”, w tym jego aspekty ekonomiczne i społeczne zostały szerszej omówione w rozdziale I. §2 niniejszego opracowania.

⁴⁵⁹ Pojęcie „włączenia finansowego” należy traktować jako przeciwwagę do problemu „wykluczenia bankowego”. Por. szerzej rozdział I. §2 niniejszego opracowania.

⁴⁶⁰ Zob. m.in. motywy (6), (8), (9), (12), (35), (38), (43), (44), (46), (48) oraz art. 16 i 19 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

zachodzą pomiędzy usługą podstawowego rachunku płatniczego⁴⁶¹ oraz tzw. usługami świadczonymi w interesie ogólnym, czy precyzyjniej, usługami świadczonymi w ogólnym interesie gospodarczym. Takie ukształtowanie usługi dostępu do podstawowego rachunku płatniczego uzasadniałoby wprowadzenie szczególnych ograniczeń swobody kontraktowania, jakie wiążą się z otwarciem i prowadzeniem rachunku podstawowego przez podmioty sektora bankowego.

II. Usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym

Poniżej przedstawiono jedynie ogólny zarys koncepcji usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym. Taki zabieg wystarczy już jednak na porównanie takich usług z usługą podstawowego rachunku płatniczego. Szersze omówienie tej problematyki zdecydowanie wykracza jednak poza ramy niniejszego opracowania.

Usługi świadczone w interesie ogólnym to zbiorcze pojęcie, obejmujące szeroki zakres usług, które mają znaczenie w codziennym życiu obywateli oraz codziennej działalności przedsiębiorstw. Usługi te są przy tym kluczowe dla zapewnienia spójności społecznej i gospodarczej na obszarze Unii Europejskiej oraz przyczyniają się do wzrostu jakości życia oraz likwidowania wykluczenia społecznego⁴⁶².

Potocznie usługi te określa się mianem „usług powszechnych” (ang. *universal services*). Cechą odróżniającą usługi powszechne jest bowiem słuzenie interesowi ogólnemu (ang. *general interest*) w przeciwieństwie do interesu prywatnego (ang. *private interest*), któremu służą inne kategorie usług⁴⁶³.

Najważniejsze zasługi w wykreowaniu koncepcji usługi powszechnej należy przypisać Komisji Europejskiej, na co wskazała sama Komisja w komunikacie z 26 września 1996 r.⁴⁶⁴. Koncepcja ta doczekała się następnie szerszego rozwinięcia w późniejszych rezolucjach Parlamentu Europejskiego i Rady⁴⁶⁵.

⁴⁶¹ W tym miejscu należy przypomnieć, że ustawodawca wprost zakwalifikował prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego jako „usługę” (zob. art. 59ia ust. 1 UsłPłU). Nie chodzi tutaj jednak o usługę płatniczą. Zob. szerzej rozdział III. niniejszego opracowania.

⁴⁶² Zielona księga „Usługi w interesie ogólnym”, COM(2003) 270, 21.05.2003 r.

⁴⁶³ Zob. szerzej J. L. Buendia Sierra, *Exclusive Rights and State Monopolies under...*, Oxford 1999 r., s. 284-286.

⁴⁶⁴ Communication from the Commission on Services of General Interest in Europe, 1996 r., OJ C 281, 26.9.1996 r., pkt 27.

⁴⁶⁵ Zob. np. rezolucja Parlamentu Europejskiego z 22.1.1993 r., OJ C 42; rezolucja Rady z 7.2.1994 r., OJ C 48; rezolucja Rady z 18.9.1995 r., OJ C 258.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

U podstaw omawianej koncepcji leżała konieczność realizacji potrzeb interesu ogólnego poprzez zapewnienie powszechnego dostępu do określonych usług, które miała cechować wysoka jakość oraz przystępność związanych z nimi opłat⁴⁶⁶. Utworzeniu koncepcji usług powszechnych towarzyszyło, z jednej strony, określenie usług, które powinny być świadczone jako usługi publiczne, a z drugiej strony, wskazanie obszarów, które z uwagi na interes publiczny wymagały szczególnego zainteresowania ze strony Unii Europejskiej⁴⁶⁷.

W doktrynie podnosi się, że terminu „usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym” nie należy utożsamiać i stosować zamiennie z terminem „usługi użyteczności publicznej”. Drugie ze wskazanych pojęć ma bowiem szerszy zakres i obejmuje zarówno usługi rynkowe, jak i nierynkowe. Z kolei do „usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym” zaliczane są wyłącznie usługi o charakterze rynkowym (gospodarczym), które jednak ze względu na kryterium ich użyteczności publicznej podlegają szczególnym obowiązkom narzucanym przez państwa członkowskie⁴⁶⁸. Zalicza się do nich przede wszystkim usługi telekomunikacyjne, pocztowe, transportowe (w tym lotnicze), energetyczne oraz mediów masowych (telewizji oraz radia)⁴⁶⁹.

W praktyce trudno jest wskazać na jasne kryteria rozróżniania usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym od innych usług, które zalicza się powszechnie do szerszej kategorii usług świadczonych w interesie ogólnym. Komisja Europejska dokonuje obecnie jedynie ogólnego podziału usług świadczonych w interesie ogólnym na trzy kategorie⁴⁷⁰: usługi o charakterze ekonomicznym (gospodarczym)⁴⁷¹, usługi o charakterze nieekonomicznym (niegospodarczym)⁴⁷² oraz usługi socjalne⁴⁷³.

⁴⁶⁶ Zob. Communication from the Commission on Services of General Interest in Europe, 1996 r., OJ C 281, 26.9.1996 r., pkt 27 i 28.

⁴⁶⁷ Zob. Communication from the Commission on Services of General Interest in Europe, 1996 r., OJ C 281, 26.9.1996 r., pkt 6-8.

⁴⁶⁸ Zob. J. Nawrot, Usługi publiczne w sektorze łączności elektronicznej, s. 352. Por. także J. Kociubiński, [w:] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej..., kom. do art. 14 TFUE, pkt 14.5 i 14.6.

⁴⁶⁹ Zob. Communication from the Commission on Services of General Interest in Europe, 1996 r., OJ C 281, 26.9.1996 r., pkt 33-53. Por. także M. Krakala-Zielińska, Znaczenie usługi powszechnej..., s. 355; J. Nawrot, Usługi publiczne w sektorze łączności elektronicznej, s. 352; M. Mielecka, Sytuacja przedsiębiorców świadczących..., s. 437.

⁴⁷⁰ Zob. opracowanie Komisji Europejskiej dostępne pod adresem: https://ec.europa.eu/info/topics/single-market/services-general-interest_pl (dostęp z dnia 15.04.2018 r.).

⁴⁷¹ Należy przez nie rozumieć podstawowe usługi świadczone odpłatnie, np. usługi pocztowe.

⁴⁷² Usługi te obejmują np. działalność policji, wymiaru sprawiedliwości oraz ustawowych systemów zabezpieczenia społecznego i nie podlegają żadnemu szczególnemu europejskiemu prawodawstwu ani regułom rynku wewnętrznego i konkurencji.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Co istotne, koncepcja usługi świadczonej w ogólnym interesie gospodarczym ma charakter dynamiczny⁴⁷⁴. Ani traktaty europejskie, ani prawo wtórne nie zawierają bowiem definicji tego pojęcia, co sprzyja jego ciągłemu ewoluowaniu.

Wyróżnienie pewnego zespołu cech charakteryzujących usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym stanowi natomiast dorobek doktryny prawa europejskiego oraz bogatego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE. Przyjmuje się, że elementem łączącym wszystkie te usługi są trzy podstawowe cechy: powszechność, dostępność oraz (określona, minimalna) jakość⁴⁷⁵. Próbę zdefiniowania usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym podjęła także Komisja, wskazując, że za takie należy uznać usługi rynkowe, które państwa członkowskie poddają szczególnym zobowiązaniom odnoszącym się do usług publicznych na podstawie kryterium interesu ogólnego⁴⁷⁶.

Wskazuje się przy tym, że usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym, co do zasady, podlegają traktatowym regułom konkurencji. Reguły te zostają jednak ograniczone w takim zakresie, w jakim zastosowanie przepisów dotyczących konkurencji stanowiłoby przeszkodę prawną lub faktyczną w należytej realizacji treści tych usług. Z uwagi na potrzebę zagwarantowania powszechnej dostępności usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, za czym przemawia ich „podstawowy charakter”, usługi te mogą być zatem świadczone na specjalnych zasadach⁴⁷⁷. Innymi słowy, idea usługi powszechnej nie może być zrealizowana, jeżeli zawieranie umów o świadczenie takich usług będzie w pełni opierało się na zasadzie swobody umów.

Podstawę prawną dla realizacji postulatu rozwoju sektora usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym stanowi obecnie art. 14 TFUE⁴⁷⁸. Interpretacje wskazanego przepisu, w tym w szczególności wnioski odnośnie roli jaką przepis ten pełni w prawodawstwie europejskim, nie są jednoznaczne⁴⁷⁹. Można jednak przyjąć, że normę wynikającą z art. 14 TFUE należy postrzegać jako przeciwwagę dla charakterystycznego modelu gospodarczego

⁴⁷³ Usługi te zaspokajają potrzeby obywateli z najsłabszych lub najuboższych grup społecznych. Jako przykład takiej usługi można wskazać system zabezpieczenia społecznego lub mieszkalnictwo socjalne. Usługi socjalne mogą mieć zarówno charakter gospodarczy, jak i niegospodarczy.

⁴⁷⁴ Zob. szerzej *J. L. Buendia Sierra, Exclusive Rights and State Monopolies under...*, Oxford 1999 r., s. 284-286.

⁴⁷⁵ Zob. *H. Cremer, F. Gasmí, A. Grimaud, J. J. Laffont, Universal Service: An Economic Perspective*, s. 5-8. Por. także *K. Jaroszyński*, [w:] *Prawo gospodarcze...*, s. 191.

⁴⁷⁶ Zob. *M. Mielecka*, *Sytuacja przedsiębiorców świadczących...*, s. 440.

⁴⁷⁷ Zob. *J. Nawrot*, *Usługi publiczne w sektorze łączności elektronicznej*, s. 352.

⁴⁷⁸ Tak m.in. *M. Krakala-Zielińska*, *Znaczenie usługi powszechnej...*, s. 363-364.

⁴⁷⁹ Por. *D. Miąsik*, [w:] *A. Wróbel*, *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz*, tom I. (art. 1-60), kom. do art. 14.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Unii Europejskiej przyjmującego priorytet konkurencyjności rynku⁴⁸⁰. Podkreśla się przy tym w literaturze, że przepis ten wzmacnia pozycję państw członkowskich w wykorzystywaniu mechanizmów, które umożliwiają derogację reguł konkurencji (np. art. 106 ust. 2 TFUE)⁴⁸¹.

III. Usługa podstawowego rachunku płatniczego a usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym

Już nawet ogólna charakterystyka koncepcji usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym pozwala wskazać na pewne podobieństwa, które zachodzą pomiędzy tymi usługami a usługą podstawowego rachunku płatniczego.

Tak jak zostało to już zasygnalizowane powyżej, prawodawca europejski nie przesądził o tym, jaki jest charakter (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. W trakcie prac koncepcyjnych nad konstrukcją rachunku podstawowego sygnalizowano jedynie, że natura dostępu do rachunku podstawowego zbliża się do idei usług podstawowych⁴⁸² lub usług użyteczności publicznej⁴⁸³.

Opierając się na całokształcie przepisów określających zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego można wydaje się przyjąć, że usługa ta rzeczywiście wpisuje się w koncepcję usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym lub co najmniej jest do tej idei wyjątkowo zbliżona.

Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego powinien być bowiem powszechny⁴⁸⁴ oraz wolny od wszelkich trudności i obciążeń⁴⁸⁵. W ramach dostępu do rachunku podstawowego dostawcy powinni przy tym oferować pewne minimum usług (funkcjonalności), które zgodnie z praktyką poszczególnych państw członkowskich uważane są za usługi podstawowe

⁴⁸⁰ Por. *J. Kociubiński*, [w:] *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej...*, kom. do art. 14 TFUE, pkt 14.8.

⁴⁸¹ Zob. *A. Jones, B. Surfin, EC Competition...*, s. 621 i n.

⁴⁸² W trakcie prac koncepcyjnych nad konstrukcją rachunku podstawowego podnoszono chociażby, że elementarne usługi bankowe powinny zostać uregulowane właśnie w art. 14 TFUE, który wprost odnosi się do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym. Zob. *M. Monti, A new strategy for the single market...*, s. 74.

⁴⁸³ Takie podejście prezentowały środowiska akademickie oraz organizacje typu *think-tank*. Zob. „*Summary of responses...*”, 14.9.2009 r.,

http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/inclusion/consultation_summary_en.pdf, s. 6.

⁴⁸⁴ Z tym zastrzeżeniem, że dostęp ten należy zapewnić konsumentom legalnie przebywającym w Unii Europejskiej, którzy faktycznie są zainteresowani otwarciem takiego rachunku (zob. art. 16 ust. 2 PAD). Na gruncie krajowym zob. art. 59ia ust. 2 UstPłU oraz art. 59ic ust. 6 i 7 UstPłU.

⁴⁸⁵ Zob. art. 16 ust. 2 *in fine* PAD. Na gruncie krajowym zob. chociażby art. 59ic ust. 2 UstPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

na rynku usług płatniczych⁴⁸⁶. Jednocześnie usługi te powinny być świadczone nieodpłatnie lub za opłatą w rozsądnej wysokości⁴⁸⁷.

Wydaje się zatem, że usłudze podstawowego rachunku płatniczego można przypisać wszystkie te cechy, które uznawane są za element łączący różne usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym (powszechność, dostępność i określona jakość).

Sama konstrukcja dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ma stanowić z kolei instrument do walki z problemem tzw. „wykluczenia bankowego”. Problem ten dotyka przede wszystkim tzw. „konsumentów wrażliwych” (ang. *vulnerable consumers*), co było niejednokrotnie podkreślane w trakcie prac rozwojowych nad omawianą koncepcją⁴⁸⁸. Grupa tzw. „konsumentów wrażliwych” i potrzeba dążenia do polepszenia ich sytuacji ekonomicznej i społecznej stanowi natomiast centralny punkt zainteresowania państw członkowskich w tych obszarach gospodarki, które wręcz klasycznie zalicza się do tzw. usług powszechnych. Jako przykład można tutaj wskazać chociażby sektor energetyczny⁴⁸⁹.

Nadrzędna idea dążenia do poprawy sytuacji życiowej tzw. „konsumentów wrażliwych”, za których w przypadku dyrektywy PAD uznaje się konsumentów „wykluczonych bankowo”, stanowi z kolei uzasadnienie dla wprowadzenia daleko idących ograniczeń swobody kontraktowej przedsiębiorców działających na rynku usług płatniczych. Charakterystyczną cechą usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym jest bowiem ograniczenie swobody kontraktowania przysługującej przedsiębiorcom oferującym takie usługi.

Realizacja postulatu powszechnego dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ingeruje zatem w zasadnicze wolności i swobody konstytucyjne, z wolnością gospodarczą na czele. Idea gospodarki rynkowej ustępuje w tym przypadku - koniecznej w ocenie prawodawcy - ingerencji państwa w relacje pomiędzy podmiotami sektora bankowego a konsumentami

⁴⁸⁶ Zob. art. 17 PAD. Na gruncie krajowym zob. art. 59ia ust. 3-5 UsłPłU.

⁴⁸⁷ Zob. art. 18 ust. 1 PAD. Na gruncie krajowym zob. art. 59ie UsłPłU.

⁴⁸⁸ Zob. dokument roboczy służb Komisji pt. „*Impact assessment. Accompanying...*”, 8.5.2013 r., SWD(2013)164, s. 26-27.

⁴⁸⁹ W Polsce w ustawie PrEnerg wprowadzono pojęcia „odbiorca wrażliwy energii elektrycznej” oraz „odbiorca wrażliwy paliw gazowych”. Zob. art. 3 pkt 13c i 13d PrEnerg. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że ochrona konsumenta, jaka gwarantowana jest w ramach sektora energetycznego, często związana jest z ochroną tzw. „odbiorcy wrażliwego”. Chodzi tutaj o przyznanie szczególnej ochrony tym grupom odbiorców (konsumentów), którzy mogą popaść w tzw. sytuację kryzysową. Koncepcja ta wpisuje się w szerszą problematykę ochrony „konsumentów wrażliwych”, przez których należy rozumieć grupę ludności wyróżnioną ze względu na upośledzenie umysłowe, fizyczne lub psychiczne, wiek, łatwowierność, płeć, nadmierne zadłużenie oraz inne czynniki narażające te jednostki na zagrożenia. Zob. *T. Długosz, Ochrona konsumenta w sektorze energetycznym*, s. 201. Por. też *T. Długosz, Ochrona odbiorcy wrażliwego...*, s. 63 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

poszukującymi dostępu do podstawowych usług płatniczych. Podobnie rzecz się ma w sektorze energetycznym, telekomunikacyjnym, czy transportowym (por. uwagi poniżej). W przypadku rachunku podstawowego, odgórna ingerencja prawodawcy uzasadniona jest ze względu na ważny interes publiczny (art. 22 Konstytucji), jakim jest konieczność „włączenia finansowego” dotychczas wykluczonej bankowo części społeczeństwa. Takie „włączenie finansowe” jest o tyle istotne, że w rozwijającym się społeczeństwie konsumpcyjnym oraz w dobie przyspieszonego rozwoju technologicznego, posiadanie rachunku bankowego (płatniczego) jest często warunkiem koniecznym do nieskrępowanego uczestniczenia jednostek w obrocie towarami i usługami, posiadania dostępu do opieki zdrowotnej, opieki socjalnej, mieszkalnictwa, czy też nawet dostępu do zatrudnienia i edukacji. „Włączenie finansowe” to zatem proces, który odgrywa istotną rolę w kształtowaniu nowoczesnego społeczeństwa i zapewnia wsparcie jednostkom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej, w tym m.in. osobom ubogim, bezrobotnym, emerytom oraz imigrantom⁴⁹⁰.

W praktyce, ograniczenie wolności gospodarczej przejawiać się będzie w tym przypadku w nałożeniu na określone podmioty sektora bankowego obowiązku określonego działania⁴⁹¹. Działanie to realizować się będzie, po pierwsze, w obowiązku świadczenia przez pewną grupę dostawców usługi podstawowego rachunku płatniczego (*in abstracto*), a po drugie, w przymusie zawierania umów podstawowego rachunku płatniczego w przypadkach określonych ustawą – o czym szerzej w dalszej części niniejszego opracowania.

Warto przy tym podkreślić, że wprowadzenie tak ukształtowanych ograniczeń swobody działalności gospodarczej mieści się w granicach modelu społecznej gospodarki rynkowej, stanowiącej podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej (art. 20-24 Konstytucji). Przewidziane w ustawie zasadniczej uzupełnienie pojęcia „gospodarka rynkowa” określeniem „społeczna” oznacza bowiem, że prawodawca wprost dopuszcza określone formy ingerencji państwa w funkcjonowanie – co do zasady – wolnych mechanizmów rynkowych⁴⁹². Ingerencja ta ma na celu aktywne oddziaływanie państwa w celu m.in. stymulowania rozwoju określonych obszarów gospodarki oraz likwidowania problemów lub nierówności społecznych⁴⁹³. W przypadku zagwarantowanego na gruncie

⁴⁹⁰ Zob. szerzej Rozdział I §2 niniejszego opracowania.

⁴⁹¹ Zob. P. Winczorek, Komentarz do Konstytucji..., s. 61. Autor ten podkreśla, że ograniczenie wolności działalności gospodarczej może polegać m.in. na nałożeniu na przedsiębiorców obowiązku określonego działania.

⁴⁹² Tak L. Garlicki, Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu, s. 78.

⁴⁹³ *Ibidem*.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ustawy o usługach płatniczych dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, ingerencja państwa ma na celu, z jednej strony, sprzyjanie ubankowieniu społeczeństwa (a więc stymulacji rozwoju sektora płatniczych), a z drugiej, przeciwdziałanie negatywnym skutkom wykluczenia bankowego części obywateli.

Może natomiast budzić wątpliwości, czy biorąc pod uwagę skalę problemu wykluczenia bankowego w Polsce, prawodawca dobrał odpowiednie środki aby temu problemowi przeciwdziałać. Ograniczenie wolności gospodarczej w ramach konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego dotyka bowiem wyjątkowo szerokiej grupy przedsiębiorców. Jak zostało to szczegółowo omówione w dalszej części opracowania, ograniczenia te dotyczą wszystkich dostawców usług płatniczych z sektora bankowego⁴⁹⁴, którzy oferując usługi związane z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów. Szacunkowo można określić tę liczbę na ponad sześciuset (600) przedsiębiorców⁴⁹⁵. Z kolei problem wykluczenia bankowego dotyczył według danych na 2017 r. jedynie około 13% społeczeństwa (obywateli w wieku powyżej 15 roku życia)⁴⁹⁶. Można wobec tego postawić pytanie, czy określając podmiotowy zakres ograniczeń wolności gospodarczej w omawianym przypadku, prawodawca utrzymał obowiązującą w tym zakresie zasadę proporcjonalności?⁴⁹⁷ Nie pogłębiając w tym miejscu analizy, wydaje się, że środkiem zdecydowanie bardziej odpowiednim (proporcjonalnym) byłoby nałożenie stosownych obciążeń jedynie na kilku dostawców (np. według kryterium wielkości prowadzonej działalności gospodarczej). Takie rozwiązanie przyjęto chociażby w Anglii⁴⁹⁸.

⁴⁹⁴ Banki, instytucje kredytowe i ich oddziały, oddziały banków zagranicznych oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

⁴⁹⁵ Według danych KNF na koniec marca 2018 r., samych banków spółdzielczych działało 552. Zob. KNF, Banki spółdzielcze i zrzeszająca w I kw. 2018 r.

⁴⁹⁶ Dane przedstawione przez Bank Światowy, *DataBank. Global Financial Inclusion*, <https://databank.worldbank.org>.

⁴⁹⁷ Artykuł 22 Konstytucji wymaga zaistnienia „ważnego” interesu publicznego. Przesłankę tę można traktować jako szczególne sformułowanie ogólniejszej zasady proporcjonalności, *expressis verbis* wyrażonej w art. 31 ust. 3. Tak *L. Garlicki, M. Zubik*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I, LEX/el. 2016, kom. do art. 22 Konstytucji, teza nr 16.

⁴⁹⁸ Prawodawca angielski wprowadził kryteria jakościowe i ilościowe, w oparciu o które regulator dokonuje wyboru konkretnych instytucji kredytowych (tzw. „wyznaczone instytucje kredytowe”, ang. *designated credit institutions*), zobowiązanych do prowadzenia takich rachunków. Na chwilę przygotowania niniejszego opracowania jest to dziewięć największych instytucji kredytowych działających na rynku Wielkiej Brytanii tj. Barclays, Clydesdale and Yorkshire Bank, Co-operative Bank, HSBC, Lloyds Banking Group, Nationwide, Royal Bank of Scotland, Santander oraz TSB. Zob. Zestawienie opracowane przez angielskie ministerstwo skarbu, dostępne pod adresem: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-compliance-with-the-eu-payment-accounts-directive/uk-compliance-with-the-eu-payment-accounts-directive>.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

§4. Przymus kontraktowania na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Problematyka prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego

I. Uwagi wprowadzające

Jak zostało to już zasygnalizowane powyżej, swoboda kontraktowania w stosunku rachunku bankowego objętego reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego podlega szczególnym ograniczeniom.

Taki stan rzeczy wiąże się z wprowadzeniem do porządku prawnego pojęcia „*prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego*” – którym posłużono się na gruncie dyrektywy PAD (zob. w szczególności art. 16 PAD)⁴⁹⁹ – oraz nieco bardziej „miękkiego” pojęcia „*dostęp do podstawowego rachunku płatniczego*” – którym posłużono się na gruncie UsłPIU⁵⁰⁰.

Sformułowanie, które wprowadził polski prawodawca jest o tyle „zmiękczone”, że w przeciwieństwie do regulacji unijnej, nie kładzie ono akcentu na szczególny walor tego dostępu, którym jest walor „prawa” (ang. *right*, franc. *droit*, niem. *recht*).

Posługiwanie się zatem pojęciem „dostęp do podstawowego rachunku płatniczego” byłoby, z formalnego punktu widzenia, bardziej poprawne na gruncie polskiego porządku prawnego. Niemniej jednak, w ramach niniejszej rozprawy pojęcie to będzie zamiennie używane z wprowadzonym przez prawodawcę europejskiego sformułowaniem „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”. Zabieg ten ma na celu ukazanie charakteru tego „prawa” i wyjaśnienie czym w istocie jest „dostęp do podstawowego rachunku płatniczego”.

Zarówno przez „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”, jak i przez „dostęp do podstawowego rachunku płatniczego” należy najogólniej rzecz biorąc rozumieć pewną szczególną sytuację faktyczną i prawną, w której ze względu na potrzebę realizacji wyższych potrzeb ekonomicznych i społecznych, określona grupa konsumentów korzysta z dodatkowych uprawnień związanych z usługą podstawowego rachunku płatniczego.

⁴⁹⁹ W angielskiej wersji językowej: „*Right of access to a payment account with basic features*”.

⁵⁰⁰ Zob. m.in. tytuł działu III rozdziału 7 UsłPIU (*Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego*), art. 1 ust. 1 pkt 4 UsłPIU oraz art. 59i ust. 1 UsłPIU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Nie przesądzając w tym miejscu charakteru i natury tego „prawa” („dostępu”), należy wskazać, że chodzi tutaj o szereg rozmaitych uprawnień, z którymi skorelowane są obowiązki dostawców usług płatniczych oraz właściwych organów nadzoru⁵⁰¹.

Trzonem tak wyróżnionego „zbioru uprawnień” (przy czym nie chodzi tutaj o wiązkę uprawnień wyróżnionych w ramach prawa podmiotowego – zob. uwagi poniżej)⁵⁰² jest niewątpliwie uprawnienie konsumenta do żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Uprawnienie to najpełniej realizuje bowiem postulat powszechności rachunków podstawowych⁵⁰³.

Poniżej omówione zostały kluczowe uprawnienia konsumentów, które związane są z procesem uzyskiwania dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

Rozważania w tym zakresie zwieńczone zostały próbą dokonania klasyfikacji „prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego” w świetle klasycznie wyróżnianych pojęć i konstrukcji polskiego prawa cywilnego.

Poszczególne ograniczenia swobody zawiazania, zmiany i zakończenia stosunku umowy rachunku bankowego objętej reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego oraz dopuszczalnej treści takiego stosunku, zostały natomiast omówione odpowiednio w rozdziale VI. (*Zawarcie, zmiana i zakończenie umowy podstawowego rachunku płatniczego*) oraz rozdziale VII. (*Przedmiotowy zakres umowy podstawowego rachunku płatniczego. Zobowiązania stron*) niniejszego opracowania.

⁵⁰¹ Przykładem obowiązku ciążącego na organach nadzoru jest chociażby obowiązek wynikający z przepisu art. 59iH ust. 1 UsłPIU, zgodnie z którym KNF zobowiązany jest zamieścić na swojej stronie internetowej informacje o zasadach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

⁵⁰² Szerzej odnośnie podziału „prawa podmiotowego” na poszczególne „uprawnienia” zob. m.in. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 90; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 131 i n.; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 807 i n.

⁵⁰³ Na powszechny charakter tej usługi wskazuje chociażby treść motywu (3) oraz art. 16 ust. 1 i 2 PAD. Zob. także B. Bajor, [w:] B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, *Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 1 UsłPIU, która podkreśla, że podstawowy rachunek płatniczy ma z założenia stać się powszechnie dostępnym rachunkiem dla osób fizycznych – konsumentów. Problematyka uprawnienia do żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego została także szerzej omówiona w literaturze niemieckiej. Por. w szczególności M. Findeisen, *Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37, s. 1765 i n. oraz H-U. Klöppel, *Individueller Verbraucherschutz durch die BaFin – Die behördliche Durchsetzung des Anspruchs auf ein Basiskonto nach §§ 48, 49 Zahlungskontengesetz*, WM 2017, Heft 23, s. 1090 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

II. Obowiązek świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego

Wśród ograniczeń swobody kontraktowania związanych z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego na pierwszy plan wysuwa się obowiązek świadczenia usługi rachunku podstawowego.

Zgodnie z art. 59ia ust. 1 UsłPIU, dostawcy, o których mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPIU⁵⁰⁴, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, oferujący usługi związane z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów, są zobowiązani do świadczenia usługi prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego⁵⁰⁵.

Obowiązek ten sprowadza się zatem do odgórnego narzucenia przez ustawodawcę wymaganego przedmiotu działalności gospodarczej określonej grupy przedsiębiorców. Podobnie zresztą rzecz się ma w innych obszarach gospodarki, związanych z zapewnieniem dostępu do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, jak chociażby w usługach telekomunikacyjnych i pocztowych⁵⁰⁶.

Można przyjąć, że ograniczenie to nie stanowi jeszcze *de facto* ograniczenia swobody kontraktowania. Należy raczej założyć, że jest to ograniczenie szerzej rozumianej wolności działalności gospodarczej (art. 22 Konstytucji). Obowiązek oferowania usługi podstawowego rachunku płatniczego ma bowiem charakter abstrakcyjny, w tym sensie, że do jego aktualizacji dochodzi niezależnie od potencjalnej relacji kontraktowej pomiędzy zobowiązanym dostawcą a podmiotem uprawnionym do korzystania z takiej usługi.

Każdy dostawca usług płatniczych, który łącznie:

- 1) mieści się w zakresie podmiotowym omawianego obowiązku⁵⁰⁷, oraz
- 2) w ramach wykonywanej działalności oferuje usługi związane z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów⁵⁰⁸,

⁵⁰⁴ Banki, instytucje kredytowe i ich oddziały, oddziały banków zagranicznych oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

⁵⁰⁵ Obowiązek ten w przypadku spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych dotyczy wyłącznie członków danej kasy.

⁵⁰⁶ Podobny obowiązek został przewidziany na gruncie art. 81 PrTel oraz na gruncie art. 46 PrPoczt. Por. *S. Piątek* (red.), *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz, kom. do art. 81 PrTel, nb 1-25* oraz *M. Gaj* (red.), *T. Laprus-Baluka* (red.), *A. Zaborowska* (red.), *Prawo pocztowe. Komentarz, kom. do art. 46 PrPoczt.*

⁵⁰⁷ Innymi słowy jest bankiem, instytucją kredytową lub jej oddziałem, oddziałem banku zagranicznego lub spółdzielczą kasą oszczędnościowo-kredytową (z wyłączeniem Krajowej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej).

⁵⁰⁸ Przy czym należy przyjąć, że chodzi tutaj o faktyczne wykonywanie działalności gospodarczej w tym zakresie.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

jest obowiązany do świadczenia usługi prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ia ust. 1 UsłPłU), co oznacza, że powinien m.in. przygotować stosowne rozwiązania techniczne oraz dokumentację dla takiego produktu bankowego.

Na konieczność realizacji powyższego obowiązku nie będzie miała zatem wpływu okoliczność, czy jakkolwiek konsument będzie zamierzał zawrzeć z takim dostawcą umowę podstawowego rachunku płatniczego. Obowiązek świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego będzie ciążył na dostawcy, choćby żaden konsument nie wyraził woli zawarcia z nim umowy.

Należy przyjąć, że omawiany obowiązek ma charakter publicznoprawny. Istnieje on bowiem niezależnie od konkretnej relacji prywatnoprawnej łączącej dostawcę zobowiązanego do oferowania podstawowych rachunków płatniczych oraz konsumenta zainteresowanego otwarciem takiego rachunku.

Na publicznoprawny charakter omawianego obowiązku wskazuje także zagrożenie potencjalną sankcją na wypadek jego niedopełnienia⁵⁰⁹. Choć ustawa o usługach płatniczych wprost nie przewiduje w tym zakresie żadnych szczególnych przepisów sankcyjnych⁵¹⁰, to należy przyjąć, że określone środki przymusu i represji będą mogły być zastosowane na gruncie innych ustaw. W przypadku banków będą to przede wszystkim przepisy PB (zob. w szczególności art. 138 oraz art. 141 PB)⁵¹¹.

Obowiązku świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego nie należy przy tym rozpatrywać w kategoriach oferty w rozumieniu art. 66 i n. KC⁵¹².

Po pierwsze, nie pozwala na to znaczenie pojęcia „oferta”. Przez ofertę należy rozumieć bowiem oświadczenie woli wyrażające stanowczą decyzję zawarcia umowy i określające co najmniej istotne postanowienia tej umowy. Może być to zarówno oświadczenie woli

⁵⁰⁹ Na okoliczność, że zagrożenie sankcją przemawia za publicznoprawnym charakterem obowiązku, wskazują na gruncie PrEnerg m.in. A. Walaszek-Pyziol, *W. Pyziol*, Obowiązek zawarcia umowy..., s. 8 oraz M. Nowaczek-Zaremba, D. Nowak, [w:] M. Swora (red.), Z. Muras (red.), *Prawo energetyczne*, s. 515 i n.

⁵¹⁰ Z zastrzeżeniem ryzyka reputacyjnego na gruncie art. 15d UsłPłU.

⁵¹¹ W przypadku spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych podstawę do nałożenia sankcji za niewypełnienie obowiązku oferowania podstawowych rachunków płatniczych może stanowić art. 71 ust. 2 ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. z 2012 r., poz. 855, z późn. zm., a w stosunku do osób zarządzających kasą art. 72 wspomnianej ustawy.

⁵¹² Por. M. Olechowski, *Rola ustalonych zwyczajów w stosunkach cywilnoprawnych...*, s. 192-193, który wskazuje, że próba tworzenia konstrukcji w której banki (czy inni przedsiębiorcy funkcjonujący w masowym obrocie) znajdowałiby się w stanie „ciągłej oferty” zawarcia umowy skierowanej do nieoznaczonego kręgu osób wydaje się trudna do przeprowadzenia.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

skierowane do skonkretyzowanego podmiotu (innej osoby), jak również oświadczenie woli składane publicznie, wobec nieoznaczonego adresata⁵¹³.

Jak zostało to wskazane powyżej, obowiązek świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego w rozumieniu art. 59ia ust. 1 UsłPIU należy rozumieć jako publicznoprawny obowiązek prowadzenia działalności gospodarczej w tym zakresie. Przejawem tego obowiązku nie jest jednak złożenie oświadczenia woli zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego wobec nieoznaczonego adresata.

Po drugie, nie pozwala na to przewidziany w ustawie o usługach płatniczych tryb zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic UsłPIU). Należy przyjąć, że do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego dochodzi co do zasady w trybie negocjacyjnym (art. 72 KC), choć w praktyce daleko ograniczonym. Tryb ten inicjowany jest przez konsumenta, który składa wniosek o zawarcie umowy (art. 59ic ust. 3 UsłPIU)⁵¹⁴. W zależności od ziszczenia się, bądź też nie, ustawowo określonych przesłanek (art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPIU), odmowa zawarcia takiej umowy może okazać się uzasadniona lub nawet obowiązkowa (por. szerzej rozdział VI niniejszego opracowania).

III. Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego – uwagi ogólne

Na gruncie polskiego porządku prawnego można przytoczyć co najmniej kilka przykładów przymusu kontraktowania, które bezpośrednio związane są ze świadczeniem usług w ogólnym interesie gospodarczym.

Po pierwsze, zgodnie z art. 7 ust. 1 PrEnerg, przedsiębiorstwo energetyczne zajmujące się przesyłaniem lub dystrybucją paliw gazowych lub energii jest obowiązane do zawarcia umowy o przyłączenie do sieci z podmiotami ubiegającymi się o takie przyłączenie. W doktrynie nie budzi wątpliwości, że obowiązek ten związany jest ze świadczeniem usługi o charakterze użyteczności publicznej przez podmioty działające w warunkach monopolu naturalnego⁵¹⁵.

⁵¹³ Tak m.in. P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 162; P. Mikłaszewicz [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I, s. 594 i n. Zob. też wyr. SN z 20.10.1978 r., IV CR 402/78, OSN 1979, Nr 7, poz. 154.

⁵¹⁴ Zob. uwagi w rozdziale VI. §2 niniejszego opracowania.

⁵¹⁵ Tak m.in. M. Nowaczek-Zaremba, D. Nowak, [w:] M. Swora (red.), Z. Muras (red.), Prawo energetyczne, s. 516.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Podobny przymus kontraktowania został przewidziany w art. 86 PrTel. Zgodnie z przywołanym przepisem, przedsiębiorca wyznaczony⁵¹⁶ nie może odmówić zawarcia umowy o świadczenie usługi, do której świadczenia został wyznaczony. Poglądy wyrażone w doktrynie wyraźnie akcentują, że przepis ten stanowi realizację idei usługi powszechnej⁵¹⁷.

Zgodnie z kolei zgodnie z art. 48 PrPoczt, operator wyznaczony nie może odmówić zawarcia umowy o świadczenie usługi pocztowej dotyczącej świadczenia usługi powszechnej⁵¹⁸. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że usługi pocztowe niewątpliwie stanowią przykład tzw. usług powszechnych, a przewidziany przez ustawę obowiązek kontraktowania stanowi przejaw gwarancji państwowej, że istnieje wyznaczony przez prawodawcę podmiot, który ma obowiązek zapewnić świadczenie najważniejszych, podstawowych usług pocztowych⁵¹⁹.

Na analogiczny obowiązek kontraktowania można wskazać także w prawie przewozowym. Zgodnie z art. 3 ust. 1 PrPrzew, w zakresie podanym do wiadomości publicznej, przewoźnik jest obowiązany do przewozu osób i rzeczy. Również i w tym wypadku nie powinno budzić wątpliwości, że swoboda kontraktowania poddana jest istotnym ograniczeniom z uwagi na potrzebę realizacji idei usług świadczonych w ogólnym interesie⁵²⁰.

Można wreszcie przytoczyć przykład z PrLot, gdzie przewidziano, że przewoźnik lotniczy, oferujący publicznie swoje usługi, nie może odmówić podjęcia przewozu pasażerowi i nadawcy, którzy poddali się obowiązującym przepisom i regulaminom przewozowym (z zastrzeżeniem pewnych wyjątków; zob. art. 199 PrLot).

Podobny charakter mają także obowiązki przewidziane w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych⁵²¹ oraz w ustawie o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych⁵²².

⁵¹⁶ W przypadku usług telekomunikacyjnych usługę powszechną świadczy „przedsiębiorca wyznaczony”, wyławiany na podstawie konkursu. W razie braku ofert, wyznacza się przedsiębiorcę zobowiązanego do świadczenia usługi powszechnej albo poszczególnych usług wchodzących w jej skład. Zob. *K. Jaroszyński*, [w:] *Prawo gospodarcze...*, s. 191.

⁵¹⁷ Tak m.in. *S. Piątek* (red.), *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz*, kom do art. 86 PrTel, nb 1.

⁵¹⁸ Z zastrzeżeniem art. 16 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 PrPoczt.

⁵¹⁹ Zob. *M. Gaj* (red.), *T. Laprus-Baluka* (red.), *A. Zaborowska* (red.), *Prawo pocztowe. Komentarz*, kom. do art. 48 PrPoczt, teza 1.

⁵²⁰ Zob. *T. Szancilo* (red.), *Prawo przewozowe. Komentarz*, kom do art. 3 PrPrzew, teza nr 3.

⁵²¹ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz.U. z 2003 r., Nr 124, poz. 1152 z późn. zm, dalej jako „ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych”. Zgodnie z art. 5 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, zakład ubezpieczeń posiadający zezwolenie na wykonywanie działalności ubezpieczeniowej w grupach obejmujących ubezpieczenia obowiązkowe nie może odmówić zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, jeżeli w ramach prowadzonej działalności ubezpieczeniowej zawiera takie umowy ubezpieczenia. Zob. *M. Serwach*, [w:] *M. Serwach* (red.), *Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych...*, kom do art. 5, teza nr 2.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Funkcja i charakter tych regulacji odbiegają jednak w pewnym stopniu od koncepcji usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym.

Podobny do tych przywołanych powyżej przymus kontraktowania wynika z przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego.

Choć obowiązek ten nie został przewidziany przez ustawodawcę wprost (jak ma to miejsce chociażby na gruncie PrEnerg)⁵²³, to może on zostać wyinterpretowany na podstawie szczegółowych przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU.

Ustawa o usługach płatniczych wprowadza bowiem zamknięty katalog przypadków (podkr. aut.), w których dostawca może (a niekiedy wręcz musi) odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Przesłanki te można podzielić na dwie grupy. Pierwszą grupę stanowią przesłanki, które nakazują odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (obligatoryjne przesłanki odmowy). Drugą grupę stanowią z kolei przesłanki, które uprawniają dostawcę usług płatniczych do odmowy zawarcia takiej umowy (fakultatywne przesłanki odmowy)⁵²⁴.

O ile zatem przy ziszczeniu się przesłanek wyróżnionych w grupie pierwszej dostawca jest zobligowany odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, o tyle w przypadku, gdy konsument nie spełnia przesłanek wskazanych w grupie drugiej, może on odmówić zawarcia umowy, lecz nie jest do tego zobowiązany. W tych przypadkach to dostawca decyduje o tym, czy pomimo braku spełnienia przesłanek ustawowych, dojdzie ostatecznie do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Z przymusem kontraktowania po stronie dostawców usług płatniczych skorelowane jest prawo konsumenta do żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Biorąc jednak pod uwagę, że w pewnych przypadkach odmowa zawarcia umowy przez dostawcę będzie uzasadniona, uprawnienie konsumenta do żądania zawarcia takiej umowy nie jest

⁵²² Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz.U. z 1997 r., Nr 139, poz. 934, z późn. zm., dalej jako „ustawa o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych”. Zgodnie z art. 81 ust. 2 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, otwarty fundusz nie może odmówić zawarcia umowy, o ile osoba występująca z wnioskiem o przyjęcie do funduszu spełnia warunki określone w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych.

⁵²³ Zob. przywołany powyżej art. 7 ust. 1 PrEnerg.

⁵²⁴ Podobne rozwiązanie przyjęto na gruncie prawa pocztowego, gdzie rozróznilo obligatoryjne i fakultatywne przesłanki odmowy zawarcia umowy o świadczenie usług pocztowych (art. 16 PrPoczt). Zob. szerzej *M. Gaj* (red.), *T. Laprus-Bałuka* (red.), *A. Zaborowska* (red.), *Prawo pocztowe. Komentarz*, kom. do art. 16 PrPoczt, tezy 4 i 7.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

uprawnieniem absolutnym. Podlega ono pewnym ograniczeniom uzasadnionym prawnie, gospodarczo lub społecznie⁵²⁵.

Wprowadzenie przez ustawodawcę zamkniętego katalogu przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego oznacza nałożenie przymusu kontraktowania na dostawców zobowiązanych do świadczenia usług w tym zakresie. Przymus ten ma przy tym dwojaki charakter.

Po pierwsze, obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego może w określonych okolicznościach mieć charakter „zupełny”, w tym sensie, że dostawca nie będzie mógł w żaden sposób uchylić się od powinności zawarcia umowy. Chodzi tutaj o sytuację, w której nie będzie zachodzić żadna z przesłanek określonych w art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPłU.

Po drugie, obowiązek ten może mieć charakter „niezupełny”, w tym sensie, że dostawca pod pewnymi warunkami będzie mógł uchylić się od powinności zawarcia umowy. Ustawodawca przewidział bowiem katalog przypadków, w których dostawca może odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 7 UsłPłU). Ponieważ jednak katalog ten ma charakter zamknięty, mimo wszystko także i w tym przypadku dochodzi do ograniczenia swobody kontraktowania po stronie dostawcy usług płatniczych.

Jeżeli chodzi o charakter obowiązku zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego to można przyjąć, że obowiązek ten sam w sobie kreuje już pewien stosunek prawny⁵²⁶. Stosunek ten może mieć zarówno charakter abstrakcyjny, jak i skonkretyzowany⁵²⁷.

Przez stosunek prawny w aspekcie „abstrakcyjnym” należy w tym przypadku rozumieć pewien stan normatywny, który wynika z ustawy o usługach płatniczych i który przejawia się w „ogólnym” przymusie kontraktowania po stronie dostawców zobowiązanych do świadczenia usługi rachunku podstawowego. Obowiązek ten istnieje w oderwaniu od konkretnej relacji zobowiązaniowej.

⁵²⁵ Pogłębione omówienie przesłanek odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego zostało zawarte w rozdziale VI. §2 pkt IV.6 niniejszego opracowania.

⁵²⁶ Podobnie określony był charakter prawny obowiązku zawarcia umowy pomiędzy jednostkami gospodarki uspołecznionej. Zgodnie z art. 403 § 1 KC w pierwotnym brzmieniu, jeżeli na podstawie właściwych przepisów włożony został na oznaczoną jednostkę gospodarki uspołecznionej obowiązek określonego świadczenia na rzecz innej oznaczonej jednostki gospodarki uspołecznionej, powstawał między tymi jednostkami stosunek zobowiązaniowy.

⁵²⁷ Podobnego rozróżnienia na gruncie PrEnerg dokonali A. Walaszek-Pyziół, W. Pyziół, Obowiązek zawarcia umowy..., s. 3.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Przez stosunek prawny w ujęciu „skonkretyzowanym” należy natomiast rozumieć sytuację, jaka zachodzi pomiędzy dostawcą zobowiązanym do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego a uprawnionym konsumentem, który wystąpił z wnioskiem o zawarcie umowy, na podstawie której taki rachunek ma być otwarty i prowadzony.

Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego sprowadza się przy tym do następujących powinności po stronie dostawcy:

- 1) przyjęcia od konsumenta wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 3 UsłPłU),
- 2) dokonania weryfikacji czy zachodzą ustawowe przesłanki odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, oraz
- 3) zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli nie zachodzi żadna z przesłanek określonych w art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPłU.

Do naruszenia omawianego obowiązku dojdzie zatem, po pierwsze, gdy dostawca odmówi rozpatrzenia wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, a konsumentowi dostęp do takiego rachunku *ex lege* się należy⁵²⁸.

Po drugie, do takiego naruszenia dojdzie, gdy dostawca odmówi zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w sytuacji braku ziszczenia się przesłanek uzasadniających taką odmowę (art. 59ic ust. 6 i ust. 7 UsłPłU). Należy jednak zwrócić uwagę, że obowiązek kontraktowania nie zostanie naruszony, jeżeli dostawca odmówi zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego powołując się (w sposób uzasadniony) na którąkolwiek z fakultatywnych przesłanek takiej odmowy (art. 59ic ust. 7 UsłPłU).

Do naruszenia ustawowego obowiązku kontraktowania dojdzie ponadto w przypadku, gdy dostawca nie tylko odmówi zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego „w ogóle”, ale także, gdy odmówi on zawarcia umowy w kształcie wymaganym na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tj. w kształcie

⁵²⁸ Uprawnienie do żądania rozpatrzenia wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego zawiera się w uprawnieniu do żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Uprawnienia te są ze sobą ściśle powiązane. Odmowa przez dostawcę rozpatrzenia wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego będzie jednocześnie stanowiła odmowę zawarcia tej umowy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

odpowiadającym minimalnym funkcjonalnościom tego rachunku; zob. art. 59ia ust. 3-5 UstPłU)⁵²⁹.

Ustalenie czy tak skonstruowany przymus kontraktowania (i skorelowane z nim uprawnienie do żądania zawarcia umowy) ma charakter publicznoprawny (administracyjnoprawny) czy prywatnoprawny (cywilnoprawny) wymaga przeprowadzenia dalszej, pogłębionej analizy.

IV. Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Aspekt publicznoprawny

Nie powinno budzić wątpliwości, że obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego ma charakter co najmniej publicznoprawny⁵³⁰.

Przewidziany w ustawie o usługach płatniczych obowiązek świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego i związany z nim przymus kontraktowy stanowią przejaw gwarancji państwowej, że istnieją wyznaczone przez prawodawcę podmioty (przedsiębiorcy), którzy mają obowiązek zapewnić świadczenie podstawowych usług płatniczych (bankowych). Omawiany tutaj przymus kontraktowy istnieje zatem w relacji dostawca zobowiązany – państwo.

Warto w tym miejscu także przypomnieć, że wprowadzony na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego przymus kontraktowania, stanowi realizację idei usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, których celem jest ochrona interesów publicznych (interes powszechny). Okoliczność ta również przemawia za publicznoprawnym charakterem omawianego obowiązku.

Na taką kwalifikację wskazuje w sposób pośredni także okoliczność zagrożenia sankcją, jaka może zostać nałożona na dostawców usług płatniczych niestosujących się do przymusu kontraktowania. Podobnie jak w przypadku obowiązku świadczenia usługi podstawowego

⁵²⁹ Podobnie na gruncie art. 7 PrEnerg zob. *A. Walaszek-Pyziół, W. Pyziół, Obowiązek zawarcia umowy...*, s. 8.

⁵³⁰ Podobnej kwalifikacji obowiązku zawarcia umowy o przyłączenie na gruncie prawa energetycznego dokonali *A. Walaszek-Pyziół, W. Pyziół, Obowiązek zawarcia umowy...*, s. 8; *M. Nowaczek-Zaremba, D. Nowak*, [w:] *M. Swora* (red.), *Z. Muras* (red.), *Prawo energetyczne*, s. 515 i n.; *M. Battar, W. Szczygielski*, [w:] *M. Kuliński* (red.), *Prawo energetyczne. Komentarz*, s. 153 i n.; *M. Szydło, M. Sieradzka, Prawo energetyczne – zagadnienia praktyczne*, MoP 2009 r., Nr 9 (dodatek). Por. także wyr. S. Antym. z dnia 1.3.2000 r., XVII AmE 53/99, LEX nr 56179; wyr. S. Antym. z dnia 12.1.2000 r., XVII AmE 49/99, LEX nr 56132; wyr. S. Antym. z dnia 7.4.1999 r., XVII AmE 85/98 LEX nr 55917; wyr. S. Antym. z dnia 26.5.1999 r., XVII AmE 3/99, LEX nr 56448. Podobnie na gruncie prawa przewozowego zob. *T. Szanciło* (red.), *Prawo przewozowe. Komentarz*, kom do art. 3 PrPrzew, teza nr 2.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunku płatniczego (por. uwagi powyżej)⁵³¹, przepisy sankcyjne w tym zakresie nie zostały przewidziane wprost w ustawie o usługach płatniczych. Należy jednak zauważyć, że określone środki przymusu i represji mogą być zastosowane na podstawie innych ustaw, w tym w odniesieniu do banków przede wszystkim na podstawie przepisów PB⁵³².

V. Obowiązek zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Aspekt prywatnoprawny

Większe wątpliwości interpretacyjne mogą wiązać się z kwalifikacją obowiązku zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego jako obowiązku o charakterze cywilnoprawnym (prywatnoprawnym)⁵³³.

Już na wstępie należy jednak zauważyć, że obowiązek ten istnieje nie tylko w relacji dostawca zobowiązany⁵³⁴ – państwo, lecz także (a może przede wszystkim) w relacji dostawca zobowiązany – konsument ubiegający się o otwarcie podstawowego rachunku płatniczego⁵³⁵. Oznacza to, że dostawca zobowiązany jest do zawarcia umowy nie wobec państwa, a wobec konsumenta.

Z obowiązkiem dostawcy skorelowane jest uprawnienie konsumenta, korzystającego z (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Konsument ten może ubiegać się o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego z konkretnym dostawcą zobowiązanym do oferowania takiej usługi (art. 59ia ust. 1 i ust. 2 UsłPIU). Niewątpliwie chodzi tutaj zatem również o cywilnoprawny obowiązek zawarcia umowy, a nie wyłącznie obowiązek o charakterze publicznoprawnym.

⁵³¹ Obowiązek świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego należy odróżnić od obowiązku zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (tj. przymusu kontraktowania).

⁵³² Zob. w szczególności art. 138 oraz art. 141 PB. Odnośnie stosowania przepisów PB do oddziałów instytucji kredytowych i oddziałów banków zagranicznych zob. art. 41 oraz art. 48k ust. 2 PB.

⁵³³ O cywilnoprawnym charakterze prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego wprost przesądono natomiast w niemieckim porządku prawnym. W ramach przepisu §31 ZKG 2016, który jednocześnie określa zakres obowiązku oferowania podstawowego rachunku płatniczego oraz zakres uprawnień związanych z dostępem do takiego rachunku, prawodawca niemiecki posłużył się pojęciem „*Anspruch auf Abschluss eines Basiskontovertrags*”, co można tłumaczyć jako „roszczenie o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego”. Na cywilnoprawny charakter tego roszczenia wskazuje się także w piśmiennictwie niemieckim. Tak m.in. *M. Findeisen*, *Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37, s. 1765 i n. Por. także *H-U. Klöppel*, *Individueller Verbraucherschutz durch die BaFin – Die behördliche Durchsetzung des Anspruchs auf ein Basiskonto nach §§ 48, 49 Zahlungskontengesetz*, WM 2017, Heft 23, s. 1090 i n., który wskazuje, że prawodawca niemiecki przewidział ogólne cywilnoprawne roszczenie (niem. *allgemeiner zivilrechtlicher Anspruch*) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego.

⁵³⁴ Chodzi tutaj o dostawców zobowiązanych do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 59ia ust. 1 UsłPIU).

⁵³⁵ Podobne wnioski na gruncie art. 7 PrEnerg formułują *A. Walaszek-Pyziol*, *W. Pyziol*, *Obowiązek zawarcia umowy...*, s. 9 oraz *A. Luszpak-Zajac*, *Realizacja roszczenia o zawarcie umowy*, s. 7-18.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Należy przyjąć, że w relacji wobec dostawcy zobowiązanego do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego, konsumentowi przysługuje roszczenie o zawarcie umowy, na podstawie której taki rachunek zostanie otwarty. Mówiąc jeszcze bardziej precyzyjnie, uprawnionemu konsumentowi przysługuje roszczenie wobec zobowiązanego dostawcy, o złożenie przez niego oświadczenia woli wchodzącego w skład dochodzonej umowy. Rzecz jasna będzie to umowa rachunku bankowego objęta reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁵³⁶.

Zgodnie z klasycznym ujęciem teoretycznym, rozróżnia się trzy normatywne postaci praw podmiotowych i uprawnień, a mianowicie prawa podmiotowe bezpośrednie, prawa (uprawnienia) kształtujące i roszczenia⁵³⁷. Uprawnienie przyznane konsumentowi na gruncie ustawy o usługach płatniczych należy zakwalifikować w ostatniej ze wskazanych wyżej kategorii.

Roszczenie polega na możliwości domagania się (żądania) określonego zachowania od oznaczonej osoby (podmiotu), które jest korzystne dla uprawnionego. Korelatem roszczenia jest skonkretyzowany obowiązek drugiej strony do podjęcia określonego działania lub powstrzymania się od określonego działania⁵³⁸. Taka właśnie sfera możliwości postępowania przysługuje konsumentowi korzystającemu z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Uprawniony konsument może żądać od konkretnego dostawcy usług płatniczych zachowania skutkującego zawarciem umowy podstawowego rachunku płatniczego. Źródłem tego uprawnienia jest ustawa o usługach płatniczych (art. 59ia ust. 1 i ust. 2 UsłPłU).

W omawianym przypadku, dochodzone przez konsumenta zachowanie się dłużnika (dostawcy) polegać będzie jednak nie tyle na zawarciu umowy, co na złożeniu oświadczenia woli stanowiącego część żądanej (dochodzonej) umowy podstawowego rachunku płatniczego⁵³⁹. Co prawda, świadczenie zostanie spełnione, wierzyciel (konsument) zostanie

⁵³⁶ Odnośnie charakteru prawnego tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego zob. szerzej rozdział III. §5 niniejszego opracowania.

⁵³⁷ Tak A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 131-132. Zob. także M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 807 i n. Nieco odmienny podział (na roszczenia, uprawnienia kształtujące i zarzuty) został zaproponowany przez Z. Radwańskiego. Zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 90. Z kolei S. Grzybowski rozróżniał w zasadzie tylko roszczenia i zarzuty. Zob. S. Grzybowski, *Prawo cywilne – Zarys części ogólnej*, s. 113–118.

⁵³⁸ Tak A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 133; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 783.

⁵³⁹ Tak w odniesieniu do stosunku umowy przedwstępnej M. Krajewski, *Umowa przedwstępna*, s. 57 i n.; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 755; A. Zbiegień-Turzańska, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 389 KC*, pkt 22.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

zaspokojony, a zobowiązanie wygaśnie, dopiero na skutek „zawarcia umowy” (tj. gdy zostaną złożone oświadczenia obu stron)⁵⁴⁰. Zachowanie się dłużnika (dostawcy) - polegające na złożeniu oświadczenia woli stanowiącego część żądanej umowy - będzie stanowiło jedynie element świadczenia.

Gdyby zaś spojrzeć w omawianym przypadku na sytuację konsumenta w ujęciu kompleksowym, jako podmiotu uprawnionego do żądania od dłużnika określonego świadczenia (art. 353 § 1 KC), można byłoby rozważyć posługiwanie się tutaj określeniem (przysługującej konsumentowi) „wierzytelności” o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego⁵⁴¹. Jak wskazywał A. Wolter, klasycznym przykładem roszczenia (jako postaci prawa podmiotowego) jest bowiem właśnie „wierzytelność” wynikająca ze stosunku zobowiązaniowego⁵⁴². Zaproponowana tu nomenklatura rozróżniałaby zatem „wierzytelność” (o zawarcie umowy), rozumianą jako względne prawo podmiotowe przysługujące konsumentowi, od „roszczenia” (o złożenie oświadczenia woli), które stanowiłoby emanację tego prawa⁵⁴³. Co istotne, w tym przypadku, „wierzytelność” uprawnionego konsumenta wyczerpywałaby się jednak w zasadzie w roszczeniu wobec zobowiązanego dostawcy, o złożenie przez niego oświadczenia woli wchodzącego w skład dochodzonej umowy. Okoliczność ta nie stałaby co prawda w sprzeczności z przyjętym w doktrynie porządkiem terminologicznym. Zgodnie ze znaczną częścią wyrażonych poglądów, prawo podmiotowe – w zależności od treści konkretnego zobowiązania – może mieścić w sobie jedno (podkr. aut.) lub kilka uprawnień⁵⁴⁴. Wątpliwy byłby jednak praktyczny wymiar posługiwania się tutaj

⁵⁴⁰ Por. A. Łuszek-Zajac, Realizacja roszczenia o zawarcie umowy, s. 80-81. W doktrynie można jednak wskazać na pogląd odmienny, który zakłada, że świadczeniem ze strony dłużnika jest w takim przypadku złożenie oświadczenia woli (a nie zawarcie umowy). Tak np. J. Strzępka, Umowy przedwstępne..., s. 16. Pogląd ten należy jednak uznać za mniejszościowy.

⁵⁴¹ Por. E. Gniewek, Dopuszczalność przelewu nabytej w drodze przetargu wierzytelności o zawarcie umowy..., Rejent 1997 r., Nr 6 s. 26, który akcentuje potrzebę posługiwania się pojęciem „wierzytelność” w miejsce pojęcia „roszczenie”. Zob. także M. Blocher, Podstawowy rachunek płatniczy..., s. 71 i n.

⁵⁴² Tak A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne..., s. 133.

⁵⁴³ Świadczenie ze strony zobowiązanego dostawcy będzie bowiem w tym przypadku polegać nie na złożeniu oświadczenia woli, a na zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego. Tak w odniesieniu do stosunku umowy przedwstępnej M. Krajewski, Umowa przedwstępna, s. 57 i n.; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 755; A. Zbiegień-Turzańska, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 389 KC, pkt 22. Odnośnie rozróżnienia „prawa podmiotowego” od „roszczeń” i innych uprawnień stanowiących jego emanację zob. m.in. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 51 i n.; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 807 i n.; Z. Radwański, Prawo cywilne – część ogólna, s. 90; S. Grzybowski, Prawo cywilne – Zarys części ogólnej, s. 113–118. Odmienne A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne..., s. 132-136.

⁵⁴⁴ Tak m.in. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 51; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne..., s. 125. Odmienne jednak S. Wronkowska, Analiza

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

określeniem „wierzytelności”, w miejsce pojęcia „roszczenia”. Zasygnalizowane tu rozważania terminologiczne wydają się mieć jednak charakter wyłącznie teoretyczny. W ramach niniejszego opracowania utrzymana zostanie konwencja „roszczenia” o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (precyzyjnej: roszczenia o złożenie oświadczenia woli wchodzącego w skład dochodzonej umowy). Co istotne, taka nomenklatura utrzymała się już wcześniej nie tylko w języku prawniczym, ale także w języku prawnym⁵⁴⁵.

Wypada przy tym wyjaśnić, że posługiwanie się tutaj pojęciem „roszczenia” jest o tyle uzasadnione, że omawianego uprawnienia przysługującego konsumentowi nie można kwalifikować jako żadnej innej typowej postaci praw podmiotowych⁵⁴⁶. Jego istotą jest bowiem możliwość domagania się przez uprawnionego (konsumenta) od indywidualnie oznaczonego podmiotu (dostawcy) zachowania się w ściśle określony sposób⁵⁴⁷. Kompetencji tej nie należy natomiast kwalifikować jako uprawnienia kształtującego⁵⁴⁸. Uprawnienie kształtujące jest kompetencją do zmiany lub zgaśnięcia wyłącznie już istniejącego stosunku prawnego⁵⁴⁹.

Należy przyjąć, że roszczenie o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego powstanie, gdy spełnione będą przesłanki określone przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁵⁵⁰ i gdy uprawniony konsument zwróci się do dostawcy,

pojęcia prawa podmiotowego, s. 37. Zdaniem S. Wronkowskiej zwrot „prawo podmiotowe” powinien być używany tylko dla oznaczenia złożonej sytuacji prawnej.

⁵⁴⁵ A w czasach gospodarki społecznej było nawet elementem języka prawnego – zob. art. 397 i 398 KC w pierwotnym brzmieniu.

⁵⁴⁶ Klasycznie wyróżnia się wśród nich roszczenia, uprawnienia bezpośrednie (władcze) oraz zarzuty. Zob. m.in. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 131 i n.

⁵⁴⁷ Odnośnie pojęcia „roszczenia” zob. szerzej Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 90; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 133-134; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Saffjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, 2009, s. 51 i n.; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 810 i n. Podobnie w odniesieniu do obowiązku zawarcia umowy przyłączeniowej A. Walaszek-Pyziol, W. Pyziol, *Obowiązek zawarcia umowy...*, s. 3.

⁵⁴⁸ Co do zakresu pojęcia „uprawnienie kształtujące” zob. w szczególności Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 90-91. Nieco odmiennie A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 135-136.

⁵⁴⁹ Por. szerzej M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 814-815. W doktrynie budzi wątpliwości kwalifikacja sytuacji prawnej adresata oferty, która powstaje na gruncie art. 66 KC. Tradycyjnie przyjmowano, że oblatowi przysługuje prawo podmiotowe kształtujące, gdyż od jego decyzji zależy powstanie stosunku prawnego. Tak m.in. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 135. Obecnie odchodzi się od tej koncepcji i jednocześnie przyjmuje, że oblatowi nie przysługuje prawo podmiotowe kształtujące, lecz kompetencja do zawarcia umowy przez złożenie komplementarnego oświadczenia woli o przyjęciu oferty – w okresie związania oferenta. Zob. w szczególności Z. Radwański, [w:] SPP, t. 2, s. 343-347.

⁵⁵⁰ Tj. m.in. konsument będzie legalnie przebywał na terytorium UE oraz nie będzie zachodzić żadna z przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy (art. 59ic ust. 6 i 7 UstPIU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

w przewidzianym trybie, o zawarciu tej umowy⁵⁵¹. Dojdzie wówczas do konkretyzacji dotąd jedynie abstrakcyjnego stosunku prawnego⁵⁵².

Pewne wątpliwości mogą natomiast wiązać się z określeniem momentu wymagalności tego roszczenia. Problem ten na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego ma charakter złożony i wynika z niejasnej konstrukcji wprowadzonej w ramach przepisu art. 59ic ust. 3 UsłPłU. Warto w tym miejscu przytoczyć jego pełną treść:

„Dostawca, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 10 dni roboczych od dnia otrzymania kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, zawiera z konsumentem taką umowę albo informuje o odmowie jej zawarcia. W przypadku kompletnego wniosku złożonego za pomocą środków komunikacji elektronicznej, jeżeli dostawca dopuszcza taką możliwość, wyznacza on konsumentowi termin, nie krótszy niż 10 dni roboczych, na podpisanie umowy w placówce dostawcy albo zawiera z konsumentem umowę za pomocą środków porozumiewania się na odległość”.

Po pierwsze, może zastanawiać jak należy interpretować ustawowe stwierdzenie, że niezwłocznie po otrzymaniu kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, a w żadnym wypadku nie później niż w terminie 10 dni roboczych od dnia otrzymania wniosku, dostawca „zawiera” (podk. aut.) z konsumentem taką umowę albo informuje o odmowie jej zawarcia. Wydaje się, że przepis art. 59ic ust. 3 UsłPłU należy interpretować w ten sposób, że wprowadzony przez ustawodawcę termin zastrzeżony jest wyłącznie w stosunku do zachowania dostawcy usług płatniczych. Dostawca powinien w wyznaczonym terminie nie tyle „zawrzeć” umowę, co złożyć (swoje) oświadczenie woli o zawarciu umowy lub złożyć oświadczenie woli o odmowie zawarcia tej umowy i poinformować o podjętej decyzji konsumenta. Użyte przez ustawodawcę określenie „zawiera” - zamiast przykładowo „składa oświadczenie woli” lub „wyraża wolę zawarcia” - może wprowadzać w błąd. Zastrzeżenie terminu w omawianym art. 59ic ust. 3 UsłPłU nie oznacza bowiem, że jeżeli przed jego upływem wierzyciel (konsument) nie złoży swojego

⁵⁵¹ Zob. art. 59ic ust. 3 UsłPłU.

⁵⁵² Odnośnie stosunków prawnych konkretnych i abstrakcyjnych zob. Z. Banaszczyk, [w:] SPP, t. 1, s. 939. Szerzej o problematyce konkretyzacji potencjalnego (abstrakcyjnego) stosunku prawnego zob. A. Klein, Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego, s. 11-14. Podobnie w odniesieniu do momentu powstania roszczenia o zawarciu umowy o przyłączenie do sieci (art. 7 PrEnerg) zob. A. Łuszczyk-Zajac, Realizacja roszczenia o zawarciu umowy, s. 9. Z kolei na gruncie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych podobnie M. Orlicki, Ubezpieczenia obowiązkowe, s. 372-373.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

oświadczenia woli o zawarciu umowy, to dojdzie do przekroczenia tego terminu⁵⁵³. W efekcie należałoby przyjąć, że termin, o którym mowa w art. 59ic ust. 3 UsłPłU to termin, w którym dłużnik (dostawca) powinien złożyć oświadczenie woli o zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego lub o odmowie jej zawarcia.

Po drugie, należy wyraźnie zaznaczyć, że dłużnik (dostawca) powinien złożyć oświadczenie woli o zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego lub o odmowie jej zawarcia niezwłocznie (podkr. aut.), a zatem bez opóźnienia będącego następstwem okoliczności, za które dostawca ponosi odpowiedzialność. Wskazany w przepisie art. 59ic ust. 3 UsłPłU okres 10 dni roboczych od dnia otrzymania kompletnego wniosku stanowi termin maksymalny, który określa najpóźniejszy moment złożenia oświadczenia woli przez dłużnika (dostawcę). Należy zatem przyjąć, że jego niezłożenie „niezwłoczne”, bez uzasadnionego powodu, mimo trwania biegu maksymalnego terminu 10 dni roboczych, będzie stanowić naruszenie ustawowego obowiązku⁵⁵⁴. Do naruszenia ustawowego obowiązku dojdzie także w każdym przypadku, gdy dłużnik (dostawca) naruszy maksymalny termin na złożenie oświadczenia woli oraz poinformowanie o nim konsumenta i nie dokona tego w ciągu 10 dni roboczych od dnia otrzymania kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego⁵⁵⁵.

Po trzecie, może zastanawiać czy ustawowy termin „niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 10 dni roboczych” znajdzie zastosowanie do sytuacji, w której wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego został złożony za pomocą środków komunikacji elektronicznej. W art. 59ic ust. 3 UsłPłU ustawodawca rozróżnił bowiem dwie sytuacje faktyczne – ogólny przypadek złożenia wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (bez odniesienia się do formy złożenia takiego wniosku; zob. art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze UsłPłU) oraz przypadek, gdy wniosek ten jest składany za pomocą środków

⁵⁵³ W tym kontekście niejasne jest brzmienie art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU, zgodnie z którym dostawca może odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli konsument nie podpisał umowy w placówce dostawcy w terminie, o którym mowa w ust. 3 zdanie pierwsze, albo w tym terminie nie zawarł umowy za pomocą środków porozumiewania się na odległość. Poprzestanie na językowej wykładni tego przepisu prowadzi jednak do sprzeczności logicznej. Zob. szerzej uwagi w rozdziale VI. §2 pkt. IV. niniejszego opracowania.

⁵⁵⁴ Podobnie w odniesieniu do obowiązku wydania rzeczy na gruncie art. 543¹ KC zob. *Z. Banaszczyk*, [w:] *K. Pietrzykowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 275-277. Za nieprzekonujący należy jednak uznać pogląd wyrażony przez *T. Czecha*, iż tak skonstruowany termin należy interpretować w ten sposób, że ustawowe wyrażenie „niezwłocznie” oznacza okres nieprzekraczający ilości dni wprost wskazanej przez ustawodawcę. Tak *T. Czech*, Prawa konsumenta. Komentarz, kom do art. 34 PrKonsU, teza nr 26.

⁵⁵⁵ Podobnie w odniesieniu do obowiązku wydania rzeczy na gruncie art. 543¹ KC zob. *E. Habryn-Chojnacka*, [w:] *M. Gutowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 350.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

komunikacji elektronicznej (art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPłU). Zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu: „w przypadku kompletnego wniosku złożonego za pomocą środków komunikacji elektronicznej, [...] dostawca [...] wyznacza [...] konsumentowi termin, nie krótszy niż 10 dni roboczych, na podpisanie umowy w placówce dostawcy albo zawiera z konsumentem umowę za pomocą środków porozumiewania się na odległość”. Ustawodawca nie przesądził, że termin wyznaczony w zdaniu pierwszym omawianego przepisu stosuje się wprost lub odpowiednio do sytuacji określonej w zdaniu drugim. W świetle uwag poczynionych w poprzednich akapitach należałoby jednak przyjąć, że termin ten znajdzie zastosowanie niezależnie od formy w jakiej składany jest wniosek o zawarcie umowy. Termin ten odnosi się bowiem wyłącznie do złożenia oświadczenia woli przez dłużnika (dostawcę). Okoliczność, że w przypadku wniosku złożonego za pomocą środków komunikacji elektronicznej dostawca wyznacza konsumentowi termin nie krótszy (podkr. aut.) niż 10 dni roboczych na podpisanie umowy w placówce, nie oznacza w żaden sposób uchylenia terminu narzuconego przez ustawodawcę w pierwszym zdaniu omawianego przepisu. Wyznaczany przez dostawcę termin na podpisanie umowy przez konsumenta ma bowiem zastosowanie wyłącznie do oświadczenia woli o zawarciu umowy, które składa wierzyciel (konsument).

Powyższe wnioski pozwalają przyjąć, że zobowiązanie dostawcy do złożenia oświadczenia woli o zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego ma charakter terminowy (art. 455 KC). Termin spełnienia świadczenia został w tym przypadku określony w ustawowym przepisie natury szczególnej⁵⁵⁶. Już samo stwierdzenie, że świadczenie powinno zostać spełnione „niezwłocznie” przesądza o terminowym charakterze tego zobowiązania. Doprecyzowanie, że termin ten nie może przekroczyć 10 dni roboczych ma tutaj jedyne wtórne znaczenie⁵⁵⁷.

Reasumując, należy przyjąć, że dłużnik (dostawca) nie dochowa terminu, a roszczenie wierzyciela (konsumenta) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego stanie się wymagalne, jeżeli niezwłocznie po otrzymaniu kompletnego wniosku o zawarcie takiej umowy, a w żadnym wypadku nie później niż po upływie 10 dni roboczych od otrzymania takiego wniosku, dłużnik (dostawca):

⁵⁵⁶ Szerzej o problematyce zobowiązań terminowych zob. m.in. W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom do art. 455 KC, pkt I.

⁵⁵⁷ Podobnie W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom do art. 455 KC, pkt 9. Por. także wyr. SA w Krakowie z 24.1.2013 r., I ACa 1342/12, LEX nr 1344080.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 1) zaniecha złożenia jakiegokolwiek oświadczenia woli (tj. albo oświadczenia o woli zawarciu umowy albo o odmowie jej zawarcia),
- 2) złoży oświadczenie o odmowie zawarcia umowy „w ogóle”, lub
- 3) co prawda złoży oświadczenie o woli zawarcia umowy, lecz treść tej umowy będzie niezgodna z przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UstPłU)⁵⁵⁸.

Mowa tutaj oczywiście wyłącznie o takiej sytuacji, w której nie zachodzi żadna z przesłanek, które uzasadniałyby odmowę zawarcia umowy przez dostawcę (art. 59ic ust. 6 i 7 UstPłU), a sam konsument korzysta z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. W innym przypadku w ogóle nie doszłoby bowiem do powstania roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (por. uwagi powyżej).

Warto przy tym zaznaczyć, że roszczenie o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego jest roszczeniem o zawarcie umowy, której docelowa treść nie może być z góry jednostronnie przesądzona przez konsumenta.

Co prawda, ustawa o usługach płatniczych wskazuje pewne minimum cech podstawowego rachunku płatniczego, które bezwzględnie należy zapewnić posiadaczowi takiego rachunku (zob. art. 59ia ust. 3-5 UstPłU). Funkcjonalności te nie wyczerpują jednak treści umowy, na podstawie której odbywa się otwarcie i prowadzenie takiego rachunku.

Umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi jedynie szczególną modyfikację umowy rachunku bankowego i w sensie jurystycznym nie może istnieć bez tej umowy, która pełni wobec niej niejako rolę bazową⁵⁵⁹. Pełna treść umowy, której zawarcia domaga się konsument, w tym m.in. jej elementy przedmiotowo istotne, nie zostały w żaden sposób odgórnie przesądzone przez ustawodawcę w ramach ustawy o usługach płatniczych⁵⁶⁰.

⁵⁵⁸ Chodzi tutaj w szczególności o sytuację, gdy dostawca nie zapewni minimalnych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ia ust. 3-5 UstPłU).

⁵⁵⁹ Odnośnie charakteru prawnego umowy podstawowego rachunku płatniczego zob. szerzej rozdział III. §5 niniejszego opracowania.

⁵⁶⁰ Odmiennie kształtowało się uprawnienie podmiotu ubiegającego się o zawarcie umowy w warunkach gospodarki społecznej. Zgodnie z przepisami art. 397-404 KC w pierwotnym brzmieniu (*Tytuł IV. Obowiązek zawierania umów między jednostkami gospodarki społecznej*), podmiot uprawniony do żądania zawarcia umowy, której *essentialia negotii* zostały określone indywidualnym aktem administracyjnym, dysponował roszczeniem o zawarcie tej umowy. Takie roszczenie mogło być dochodzone w trybie tzw. sporu przedumownego (art. 398 § 1 KC w pierwotnym brzmieniu).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Konsumentowi występującemu z roszczeniem o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego nie przysługuje zatem - w zakresie wykraczającym poza minimalne funkcjonalności rachunku podstawowego (art. 59ia ust. 3-5 UsłPIU) - uprawnienie do jednostronnego określenia treści żądanej umowy.

Nie oznacza to jednak, że konsument nie może domagać się ustalenia treści takiej umowy przez sąd. Zagadnienie to stanowiło przyczynek do szerokiej dyskusji nad charakterem obowiązku zawarcia tzw. umowy o przyłączenie na gruncie prawa energetycznego (art. 7 PrEnerg). Ogólne przywołanie wyrażonych w tym zakresie poglądów będzie pomocne dla określenia charakteru prawnego przymusu kontraktowania na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Zarówno w piśmiennictwie, jak i w judykaturze brakuje zgodności co do charakteru prawnego tego obowiązku.

Zgodnie z pierwszym poglądem, obowiązek zawarcia tzw. umowy o przyłączenie ma charakter zarówno publicznoprawny, jak i prywatnoprawny. Uprawnionemu przysługuje cywilnoprawne roszczenie o zawarcie tej umowy⁵⁶¹.

Zgodnie z drugim poglądem, obowiązek zawarcia umowy na gruncie art. 7 PrEnerg ma charakter wyłącznie publicznoprawny⁵⁶². Zwolennicy tego stanowiska podnoszą przede wszystkim, że ustawa nie przyznaje w tym przypadku uprawnionemu (potencjalnemu kontrahentowi) roszczenia o zawarcie umowy, tak jak przykładowo ma to miejsce w przypadku roszczenia o zawarcie umowy przyrzeczonej (por. art. 390 § 2 KC)⁵⁶³. Uprawnionemu nie przysługuje bowiem prawo do wiążącego dla przedsiębiorcy energetycznego określenia istotnych postanowień umowy (*essentialia negotii*), której zawarcia się domaga⁵⁶⁴.

⁵⁶¹ Tak m.in. A. Walaszek-Pyziol, W. Pyziol, Obowiązek zawarcia umowy..., s. 8 i n.; A. Łuszek-Zajac, Realizacja roszczenia o zawarcie umowy, s. 7-33. W tym kierunku także J. Pokrzywniak, Umowa o przyłączenie..., rozdział 5, pkt 5.4 oraz K. Strzykowski, Prawo gospodarcze publiczne, s. 474-475. Zob. również wyr. SN z 8.5.2014 r., III SK 46/13, LEX nr 1482418.

⁵⁶² Tak m.in. M. Nowaczek-Zaremba, D. Nowak, [w:] M. Swora (red.), Z. Muras (red.), Prawo energetyczne, s. 516; M. Battar, W. Szczygielski, [w:] M. Kuliński (red.), Prawo energetyczne. Komentarz, s. 153 i n.; J. Baehr, [w:] J. Baehr (red.), E. Stawicki (red.), J. Antczak, Prawo energetyczne..., s. 85-91; S. Gronowski, Wzrasta znaczenie umów, Rzeczpospolita z 31.3.2000 r. Zob. także wyr. S. Antym. z dnia 7.4.1999 r., XVII Ama 85/98 LEX nr 55917; wyr. S. Antym. z dnia 26.5.1999 r., XVII AmE 3/99, LEX nr 56448; wyr. S. Antym. z dnia 12.1.2000 r., XVII AmE 49/99, LEX nr 56132.

⁵⁶³ Tak np. wyr. S. Antym. z dnia 7.4.1999 r., XVII Ama 85/98 LEX nr 55917.

⁵⁶⁴ Tak m.in. wyr. S. Antym. z dnia 7.4.1999 r., XVII Ama 85/98 LEX nr 55917; wyr. S. Antym. z dnia 26.5.1999 r., XVII AmE 3/99, LEX nr 56448; wyr. S. Antym. z dnia 12.1.2000 r., XVII AmE 49/99, LEX nr 56132 oraz wyr. S. Antym. z dnia 1.3.2000 r., XVII AmE 53/99, LEX nr 56179. Podobnie J. Baehr, [w:] J. Baehr (red.), E. Stawicki (red.), J. Antczak, Prawo energetyczne..., s. 85-91.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Biorąc pod uwagę, że podobnie kształtuje się pozycja konsumenta na gruncie przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU, można spodziewać się, że niektórzy autorzy będą powoływać analogiczny argument w celu zakwestionowania cywilnoprawnego charakteru roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego. Z tego też względu należy *ex ante* skrytykować taki pogląd⁵⁶⁵.

Po pierwsze, należy zwrócić uwagę na interes prawny, który stanowi przedmiot ochrony na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Nie powinno budzić wątpliwości, że będzie to tak interes publiczny, jak i interes prywatny⁵⁶⁶.

Z jednej strony usługa podstawowego rachunku płatniczego ma oczywiście stanowić instrument do walki z „problemem wykluczenia bankowego”, który stanowi jeden z powodów ograniczenia rozwoju rynku wewnętrznego Unii Europejskiej oraz pogłębiania się różnic ekonomicznych i społecznych. Usługa ta tym samym wpisuje się w koncepcję usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym i służy interesowi publicznemu (powszechnemu)⁵⁶⁷.

Z drugiej jednak strony, prawo żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przysługuje uprawnionemu konsumentowi w konkretnej relacji zobowiązaniowej wobec konkretnego dostawcy usług płatniczych. Z prawem tym wiąże się możliwość złożenia wniosku o zawarcie takiej umowy oraz możliwość oczekiwania, że zostanie on rozpoznany w terminie narzuconym przez ustawodawcę (art. 59ic ust. 3 UsłPłU). Przymus kontraktowania w przepisach o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego służy zatem niewątpliwie także ochronie interesów prywatnych (indywidualnych). Okoliczność ta przemawia za cywilnoprawnym charakterem obowiązku zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Po drugie, za nietrafiony należałoby uznać argument przyjmujący, że uprawnionemu nie przysługuje cywilnoprawne roszczenie o zawarcie umowy podstawowego rachunku

⁵⁶⁵ Na chwilę przygotowania niniejszego opracowania problematyka podstawowego rachunku płatniczego nie doczekała się jeszcze żadnego opracowania w doktrynie.

⁵⁶⁶ Wyraźne przeciwstawienie sobie interesu publicznego i prywatnego nie zawsze jest możliwe. Problematyka ta stanowi przedmiot licznych dyskusji w doktrynie. Zob. m.in. K. Kohutek, [w:] K. Kohutek (red.), M. Sieradzka (red.), Ustawa o ochronie..., kom do art. 1; D. Miąsik, T. Skoczny, [w:] T. Skoczny (red.), Ustawa o ochronie..., s.49–53; M. Kastelnik, Pojęcie „interes publiczny”..., Glosa 2004 r., Nr 10, s. 14–17. Zob. także wyr. SN z 5.6.2008 r., III SK 40/07, LEX nr 523243.

⁵⁶⁷ Zob. szerzej uwagi we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, w szczególności rozdział IV. §3 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczego z tego tylko powodu, że nie wynika to wprost z literalnego brzmienia przepisu ustawy. Takiego twierdzenia nie można w szczególności wywodzić na podstawie wniosku *a contratio* z art. 390 § 2 KC.

Po trzecie, odrzucić należy pogląd zakładający, że powstanie obowiązku kontraktowania w sferze cywilnoprawnej uzależnione jest niejako od przyznania podmiotowi występującemu z żądaniem uprawnienia do określenia elementów przedmiotowo istotnych (*essentialia negotii*) przyszłej umowy⁵⁶⁸. Brak jest obecnie jakiegokolwiek regulacji normatywnej, która uzasadniałaby takie twierdzenie. Należy podkreślić, że takie uwarunkowanie powstania roszczenia jest charakterystyczne dla umowy przedwstępnej (art. 389 § 1 w zw. z art. 390 § 2 KC)⁵⁶⁹. Przepisów tych nie można jednak stosować odpowiednio do przypadków, kiedy przymus kontraktowania wynika z przepisów ustaw szczególnych (tak jak to ma miejsce w przypadku ustawy o usługach płatniczych)⁵⁷⁰. Do wykreowania cywilnoprawnego obowiązku kontraktowania na podstawie przepisu ustawy dochodzi wówczas, gdy możliwe jest, choćby w sposób ogólny, określenie podmiotu uprawnionego do żądania zawarcia umowy, podmiotu zobowiązanego do jej zawarcia oraz treści przyszłej umowy⁵⁷¹.

Stosunek zobowiązaniowy nie będzie mógł jednak powstać w następstwie realizacji przymusu kontraktowania, jeżeli określenie jego elementów przedmiotowo istotnych nie będzie w ogóle (podkr. aut.) obiektywnie możliwe⁵⁷².

Co istotne, przymusowe dochodzenie zawarcia umowy przed sądem będzie możliwe nie tylko wtedy, gdy treść tej umowy będzie wprost wynikać z przepisów prawa, lecz także, gdy będzie

⁵⁶⁸ Taki pogląd w stosunku do tzw. umowy przyłączeniowej zaprezentował m.in. *J. Baehr*, [w:] *J. Baehr* (red.), *E. Stawicki* (red.), *J. Antczak*, *Prawo energetyczne...*, s. 85-91. Zob. także m.in. wyr. S. Antym. z 7.4.1999 r., XVII Ama 85/98 LEX nr 55917. Literatura oraz orzecznictwo w tym zakresie zostały szerzej powołane we wcześniejszych fragmentach niniejszego paragrafu.

⁵⁶⁹ Zob. szerzej m.in. *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 754-767.

⁵⁷⁰ Podobnie na gruncie PrEnerg *A. Łuszek-Zajac*, *Realizacja roszczenia o zawarcie umowy*, s. 8-9.

⁵⁷¹ Tak trafnie na gruncie prawa energetycznego *J. Pokrzywniak*, *Umowa o przyłączenie...*, rozdział 5, pkt 5.3.2.

⁵⁷² Tak m.in. *J. Pokrzywniak*, *Umowa o przyłączenie...*, rozdział 5, pkt 5.3.2. Podobnie *A. Łuszek-Zajac*, *Realizacja roszczenia o zawarcie umowy*, s. 10-13. Wydaje się, że taka sytuacja zachodzi w odniesieniu np. do usług świadczonych przez adwokatów i radców prawnych. Zob. *A. Łuszek-Zajac*, *Realizacja roszczenia o zawarcie umowy*, s. 35-36 oraz *M. Krajewski*, [w:] SPP, t. 5, s. 956. Podobnie nie można domagać się wydania przez sąd orzeczenia zastępującego (art. 64 KC) uchwałę w przedmiocie udzielenia absolutorium członkom organów spółki. Treść tej uchwały nie jest bowiem obiektywnie możliwa do ustalenia. Sąd nie będzie w stanie przesądzić czy absolutorium powinno zostać udzielone czy też nie. Tak *P. Sobolewski*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, s. 571.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

możliwa do ustalenia (przynajmniej w zakresie świadczeń stron) przy wykorzystaniu innych okoliczności prawnie relewantnych⁵⁷³.

Jeżeli chodzi o umowę podstawowego rachunku płatniczego, to należy przyjąć, że w drodze postępowania przed sądem możliwe będzie określenie wszystkich elementów koniecznych do powstania przyszłego stosunku umownego tj. podmiotu uprawnionego, podmiotu zobowiązanego oraz treści przyszłej umowy.

Podmiot uprawniony i podmiot zobowiązany zostali już w sposób ogólny określone przez samego ustawodawcę, który wprowadził obowiązek kontraktowania na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego.

Treść umowy podstawowego rachunku płatniczego będą natomiast w pierwszej kolejności wyznaczały te przepisy ustawy o usługach płatniczych, które wskazują na minimalny zespół cech podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ia ust. 3-5 UsłPłU). Po drugie, treść tej umowy będzie mogła zostać ustalona w oparciu o pozostałe przepisy ustawy o usługach płatniczych, które określają prawa i obowiązki stron umowy ramowej w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU. Co istotne, przepisy te w stosunku do konsumentów⁵⁷⁴ mają zawsze charakter semiimperatywny (art. 8 UsłPłU)⁵⁷⁵. Po trzecie wreszcie, biorąc pod uwagę, że umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi w istocie umowę rachunku bankowego, z tym że objętą szczególnym reżimem przepisów o dostępie do rachunku podstawowego⁵⁷⁶, treść tej umowy będzie mogła zostać posiłkowo ustalona na podstawie ogólnych warunków umów, regulaminów i innych wzorców umownych stosowanych przez konkretnego dostawcę, w stosunku do którego dochodzone jest roszczenie o zawarcie umowy. Będą to wspomniane „inne okoliczności prawnie relewantne”, które mogą stanowić podstawę ustalenia treści żądanej umowy.

Za przyjęciem powyższej tezy przemawia także brzmienie przepisu art. 59ia ust. 5 UsłPłU, zgodnie z którym w ramach podstawowego rachunku płatniczego dostawcy powinni zapewnić usługi w takim zakresie, w jakim świadczą je w związku z prowadzeniem innych rachunków płatniczych. Ustalenie (nie ukształtowanie)⁵⁷⁷ treści żądanej umowy

⁵⁷³ Tak trafnie *Z. Radwański*, Teoria umów, s. 183 oraz *M. Krajewski*, [w:] SPP, t. 5, s. 955-957.

⁵⁷⁴ Dostęp do podstawowego rachunku płatniczego może przysługiwać wyłącznie konsumentom (zob. uwagi powyżej).

⁵⁷⁵ Zob. szerzej uwagi zawarte w §2 niniejszego rozdziału.

⁵⁷⁶ Odnośnie charakteru prawnego umowy podstawowego rachunku płatniczego zob. szerzej rozdział III. §5 niniejszego opracowania.

⁵⁷⁷ Nie chodzi tutaj bowiem o ukształtowanie treści stosunku prawnego – zob. uwagi poniżej.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

podstawowego rachunku płatniczego przy wykorzystaniu ogólnych warunków umów i innych wzorców umownych wykorzystywanych przez tego dostawcę jest zatem w pełni uzasadnione.

Cywilnoprawne roszczenie konsumenta o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego może być egzekwowane przy zastosowaniu przymusu państwowego. Należy przyjąć, że właściwym trybem będzie tutaj sformułowanie roszczenia na podstawie art. 64 KC w zw. z art. 1047 KPC (tzw. orzeczenie zastępujące)⁵⁷⁸.

Orzekający w sprawie sąd nie będzie miał dowolności w ustaleniu treści stosunku wynikającego z przymusowego zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego⁵⁷⁹. Wydanie przez sąd orzeczenia na podstawie art. 64 KC jest bowiem uzasadnione, jeśli żądane oświadczenie jest oznaczone. Należy przez to rozumieć, że możliwe jest zrekonstruowanie jego treści⁵⁸⁰, czego sąd będzie musiał dokonać w oparciu o przepisy ustawy oraz inne okoliczności relewantne prawnie⁵⁸¹.

Charakter prawny powództwa o wydanie orzeczenia zastępującego oświadczenie woli jest przedmiotem szerszego sporu w doktrynie. Pogłębiona analiza tej problematyki zdecydowanie wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Należy opowiedzieć się jednak za poglądem przyjmującym, że jest to powództwo o świadczenie⁵⁸².

⁵⁷⁸ Podobnie na gruncie prawa przewozowego, zob. *D. Ambrożuk*, [w:] *D. Ambrożuk* (red.), *D. Dąbrowski* (red.), *K. Wesółowski*, *Prawo przewozowe...*, kom do art. 3 PrPrzew, pkt I.3 oraz *A. Jaworski*, *Prawo przewozowe...*, kom do art. 3 PrPrzew, teza nr 4. Zob. też *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 149, który podkreśla możliwość zastosowania art. 64 KC do formułowania roszczenia o zawarcie umowy na podstawie art. 7 PrEnerg oraz art. 3 ust. 1 PrPrzew. W prawie energetycznym przewidziano w tym zakresie jednak szczególne uprawnienia Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki. Zob. szerzej *A. Walaszek-Pyziół*, *W. Pyziół*, *Obowiązek zawarcia umowy...*, s. 8-12. Por. także rozwiązania przyjęte w Niemczech i Francji, gdzie konsument może dochodzić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przed wyznaczonymi organami (odpowiednio BaFin oraz Bank Francji).

⁵⁷⁹ Szerzej o swobodzie sądu w ustaleniu treści dochodzonego stosunku prawnego zob. *Z. Radwański*, *Teoria umów*, s. 163 oraz *tenże*, *Obowiązek zawierania umów...*, RPEiS 1974, Nr 3, s. 218.

⁵⁸⁰ Tak m.in. *P. Sobolewski*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 571.

⁵⁸¹ Należy w tym miejscu zaznaczyć, że w wielu przypadkach – które dotąd nie budziły większych zastrzeżeń w doktrynie – zdarza się, że sąd zobowiązany jest do ustalenia treści stosunku prawnego, w tym także elementów przedmiotów istotnych (*essentialia negotii*) tego stosunku. Zob. chociażby art. 145 KC (*ślužebność drogi koniecznej*) oraz 231 KC (*wzniesienie budynku na cudzym gruncie*), gdzie sąd zazwyczaj dokonuje ustalenia ceny. Zob. również art. 151 KC (*roszczenie o ustanowienie służebności budynkowej*) oraz art. 405 KC (*bezpodstawne wzbogacenie*). Por. szerzej *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 148-151 oraz *M. Krajewski*, [w:] SPP, t. 5, s. 955-957. Zob. także *R. Morek*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Tom II, s. 482 i n.. Por. też wyrok SN Izba Cywilna z 18.8.2017 r., IV CSK 611/16, Legalis nr 1713661, gdzie sąd wskazał, że cena w umowie sprzedaży należy do elementów *essentialia negotii* i powinna być wymieniona w umowie przenoszącej własność (rozporządzającej), a w rezultacie, powinna być elementem orzeczenia wydanego na podstawie art. 64 KC w zw. z art. 1047 § 1 KC. Odmienne w odniesieniu do zastosowania art. 64 KC do art. 145 KC zob. *G. Matusik*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Tom II, s. 47 i n.

⁵⁸² Tak m.in. *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 150; *J. Grykiel*, [w:] *M. Gutowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, s. 423-424; *A. Łuspał-Zajęc*, *Realizacja*

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Jednocześnie trzeba odrzucić pogląd, który przyjmowałby możliwość dochodzenia zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w drodze powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego.

Oprócz roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, konsument, któremu bezpodstawnie odmówiono zawarcia takiej umowy, będzie mógł na zasadach ogólnych dochodzić odszkodowania z tytułu niewykonania zobowiązania przez dostawcę (art. 471 i n. KC)⁵⁸³. Niektórzy autorzy ograniczają zakres roszczenia odszkodowawczego w przypadku niedopełnienia ustawowego obowiązku zawarcia umowy wyłącznie do ujemnego interesu umownego⁵⁸⁴. Wydaje się, że pogląd ten należy jednak odrzucić i tym samym przyjąć, że niedoszły kontrahent będzie mógł dochodzić odszkodowania w pełnej wysokości⁵⁸⁵.

Co istotne, realizacja jednego z roszczeń przysługujących konsumentowi (tj. roszczenia o zawarcie umowy lub roszczenia odszkodowawczego z tytułu niewykonania zobowiązania) powoduje wygaśnięcie obydwu. Kumulację tych roszczeń należy uznać za niedopuszczalną⁵⁸⁶. Nie dotyczy to jednak przypadku, w którym uprawniony konsument dochodzi od dostawcy jednocześnie spełnienia świadczenia (zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego) i naprawienia szkody wynikłej ze zwłoki dłużnika (dostawcy) zgodnie z art. 477 § 1 KC.

§5. Inne obowiązki związane z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego

I. Uwagi wprowadzające

Z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego wiąże się także szereg innych obowiązków, które ciążą na dostawcach usług płatniczych. Wśród tych, które wydają się

roszczenia o zawarcie umowy, s. 146-153. Zob. także SN w post. z 7.11.1997 r., III CKN 252/97, LEX nr 32434 oraz SN w post. z 22.12.1997 r., III CZ 104/97, LEX nr 33299. Odmienne poglądy zaprezentowali m.in. *K. Korzan*, *Orzeczenia zastępujące*, s. 63 i n. oraz *J. Jodłowski*, [w:] *J. Jodłowski* (red.), *Z. Resich* (red.), *J. Lapierre* (red.), *T. Misiuk-Jodłowska* (red.), *K. Weitz* (red.), *Postępowanie cywilne*, s. 254-255.

⁵⁸³ Podobnie na gruncie prawa przewozowego *D. Ambrożuk*, [w:] *D. Ambrożuk* (red.), *D. Dąbrowski* (red.), *K. Wesolowski*, *Prawo przewozowe...*, kom. do art. 3 PrPrzew, pkt I.3 oraz *A. Jaworski*, *Prawo przewozowe...*, kom. do art. 3 PrPrzew, teza nr 4, a na gruncie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych *M. Orlicki*, *Ubezpieczenia obowiązkowe*, s. 372-373.

⁵⁸⁴ Tak m.in. *Z. Radwański*, *Obowiązek zawierania umów...*, RPEiS 1974, Nr 3, s. 221 oraz wcześniej *J. Górski*, *Przygotowanie umowy w świetle kodeksu zobowiązań*, s. 49.

⁵⁸⁵ Tak m.in. *M. Krajewski*, [w:] SPP, t. 5, s. 957.

⁵⁸⁶ Tak na gruncie umowy przedwstępnej m.in. *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 764 oraz *A. Zbiegień-Turzańska*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, kom. do art. 390 KC, pkt 4.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

najistotniejsze z uwagi na potrzebę przeciwdziałania problemowi „wykluczenia bankowego”, należy wymienić:

- 1) obowiązek udostępniania konsumentom wniosków (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, oraz
- 2) obowiązek informowania o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy.

Obowiązki te wymagają krótkiej charakterystyki.

II. Obowiązek udostępnienia wniosków (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego

Zgodnie z art. 59ic ust. 1 UsłPłU, dostawcy zobowiązani do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego mają obowiązek udostępniać wnioski o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego w postaci papierowej w swoich placówkach oraz wzór takiego wniosku na stronie internetowej⁵⁸⁷.

Omawiany obowiązek ma charakter zarówno publicznoprawny, jak i prywatnoprawny.

Charakter publicznoprawny przejawia się przede wszystkim w zagrożeniu potencjalną sankcją ze strony organów nadzoru, na wypadek gdyby dostawca usług płatniczych nie wypełniał ciążącego na nim obowiązku⁵⁸⁸.

Z kolei na jego prywatnoprawny charakter wskazuje interes, który stanowi tutaj zasadniczy przedmiot ochrony. Jest to bez wątpienia interes prywatny. Obowiązek udostępnienia wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego nabiera bowiem znaczenia przede wszystkim w relacji pomiędzy konkretnym dostawcą a konkretnym konsumentem, który zamierza skorzystać z takiego wniosku w celu uzyskania dostępu do rachunku podstawowego. Relacja zachodząca pomiędzy zobowiązanym dostawcą a państwem (organami władzy publicznej) ma tutaj jedynie wtórne znaczenie⁵⁸⁹.

⁵⁸⁷ Nie jest jasne dlaczego ustawodawca dokonał rozróżnienia „wniosku” o zawarcie umowy rachunku podstawowego od „wzoru” takiego wniosku. Wyjaśnień w tym zakresie nie przedstawiono również w uzasadnieniu do ustawy PAD, zob. Uzasadnienie..., VIII kadencja, druk sejm. Nr 785. Aspekty ściśle związane z procesem zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego zostały szerzej omówione w rozdziale VI. §2 niniejszego opracowania.

⁵⁸⁸ Por. szerzej uwagi dot. publicznoprawnego charakteru obowiązku zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (zob. rozdział IV. §4 pkt IV niniejszego opracowania).

⁵⁸⁹ Por. szerzej uwagi dot. prywatnoprawnego charakteru obowiązku zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (zob. rozdział IV. §4 pkt V niniejszego opracowania).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Należy przyjąć, że przepis art. 59ic ust. 1 UsłPIU przyznaje konsumentowi roszczenie wobec dostawcy usług płatniczych o udostępnienie mu wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego. Roszczenie to konkretyzuje się z chwilą zwrócenia się przez konsumenta do dostawcy o udostępnienie mu takiego wniosku w placówce dostawcy lub z chwilą podjęcia próby uzyskania dostępu do wzoru wniosku na stronie internetowej dostawcy⁵⁹⁰.

Wobec braku wskazania terminu na spełnienie świadczenia czyniącego zadość powyższemu roszczeniu konsumenta, świadczenie to powinno być zgodnie z art. 455 KC spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika (dostawcy) przez wierzyciela (konsumenta). Brak spełnienia świadczenia spowoduje, że roszczenie konsumenta stanie się wymagalne⁵⁹¹.

Roszczenie konsumenta o udostępnienie wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego może być egzekwowane przy zastosowaniu przymusu państwowego. Może budzić jednak pewne wątpliwości jaki tryb będzie właściwy dla dochodzenia tego roszczenia.

Należy przyjąć, że udostępnienie przez dostawcę wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego nie stanowi oświadczenia woli. Zachowanie się dłużnika (dostawcy) nie wyraża bowiem w tym przypadku zamiaru wywołania żadnego skutku prawnego⁵⁹².

W doktrynie brakuje zgodności co do tego, czy możliwe jest zastosowanie konstrukcji orzeczenia zastępującego (art. 64 KC) do złożenia innych oświadczeń niż oświadczenia woli (np. oświadczeń wiedzy). Można wskazać tutaj na dwa przeciwne sobie poglądy.

Zgodnie z pierwszym poglądem, przepis art. 64 KC odnosi się wyłącznie do obowiązku złożenia oświadczenia woli w rozumieniu prawa materialnego, nie zaś innych oświadczeń⁵⁹³.

⁵⁹⁰ Odnośnie konkretyzacji potencjalnego (abstrakcyjnego) stosunku prawnego zob. A. Klein, Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego, s. 11-14.

⁵⁹¹ Ogólnie odnośnie momentu wymagalności roszczenia zob. m.in. K. Zagrobelny, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 977 i n.; W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom do art. 455 KC, pkt. 64-68.

⁵⁹² Oświadczeniem woli w rozumieniu prawa cywilnego jest takie zachowanie się, które wyraża w sposób dostateczny zamiar (wolę) wywołania skutku prawnego tj. ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku cywilnoprawnego. Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne..., s. 256; S. Grzybowski, [w:] SPC, t. I, s. 481. Por. także orz. SN z 1.6.1964 r., OSN 1965 r., poz. 45.

⁵⁹³ Taki pogląd prezentuje m.in. P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 148. Por. także wyr. SN z 30.10.1996 r., I PRN 97/96, LEX nr 28647. Przywołany wyrok SN został jednak wydany na gruncie poprzedniego stanu prawnego (sprzed wprowadzenia art. 65¹ KC).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zgodnie z drugim poglądem, na podstawie odesłania z art. 65¹ KC, przepis art. 64 KC znajduje zastosowanie także do oświadczeń innych niż oświadczenia woli (np. oświadczeń wiedzy)⁵⁹⁴.

Opowiedzenie się za któryś z powyższych wariantów interpretacyjnych, pozwoli przyjąć, że podstawą dochodzenia przez konsumenta roszczenia o udostępnienie mu wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego jest odpowiednio albo art. 1050 KPC (egzekucja czynności niezastępowalnych) – w razie przyjęcia poglądu pierwszego⁵⁹⁵, albo art. 1047 KPC – w razie przyjęcia poglądu drugiego. Rozstrzygnięcie powyższego sporu niewątpliwie wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Wydaje się jednak, że należałoby przychylić się do poglądu pierwszego. Istnieją bowiem takie przypadki, gdzie szczególna treść lub cel przepisu odnoszącego się do oświadczeń woli, nie pozwala na jego odpowiednie stosowanie do innych oświadczeń⁵⁹⁶.

Uprawnienie konsumenta do żądania udostępnienia wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego jest bezwarunkowe. Ustawa o usługach płatniczych nie przewiduje bowiem żadnych przesłanek, od których uzależnione byłoby przyznanie konsumentowi takiego uprawnienia⁵⁹⁷.

Obowiązek dostarczenia konsumentowi wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego jest zobowiązaniem rezultatu⁵⁹⁸.

Celem omawianego obowiązku jest ułatwienie konsumentowi procedury zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego, co stanowi jeden z elementów sprzyjających

⁵⁹⁴ Autorzy popierający to stanowisko powołują się na nowelizację KC, którą przeprowadzono w drodze ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny, ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 1311. Taki pogląd prezentuje m.in. P. Sobolewski, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I, s. 571. W tym kierunku także J. Grykiel, [w:] M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, s. 448.

⁵⁹⁵ Zob. P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 148, który wskazuje, że realizacja oświadczeń innych niż oświadczenia woli co do zasady może być dochodzona w postępowaniu przed sądem i egzekwowana zgodnie z art. 1050 KPC.

⁵⁹⁶ Do takich przypadków należałoby zaliczyć właśnie art. 64 KC. Podobnie np. art. 83 KC (*pozorność*). Wydaje się, że taka wykładnia przepisu art. 65¹ KC jest zgodna z zasadami techniki legislacyjnej. Przepisy stosowane „odpowiednio” (tak jak w przypadku art. 65¹ KC) mogą być bowiem stosowane bez żadnych zmian (modyfikacji), z pewnymi zmianami lub mogą w ogóle nie znaleźć zastosowania (podkr. aut.). Zob. J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964 r., Nr 3, s. 451 i n.

⁵⁹⁷ W przeciwieństwie np. do roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, które zależy m.in. od braku ziszczenia się przesłanek, o których mowa w art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPIU.

⁵⁹⁸ W polskiej nauce prawa, w ślad za nauką francuską, przyjmowany jest powszechnie podział zobowiązań (lub świadczeń) na zobowiązania rezultatu i zobowiązania starannego działania. Zobowiązania rezultatu polegają na osiągnięciu z góry określonego efektu. Istotą tego zobowiązania jest zatem osiągnięcie oczekiwanego skutku. Zob. szerzej A. Machowska, *Koncepcja...*, s. 661 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

„włączeniu finansowemu”⁵⁹⁹. Wydaje się, że obowiązek ten można zatem zakwalifikować jako tzw. element „asysty przedkontraktowej”⁶⁰⁰.

Choć nie wskazuje na to literalne brzmienie art. 59ic ust. 1 UsłPłU, należałoby przyjąć, że wniosek (wzór wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego powinien zostać udostępniony konsumentowi bezpłatnie. Przemawia za tym wykładania celowościowa oraz prounijna⁶⁰¹.

Niezależnie od omawianego roszczenia, konsument, któremu odmówiono udostępnienia wniosku (wzoru wniosku), może wystąpić na zasadach ogólnych z roszczeniem odszkodowawczym z tytułu niewykonania zobowiązania przez dostawcę (art. 471 KC). W praktyce trudno będzie jednak udowodnić konsumentowi poniesioną z tego tytułu szkodę oraz wykazać związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zaniechaniem dostawcy (art. 361 § 1 KC).

III. Obowiązek informowania o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy

Zgodnie z art. 59ia ust. 6 UsłPłU, dostawca świadczący usługę podstawowego rachunku płatniczego jest zobowiązany udostępnić konsumentowi, na jego żądanie, informacje o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w jego ofercie, warunkach korzystania z tych rachunków oraz opłatach z tym związanych. Informacje te należy udostępnić nieodpłatnie (art. 59ia ust. 6 UsłPłU)⁶⁰².

⁵⁹⁹ Odnosnie pojęcia „włączenie finansowe” zob. szerzej rozdział I. §2 niniejszego opracowania. Choć przepis art. 59ic ust. 1 UsłPłU nie znajduje bezpośredniego odzwierciedlenia w dyrektywie PAD, to niewątpliwie stanowi on przejaw realizacji postulatu prawodawcy europejskiego, aby korzystanie z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie wiązało się z nadmiernymi trudnościami lub obciążeniami dla konsumenta (art. 16 ust. 2 PAD). Za taką interpretacją przemawiają także uwagi projektodawcy zawarte w tabeli zbieżności do projektu ustawy PAD s., 11.7.2017 r., s. 31.

⁶⁰⁰ Posługiwanie się takim pojęciem na gruncie KredytKonsU zaproponował *T. Czech*, Kredyt konsumentki. Komentarz, kom. do art. 7 KredytKonsU, teza nr 4. Wśród elementów składających się na tzw. „asystę przedkontraktową” na gruncie KredytKonsU należy wskazać na obowiązki wynikające m.in. z art. 7, 8, 11 oraz 12 KredytKonsU.

⁶⁰¹ Zgodnie z art. 18 ust. 1 PAD, państwa członkowskie powinny zapewnić, aby instytucje kredytowe oferowały usługi, o których mowa w art. 17 PAD, nieodpłatnie lub za opłatą w rozsądnej wysokości. Katalog usług wskazanych w art. 17 PAD obejmuje również usługi umożliwiające wszelkie działania niezbędne do otwarcia, podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 17 ust. 1 lit. a PAD).

⁶⁰² Odnosnie zakresu tego obowiązku zob. szerzej uwagi w rozdziale VI. §1 pkt III. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Obowiązek udostępnienia przez dostawcę informacji o podstawowych rachunkach płatniczych znajdujących się w jego ofercie ma charakter zarówno publicznoprawny, jak i prywatnoprawny⁶⁰³.

Siłą rzeczy z powyższym obowiązkiem dostawcy skorelowane jest uprawnienie konsumenta do żądania udostępnienia mu takich informacji. Uprawnienie to należy zakwalifikować jako roszczenie o przekazanie informacji wskazanych w art. 59ia ust. 6 UsłPłU. Roszczenie to konkretyzuje się z chwilą złożenia przez konsumenta wniosku (żądania) o przekazanie mu takich informacji.

Uprawnienie konsumenta do żądania udostępnienia mu informacji wskazanych w art. 59ia ust. 6 UsłPłU jest bezwarunkowe⁶⁰⁴, a skorelowany z nim obowiązek dostawcy, aby takie informacje przekazać, jest zobowiązaniem rezultatu⁶⁰⁵.

Obowiązek udostępnienia konsumentowi informacji o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy można zakwalifikować jako tzw. element „asysty przedkontraktowej”⁶⁰⁶. Wydaje się, że celem omawianego obowiązku jest zlikwidowanie lub chociaż częściowe zmniejszenie asymetrii informacji poprzez zapewnienie konsumentom dostępu do pełniejszej informacji na temat podstawowych rachunków płatniczych znajdujących się w ofercie danego dostawcy. Pozyskanie takich informacji pozwala bowiem konsumentowi na porównanie ofert⁶⁰⁷ różnych dostawców, tak by decyzja co do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego była jak najbardziej świadoma i przeanalizowana⁶⁰⁸.

Podobnie jak w przypadku uprawnienia konsumenta do żądania udostępnienia mu wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (por. uwagi powyżej), również w tym przypadku ustawodawca nie określił terminu na spełnienie świadczenia czyniącego zadość roszczeniu konsumenta. Należy zatem przyjąć,

⁶⁰³ Odpowiednie zastosowanie znajdują tutaj argumenty przedstawione w zakresie charakterystyki uprawnienia do żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (zob. rozdział IV. §4 pkt. IV i V niniejszego opracowania) oraz uprawnienia do żądania udostępnienia wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (zob. rozdział IV. §5 pkt II niniejszego opracowania).

⁶⁰⁴ Ustawa o usługach płatniczych nie przewiduje bowiem żadnych przesłanek, od których uzależnione byłoby przyznanie konsumentowi takiego uprawnienia.

⁶⁰⁵ Por. uwagi powyżej.

⁶⁰⁶ Odnośnie pojęcia „asysty przedkontraktowej” zob. *T. Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 7 KredytKonsU*, teza nr 4.

⁶⁰⁷ Przy czym nie chodzi tutaj o ofertę w rozumieniu art. 66 i n. KC – zob. uwagi powyżej.

⁶⁰⁸ Na taką argumentację w odniesieniu do przedkontraktowych obowiązków informacyjnych na gruncie KredytKonsU wskazano w uzasadnieniu do ustawy. Zob. *Uzasadnienie...*, VI kadencja, druk sejm. nr 3596, s. 19.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

że świadczenie to powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika (dostawcy) przez wierzyciela (konsumenta) (art. 455 KC). Brak spełnienia świadczenia spowoduje, że roszczenie konsumenta stanie się wymagalne⁶⁰⁹.

Roszczenie konsumenta o udostępnienie mu informacji o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy (art. 59ia ust. 6 UsłPłU) może być egzekwowane przy zastosowaniu przymusu państwowego. Tak jak zostało to już wcześniej zasygnalizowane, należy ostrożnie przyjąć, że roszczenie to może być dochodzone na podstawie art. 1050 KPC. Udostępnienie informacji przez dostawcę nie stanowi bowiem oświadczenia woli⁶¹⁰.

Konsument, któremu odmówiono udostępnienia informacji zgodnie z art. 59ia ust. 6 UsłPłU, może także wystąpić na zasadach ogólnych z roszczeniem odszkodowawczym z tytułu niewykonania zobowiązania przez dostawcę (art. 471 KC)⁶¹¹.

§6. Prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego – podsumowanie wniosków i próba klasyfikacji pojęcia

Usługa podstawowego rachunku płatniczego wpisuje się w koncepcję usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym lub co najmniej jest do tej idei wyjątkowo zbliżona. Usłudze tej można przy tym przypisać wszystkie te cechy, które tradycyjnie uznawane są za element łączący różne usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym (powszechność, dostępność i określona jakość).

Takie ukształtowanie usługi podstawowego rachunku płatniczego uzasadniałoby wprowadzenie szczególnych ograniczeń swobody kontraktowania, jakie wiążą się z otwarciem i prowadzeniem rachunku podstawowego przez podmioty sektora bankowego.

Jednym z centralnych pojęć działu III rozdziału 7 UsłPłU jest „dostęp do podstawowego rachunku płatniczego”. Prawodawca europejski poszedł jeszcze o krok dalej i na gruncie dyrektywy PAD wyróżnił nie tyle sam „dostęp” co tzw. „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego” (ang. *right*, franc. *droit*, niem. *recht*).

⁶⁰⁹ Ogólnie odnośnie momentu wymagalności roszczenia zob. m.in. *K. Zagrobelny*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 977-980; *W. Borysiak*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, kom do art. 455 KC, pkt. 64-68.

⁶¹⁰ Por. uwagi powyżej odnoszące się do braku możliwości odpowiedniego stosowania w tym przypadku art. 64 KC.

⁶¹¹ W praktyce trudno będzie jednak udowodnić konsumentowi poniesioną z tego tytułu szkodę oraz wykazać związek przyczynowy pomiędzy szkodą a zaniechaniem dostawcy (art. 361 § 1 KC).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zarówno przez „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”, jak i przez „dostęp do podstawowego rachunku płatniczego” należy najogólniej rzecz biorąc rozumieć pewną szczególną sytuację faktyczną i prawną, w której ze względu na potrzebę realizacji wyższych potrzeb ekonomicznych i społecznych, konsumentom przyznano pewne dodatkowe uprawnienia związane z usługą podstawowego rachunku płatniczego. Ani na gruncie europejskim, ani krajowym, nie przesądzono jednak jaki jest charakter i natura takiego „prawa” lub „dostępu”.

Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że tzw. „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego” ma charakter złożony. Konsument, który chroniony jest przez przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, może bowiem korzystać z wachlarza różnych uprawnień, której w mniejszym lub większym stopniu mają mu zapewnić dostęp do takiego rachunku. Wśród tych uprawnień można by wskazać m.in. na uprawnienie do uzyskania określonych informacji o rachunkach dostępnych w ofercie dostawcy, uprawnienie do uzyskania wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz wreszcie uprawnienie do żądania zawarcia takiej umowy.

Ta na pozór racjonalna kwalifikacja nie daje się jednak obronić na gruncie klasycznie wyróżnianych konstrukcji i pojęć prawa cywilnego.

Próbie zaklasyfikowania (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego należy rozpocząć od postawienia tezy, że chodzi tutaj o pewne prawo podmiotowe. Przez prawo podmiotowe zwykło się rozumieć wynikającą ze stosunku prawnego sferę możliwości postępowania w określony sposób, która przyznawana jest przez normy prawne w celu ochrony interesów podmiotu uprawnionego i przez te normy zabezpieczona⁶¹².

Można tutaj wskazać na następujące cechy (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, które przemawiają za taką klasyfikacją:

⁶¹² Zob. szerzej A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 125 i n. oraz . Grzybowski, [w:] SPC, t. I, s. 215 i n. Nieco odmiennie, aczkolwiek w podobnym kierunku, zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 83 i n. Por. także stanowisko zaprezentowane przez S. Wronkowską, gdzie autorka kwestionuje samoistność pojęcia prawa podmiotowego. Autorka ta dostrzega również niekonsekwencję cywilistów, którzy zwrotem „prawo podmiotowe” określają raz zbiór elementów (uprawnień), a raz – poszczególne elementy (uprawnienia). Tak S. Wronkowska, *Analiza pojęcia prawa podmiotowego*, s. 13 i 37.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 1) z prawem tym wiąże się możliwość uprawnionego konsumenta do postępowania w określony sposób – prawo (dostęp) do podstawowego rachunku płatniczego istnieje, choćby uprawniony nie podjął żadnego działania w celu jego realizacji,
- 2) prawo to wiąże się z wykreowaniem pewnego stosunku prawnego – uprawnieniom konsumenta przyporządkowane są określone obowiązki dostawców zobowiązanych do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego,
- 3) prawo to wynika z prawa w znaczeniu przedmiotowym (zob. dział III rozdział 7 UsłPIU), oraz
- 4) prawo to jest nie tylko przyznane przez normy prawne, ale także przez nie zabezpieczone – przepisy UsłPIU o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego mają co do zasady charakter semiimperatywny (z korzyścią na rzecz uprawnionego konsumenta), a ich naruszenie przez dostawców usług płatniczych może wiązać się z ryzykiem sankcji publicznoprawnych.

Jak zostało to wykazane we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, prawo to nie ma charakteru absolutnego. Jego powstanie uwarunkowane jest m.in. brakiem ziszczenia się przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPIU).

Istota tego prawa sprowadza się do uprawnienia konsumenta do żądania zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (lub precyzyjnej: do żądania złożenia przez dostawcę oświadczenia woli wchodzącego w skład tej umowy). Spojrzenie na tak wykreowany stosunek zobowiązaniowy od strony uprawnionego konsumenta pozwala zatem stwierdzić, że prawo to stanowi roszczenie. Wierzyciel (uprawniony konsument) może bowiem żądać od dłużnika (dostawcy) określonego zachowania się (świadczenia)⁶¹³. Świadczeniem, do którego zobowiązany jest dłużnik (dostawca), jest zawarcie określonej umowy. Umową tą jest rzecz jasna umowa rachunku bankowego objęta szczególnym reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego).

⁶¹³ Zob. W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Sajjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, 2009, s. 51 i 62.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Roszczenie konsumenta wobec zobowiązanego dostawcy o złożenie przez niego oświadczenia woli wchodzącego w skład dochodzonej umowy podstawowego rachunku płatniczego ma charakter majątkowy⁶¹⁴.

Roszczenie to jest jednak nieprzenoszalne⁶¹⁵. Choć ustawa o usługach płatniczych nie stanowi o tym wprost, to niezbywalność roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego wynika z natury tego prawa (zob. art. 509 § 1 KC)⁶¹⁶. Roszczenie to przysługuje bowiem wyłącznie konsumentom spełniającym ściśle określone przesłanki ustawowe. Przeniesienie tego prawa byłoby zatem możliwe wyłącznie na innego konsumenta, któremu takie prawo i tak przysługiwałoby z mocy ustawy.

Wydaje się przy tym, że nietrafiony byłby pogląd, który zakładałby, że „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego” stanowi jedynie ekspektatywę jakiegoś przyszłego prawa⁶¹⁷.

Pozostałe uprawnienia, które przyznane są konsumentowi na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPIU) nie składają się na treść tego prawa. Chodzi tutaj o takie uprawnienia jak możliwość nieodpłatnego uzyskania od dostawcy określonych informacji o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie takiego dostawcy (art. 59ia ust. 6 UsłPIU) oraz o możliwość żądania udostępnienia wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 3 UsłPIU).

⁶¹⁴ Orzecznictwo SN w przedmiocie kwalifikacji roszczenia o zawarcie umowy jako roszczenia majątkowego lub niemajątkowego było niejednolite. Początkowo SN skłaniał się ku tezie o niemajątkowym charakterze takiego roszczenia. Zob. uchw. SN z 15.6.1978 r., III CZP 34/78, LEX nr 5114. W zupełnie przeciwnym kierunku wskazał SN w wyr. z 25.5.1979 r., III CRN 83/79, LEX nr 2409. Ostatecznie zagadnienie to zostało przesądzone w uchw. SN z 17.11.1981 r., III CZP 12/81, LEX nr 2717. SN wskazał, że o charakterze roszczenia decyduje cel, jaki ma osiągnąć składane oświadczenie woli. Odnośnie podziału na roszczenia majątkowe i niemajątkowe zob. szerzej A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 138-141.

⁶¹⁵ Szerzej o podziale na prawa podmiotowe przenoszalne i nieprzenoszalne zob. m.in. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 140-141 oraz Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, s. 97-98.

⁶¹⁶ Odnośnie uznania za nieprzenoszalną wierzytelności, której przeniesieniu sprzeciwiałaby się właściwość zobowiązania zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, s. 140.

⁶¹⁷ W doktrynie brakuje jednomyślności nie tylko odnośnie zakresu pojęcia „ekspektatywa prawa” lecz właściwej nomenklatury dla określenia tej sytuacji. Spotyka się tutaj takie określenia jak: „prawa podmiotowe tymczasowe (ekspektatywy)”, „ekspektatywa powstania prawa” „prawo podmiotowe tymczasowe” oraz „ekspektatywa na przyszłe prawo”. Zob. szerzej M. Pyziak-Szafnicka, [w:] SPP, t. 1, s. 846 i n. Najogólniej można przyjąć za K. Gandorem, że o ekspektatywie prawa można mówić wówczas, „gdy ze zrealizowanymi już składnikami złożonego stanu faktycznego, prowadzącego do powstania (nabycia) prawa podmiotowego, porządek prawny łączy nie jakiegokolwiek skutki prawne, lecz takie, których całokształt stwarza oczekującemu – po pierwsze – silne stanowisko prawne, służące określonej celowi praktycznemu, silne, bo do pewnego stopnia zabezpieczone [...] i – po drugie – takie stanowisko, które spełnia prawnie uznane samodzielne funkcje, a więc funkcjonuje niezależnie od prawa podmiotowego, którego nabycie poprzedza”. Tak K. Gandor, *Prawa podmiotowe tymczasowe (ekspektatywy)*, s. 13.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Należy bowiem zwrócić uwagę, że uprawnienia te przysługują konsumentowi w sposób całkowicie oderwany od roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego. W tym przypadku dostawca nie tylko nie jest zobowiązany do badania czy konsument, który chce skorzystać z takich uprawnień, spełnia warunki do otwarcia podstawowego rachunku płatniczego, ale co więcej, z mocy prawa nie może tego zrobić. Uprawnienia te, w przeciwieństwie do roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, mają bowiem charakter bezwarunkowy i przysługują konsumentowi tylko i wyłącznie z tytułu bycia konsumentem.

Powyższe wnioski pozwalają spojrzeć na tzw. „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego” w szerszym kontekście.

Pod pojęciem tym kryje się bowiem wiązka różnych uprawnień konsumenckich, które można ująć w ramach zbiorczego pojęcia „praw konsumenta”. Uprawnienia te są przyznane i zabezpieczone prawem w znaczeniu przedmiotowym. Ich celem jest natomiast realizacja prawa konsumentów do ochrony ich interesu ekonomicznego oraz prawa do informacji⁶¹⁸.

Z tak wyróżnionymi uprawnieniami konsumentów skorelowane są szczególne obowiązki ciążące na dostawcach zobowiązanych do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego. Wśród nich można wskazać m.in. na obowiązek informowania o rachunkach podstawowych dostępnych w ofercie dostawcy (art. 59ia ust. 6 UsłPłU) oraz udostępniania wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 3 UsłPłU). Są to zatem te obowiązki, które wykraczają poza „ramy” roszczenia o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego i które nie są związane ze spełnieniem przez konsumenta określonych przesłanek ustawowych.

Obowiązki te można przy tym najogólniej zakwalifikować jako elementy tzw. „asysty przedkontraktowej”⁶¹⁹. Celem ich wprowadzenia jest likwidowanie lub chociaż częściowe zmniejszenie asymetrii informacji poprzez zapewnienie konsumentom dostępu do pełniejszej

⁶¹⁸ Istotne znaczenie dla rozwiązań prawnych w zakresie ochrony konsumenta miała rezolucja Rady z 14.4.1975 r. w sprawie wstępnego programu Wspólnot Europejskich w zakresie ochrony konsumenta i polityki informacyjnej, Dz.Urz. WE 1975 C 92/1. W przywołanej rezolucji wskazano określone kategorie „praw konsumentów”, a wśród nich: „prawo do ochrony zdrowia i bezpieczeństwa”, „prawo do ochrony interesu ekonomicznego”, „prawo do wynagrodzenia wyrządzonych szkód”, „prawo do informacji i edukacji” oraz „prawo do reprezentacji konsumenckiej”.

⁶¹⁹ Zob. T. Czech, *Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 7 KredytKonsU*, teza nr 4. Por. także A. Walaszek-Pyziol, W. Pyziol, *Obowiązki informacyjne banku...*, [w:] A. Walaszek-Pyziol (red.), *Informacje gospodarcze. Studium prawne*, s. 90, którzy wskazują na znaczenie realizacji przedkontraktowych obowiązków informacyjnych dla ochrony interesów użytkowników usług płatniczych.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

informacji na temat podstawowych rachunków płatniczych oraz ułatwienie konsumentowi procedury zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Wyodrębnienie powyższych znaczeń pojęcia „prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego” nie ma oczywiście charakteru wyczerpującego. Można bowiem zastanawiać się czy „prawo” to podlega innym jeszcze klasyfikacjom, w szczególności w kontekście praw obywatelskich, praw człowieka czy prawa do zabezpieczenia społecznego. Analiza w tym zakresie zdecydowanie wykracza jednak poza obszar niniejszego opracowania.

Rozdział V. Strony umowy podstawowego rachunku płatniczego

§1. Uwagi wstępne

Ustalenie elementów stosunku cywilnoprawnego określanego jako tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego wymaga przeprowadzenia złożonej analizy opartej na trzech reżimach prawnych.

Za punkt wyjścia należy tutaj przyjąć przepisy KC i PB, które regulują umowę rachunku bankowego (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego” lub „reżim ogólny”).

Następnie należy dokonać modyfikacji wyinterpretowanych w ten sposób norm sięgając do przepisów szczególnych, które wynikają z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją ustawy o usługach płatniczych (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPłU” lub „reżim umowy ramowej”).

Krok trzeci będzie polegał na przeprowadzeniu dalszej jeszcze modyfikacji wyinterpretowanych norm w oparciu o przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU, które określają zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego” lub „reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego”).

Zaproponowana powyżej struktura analizy została zachowana w zakresie określenia podmiotów stosunku podstawowego rachunku płatniczego.

§2. Reżim umowy rachunku bankowego

Zgodnie z art. 725 KC, stronami umowy rachunku bankowego są bank i posiadacz rachunku⁶²⁰.

Stroną, która „przechowuje” środki pieniężne posiadacza i dokonuje na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych może być wyłącznie bank⁶²¹. Ponieważ KC nie zawiera definicji banku należy tutaj posiłkowo sięgnąć do art. 2 PB wprowadzającego definicję banku (czy szerzej – definicję działalności bankowej)⁶²². Pod kodeksowym pojęciem „bank” należy zatem

⁶²⁰ Szerszą analizę podmiotowego ukształtowania stosunku rachunku bankowego przeprowadzili m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 483 i n.; *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1116 i n. oraz *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 770 i 783-787.

⁶²¹ Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 485 i n.; *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1116; *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 710 i 711.

⁶²² W ocenie autora niniejszego opracowania przepis art. 2 PB stanowi hybrydę definicyjną banku oraz działalności bankowej. Oznacza to, że na gruncie art. 2 PB w sposób najbardziej ogólny określony został przedmiot działalności

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rozumieć nie tylko bank krajowy⁶²³, lecz także bank zagraniczny⁶²⁴, który w Polsce może działać poprzez oddział⁶²⁵, oraz instytucję kredytową lub jej oddział⁶²⁶⁶²⁷.

Nawiasem można w tym miejscu tylko wspomnieć, że pewne ograniczenia w zakresie dopuszczalności prowadzenia przez bank rachunków bankowych mogą wynikać ze szczególnych regulacji ustawowych przewidzianych dla tzw. banków specjalistycznych⁶²⁸.

Umowa rachunku bankowego ma zatem charakter kwalifikowany podmiotowo⁶²⁹. W doktrynie nie zaznacza się jednak, że jest to kwalifikacja w zasadzie jednostronna – co będzie elementem odróżniającym umowę rachunku bankowego w reżimie ogólnym od reżimu podstawowego rachunku płatniczego (por. uwagi poniżej).

Umowa określona jako „umowa rachunku bankowego”, która zostanie zawarta z podmiotem niebankowym (w świetle art. 2 PB), nie może być uznana za umowę stypizowaną w art. 725 i n. KC⁶³⁰.

W KC nie przewidziano natomiast żadnych ograniczeń podmiotowych co do posiadacza rachunku bankowego. Pewne obostrzenia w tym zakresie wynikają jednak z PB i wiążą się z określonymi normatywnymi typami tego rachunku.

Po pierwsze, obostrzenia te mają charakter niejako generalny, gdyż posiadaczami rachunków bankowych w ogóle mogą być wyłącznie osoby fizyczne, osoby prawne oraz niepełne osoby

bankowej tj. wykonywanie czynności obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym. Jeżeli zatem jakiś podmiot, na podstawie właściwych przepisów i zezwoleń, jest uprawniony do wykonywania takiej działalności, można uznać go za podmiot bankowy. Przepis art. 2 PB należy przy tym czytać łącznie z innymi definicjami legalnymi przyjętymi w PB, w szczególności definicjami banku krajowego, banku zagranicznego oraz instytucji kredytowej. Przyjęcie wprost, że art. 2 PB wprowadza definicję „banku”, należy uznać za niepotrzebne uproszczenie, które rodzi dalsze problemy interpretacyjne na gruncie PB. Szersze omówienie tej problematyki wykracza jednak poza ramy niniejszego opracowania.

⁶²³ Bankiem krajowym jest bank mający siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 4 ust. 1 pkt 1 PB).

⁶²⁴ Bankiem zagranicznym jest bank mający siedzibę na terytorium państwa niebędącego państwem członkowskim (art. 4 ust. 1 pkt 2 PB).

⁶²⁵ Zob. art. 4 ust. 1 pkt 20 PB.

⁶²⁶ Zob. odpowiednio definicje w art. 4 ust. 1 pkt 17 i 18 PB.

⁶²⁷ Podobnie *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 484 oraz *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1116.

⁶²⁸ Przykładowo banki hipoteczne mogą wykonywać wyłącznie czynności określone w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych, Dz.U. z 1997 r., Nr 140 poz. 940 z późn. zm. W zakresie tych czynności zabrakło prowadzenia rachunków bankowych. W świetle uchylonych przepisów art. 15 ust. 1 pkt 1 i 6 wspomnianej ustawy, banki hipoteczne nie mogą *de lege lata* prowadzić również rachunków lokat terminowych oraz rachunków bankowych służących obsłudze projektów inwestycyjnych realizowanych z wykorzystaniem kredytów udzielonych przez bank hipoteczny. Por. także na gruncie poprzedniego stanu prawnego *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 484.

⁶²⁹ Tak m.in. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 484; *J. Gołaczyński*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 1430.

⁶³⁰ Tak trafnie *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1116.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

prawne⁶³¹. Posiadaczami rachunków bankowych nie mogą być natomiast różnego rodzaju jednostki organizacyjne, które nie mogą być uznane za ani za osoby prawne ani za niepełne osoby prawne (np. spółki cywilne, *staciones fiscales*).

Po drugie, ograniczenia te mają również charakter szczególny, gdyż ustawodawca ograniczył dopuszczalny krąg posiadaczy rachunku bankowego w zależności od poszczególnych typów normatywnych tych rachunków⁶³².

Trudno jest jednak przyjąć, że powyższe ograniczenia stanowią element kwalifikacji podmiotowej umowy rachunku bankowego od strony posiadacza tego rachunku.

§3. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

Objęcie umowy rachunku bankowego przepisami ustawy o usługach płatniczych stanowi jedynie funkcjonalną modyfikację tej umowy⁶³³. Przez ten pryzmat należy patrzeć także na podmiotowy aspekt tej umowy.

Posługując się terminologią ustawy o usługach płatniczych można w pewnym uproszczeniu przyjąć, że stronami umowy rachunku bankowego objętej przepisami UsłPIU są „dostawca usług płatniczych” oraz „użytkownik”. Ujęcie to ma jednak wyłącznie charakter funkcjonalny.

„Użytkownikiem” jest osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, korzystająca z usług płatniczych w charakterze płatnika lub odbiorcy (art. 2 pkt 34 UsłPIU). Z kolei „dostawcą usług płatniczych” jest podmiot wykonujący działalność w zakresie świadczenia usług płatniczych (art. 4 ust. 1 UsłPIU). Ustawa o usługach płatniczych wprowadza przy tym zamknięty katalog dostawców usług płatniczych, a wśród nich wymienia m.in. podmioty sektora bankowego (art. 4 ust. 2 UsłPIU)⁶³⁴.

Posiadacz rachunku bankowego (w rozumieniu przepisów art. 725 i n. KC), w zakresie w jakim korzysta on z usług płatniczych w charakterze płatnika lub odbiorcy (ew. łącznie

⁶³¹ Zob. także *W. Pyziół*, [w:] *E. Fojcik-Mastalska* (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, s. 140.

⁶³² Podobnie *M. Bączyk*, [w:] *SPH*, t. 5, s. 1116; *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, s. 710-711; *A. Janiak*, [w:] *M. Gutowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, s. 895. Tytułem przykładu można wskazać, że posiadaczem rachunku rozliczeniowego oraz rachunku lokaty terminowej mogą być wyłącznie osoby prawne, niepełne osoby prawne oraz osoby fizyczne prowadzące działalność zarobkową na własny rachunek (art. 49 ust. 2 PB).

⁶³³ Zob. szerzej uwagi przedstawione w rozdziale III. §3 pkt V. niniejszego opracowania.

⁶³⁴ Banki, oddziały banków zagranicznych oraz instytucje kredytowe i ich oddziały.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatnika i odbiorcy) tj. dokonuje transakcji płatniczych z udziałem posiadanego rachunku, będzie jednocześnie kwalifikowany jako „użytkownik” na gruncie UsłPłU. Odpowiednio bank, jako strona umowy ramowej o świadczenie usług płatniczych (tutaj umowy rachunku bankowego objętej przepisami UsłPłU), będzie jednocześnie uznany za „dostawcę usług płatniczych” w rozumieniu UsłPłU.

Objęcie umowy rachunku bankowego reżimem ustawy o usługach płatniczych nie powoduje zatem modyfikacji strony podmiotowej tego stosunku prawnego. Stwierdzenie, że stronami takiej umowy są bank-dostawca oraz posiadacz rachunku-użytkownik ma wyłącznie znaczenie funkcjonalne. Jest to wynik postrzegania umowy rachunku bankowego z perspektywy realizowanych w jej ramach usług płatniczych.

§4. Reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego. Umowa dwustronnie kwalifikowana podmiotowo

I. Dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy

Objęcie umowy rachunku bankowego przepisami działu III rozdziału 7 UsłPłU nie ma wpływu na podmiotowe ukształtowanie tego stosunku w zakresie dotyczącym strony prowadzącej rachunek.

Zgodnie z art. 59ia ust. 1 UsłPłU podmiotami zobowiązanymi do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego, a przez to objętymi przymusem kontraktowania⁶³⁵, są wyłącznie banki krajowe⁶³⁶, oddziały banków zagranicznych⁶³⁷, instytucje kredytowe i ich oddziały⁶³⁸ oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo- kredytowe (z wyłączeniem Krajowej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej). Katalog ten ma charakter zamknięty.

Jednocześnie tylko te podmioty są uprawnione do prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego. Okoliczność ta wynika ze ścisłego powiązania podstawowego rachunku płatniczego z funkcją depozytową, która może być realizowana wyłącznie przez podmioty sektora bankowego (a nie np. przez instytucje płatnicze)⁶³⁹.

⁶³⁵ Zob. szerzej rozważania przedstawione w rozdziale IV. §4 niniejszego opracowania.

⁶³⁶ W rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 PB.

⁶³⁷ W rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 20 PB.

⁶³⁸ W rozumieniu odpowiednio art. 4 ust. 1 pkt 17 i 18 PB.

⁶³⁹ Por. szerzej wnioski przedstawione w rozdziale III. §4 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z tego względu kwalifikacja podmiotowa strony prowadzącej rachunek bankowy stanowiący podstawowy rachunek płatniczy nie różni się od kwalifikacji, która ma miejsce na gruncie ogólnego reżimu umowy rachunku bankowego (art. 725 i n. KC).

Należy przy tym pamiętać o tym, że objęcie umowy rachunku bankowego przepisami ustawy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPIU) stanowi jedynie funkcjonalną modyfikację tej umowy. Stwierdzenie, że stroną prowadzącą podstawowy rachunek płatniczy może być jedynie dostawca posiadający status banku krajowego, oddziału banku zagranicznego, instytucji kredytowej lub jej oddziału ma znaczenie wyłącznie funkcjonalne. Jest to wynik patrzenia na strony umowy rachunku bankowego z perspektywy usługi podstawowego rachunku płatniczego⁶⁴⁰.

Na gruncie art. 59ia ust. 1 UsłPIU może natomiast budzić wątpliwości, czy podmiot, który co prawda posiada status banku krajowego, oddziału banku zagranicznego, instytucji kredytowej lub jej oddziału, lecz nie oferuje w ramach wykonywanej działalności usług związanych z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów (np. tzw. wyspecjalizowany bank samochodowy)⁶⁴¹, jest uprawniony do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Zgodnie bowiem z art. 59ia ust. 1 UsłPIU przymus kontraktowy w tym zakresie ciąży wyłącznie na dostawcach, którzy oferują już usługi związane z prowadzeniem rachunków płatniczych dla konsumentów.

Wydaje się, że nie ma podstaw dla odebrania takim dostawcom możliwości otwarcia i prowadzenia dla konsumenta takiego rachunku, który posiadałby funkcjonalności rachunku podstawowego. Przepis art. 59ia ust. 1 UsłPIU wyznacza bowiem jedynie pewien minimalny krąg podmiotów, które *ex lege* zobowiązane są do oferowania usługi podstawowego rachunku płatniczego. Nie oznacza to jednak, że podmiot, który nie jest ustawowo objęty przymusem kontraktowym, nie może wedle własnego uznania otworzyć podobnego rachunku dla konsumenta – oczywiście jeżeli w zakresie wykonywanej działalności może prowadzić on rachunki bankowe.

⁶⁴⁰ Pominięty został tutaj aspekt podstawowych rachunków płatniczych prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Umowa, na podstawie której spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa prowadzi rachunek osobisty dla swojego członka, nie może być uznana za umowę rachunku bankowego w rozumieniu art. 725 i n. KC. Do rachunków prowadzonych przez kasy jedynie odpowiednio stosuje się przepisy o Tytułu XX KC. Zob. m.in. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 485; *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1116; *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 725 i n.

⁶⁴¹ Przykładem takiego banku na chwilę przygotowania niniejszego opracowania jest m.in. FCA-Group Bank Polska S.A.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Zawarta w ten sposób umowa nie będzie jednak umową podstawowego rachunku płatniczego w rozumieniu przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU, a jedynie umową rachunku bankowego, której treść odpowiada umowie podstawowego rachunku płatniczego.

Konsument zawierający taką umowę z obowiązującym dostawcą nie będzie bowiem korzystał z ochrony gwarantowanej przez przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego i nie będzie mógł się na nie skutecznie powoływać w stosunku do dostawcy, który nie jest zobowiązany do oferowania takich rachunków.

II. Posiadacz podstawowego rachunku płatniczego

Objęcie umowy rachunku bankowego szczególnym reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wiąże się natomiast z dodatkowymi ograniczeniami po stronie posiadacza takiego rachunku.

Zgodnie z art. 59ia ust. 2 UsłPłU podstawowy rachunek płatniczy jest przeznaczony dla konsumentów, dla których żaden dostawca, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie prowadzi innego rachunku płatniczego w walucie polskiej umożliwiającego wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU.

Przywołany przepis wyznacza niejako granice tzw. „dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”. Oznacza to, że możliwość ubiegania się o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego i powoływanie się w tym zakresie na ochronę wynikającą z ustawy o usługach płatniczych przysługuje wyłącznie ściśle określonej tym przepisem grupie podmiotów.

Poprzestanie na językowej wykładni przepisu art. 59ia ust. 2 UsłPłU prowadzi do wniosku, że dostęp do podstawowego rachunku płatniczego przysługuje wyłącznie osobie, która kumulatywnie spełnia następujące warunki:

- 1) jest osobą fizyczną,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 2) zawarcie przez nią umowy podstawowego rachunku płatniczego nie jest bezpośrednio związane z wykonywaną przez nią działalnością gospodarczą lub zawodową (tj. jest konsumentem w rozumieniu art. 22¹ KC)⁶⁴², oraz
- 3) nie posiada innego rachunku płatniczego w walucie polskiej, prowadzonego przez podmioty sektora bankowego⁶⁴³ w ramach działalności wykonywanej przez nie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, który umożliwia jej wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU.

Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 59ia ust. 2 UsłPłU dostęp do podstawowego rachunku płatniczego nie będzie zatem przysługiwał zarówno przedsiębiorcy (bez względu na to czy posiada on jakikolwiek rachunek płatniczy), jak również konsumentowi, dla którego dostawca w Polsce prowadzi już typowy rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy w walucie polskiej⁶⁴⁴.

Jeżeli natomiast konsument jest już posiadaczem rachunku płatniczego prowadzonego dla niego przez dostawcę wykonującego działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lecz rachunek ten jest rachunkiem walutowym lub jest rachunkiem w walucie polskiej, ale nie posiada funkcjonalności rachunku podstawowego⁶⁴⁵ (np. typowy rachunek terminowej lokaty oszczędnościowej), to mimo wszystko będzie przysługiwał mu dostęp do podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ia ust. 2 UsłPłU *a contrario*).

W tym kontekście należy zaznaczyć, że *de lege lata* rozwiązanie przyjęte przez polskiego ustawodawcę w art. 59ia ust. 2 UsłPłU nie tylko narusza zasadę harmonizacji minimalnej,

⁶⁴² W związku z tym, że w UsłPłU nie wprowadzono odrębnej definicji pojęcia „konsument”, posiłkowo należy tutaj sięgnąć do regulacji kodeksowej. Definicja konsumenta zawarta w KC ma bowiem znaczenie systemowe i stosuje się ją w odniesieniu do stosunków prawnych regulowanych również innymi ustawami chyba, że wprowadzają one samodzielne definicje. Zgodnie z art. 22¹ KC, za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Stosowanie kodeksowej definicji pojęcia „konsument” do ustawy o usługach płatniczych może niekiedy budzić istotne problemy interpretacyjne, w szczególności w kontekście szeregu obowiązków przedkontraktowych, jakie ciąży na dostawcy usług płatniczych w stosunku do konsumenta. Realizację poszczególnych czynności w wykonaniu obowiązków przedkontraktowych trudno jest bowiem określić jako elementy „czynności prawnej” dokonywanej pomiędzy przedsiębiorcą i konsumentem (zob. definicja w art. 22¹ KC). W doktrynie postuluje się, aby w razie konieczności odpowiedniego zastosowania kodeksowej definicji konsumenta do wszelkich aspektów przedkontraktowych, dokonywać wykładni tego pojęcia z pominięciem jego zawężenia wyłącznie do „czynności prawnych”. W tym kierunku w szczególności P. Mikłaszewicz, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 170-171.

⁶⁴³ Bank krajowy, oddział banku zagranicznego, instytucję kredytową lub jej oddział albo spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową (z wyłączeniem Krajowej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej).

⁶⁴⁴ Typowo spotykane na rynku rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe umożliwiają bowiem wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU.

⁶⁴⁵ Tj. nie zapewnia posiadaczowi wykonywania transakcji, o których mowa w 59ia ust. 3 UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ale jednocześnie wypacza europejską ideę powszechności dostępu do podstawowego rachunku płatniczego⁶⁴⁶. Obecna konstrukcja przekłada się także na dalsze trudności w dokonywaniu wykładni pozostałych przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, w szczególności przepisów określających przesłanki odmowy zawarcia (art. 59ic ust. 7 UsłPłU) oraz wypowiedzenia (art. 59ig UsłPłU) umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Zarzut ten wymaga krótkiego objaśnienia.

Na wstępie należy wskazać, że w założeniach prawodawcy europejskiego dostęp do podstawowego rachunku płatniczego powinien mieć charakter w zasadzie powszechny⁶⁴⁷. Dostęp ten należy bowiem zapewnić wszystkim konsumentom, którzy legalnie przebywają na terytorium Unii Europejskiej (zob. art. 16 ust. 1 i 2 PAD)⁶⁴⁸. Oznacza to, że możliwość ubiegania się o otwarcie podstawowego rachunku płatniczego powinni mieć co do zasady wszyscy konsumenci legalnie przebywający w UE, niezależnie od tego czy posiadają już inny rachunek płatniczy czy też nie.

Prawodawca europejski przewidział jednocześnie, że poszczególne państwa członkowskie, w ramach tzw. opcji narodowej, mogą zezwolić instytucjom kredytowym oferującym podstawowe rachunki płatnicze na odrzucanie wniosku o otwarcie takiego rachunku, gdy konsument posiada już rachunek płatniczy w instytucji kredytowej zlokalizowanej na ich

⁶⁴⁶ Dyrektywa PAD ma ogólnie rzecz biorąc charakter dyrektywy harmonizacji minimalnej. Prawodawca europejski pozwala bowiem państwom członkowskim na wprowadzenie rozwiązań bardziej korzystnych z punktu widzenia ochrony interesów konsumenta. Z uwagi jednak na wyjątkową szczegółowość rozwiązań przyjętych w PAD, jak również z uwagi na pełne pole regulacji w zakresie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, w niektórych aspektach dyrektywie PAD należy przypisać charakter dyrektywy harmonizacji pełnej. Na zasadę harmonizacji pełnej wskazuje także m.in. motyw (9) PAD, zgodnie z którym „w celu wsparcia skutecznej i sprawnej mobilności finansowej w perspektywie długoterminowej zasadnicze znaczenie ma stworzenie jednolitego zbioru przepisów (podkr. aut.) w celu rozwiązania problemu niskiej mobilności konsumentów oraz w szczególności w celu ułatwienia porównywania usług i opłat w zakresie rachunków płatniczych, zachęcenia do przenoszenia rachunków płatniczych, jak również uniknięcia dyskryminacji ze względu na miejsce pobytu w odniesieniu do konsumentów, którzy zamierzają otworzyć rachunek płatniczy za granicą i korzystać z niego”. Zob. także motyw (11) PAD, który przewiduje, że ewentualne bardziej rygorystyczne rozwiązania przyjmowane przez państwa członkowskie powinny być spójne z obowiązkami wynikającymi z dyrektywy PAD. Podobne stanowisko zaprezentował *M. Findeisen*, *Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37, s. 1765 i n. *M. Findeisen* wskazuje, że daleko idąca szczegółowość PAD sprawia, że w zasadzie mamy do czynienia z zasadą pełnej, a nie minimalnej harmonizacji. Zob. szerzej o problemie implementacji dyrektyw opartych o harmonizację pełną *A. Kunkiel-Kryńska*, *Implementacja dyrektyw opartych na zasadzie harmonizacji pełnej...*, MoP 2007 r., Nr 18, s. 989 i n. oraz *P. Tereszkievicz*, *Przedumowne obowiązki informacyjne...*, EPS 2009 r., Nr 12, s. 15 i n.

⁶⁴⁷ W podobnym kierunku *B. Bajor*, *J. Byrski*, *A. Zalcewicz*, *Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 1 UsłPłU.

⁶⁴⁸ W dyrektywie PAD wprowadzono jednocześnie definicję „konsumenta legalnie przebywającego w Unii” (art. 2 pkt 2 PAD), która jest definicją stosunkowo szeroką.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

terytorium, który pozwala mu na korzystanie z usług wymienionych w art. 17 ust. 1 PAD (art. 16 ust. 5 PAD).

Z przepisem tym współgra art. 19 ust. 2 pkt lit. e PAD, zgodnie z którym dostawca może wypowiedzieć umowę, na podstawie której prowadzony jest podstawowy rachunek płatniczy, jeżeli konsument otworzył drugi rachunek płatniczy pozwalający mu na korzystanie z usług wymienionych w art. 17 ust. 1 PAD w państwie członkowskim, w którym posiada już podstawowy rachunek płatniczy.

Przyznanie dostawcom uprawnienia do odmowy zawarcia lub wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego we wskazanych powyżej przypadkach nie może być jednak traktowane na równi z dopuszczalnością odgórnego zawężenia przez państwa członkowskie podmiotowego zakresu dostępu do podstawowego rachunku płatniczego – a taki właśnie skutek ma rozwiązanie przyjęte przez polskiego prawodawcę na gruncie art. 59ia ust. 2 UsłPłU.

Językowa wykładnia omawianego przepisu prowadzi do wniosku, że konsument, który posiada już inny rachunek płatniczy w walucie polskiej o funkcjonalnościach podstawowego rachunku płatniczego, w zasadzie w ogóle nie korzysta z dostępu do takiego rachunku i, co za tym idzie, nie może ubiegać się o jego otwarcie.

Nie chodzi tutaj zatem o sytuację, w której konsument co prawda korzysta z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i może ubiegać się o otwarcie takiego rachunku (innymi słowy mieści się w kręgu podmiotów, dla których rachunek ten jest przeznaczony), ale powinien się liczyć z tym, że dostawca będzie mógł skorzystać z przysługującego mu uprawnienia i odmówi zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, z tego względu, że konsument korzysta już z podobnego rachunku (zob. art. 16 ust. 5 PAD).

De lege lata łączne zestawienie ze sobą przepisu art. 59ia ust. 2 UsłPłU (zakres podmiotowy dostępu do podstawowego rachunku płatniczego) z przepisem art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU (fakultatywna przesłanka odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego) prowadzi wręcz do absurdalnych wniosków.

Zgodnie z art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU, dostawca może odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w przypadku, gdy konsument jest już stroną umowy

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

o prowadzenie rachunku płatniczego⁶⁴⁹ o funkcjonalnościach podstawowego rachunku płatniczego⁶⁵⁰. Przepis ten nie precyzuje w jakiej walucie taki rachunek powinien być prowadzony, aby odmowa zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego była uzasadniona⁶⁵¹.

Na tym tle powstaje pytanie, kiedy uprawnienie do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego z tego tytułu, że konsument posiada już inny rachunek płatniczy w walucie polskiej (o funkcjonalnościach rachunku podstawowego), znajdzie w praktyce zastosowanie, skoro jednocześnie ustawodawca wprost przewidział, że taki konsument z założenia nie korzysta z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego – właśnie dlatego, że posiada już rachunek płatniczy w walucie polskiej (zob. art. 59ia ust. 2 UsłPłU)? W kontekście literalnego brzmienia ww. przepisów może budzić wątpliwości dlaczego ustawodawca przewidział, że w takim przypadku dostawca jedynie „może” a nie „musi” odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli jednocześnie pozbawił *de facto* takiego konsumenta dostępu do rachunku podstawowego.

De lege lata normy wynikające z przepisów art. 59ia ust. 2 UsłPłU i art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU są zatem ze sobą sprzeczne w zakresie, w jakim odnoszą się do sytuacji prawnej tych konsumentów, którzy korzystają już z innych rachunków płatniczych w walucie polskiej o funkcjonalnościach podstawowego rachunku płatniczego.

Należy przyjąć, że prawidłowa implementacja przepisów art. 16 ust. 1 i 2 dyrektywy PAD miałyby miejsce wówczas, gdyby w ramach art. 59ia ust. 2 UsłPłU ustawodawca wskazał jedynie tyle, że dostęp do podstawowego rachunku płatniczego przysługuje co do zasady wszystkim konsumentom (legalnie przebywającym na terytorium Unii Europejskiej – zob. uwagi poniżej).

Dopiero w sposób niejako wtórny w stosunku do tej regulacji, korzystając z przewidzianej w tym zakresie opcji narodowej (art. 16 ust. 5 PAD), ustawodawca mógłby przyzwolić dostawcom zobowiązanym do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego na korzystanie z uprawnienia do odmowy zawarcia umowy z konsumentem, który posiada już

⁶⁴⁹ Chodzi tutaj wyłącznie o umowę zawartą z dostawcą, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPłU, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej, w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

⁶⁵⁰ Tj. umożliwiające wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU.

⁶⁵¹ Zob. szerzej rozdział VI. §2 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

inny rachunek o funkcjonalnościach podstawowego rachunku płatniczego (bez względu na jego walutę)⁶⁵².

Kolejnym niejasnym elementem rozwiązania przyjętego przez polskiego ustawodawcę na gruncie art. 59ia ust. 2 UsłPłU jest całkowite pominięcie tej okoliczności, że w założeniu prawodawcy europejskiego dostęp do podstawowego rachunku płatniczego należy zapewnić przede wszystkim tym konsumentom, którzy legalnie przebywają na terytorium Unii Europejskiej. Taki zakres ochrony wynika wprost z art. 15 oraz art. 16 ust. 1 i 2 PAD. Podobne rozwiązania do tego przyjętego w dyrektywie PAD zostały wdrożone w porządkach krajowych niektórych państw członkowskich⁶⁵³.

Postulat ten znalazł jedynie pośrednie odzwierciedlenie w art. 59ig ust. 1 pkt 5 UsłPłU, zgodnie z którym dostawca może wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego jeżeli konsument nie przebywa już legalnie na terytorium państwa członkowskiego⁶⁵⁴.

Jak wynika z powyższych rozważań, poprzestanie na językowej wykładni przepisu art. 59ia ust. 2 UsłPłU może prowadzić do wniosku, że stroną umowy podstawowego rachunku płatniczego (w charakterze posiadacza rachunku) może być wyłącznie konsument, który nie posiada innego rachunku płatniczego w walucie polskiej o funkcjonalnościach rachunku podstawowego. Przyjęcie takiej interpretacji w świetle wyników wykładni celowościowej oraz prounijnej jest jednak jednocześnie zbyt wąskie (w kontekście ograniczenia co do posiadanego już rachunku) i zbyt szerokie (w kontekście braku wymogu co do legalności przebywania na terytorium UE).

Z tego też względu należałoby przyjąć, że posiadaczem podstawowego rachunku płatniczego w świetle przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego może być każdy konsument, który legalnie przebywa na terytorium państwa członkowskiego w rozumieniu art. 2 pkt 21 UsłPłU.

⁶⁵² Przykładem poprawnie dokonanej implementacji dyrektywy PAD w tym zakresie są rozwiązania przyjęte przez prawodawców niemieckiego oraz chorwackiego. Zob. odpowiednio §31 ZKG 2016 oraz artykuł 23(1) w zw. z art. 23(5) ZUNPR 2017 (dostęp do angielskiej wersji językowej).

⁶⁵³ Zob. np. regulacja 22 w zw. z 23 PAR 2015, §31 ZKG oraz art. 22 ust. 1 w ZUNPR 2017 (dostęp do angielskiej wersji językowej).

⁶⁵⁴ Należy zwrócić uwagę, że pojęcie „państwa członkowskiego” ma na gruncie UsłPłU szersze znaczenie niż w ramach dyrektywy PAD i nie ogranicza się wyłącznie do państw członkowskich UE (zob. art. 2 pkt 21 UsłPłU). Takie rozwiązanie jest jednak dopuszczalne w świetle motywu (36) PAD, zgodnie z którym państwa członkowskie powinny mieć możliwość rozszerzenia zakresu pojęcia konsumenta „legalnie przebywającego w Unii” na innych obywateli państw trzecich, którzy przebywają na ich terytorium.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Niezależnie jednak od przyjętej metody wykładni, umowa rachunku bankowego, która objęta jest reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego) zawsze będzie miała charakter dwustronnie kwalifikowany podmiotowo⁶⁵⁵.

Umowa zawarta pomiędzy bankiem⁶⁵⁶ (dostawcą) oraz podmiotem, który w świetle art. 59ia ust. 2 UsłPłU nie spełnia przesłanek kwalifikujących go do uzyskania dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (przy czym może być to zarówno konsument, jak i przedsiębiorca), nie będzie mogła być uznana za umowę podstawowego rachunku płatniczego w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych. Będzie to jedynie umowa, której treść odpowiada umowie podstawowego rachunku płatniczego. Nie ma bowiem normatywnych przeszkód ku temu, aby bank zawarł umowę rachunku bankowego w kształcie i na zasadach przewidzianych w przepisach o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego z podmiotem, któremu nie przysługuje dostęp do podstawowego rachunku płatniczego (np. z przedsiębiorcą – a więc podmiotem, który w sposób oczywisty nie spełnia przesłanek określonych w art. 59ia ust. 2 UsłPłU). Zawarcie takiej umowy jest dopuszczalne na gruncie obowiązującej zasady swobody umów (art. 353¹ KC). Taka umowa nie będzie jednak umową podstawowego rachunku płatniczego w rozumieniu UsłPłU w tym sensie, że posiadacz otwartego na jej podstawie rachunku, nie będzie korzystał z ochrony prawnej, która *ex lege* przysługuje wyłącznie podmiotom korzystającym z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

⁶⁵⁵ Podobnie dwustronnie kwalifikowany charakter ma umowa kredytu konsumenckiego. Zob. *T. Czech*, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 3 KredytKonsU, teza nr 9.

⁶⁵⁶ Albo innym dostawcą usług płatniczych, który uprawniony jest do prowadzenia rachunku bankowego będącego podstawowym rachunkiem płatniczym tj. oddziałem banku zagranicznego, instytucją kredytową lub jej oddziałem.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Rozdział VI. Zawarcie, zmiana i zakończenie umowy podstawowego rachunku płatniczego

§1. Przedkontraktowe obowiązki informacyjne

I. Reżim umowy rachunku bankowego

W wyznaczonym przez przepisy Tytułu XX KC oraz przepisy PB ogólnym reżimie umowy rachunku bankowego, nie przewidziano żadnych szczególnych obowiązków przedkontraktowych nałożonych na bank⁶⁵⁷.

Bank powinien jednak dochować pewnych obowiązków informacyjnych w przypadku, gdy umowa rachunku bankowego zawierana jest z konsumentem na odległość. Zastosowanie znajdą wówczas przepisy rozdziału 1 oraz 5 PrKonsU⁶⁵⁸.

II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

W przeciwieństwie do reżimu ogólnego, zawarcie umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU wiąże się z koniecznością dochowania przez dostawcę (bank) szeregu przedkontraktowych obowiązków informacyjnych⁶⁵⁹.

Kluczowe znaczenie w tym zakresie ma przepis art. 27 UsłPIU, który określa zamknięty katalog informacji, jakie dostawca usług płatniczych powinien dostarczyć użytkownikowi przed zawarciem umowy ramowej (w znaczeniu nadanym temu pojęciu w art. 2 pkt 31 UsłPIU). Informacje te dotyczą danych identyfikujących dostawcę usług płatniczych, zasad i sposobu korzystania z usług płatniczych przez użytkownika, pobieranych opłat i kursów oraz stóp procentowych stosowanych przez dostawcę, zasad komunikowania się pomiędzy dostawcą i użytkownikiem, środków ochronnych i środków naprawczych związanych z korzystaniem z usług płatniczych, dokonywania zmian i wypowiedzania umowy ramowej oraz procedur rozstrzygnięcia sporów.

⁶⁵⁷ Podobnie *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 55.

⁶⁵⁸ Zakres zastosowania PrKonsU, a w szczególności wyłączenia przewidziane w art. 4 ust. 2 PrKonsU odnoszące się do umów dotyczących usług finansowych, przesądzają o tym, że PrKonsU nie ma natomiast zastosowania do umów o usługi finansowe, które zawierane są poza lokalem przedsiębiorstwa. Inaczej kwestię tę normowała ustawa z 2.3.2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów i odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, Dz.U. z 2000 r., Nr 22, poz. 271. Zob. także *D. Lubasz, E. Rutkowska-Tomaszewska*, [w:] *D. Lubasz (red.), M. Namysłowska (red.)*, Ustawa o prawach konsumenta. Komentarz, LEX/el. 2015 r., kom. do art. 4, teza nr 12.

⁶⁵⁹ Por. także *A. Walaszek-Pyziół, W. Pyziół*, Obowiązki informacyjne banku..., [w:] *A. Walaszek-Pyziół (red.)*, Informacje gospodarcze. Studium prawne, s. 90 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Obowiązek dostarczenia informacji przedkontraktowych powinien, co do zasady, być realizowany wobec wszystkich kategorii użytkowników⁶⁶⁰. Ustawa o usługach płatniczych dopuszcza jednak możliwość wyłączenia przepisów działu II UsłPłU, określającego obowiązki informacyjne w zakresie świadczenia usług płatniczych⁶⁶¹. Wyłączenie obowiązków informacyjnych nie jest jednak możliwe gdy umowa ramowa zawierana jest z konsumentem (art. 16 UsłPłU)⁶⁶².

Co do zasady, informacje przedkontraktowe powinny być dostarczone użytkownikowi w odpowiednim czasie przed zawarciem umowy ramowej (art. 26 ust. 2 zd. pierwsze UsłPłU). Nie jest jasne co należy rozumieć pod określeniem „odpowiedni czas”. Za *W. Iwańskim* można przyjąć, że okres wyprzedzenia, z jakim należy przekazać użytkownikowi informacje przedkontraktowe, powinien umożliwić mu zapoznanie się z tymi informacjami bez presji czasowej⁶⁶³.

Ustawa o usługach płatniczych dopuszcza również by informacje, o których mowa w art. 27 UsłPłU, zostały dostarczone użytkownikowi po zawarciu umowy ramowej. Dotyczy to przypadku, gdy umowa ramowa została zawarta na wniosek użytkownika korzystającego ze środków porozumiewania się na odległość⁶⁶⁴, a dostarczenie ww. informacji nie było możliwe przed zawarciem umowy (art. 26 ust. 3 UsłPłU)⁶⁶⁵.

W przypadku, gdy umowa ramowa zawierana jest z konsumentem na odległość, dostawca obowiązany jest także przestrzegać pewnych dodatkowych wymogów informacyjnych

⁶⁶⁰ Tak m.in. *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 55.

⁶⁶¹ Z zastrzeżeniem niedopuszczalności wyłączenia art. 32a UsłPłU, co wprost wynika z art. 16 UsłPłU.

⁶⁶² Warto w tym miejscu nadmienić, że w trakcie prac legislacyjnych nad implementacją dyrektywy PSD2 do krajowego porządku prawnego, projektodawca zaproponował, aby omawiane wyłączenie (art. 16 UsłPłU) nie mogło być stosowane do użytkowników będących mikroprzedsiębiorcami w rozumieniu PrPrzedU (poprzednio SwobDziałGospU). Rozwiązanie to spotkało się jednak z powszechną krytyką ze strony środowiska bankowego (głównie ze względu na trudności techniczne w realizacji takiego obowiązku) i ostatecznie nie zostało wprowadzone. Podobna zmiana miała dotyczyć wyłączenia przewidzianego w art. 33 UsłPłU (projektowany ówczesnie art. 33 ust. 2 UsłPłU). Zob. projekt ustawy o zmianie ustawy o usługach płatniczych i niektórych innych ustaw w wersji z 15.11.2017 r., który został przedłożony do rozpoznania przez komisję prawniczą przy Rządowym Centrum Legislacji. Projekt dostępny pod adresem: <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12298151>.

⁶⁶³ Zob. *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 56. W podobnym kierunku *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 26 UsłPłU, która wskazuje, że sformułowanie „odpowiedni czas” oznacza, że użytkownik powinien mieć czas na zapoznanie się z informacjami.

⁶⁶⁴ W znaczeniu nadanym temu pojęciu w art. 2 pkt 28 UsłPłU.

⁶⁶⁵ Należy przyjąć, że chodzi tutaj o sytuację, w której umowa zawierana jest przy użyciu takiego środka porozumiewania się na odległość, którego właściwości techniczne obiektywnie nie pozwalają na przekazanie informacji wymaganych na gruncie UsłPłU przed zawarciem umowy (np. wiadomość SMS).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wynikających ustawy o prawach konsumenta (art. 39 PrKonsU)⁶⁶⁶. Zakres tych informacji został jednak znacznie ograniczony w stosunku do usług płatniczych (zob. art. 43 ust. 3 PrKonsU).

Informacje przedkontraktowe należy zgodnie z PrKonsU dostarczyć konsumentowi – co do zasady – przed zawarciem umowy tj. „najpóźniej w chwili wyrażenia przez konsumenta woli związania się umową” (art. 39 ust. 1 *in principio* PrKonsU)⁶⁶⁷. Jedynie w przypadku, gdy umowa jest na życzenie konsumenta zawierana z zastosowaniem środka porozumiewania się na odległość, który nie pozwala na przekazanie informacji przedkontraktowych przed zawarciem umowy, informacje te powinny zostać przekazane konsumentowi niezwłocznie po jej zawarciu (art. 39 ust. 3 *in fine* PrKonsU). W takim przypadku dostawca powinien kumulatywnie wypełnić obowiązki informacyjne wynikające z PrKonsU oraz UsłPIU⁶⁶⁸.

Jeżeli chodzi o formę przekazania informacji przedkontraktowych, to została ona określona w art. 26 ust. 1 oraz ust. 2 zd. drugie UsłPIU. Informacje te powinny zostać przekazane użytkownikowi w postaci papierowej lub na innym trwałym nośniku informacji⁶⁶⁹. Po implementacji PSD2 do polskiego porządku prawnego dostarczenie informacji przedkontraktowych za pomocą poczty elektronicznej nie wymaga już wcześniejszego wniosku użytkownika⁶⁷⁰. Za zgodą użytkownika dostawca może dostarczyć mu informacje

⁶⁶⁶ Umowa rachunku bankowego objęta regulacją UsłPIU stanowi przykład umowy o usługę finansową, o której mowa w art. 4 ust. 2 PrKonsU i tym samym przepisy rozdziału 5 PrKonsU znajdą do niej zastosowanie. Usługi płatnicze wprost zostały wymienione przez ustawodawcę jako przykład usług finansowych (art. 4 ust. 2 PrKonsU). Por. także *T. Czech*, Prawa konsumenta. Komentarz, kom do art. 39 PrKonsU, tezy 56 i 59.

⁶⁶⁷ Zob. szerzej *T. Czech*, Prawa konsumenta. Komentarz, kom do art. 39 PrKonsU, teza nr 19, który trafnie podkreśla, że informacje, o których mowa w art. 39 PrKonsU powinny być udzielone zanim konsument stanie się prawnie związany wobec przedsiębiorcy.

⁶⁶⁸ Chodzi tutaj o obowiązki wynikające z art. 39 ust. 1 w zw. z art. 39 ust. 3 w zw. z art. 43 ust. 3 PrKonsU oraz art. 26 ust. 3 w zw. z art. 27 UsłPIU. Podobnie m.in. *T. Czech*, Prawa konsumenta. Komentarz, kom do art. 39 PrKonsU, teza nr 26.

⁶⁶⁹ W tym miejscu należy tylko zasygnalizować, że zgodnie z dominującym poglądem pojęcie „trwałego nośnika” nie obejmuje co do zasady strony internetowej, chyba że spełnia ona wszystkie kryteria przewidziane w definicji trwałego nośnika informacji. Za takim wnioskiem przemawia m.in. pkt 20 preambuły dyrektywy 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 września 2002 r. dotyczącej sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość, Dz.Urz. UE L Nr 271/16 z dnia 9.10.2002 r. Por. też wyr. TSUE z 5.7.2012 r., C-49/11, LEX nr 1169799 oraz wyr. TSUE z 25.1.2017 r., C-375/15, LEX nr 2192556. Podobnie Prezes UOKiK w decyzji z 17.8.2016 r., DDK-18/2016, w której wskazano, że strona internetowa banku co do zasady nie spełnia wymogów określonych w art. 26 ust. 2 UsłPIU. W ocenie Prezesa UOKiK serwis transakcyjny oraz strona internetowa banku nie są „trwałym nośnikiem”, gdyż bank może modyfikować (usuwać, zmieniać, dodawać) znajdujące się w nich treści. Jednocześnie, nie ma gwarancji, że umieszczone tam informacje pozostaną w niezmienionej postaci w trakcie trwania umowy. Podobnie stanowisko Prezesa UOKiK zawierające istotny pogląd w sprawie z 11.1.2017 r., DDK-644-528/16/JS, w sprawie o sygn. akt III Ca 529/16.

⁶⁷⁰ Por. art. 26 ust. 1 UsłPIU w brzmieniu sprzed implementacji PSD2. Wcześniejsze brzmienie art. 26 ust. 1 UsłPIU nie odpowiadało intencji prawodawcy europejskiego, który już na gruncie PSD1 wymagał aby informacje

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

przedkontraktowe przez ich zamieszczenie na stronie internetowej dostawcy, o ile strona taka umożliwia dostęp do niej przez okres właściwy do celów dostarczania tych informacji i pozwala na odtworzenie przechowywanych informacji w niezmienionej postaci (art. 26 ust. 2 zd. 2 UsłPłU)⁶⁷¹.

Dostawca może również spełnić przedkontraktowy obowiązek informacyjny dostarczając użytkownikowi projekt umowy ramowej zawierający informacje, o których mowa w art. 27 UsłPłU (zob. art. 26 ust. 4 UsłPłU).

Dodatkowy przedkontraktowy obowiązek informacyjny, który ściśle wiąże się z procedurą zawierania umowy o prowadzenie rachunku płatniczego, został wprowadzony do ustawy o usługach płatniczych na skutek implementacji dyrektywy PAD. Chodzi tutaj o konieczność przekazania użytkownikowi tzw. dokumentu dotyczącego opłat (art. 20a i 20b UsłPłU). Omawiany obowiązek dostawca powinien realizować wyłącznie w stosunku do użytkowników posiadających status konsumenta. Dokument dotyczący opłat powinien obejmować informacje o opłatach pobieranych z tytułu usług świadczonych w związku z prowadzeniem rachunku płatniczego oraz powinien zawierać wykaz usług świadczonych przez dostawcę, które zostały zawarte w wykazie usług reprezentatywnych, o którym mowa w art. 14f ust. 1 UsłPłU, wraz ze związanymi z nimi stawkami opłat oraz z uwzględnieniem ewentualnych opłat pobieranych w przypadku niewywiązywania się przez konsumenta z zobowiązań wynikających z umowy o świadczenie tych usług oraz ewentualnej opłaty za wypowiedzenie umowy ramowej, o której mowa w art. 35 ust. 4 UsłPłU (art. 20a ust. 2 UsłPłU). W przypadku, gdy usługa świadczona przez dostawcę jest oferowana w ramach pakietu usług, dostawca obowiązany jest zamieścić w dokumencie dotyczącym opłat informację o opłacie za cały pakiet usług, o usługach zawartych w pakiecie i ich liczbie oraz o dodatkowych opłatach za każdą usługę, która wykracza poza liczbę usług objętych opłatą za cały pakiet usług (art. 20a ust. 3 UsłPłU).

przedkontraktowe były przekazywane użytkownikowi na papierze lub na innym trwałym nośniku informacji, przy czym zgodnie z preambułą do PSD1 za trwałe nośniki informacji należało uznać również pocztę elektroniczną.

⁶⁷¹ W doktrynie wyrażony został pogląd, że w takim przypadku nie jest wystarczające samo umieszczenie informacji na stronie internetowej. Konieczne będzie tutaj także wysłanie użytkownikowi na jego adres e-mail co najmniej linku do informacji zamieszczonych na stronie internetowej. Tak *M. Chrzan*, *Obowiązki informacyjne...*, MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 65-66. Samo zamieszczenie informacji na stronie internetowej byłoby w ocenie przywołanej Autorki jedynie ich udostępnieniem, a nie dostarczeniem użytkownikowi, czego należałoby oczekiwać na gruncie art. 26 ust. 2 zd. pierwsze UsłPłU. Pogląd ten zasługuje na aprobatę.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Szczegółowe wymagania odnośnie formatu i treści dokumentu dotyczącego opłat zostały określone w art. 20b UsłPłU oraz w rozporządzeniu wykonawczym Komisji nr 2018/34⁶⁷². Pogłębione omówienie problematyki związanej z przekazywaniem konsumentom dokumentu dotyczącego opłat wykracza jednak poza ramy niniejszego opracowania.

III. Przedkontraktowe obowiązki informacyjne w reżimie umowy podstawowego rachunku płatniczego

Zgodnie z art. 59if UsłPłU, umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową, do której mają zastosowanie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU, a więc przepisy określające obowiązki informacyjne dostawców usług płatniczych, jakie wiążą się z zawarciem umowy ramowej o usługi płatnicze.

We wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania przedstawiono trzy warianty interpretacyjne przywołanego przepisu i przychylnono się do jednego z nich⁶⁷³. W celach porządkowych należy w tym miejscu przypomnieć obrany wariant interpretacyjny.

Przepis art. 59if UsłPłU należy rozumieć w ten sposób, że umowa podstawowego rachunku płatniczego jest umową ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU, z pełnymi tego konsekwencjami. Nie należy na gruncie wspomnianego przepisu wywodzić, że do umowy podstawowego rachunku płatniczego znajdują zastosowane wyłącznie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU. Konstrukcja odesłania zawartego w art. 59if UsłPłU obarczona jest wadą konstrukcyjną. Należy natomiast przyjąć, że w zakresie nieuregulowanym w przepisach o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, zastosowanie znajdują wszystkie przepisy ustawy o usługach płatniczych, które odnoszą się do umowy ramowej, chyba, że:

- 1) pole regulacji zostało już zajęte przez szczegółowe przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, lub
- 2) ich zastosowanie byłoby sprzeczne z przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego lub z celem (naturą) konstrukcji dostępu do tego rachunku.

W świetle powyższego należy przyjąć, że do umowy podstawowego rachunku płatniczego należy stosować zarówno wszystkie przedkontraktowe obowiązki informacyjne, które

⁶⁷² Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2018/34 z dnia 28 września 2017 r. ustanawiające wykonawcze standardy techniczne w odniesieniu do ujednoliczonego formatu dokumentu dotyczącego opłat i jego wspólnego symbolu zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/92/UE, Dz.Urz. UE L 6/37 z dnia 11.1.2018 r.

⁶⁷³ Zob. szerzej rozdział III. §5 pkt II. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wynikają z przepisów działu II rozdziału 3 UsłPłU (w szczególności obowiązki wynikające z art. 27 UsłPłU), jak również wszystkie te obowiązki informacyjne, które mają co prawda zastosowanie do umowy ramowej, lecz znalazły się poza wskazanym rozdziałem. Przed zawarciem umowy podstawowego rachunku płatniczego konsument powinien otrzymać zatem tzw. dokument dotyczący opłat (art. 20a i art. 20b UsłPłU) - mimo że obowiązek przekazania takiego dokumentu nie wynika z przepisów działu II rozdział 3 UsłPłU.

Na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego ustawodawca nałożył na dostawców usług płatniczych dwa dodatkowe obowiązki o charakterze informacyjnym (lub *quasi*-informacyjnym w przypadku drugiego z nich) tj.:

- 1) obowiązek udostępnienia informacji o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy, warunkach korzystania z takich rachunków oraz opłatach z tym związanych (art. 59ia ust. 6 UsłPłU)⁶⁷⁴, oraz
- 2) obowiązek udostępnienia wniosku (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 1 UsłPłU).

Wydaje się, że oba z wyżej wymienionych obowiązków można zaliczyć do elementów tzw. „asysty przedkontraktowej”⁶⁷⁵. Realizacja tych obowiązków sprzyja chociaż częściowemu zmniejszeniu asymetrii informacji pomiędzy dostawcą usług płatniczych, a konsumentem zainteresowanym zawarciem umowy podstawowego rachunku płatniczego. Uzyskanie informacji o rachunkach podstawowych dostępnych w ofercie dostawcy pozwoli konsumentowi na porównanie ofert różnych dostawców, tak by decyzja co do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego była jak najbardziej świadoma i przeanalizowana. Z kolei realizacja obowiązku, o którym mowa w art. 59ic ust. 1 UsłPłU ułatwi konsumentowi przejście przez procedurę zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Obowiązek udostępniania przez dostawcę informacji o podstawowych rachunkach płatniczych znajdujących się w jego ofercie (art. 59ia ust. 6 UsłPłU) aktualizuje się wyłącznie

⁶⁷⁴ Wprowadzenie obowiązku udostępniania przez dostawcę informacji o podstawowych rachunkach płatniczych znajdujących się w jego ofercie stanowi skutek implementacji do krajowego porządku prawnego art. 20 ust. 2 PAD. Zob. tabela zbieżności do projektu ustawy PAD s., 11.7.2017 r., s. 43.

⁶⁷⁵ Posługiwanie się takim pojęciem na gruncie KredytKonsU zaproponował T. Czech, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 7 KredytKonsU, teza nr 4. Wśród elementów składających się na tzw. „asystę przedkontraktową” na gruncie KredytKonsU należy wskazać na obowiązki wynikające m.in. z art. 7, 8, 11 oraz 12 KredytKonsU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

w przypadku, gdy konsument złoży wniosek (żądanie) o udostępnienie mu takich informacji. W związku z brakiem doprecyzowania przez ustawodawcę wymagań co do formy, w jakiej należy złożyć wniosek o ich udostępnienie, należy przyjąć, że wniosek ten może być złożony przez konsumenta w dowolnej formie (w tym ustnie).

Ustawa o usługach płatniczych nie precyzuje także jakie konkretnie informacje należy przekazać konsumentowi w celu wykonania omawianego obowiązku⁶⁷⁶. Kierując się jednak ogólnymi wytycznymi narzuconymi przez prawodawców europejskiego⁶⁷⁷ oraz krajowego⁶⁷⁸, można stwierdzić, że udostępniana przez dostawców ogólna informacja o podstawowych rachunkach płatniczych powinna zawierać co najmniej informacje o:

- 1) możliwości otwarcia podstawowego rachunku płatniczego u danego dostawcy usług płatniczych⁶⁷⁹,
- 2) kręgu podmiotów, dla których podstawowy rachunek płatniczy jest przeznaczony⁶⁸⁰,
- 3) dopuszczalności skorzystania z usługi podstawowego rachunku płatniczego niezależnie od zawarcia przez konsumenta innej umowy o świadczenie usług dodatkowych albo od zadeklarowania określonej kwoty wpływu środków pieniężnych na podstawowy rachunek płatniczy⁶⁸¹,

⁶⁷⁶ Takiego doprecyzowania zabrakło także w dyrektywie PAD.

⁶⁷⁷ Wydaje się, że przepis art. 20 ust. 2 PAD można wyklądać systemowo w związku z art. 20 ust. 1 PAD. Celem wprowadzenia tego obowiązku informacyjnego jest zatem w pewnej mierze zwiększanie świadomości opinii publicznej w zakresie dostępności podstawowych rachunków płatniczych, ich ogólnych warunków cenowych, procedur, które należy wykorzystać w celu skorzystania z prawa do dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz metod uzyskania dostępu do alternatywnych procedur rozwiązywania sporów. Dostawcy usług płatniczych powinni ponadto przekazywać konsumentom informacje oraz udzielać stosownej pomocy w zakresie konkretnych cech oferowanych podstawowych rachunków płatniczych, wiążących się z nimi opłat oraz warunków korzystania z takich rachunków. Państwa członkowskie powinny przy tym zapewnić, aby takie informacje w jasny sposób wskazywały, że uzyskanie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie wymaga wykupienia dodatkowych usług (art. 20 ust. 2 PAD).

⁶⁷⁸ Chodzi tutaj o ogólny zakres informacji wyznaczony dyspozycją przepisu art. 59ia ust. 6 UstPłU.

⁶⁷⁹ Nie wszyscy bowiem dostawcy usług płatniczych są zobowiązani do prowadzenia podstawowych rachunków płatniczych (zob. art. 59ia ust. 1 UstPłU).

⁶⁸⁰ Chodzi tutaj o krąg podmiotów wyznaczony dyspozycją przepisu art. 59ia ust. 2 UstPłU.

⁶⁸¹ Choć konieczność przekazania takiej informacji nie wynika wprost z art. 59ia ust. 6 UstPłU, to niewątpliwie wymaga tego prounijna wykładnia przywołanego przepisu (zob. art. 20 ust. 2 *in fine* PAD). Na gruncie krajowym ustawodawca oczekuje, aby dostawcy informowali konsumentów o „warunkach korzystania” z podstawowego rachunku płatniczego. Informacja o tym, że możliwość otwarcia takiego rachunku przysługuje niezależnie od zawarcia z dostawcą jakiegokolwiek innej umowy o świadczenie usług dodatkowych niewątpliwie mieści się w ogólnym pojęciu „warunków korzystania” z rachunku podstawowego. Należy w tym miejscu tylko zaznaczyć, że zakaz uzależniania otwarcia rachunku podstawowego od zawarcia dodatkowej umowy nie dotyczy obowiązków wynikających ze stosunku członkostwa łączących konsumenta z dostawcą.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 4) zasadach wnioskowania o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, w tym akceptowanych przez danego dostawcę formach złożenia wniosku⁶⁸²,
- 5) wymaganych przez dostawcę informacjach i dokumentach, które konsument powinien przedstawić w celu otwarcia podstawowego rachunku płatniczego⁶⁸³,
- 6) katalogu przesłanek uprawniających lub zobowiązujących dostawcę do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego⁶⁸⁴,
- 7) zasadach (trybie oraz formie) zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego,
- 8) zakresie usług (funkcjonalności) oferowanych przez dostawcę w ramach podstawowego rachunku płatniczego oraz o walucie tego rachunku⁶⁸⁵,
- 9) wszelkich opłatach związanych z prowadzeniem przez dostawcę podstawowego rachunku płatniczego,
- 10) przypadkach uprawniających dostawcę do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, oraz
- 11) procedurze składania odwołania od odmownej decyzji dostawcy co do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz o przysługującym konsumentowi prawie do skontaktowania się z odpowiednim organem i wyznaczonym organem alternatywnego rozwiązywania sporów⁶⁸⁶.

Ustawodawca nie doprecyzował w jakim języku dostawca usług płatniczych powinien udostępnić konsumentowi informacje, o których mowa w art. 59ia ust. 6 UsłPłU. Wydaje się, że należy w tym zakresie zastosować w drodze *analogii legis* przepis art. 26 ust. 1 UsłPłU. Informacje dotyczące podstawowego rachunku płatniczego powinny zostać zatem udostępnione konsumentowi w języku polskim chyba, że dostawca i konsument uzgodnią inny język.

⁶⁸² Zob. w szczególności przepisy art. 59ic ust. 1 oraz ust. 3 UsłPłU, które przyznają dostawcom usług płatniczych uprawnienie do wyboru, czy będą oni akceptować wnioski o zawarcie umowy rachunku podstawowego złożone ustnie oraz przy użyciu środków komunikacji elektronicznej.

⁶⁸³ Należy przyjąć, że obowiązek informacyjny w tym zakresie sprzyja walce z tzw. problemem „wykluczenia bankowego”. Procedura otwarcia rachunku podstawowego powinna bowiem być dla konsumenta zainteresowanego otwarciem takiego rachunku przejrzysta i nie powinna zniechęcać go do wnioskowania o otwarcie takiego rachunku. Konieczność przedstawienia takich informacji konsumentowi wynika również pośrednio z motywu (48) PAD.

⁶⁸⁴ Zob. art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPłU.

⁶⁸⁵ Problematyka waluty podstawowego rachunku płatniczego została szerzej omówiona w rozdziale III. §4 pkt II. niniejszego opracowania.

⁶⁸⁶ Do takiego wniosku prowadzi pronunijna interpretacja przepisu art. 59ia ust. 6 UsłPłU. W tym zakresie zob. oczekiwania prawodawcy europejskiego na gruncie art. 20 ust. 1 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Informacje, o których mowa w art. 59ia ust. 6 UsłPIU należy przekazać konsumentowi nieodpłatnie, co wynika wprost z omawianego przepisu.

Na życzenie konsumenta zainteresowanego otwarciem podstawowego rachunku płatniczego, dostawca powinien informować go również o wszelkich innych szczegółach związanych z otwarciem i prowadzeniem takiego rachunku. Choć taki obowiązek nie wynika wprost z literalnego brzmienia art. 59ia ust. 6 UsłPIU, to można wyinterpretować go w drodze wykładni pronunijnej⁶⁸⁷.

W ramach tzw. asysty przedkontraktowej związanej z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego, dostawca usług płatniczych zobowiązany jest również udostępniać wnioski o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego w postaci papierowej w swoich placówkach, a wzór takiego wniosku na stronie internetowej.

Nie jest jasne dlaczego ustawodawca dokonał rozróżnienia wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego od wzoru takiego wniosku⁶⁸⁸. Wydaje się, że rozróżnienie obu kategorii nie ma w praktyce większego znaczenia.

Należy przyjąć, że wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego powinien być wyodrębniony przez dostawcę od pozostałych wniosków o otwarciu innych rachunków bankowych (płatniczych), które w praktyce stosowane są przez konkretnego dostawcę⁶⁸⁹.

Ustawodawca nie przesądził także jakie elementy powinien obejmować wniosek o zawarcie podstawowego rachunku płatniczego. W oparciu o całokształt przepisów działu III rozdziału 7 UsłPIU można przyjąć, że taki wniosek powinien obejmować co najmniej:

⁶⁸⁷ Na podstawie art. 20 ust. 2 PAD można wyraźnie rozróżnić bowiem dwa powiązane ze sobą obowiązki informacyjne nałożone na dostawców usług płatniczych. Pierwszym z nich jest obowiązek udostępniania konsumentom informacji o oferowanych podstawowych rachunkach płatniczych – co znajduje bezpośrednie przełożenie w art. 59ia ust. 6 UsłPIU. Drugim jest natomiast obowiązek udzielania pomocy w zakresie konkretnych cech oferowanych podstawowych rachunków płatniczych, wiążących się z nimi opłat oraz warunków korzystania z takich rachunków. Zob. także motyw (48) PAD.

⁶⁸⁸ Wyjaśnień w tym zakresie nie przedstawiono również w uzasadnieniu do ustawy PAD, zob. Uzasadnienie..., VIII kadencja, druk sejm. nr 785.

⁶⁸⁹ Podobne stanowisko zajął ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 34.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 1) dane identyfikacyjne wnioskodawcy, w tym imię, nazwisko, datę urodzenia lub numer PESEL, numer, oznaczenie oraz datę ważności dokumentu tożsamości⁶⁹⁰,
- 2) adres zamieszkania lub adres do korespondencji na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁹¹, oraz
- 3) oświadczenie wnioskodawcy (konsumenta), że chce zawrzeć umowę rachunku podstawowego w celu bezpośrednio niezwiązanym z wykonywaną przez niego działalnością gospodarczą lub zawodową⁶⁹².

Wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego może także obejmować oświadczenie wnioskodawcy (konsumenta) o tym, czy jest już stroną umowy o prowadzenie rachunku płatniczego o funkcjonalnościach rachunku podstawowego, zawartej z dostawcą w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁶⁹³.

Oczywiście wedle uznania konkretnego dostawcy usług płatniczych, wniosek o zawarcie umowy rachunku podstawowego może zawierać także inne informacje, które dostawca uzna za potrzebne. Przykładowo może tutaj chodzić o pozyskanie danych, które wykorzystywane są przez niego na potrzeby stosowania środków bezpieczeństwa, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy⁶⁹⁴.

W ramach wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego należy także zapewnić konsumentowi możliwość wyboru skorzystania z usługi wypłaty gotówki z rachunku płatniczego przy użyciu terminala płatniczego⁶⁹⁵ (jeżeli dostawca oferuje takie

⁶⁹⁰ Dostawca może bowiem odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w przypadku, gdy dane identyfikacyjne konsumenta są zgodne z danymi osób znajdującymi się na międzynarodowych listach sankcyjnych lub liście ostrzeżeń publicznych KNF oraz gdy konsument nie posiada ważnego dokumentu potwierdzającego jego tożsamość. Zob. art. 59ic ust. 7 pkt 2 i 3 UsłPłU.

⁶⁹¹ W przypadku, gdy wnioskodawca nie wskaże adresu zamieszkania lub innego adresu korespondencyjnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, dostawca usług płatniczych może odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Zob. art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPłU. Wprowadzenie tej przesłanki przez polskiego ustawodawcę wydaje się jednak naruszać zasadę harmonizacji minimalnej oraz godzić w cel dyrektywy PAD.

⁶⁹² Wydaje się to uzasadnione z uwagi na fakt, że podstawowy rachunek płatniczy przeznaczony jest wyłącznie dla konsumentów.

Za takim wnioskiem przemawia w szczególności motyw (42) PAD, zgodnie z którym aby sprawdzić, czy dany konsument ma już rachunek płatniczy, dostawcy powinny móc polegać na oświadczeniach konsumenta.

⁶⁹³ Dostawca może bowiem odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego jeżeli zachodzi okoliczność, o której mowa w art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU.

⁶⁹⁴ Np. informacje o państwie urodzenia klienta, beneficjencie rzeczywistym lub o charakterze stosunków gospodarczych, a także produktów i transakcji, z których zamierza korzystać konsument w ramach podstawowego rachunku płatniczego.

⁶⁹⁵ Wydaje się, że należy przez to rozumieć usługę *cash back*, o której mowa w art. 6 pkt 5 UsłPłU (choć określeniem tym ustawodawca nie posłużył się wprost na gruncie art. 59ia ust. 3 pkt 2 UsłPłU). Nie do końca przekonuje stanowisko ZBP, który wskazał, że na gruncie art. 59ia ust. 3 pkt 2 UsłPłU nie chodzi o usługę *cash back* w rozumieniu UsłPłU,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

usługi w ramach prowadzenia innych rachunków płatniczych dla konsumentów)⁶⁹⁶ oraz umożliwić rezygnację z niektórych usług, z których nie chce on korzystać w ramach podstawowego rachunku płatniczego (np. rezygnacja z karty płatniczej wydawanej do rachunku)⁶⁹⁷, o ile dostawca przewiduje taką możliwość.

Ilość i szczegółowość informacji pozyskiwanych przez dostawcę w ramach wniosku o zawarcie umowy rachunku podstawowego nie powinna wiązać się z nadmiernymi trudnościami lub obciążeniami dla konsumenta. Przesadna długość i sformalizowanie wniosku mogłoby bowiem zniechęcać konsumentów do otwierania podstawowych rachunków płatniczych⁶⁹⁸.

Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego nakładają na dostawców usług płatniczych także dodatkowe obowiązki informacyjne związane z odmową zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 59ic ust. 3 i 8 UsłPłU). Obowiązki te nie mają jednak charakteru *stricte* przedkontraktowego, lecz związane są z procedurą zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego. Z tego też względu zostały szerzej omówione w dalszej części niniejszego rozdziału.

§2. Zawarcie i forma umowy

I. Reżim umowy rachunku bankowego

Kodeksowa regulacja umowy rachunku bankowego nie przewiduje żadnych szczególnych wymogów co do formy i sposobu jej zawarcia⁶⁹⁹.

Pewne ograniczenia w tym zakresie wynikają jednak z przepisów PB. Zgodnie z art. 52 ust. 1 PB, umowa rachunku bankowego zawierana jest na piśmie. W braku zastrzeżenia

a raczej o niezdefiniowaną normatywnie usługę manualnej wypłaty gotówki, świadczonej m.in. przez urzędy pocztowe (usługa „bankomat w okienku”) czy banki (np. niektóre agencje bankowe) i polegającą na wypłacie gotówki z karty właśnie z użyciem terminala płatniczego. Zob. Wyjaśnienia Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 23.

⁶⁹⁶ Taki wniosek płynie z treści przepisu art. 59ia ust. 3 pkt 2 w zw. z art. 59ia ust. 5 UsłPłU. Zob. także uwagi przedstawione w rozdziale VII. §4 niniejszego opracowania.

⁶⁹⁷ Podobnie ZBP, Wyjaśnienia Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 35.

⁶⁹⁸ Zob. art. 16 ust. 2 *in fine* PAD.

⁶⁹⁹ Por. m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 491-492; *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 711-712; *A. Janiak*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 895.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

szczególnych skutków niedochowania formy należy przyjąć, że zwykła forma pisemna zastrzeżona jest w tym przypadku pod rygorem *ad probationem* (art. 74 KC)⁷⁰⁰.

Zgodnie z art. 7 PB, umowa rachunku bankowego może być również zawarta w postaci elektronicznej⁷⁰¹. Umowa rachunku bankowego zawarta w takiej postaci spełnia wymagania formy pisemnej (art. 7 ust. 3 PB)⁷⁰².

Przepis art. 52 ust. 2 PB określa ponadto podstawowe i zarazem typowe elementy treści umowy rachunku bankowego⁷⁰³. Katalog tych elementów nie jest wyczerpujący.

II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

Powstanie stosunku zobowiązaniowego rachunku bankowego podlega istotnym modyfikacjom w przypadku poddania go reżimowi ustawy o usługach płatniczych. Zgodnie z art. 52 ust. 4 PB, w stosunku do umowy rachunku bankowego, który pełni funkcję rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPIU, przepisy PB określające formę oraz elementy umowy rachunku bankowego nie znajdują bowiem zastosowania. *De lege lata* przepis ten pociąga za sobą wiele wątpliwości interpretacyjnych.

Po pierwsze, nie jest jasne dlaczego art. 52 ust. 4 PB wyłącza stosowanie wskazanych tam przepisów do wszelkich umów rachunku bankowego stanowiącego rachunek płatniczy, bez względu na to, czy do zawiązanego stosunku zobowiązaniowego ustawa o usługach płatniczych będzie w ogóle miała zastosowanie. Należy bowiem zwrócić uwagę, że sam fakt posiadania przez rachunek bankowy cech rachunku płatniczego nie przesądza jeszcze o tym, że otwarcie i prowadzenie tego rachunku będzie podlegało obowiązkom wynikającym

⁷⁰⁰ Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 490-491; *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1116; *A. Nowacki*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 711-712; *A. Janiak*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 895.

⁷⁰¹ Przepis art. 7 ust. 1 PB jest zgodny z postanowieniami art. 60 KC, który stanowi, że z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli). Przez oświadczenie złożone w „postaci elektronicznej” należy rozumieć oświadczenie, które zostało zakodowane do takiej postaci, która umożliwia jego przechowywanie, przetwarzanie i przesyłanie na nośnikach elektronicznych. Por. *P. Machnikowski*, [w:] *E. Gniewek* (red.), *P. Machnikowski* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 143 oraz *P. Sobolewski*, [w:] *K. Osajda* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 559. Warto również zaznaczyć, że przez „postać” elektroniczną nie należy rozumieć „formy” elektronicznej, o której mowa w art. 78¹ KC.

⁷⁰² W doktrynie wyrażono pogląd, że przepis art. 7 PB w ogóle nie znajdzie zastosowania, jeżeli uprzednio strony nie umówią się co do sposobu sygnowania informacji przekazywanych sobie za pomocą nośników elektronicznych. Tak m.in. *Z. Ofiarski*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 165 oraz *W. Srokosz*, Zawarcie umowy..., PB 2001 r., Nr. 12, s. 55.

⁷⁰³ Tak m.in. *Z. Ofiarski*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 401. Por. także *A. Kawulski*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 277 oraz przywołaną tam literaturę. Autor ten wskazuje, że umowa rachunku bankowego zawarta bez określenia wszystkich wymaganych na gruncie art. 52 ust. 2 PB elementów będzie ważna. Podobnie *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 120; *D. Rogoń*, [w:] *F. Zoll* (red.), Prawo bankowe. Komentarz, s. 436 oraz *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 69.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

z ustawy o usługach płatniczych. Niezbędne jest tutaj ustalenie, czy świadczone usługi mieszczą się w zakresie przedmiotowym ustawy⁷⁰⁴.

Wydaje się zatem, że poprzestanie na językowej wykładni przepisu art. 52 ust. 4 PB może prowadzić do błędnych wniosków. Kierując się wynikami wykładni celowościowej i funkcjonalnej należałoby raczej przyjąć, że przepis ten należy interpretować w ten sposób, że wymogów określonych w art. 52 ust. 1 i 2 PB nie stosuje się, jeżeli rachunek bankowy otwarty na podstawie zawieranej umowy rachunku bankowego pełni funkcję rachunku płatniczego oraz jeżeli umowa rachunku bankowego będzie w sensie przedmiotowym objęta reżimem ustawy o usługach płatniczych⁷⁰⁵.

Po drugie, nie jest jasne dlaczego ustawodawca zdecydował się uchylić w stosunku do umowy rachunku bankowego pełniącego funkcję rachunku płatniczego wszelkie ustawowe wymogi, co do formy i treści takiej umowy.

Na tym tle powstaje pytanie o to, jakich formalności powinny dochować strony zawierające taką umowę.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że przepisy ustawy o usługach płatniczych niemalże w ogóle nie odnoszą się do treści umowy ramowej. Określony został jedynie katalog informacji przedkontraktowych, jakie dostawca powinien przekazać użytkownikowi. Informacje te niekoniecznie muszą jednak być inkorporowane do umowy i przez to nie mogą być utożsamiane z treścią umowy ramowej⁷⁰⁶. Od tej ogólnej zasady można wskazać jedynie dwa wyjątki. Pierwszy wyjątek stanowi tutaj, zmieniony na skutek implementacji PSD2, przepis art. 31 ust. 2 UsłPIU. Przepis ten przewiduje, że umowa ramowa zawiera (obligatoryjnie – przyp. aut.) postanowienie, zgodnie z którym płatnik może wymagać, aby informacje, o których mowa w art. 31 ust. 1 UsłPIU (tj. tzw. informacje potransakcyjne) były mu dostarczane lub udostępniane okresowo, co najmniej raz w miesiącu, bezpłatnie, w sposób określony w umowie (przy czym sposób dostarczania lub udostępniania użytkownikowi tych informacji powinien umożliwiać mu przechowywanie i odtwarzanie tych informacji

⁷⁰⁴ Ograniczenia przedmiotowe na gruncie UsłPIU mają charakter zarówno pozytywny, w tym sensie, że w ustawie określono do jakich usług płatniczych ma ona zastosowanie (art. 5 UsłPIU), jak i negatywny (zob. art. 6 UsłPIU, który określa zamknięty katalog wyłączeń przedmiotowych).

⁷⁰⁵ Tak trafnie *W. Iwański*, *Umowa rachunku bankowego objętego...*, s. 72.

⁷⁰⁶ Tak m.in. *M. Grabowski*, *Ustawa o usługach płatniczych...*, s. 106 oraz *W. Iwański*, *Umowa rachunku bankowego objętego...*, s. 73.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

w niezmienionej postaci)⁷⁰⁷. Należy jednak zaznaczyć, że przepis art. 31 może zostać wyłączony przez strony w przypadku użytkownika niebędącego konsumentem (art. 16 UsłPłU). Drugi wyjątek stanowi wprowadzony wskutek implementacji PSD2 przepis art. 15c ust. 3 UsłPłU, zgodnie z którym stosowne informacje o pozasądowym rozwiązywaniu sporów powinny obowiązkowo znajdować się w treści ogólnych warunków umowy pomiędzy dostawcą a użytkownikiem.

Przepisy ustawy o usługach płatniczych nie określają także żadnych wymogów co do formy umowy ramowej. Dopuszczalna będzie tutaj zatem dowolna forma⁷⁰⁸. Decydując się na określoną formę zawarcia umowy ramowej, strony powinny wziąć jednak pod uwagę przysługujące użytkownikowi prawo żądania w każdym czasie udostępnienia mu postanowień umowy w postaci papierowej lub na innym trwałym nośniku informacji (art. 28 ust. 1 UsłPłU). Zawarcie umowy w formie ustnej może zatem potencjalnie utrudniać lub niekiedy wręcz uniemożliwiać dostawcy prawidłową realizację nałożonego na niego obowiązku w tym zakresie. Dostawcy usług płatniczych powinni mieć również na względzie konieczność dochowania spoczywających na nich obowiązków dowodowych w zakresie wypełnienia obowiązków informacyjnych (art. 18 UsłPłU)⁷⁰⁹.

III. Forma umowy podstawowego rachunku płatniczego

Jeżeli chodzi o umowę rachunku bankowego objętą reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego), to ustawa o usługach płatniczych nie przewiduje żadnych szczególnych wymogów co do formy zawarcia takiej umowy. Oznacza to, że umowa podstawowego rachunku płatniczego może być zawarta w dowolnej formie⁷¹⁰.

⁷⁰⁷ Przed implementacją PSD2, zamieszczenie takiego postanowienia w umowie ramowej było fakultatywne. Zgodnie z brzmieniem przepisu art. 31 ust. 2 UsłPłU przed implementacją PSD2, strony natomiast mogły uzgodnić w umowie ramowej, że informacje, o których mowa w art. 31 ust. 1, dostawca płatnika będzie udostępniał okresowo co najmniej raz w miesiącu, w uzgodniony sposób.

⁷⁰⁸ Zob. *M. Pacak*, Usługi płatnicze. Komentarz, kom. do art. 26 UsłPłU, teza nr 4. Podobnie *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 106. Nie jest jednak do końca jasne co autor ten rozumie przez dopuszczenie w stosunku do umowy ramowej każdej formy dozwolonej przez ogólne przepisy KC. W świetle zasady swobody formy należy przyjąć, że KC nie wyznacza żadnych granic dla dopuszczalnych form oświadczeń woli, poza ogólną dyrektywą, że wola osoby dokonującej czynności prawnej powinna być ujawniona w sposób dostateczny Por. art. 60 KC.

⁷⁰⁹ Tak trafnie m.in. *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 106.

⁷¹⁰ Należy w tym miejscu przypomnieć, że umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową (w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU), dla której ustawodawca również nie przewidział żadnych wymogów co do formy jej zawarcia (por. uwagi powyżej).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Odmienne stanowisko zajęła *B. Bajor*, przyjmując, że umowa podstawowego rachunku płatniczego powinna być zawarta na piśmie dla celów dowodowych albo w postaci elektronicznej. Autorka wskazuje, że w odniesieniu do drugiego z ww. przypadków nie jest jasne czy składane oświadczenie woli w postaci elektronicznej musi być opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym (art. 78¹ KC), czy też mając na uwadze regulacje art. 7 PB, skutek w postaci zachowania formy równoważnej formie pisemnej nastąpi bez konieczności opatrzenia go bezpiecznym podpisem elektronicznym. Autorka przychyliła się jednak do poglądu, że do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w postaci elektronicznej, wymóg podpisania go bezpiecznym podpisem elektronicznym jest konieczny⁷¹¹.

Pogląd ten należy odrzucić. Przemawia za tym co najmniej kilka argumentów.

Po pierwsze, w sposób nie do końca zrozumiały i wydaje się sprzeczny wewnętrznie, przywołana Autorka wskazuje, z jednej strony, że ustawa o usługach płatniczych nie wprowadza wymogu zachowania formy pisemnej wobec umów rachunku bankowego pełniącego funkcję rachunku płatniczego, a z drugiej strony, że umowa podstawowego rachunku płatniczego powinna być zawarta na piśmie dla celów dowodowych. Autorka wskazuje przy tym, że za taką wykładnią przemawia art. 52 ust. 1 PB, który stanowi, że umowa rachunku bankowego jest zawierana na piśmie. W świetle wcześniejszych rozważań odnośnie znaczenia przepisu art. 52 ust. 4 PB argumentacja ta nie znajduje jednak uzasadnienia. Podstawowy rachunek płatniczy stanowi typ rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 2 pkt 25 UsłPIU⁷¹². Co za tym idzie, do umowy rachunku bankowego pełniącego funkcję podstawowego rachunku płatniczego zastosowanie znajdzie art. 52 ust. 4 PB, który wprost wyłącza w takim przypadku obowiązek zachowania formy pisemnej.

Po drugie, jak wskazuje sama Autorka, umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową w rozumieniu UsłPIU. Jak zostało to już wyjaśnione we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, ustawa o usługach płatniczych nie przewiduje żadnych wymogów co do formy, w jakiej należy zawrzeć taką umowę.

Po trzecie, przyjęcie poglądu zaprezentowanego przez *B. Bajor* stałoby w sprzeczności z celem i funkcją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, w tym

⁷¹¹ Zob. *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ic UsłPIU.

⁷¹² Zob. szerzej wnioski przedstawione w rozdziale III. §4 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

w szczególności postulatem powszechności dostępu do podstawowego rachunku płatniczego⁷¹³. Oczekiwanie aby umowa podstawowego rachunku płatniczego była zawierana w formie pisemnej albo w postaci elektronicznej opatrzonej kwalifikowanym podpisem elektronicznym godzi w cel całej konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz narusza postulat prawodawcy europejskiego, aby korzystanie z tego dostępu nie wiązało się z nadmiernymi trudnościami lub obciążeniami dla konsumenta⁷¹⁴. Zapewnienie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ma stanowić przede wszystkim instrument do walki z tzw. problemem „wykluczenia bankowego”, który z reguły dotyka konsumentów wrażliwych oraz konsumentów mobilnych⁷¹⁵, a więc osób o niskiej świadomości zasad funkcjonowania rynku finansowego, osób o słabej kondycji finansowej oraz osób, które z różnych przyczyn przemieszczają się pomiędzy państwami członkowskimi. Wprowadzenie jakichkolwiek wymogów co do formy umowy podstawowego rachunku płatniczego mogłoby stanowić istotne ograniczenie, które zniechęcałoby takie osoby do wnioskowania o zawarcie takiej umowy.

Po czwarte wreszcie, wymogu co do formy umowy podstawowego rachunku płatniczego nie przewidział także prawodawca unijny na gruncie dyrektywy PAD.

Pewne wątpliwości w tym zakresie może budzić jedynie niejasna konstrukcja przewidziana w art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPłU. Zgodnie z przywołanym przepisem, w przypadku, gdy wniosek o zawarcie umowy rachunku podstawowego został złożony przez konsumenta za pomocą środków komunikacji elektronicznej (jeżeli dostawca dopuszcza taką możliwość), dostawca ma obowiązek wyznaczyć konsumentowi termin, nie krótszy niż 10 dni roboczych, na podpisanie umowy w placówce dostawcy albo zawrzeć z konsumentem umowę za pomocą środków porozumiewania się na odległość.

Może zastanawiać, czy celem ustawodawcy nie było tutaj zastrzeżenie dla umowy rachunku podstawowego formy szczególnej (zwykłej formy pisemnej). Za przyjęciem takiej interpretacji mogłoby chociażby wskazywać użyte w ustawie sformułowanie „*podpisanie umowy*”.

Brak jest jednak wystarczających argumentów, które przemawiałyby za przyjęciem takiej interpretacji.

⁷¹³ Zob. w szczególności art. 16 ust. 1 i 2 PAD.

⁷¹⁴ Zob. art. 16 ust. 2 *in fine* PAD.

⁷¹⁵ Zob. szerzej rozdział I. §2 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

W pierwszej kolejności należy wskazać, że oczekiwanie od dostawcy, aby alternatywnie wyznaczył on konsumentowi termin na „*podpisanie umowy w placówce dostawcy*” albo zawarł umowę podstawowego rachunku płatniczego za pomocą środków porozumiewania się na odległość należy interpretować jako pożądaną mechanikę (techniczny sposób) zawarcia tej umowy, a nie jako wymóg zachowania określonej formy. Ustawodawca wprost bowiem wskazał, że chodzi tutaj nie tyle o konieczność dochowania formy pisemnej (w rozumieniu art. 78 § 1 KC)⁷¹⁶, co o podpisanie umowy „w placówce dostawcy” (podkr. aut.). Trudno byłoby przyjąć, że ustawodawca zastrzegł dla umowy rachunku podstawowego nieznaną dotąd „*formę pisemną w placówce dostawcy*”.

Co więcej, zastrzeżenie formy szczególnej w drodze alternatywy rozłącznej (albo w formie pisemnej albo za pomocą środków porozumiewania na odległość – przyp. aut.) byłoby rozwiązaniem nie tyle nietypowym, co wręcz niespotykanym w polskim porządku prawnym.

Trudno byłoby również przyjąć, że wymóg dochowania formy szczególnej przewidziany został wyłącznie w przypadku, gdy wniosek o zawarcie umowy rachunku podstawowego jest składany za pomocą środków komunikacji elektronicznej. Należy bowiem zwrócić uwagę, że przepis art. 59ic ust. 3 zd. drugie modyfikuje ogólną zasadę związaną z mechaniką zawierania umowy rachunku podstawowego, wynikającą ze zdania pierwszego omawianego przepisu. W przypadku, gdy wniosek o zawarcie umowy składany jest w inny sposób, niż za pomocą środków komunikacji elektronicznej, ustawodawca nie wymaga już, aby umowa była podpisana w placówce dostawcy albo aby została zawarta za pomocą środków komunikacji na odległość (por. art. 59ic ust. 1 zd. pierwsze UsłPłU).

Biorąc jednak pod uwagę uprawnienia użytkownika (konsumenta) wynikające z art. 28 ust. 1 UsłPłU (por. uwagi powyżej) oraz spoczywający na dostawcy usług płatniczych ciężar dowodowy w zakresie wypełnienia obowiązków informacyjnych (art. 18 UsłPłU), w praktyce pożądanym byłoby, aby umowa podstawowego rachunku była zawierana w zwykłej formie pisemnej lub przy użyciu trwałego nośnika informacji.

⁷¹⁶ Analiza rozmaitych przepisów wprowadzających wymóg zachowania zwykłej formy pisemnej pokazuje, że dla zastrzeżenia tej formy ustawodawca z reguły posługuje się takimi sformułowaniami jak „na piśmie” (por. np. art. 43⁸, art. 88 § 1, art. 99 § 2, art. 109² § 1 oraz art. 449 KC) lub „w formie pisemnej” (por. np. art. 761⁷, art. 764⁶ KC oraz art. 29 ust. 1 KredytKonsU).

IV. Szczególne zasady związane z zawarciem umowy podstawowego rachunku płatniczego

IV.1. Uwagi wprowadzające

Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU) wprowadzają kilka szczególnych zasad związanych z procesem zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego. Należą do nich:

- 1) uprawnienie dostawcy usług płatniczych do zweryfikowania poprzez centralną informację o rachunkach, o której mowa w art. 92bb PB, czy konsument posiada już rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego (art. 59ib UsłPłU),
- 2) szczególne zasady wnioskowania o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego i terminy z tym związane (art. 59ic ust. 1 oraz ust. 3-5 UsłPłU),
- 3) zakaz uzależniania otwarcia podstawowego rachunku płatniczego od zawarcia przez konsumenta innej umowy o świadczenie usług dodatkowych lub od zadeklarowania kwoty wpływu środków pieniężnych na rachunek (art. 59ic ust. 2 UsłPłU),
- 4) wprowadzenie zamkniętego katalogu przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę (art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPłU), oraz
- 5) wprowadzenie dodatkowych obowiązków informacyjnych związanych z odmową zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 3 i 8 UsłPłU).

Wprowadzenie powyższych szczególnych regulacji w przeważającej mierze stanowi ograniczenie swobody kontraktowania stron umowy rachunku bankowego objętej reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁷¹⁷. Taki stan rzeczy uzasadniony jest koniecznością realizacji wyższych celów ekonomicznych i społecznych, wśród których miejsce nadrzędne znajduje potrzeba ochrony interesów konsumentów wrażliwych dotkniętych tzw. problemem „wykluczenia bankowego”⁷¹⁸.

⁷¹⁷ Z tym zastrzeżeniem, że uprawnienia dostawców usług płatniczych do zweryfikowania poprzez centralną informację o rachunkach, o której mowa w art. 92bb PB, czy konsument posiada już rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego (art. 59ib UsłPłU) nie można jednak traktować jako ograniczenia swobody kontraktowania. Jest to raczej instrument ochrony interesów gospodarczych dostawców, którzy zostali *ex lege* zobowiązani do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego.

⁷¹⁸ Zob. szerzej uwagi przedstawione w rozdziałach I., II. oraz IV. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

IV.2. Weryfikacja konsumenta w centralnej informacji o rachunkach

Konstrukcja dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ma służyć przede wszystkim konsumentom, których dotyczy problemem tzw. wykluczenia bankowego. Chodzi tutaj o grupę tych konsumentów, którym z różnych przyczyn odmówiono dostępu do jednej z podstawowych usług bankowych, jaką jest rachunek bankowy służący do realizacji transakcji płatniczych. W myśl prawodawcy europejskiego, dostęp do podstawowego rachunku płatniczego powinien zatem, co do zasady, przysługiwać wszystkim konsumentom, którzy legalnie przebywają na terytorium państw członkowskich⁷¹⁹.

Polski ustawodawca skorzystał jednak z tzw. opcji narodowej i przyzwolił, aby dostawcy zobowiązani do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego w Polsce mogli odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, gdy konsument jest stroną umowy o prowadzenie rachunku płatniczego zawartej z dostawcą sektora bankowego⁷²⁰, w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, umożliwiające wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPIU⁷²¹.

Praktycznym przejawem tak skonstruowanego uprawnienia, jest przyznanie dostawcom usług płatniczych możliwości weryfikacji przy pomocy centralnej informacji o rachunkach (o której mowa w art. 92bb PB), czy konsument, który wnioskuje o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, posiada już inny rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego, określonych w art. 59ia ust. 3 UsłPIU. Mechanizm ten ma na celu ochronę interesów gospodarczych dostawców usług płatniczych⁷²².

⁷¹⁹ Por. szerzej uwagi w rozdziale V. §4 pkt II. niniejszego opracowania. Postulat powszechności dostępu do podstawowego rachunku płatniczego wynika m.in. motywu (3) oraz art. 16 ust. 1 i 2 PAD. W tym kierunku także *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 1 UsłPIU, która podkreśla, że podstawowy rachunek płatniczy ma z założenia stać się powszechnie dostępnym rachunkiem dla osób fizycznych – konsumentów.

⁷²⁰ Tj. z dostawcą, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPIU, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej.

⁷²¹ Wprowadzenie takiego rozwiązania należy uznać za dopuszczalne w świetle art. 16 ust. 5 PAD, zgodnie z którym państwa członkowskie mogą zezwolić instytucjom kredytowym oferującym podstawowe rachunki płatnicze na odrzucanie wniosku o otwarcie takiego rachunku, gdy konsument posiada już rachunek płatniczy w instytucji kredytowej zlokalizowanej na ich terytorium, który pozwala mu na korzystanie z usług wymienionych w art. 17 ust. 1 PAD, chyba że konsument oświadczy, że otrzymał powiadomienie o zamknięciu rachunku płatniczego.

⁷²² Korzystanie z tego uprawnienia w praktyce wygląda odmiennie dla podmiotów uczestniczących w systemie Ognivo oraz dla podmiotów, które w tym systemie nie uczestniczą. Ognivo to system zorganizowany przez Krajową Izbę Rozliczeniową S.A. (dalej: „KIR”), który umożliwia wymianę informacji w formie elektronicznej pomiędzy bankami oraz pomiędzy bankami a innymi podmiotami uprawnionymi do uzyskiwania informacji o klientach banków. Centralna informacja o rachunkach, o której mowa w art. 92bb PB, jest obecnie prowadzona przez KIR w ramach wyodrębnionej części systemu Ognivo. Uczestnikami systemu Ognivo są m.in. banki i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Przynależność do tego systemu zdecydowanie upraszcza proces pozyskiwania informacji o rachunkach posiadanych

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Za nietrafiony należy uznać pogląd, który ogranicza uprawnienie dostawców do weryfikacji konsumenta przy pomocy centralnej informacji o rachunkach wyłącznie do posiadanych przez niego rachunków płatniczych w walucie polskiej⁷²³. Taka zawężająca interpretacja przepisu art. 59ib UsłPłU jest uzasadniona tylko w przypadku przyjęcia językowej wykładni przepisu art. 59ia ust. 2 UsłPłU, przewidującego, że dostęp do podstawowego rachunku płatniczego przysługuje wyłącznie konsumentom, dla których żaden z obowiązanych dostawców, w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie prowadzi innego rachunku płatniczego w walucie polskiej umożliwiającego wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU. Należy jednak przyjąć, że treść tego przepisu należy odczytywać również w oparciu o wykładnię celowościową, funkcjonalną oraz prounijną⁷²⁴.

W świetle wykładni prounijnej, dostawcy usług płatniczych powinni być uprawnieni do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego z tego tytułu, że konsument posiada już inny rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego (art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU), bez względu na to w jakiej walucie prowadzony jest taki

przez klientów banku. Za pomocą tego systemu bank może zweryfikować, czy konsument wnoszący o zawarcie umowy rachunku podstawowego, posiada już inny rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego. W celu pozyskania danych z centralnej informacji, uczestnik systemu Ognivo składa w postaci elektronicznej zapytanie, które trafia do wszystkich pozostałych uczestników systemu. Dostawca, który otrzyma zapytanie w ramach systemu centralnej informacji o rachunkach, jest obowiązany udzielić informacji o prowadzonych przez niego rachunkach niezwłocznie i w żadnym wypadku nie później niż w terminie 3 dni roboczych od dnia otrzymania zapytania od centralnej informacji. Udzielenie informacji jest w tym przypadku nieodpłatne (art. 92bd ust. 1 i 2 PB). Nieco odmiennie kształtuje się jednak sytuacja tych dostawców, którzy nie są uczestnikami systemu Ognivo, a którym przysługuje uprawnienie do pozyskania informacji o rachunkach konsumenta poprzez centralną informację (art. 59ib UsłPłU). Takimi dostawcami są m.in. instytucje kredytowe w rozumieniu art. 4 ust. 2 pkt 3 UsłPłU, które prowadzą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność transgraniczną bez pośrednictwa oddziału. W celu skorzystania przysługującego im uprawnienia, dostawcy ci powinni złożyć żądanie o pozyskanie danych z centralnej informacji do banku, na co wprost wskazuje art. 92ba ust. 3 w zw. z art. 92bc ust. 1 PB. Analogiczne żądanie może zostać złożone również do spółdzielczej kasy oszczędnościowo- kredytowej (por. art. 13d oraz 13e ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo- kredytowych, Dz.U. z 2012 r., poz. 855, z późn. zm.). Bank (kasa) obowiązany jest pozyskać stosowną informację niezwłocznie po otrzymaniu żądania od dostawcy usług płatniczych. Z żądaniem do banku (kasy) o pozyskanie danych z centralnej informacji mogą wystąpić dostawcy usług płatniczych posiadający status banku krajowego, oddziału banku zagranicznego, instytucji kredytowej, oddziału instytucji kredytowej oraz spółdzielczej kasy oszczędnościowo- kredytowej (art. 92ba ust. 3 PB). Oznacza to, że w praktyce bank nie będzie mógł odmówić pozyskania informacji na żądanie złożone przez inny bank, który będąc uczestnikiem systemu centralnej informacji, mógłby pozyskać stosowne dane właśnie za pośrednictwem tego systemu. Bank, który pozyskuje dane z centralnej informacji o rachunkach, może żądać opłaty od dostawcy wnoszącego o przekazanie informacji, przy czym taka opłata nie może być wyższa niż koszt wygenerowania informacji (art. 92bc ust. 2 PB).

⁷²³ Takie stanowisko zajął ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 56-57. Por. także opracowany przez ZBP wzór wniosku o udzielenie dostawcy informacji o rachunkach płatniczych konsumenta umożliwiających wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU, prowadzonych w bankach i spółdzielczych kasach oszczędnościowo- kredytowych, stanowiący załącznik nr 1 do ww. wyjaśnień.

⁷²⁴ Por. szerzej uwagi w rozdziale V. §4 pkt II. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunek (por. szerzej uwagi poniżej). Z tego też względu nie należy ograniczać uprawnień dostawców, o którym mowa w art. 59ib UstPłU, do weryfikacji rachunków konsumenta prowadzonych wyłącznie w walucie polskiej.

Dostawcy usług płatniczych nie mogą jednak wykorzystywać centralnej informacji (art. 92bb PB) do pozyskiwania danych o tych rachunkach płatniczych, które konsument ubiegający się o podstawowy rachunek płatniczy posiada w ramach prowadzonej działalności gospodarczej⁷²⁵.

Należy w tym miejscu zasygnalizować, że dostawca usług płatniczych, który otrzyma zapytanie w ramach systemu centralnej informacji o rachunkach (art. 92bb PB), powinien ograniczyć zakres udzielanej odpowiedzi wyłącznie do informacji, które są niezbędne dla dokonania oceny, czy konsument wnioskujący o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego posiada już rachunek, o którym mowa w art. 59ic ust. 7 pkt 1 UstPłU. Taki dostawca powinien zatem wyselekcjonować spośród rachunków prowadzonych dla danego konsumenta wyłącznie te rachunki bankowe, które można zakwalifikować jako rachunki płatnicze w rozumieniu art. 2 pkt 25 UstPłU, które mają charakter konsumencki⁷²⁶ oraz które posiadają funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego, określone w art. 59ia ust. 3 UstPłU⁷²⁷.

Oczywiście nic nie stoi na przeszkodzie temu, aby na potrzeby ustalenia czy konsument posiada już inny rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego, dostawca opierał się na stosownym oświadczeniu konsumenta, składanym na etapie wnioskowania o zawarcie umowy rachunku podstawowego⁷²⁸.

⁷²⁵ Podobne stanowisko zajął ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 56-57.

⁷²⁶ Tzn. które nie mają związku z prowadzoną przez posiadacza rachunku działalnością gospodarczą.

⁷²⁷ Podobne stanowisko zajął ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 56-57.

⁷²⁸ Takie rozwiązanie przewidywały zresztą pierwsze projekty ustawy PAD, w tym projekt z 7.7.2016 r., dostępny pod adresem: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12275502>. Zgodnie z projektowanym wówczas art. 59ib UstPłU dostawca mógłby wymagać od konsumenta ubiegającego się o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego złożenia oświadczenia, że nie posiada on rachunku płatniczego umożliwiającego wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UstPłU, prowadzonego przez innego dostawcę w ramach jego działalności na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Na dopuszczalność takiego rozwiązania wprost wskazuje także dyrektywa PAD. Por. motyw (42) oraz art. 16 ust. 5 *in fine* PAD. Prawodawca europejski wskazał, że dostawcy, aby sprawdzić, czy dany konsument ma już rachunek płatniczy, powinni móc polegać na oświadczeniach konsumenta.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

IV.3. Wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego

Literalne brzmienie przepisów art. 59ic ust. 1 *in fine* oraz ust. 3 UsłPIU pozwala przyjąć, że zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego zawsze powinno być poprzedzone złożeniem przez konsumenta wniosku o zawarcie takiej umowy.

Regulacja ta stanowi normatywne odzwierciedlenie dominującej na rynku praktyki zawierania umów rachunku bankowego, która z reguły przebiega w ten sposób, że potencjalny posiadacz rachunku zwraca się do banku i wyraża ogólną chęć otwarcia rachunku, zaś bank składa mu ofertę zawarcia umowy⁷²⁹.

Brak uprzedniego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku podstawowego nie będzie powodował nieważności lub bezskuteczności zawartej umowy podstawowego rachunku płatniczego. W praktyce niemalże zawsze dojdzie jednak do złożenia wniosku, chociażby w formie ustnej (o ile dostawca dopuszcza taką możliwość – por. uwagi poniżej).

Wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego powinien co do zasady być złożony w formie pisemnej (zob. art. 59ic ust. 1 *in fine* UsłPIU). Należy przyjąć, że chodzi tutaj o wniosek pod którym konsument złożył własnoręczny podpis (art. 78 §1 KC). Wydaje się, że taki wniosek konsument może albo osobiście złożyć w placówce dostawcy albo w inny sposób dostarczyć go do dostawcy (np. za pomocą poczty tradycyjnej lub kuriera).

Od ogólnej reguły pisemności wniosku o zawarcie umowy rachunku podstawowego, ustawodawca wprost dopuścił dwa wyjątki, które uzależnione są od decyzji dostawcy usług płatniczych. Chodzi tutaj o możliwość złożenia przez konsumenta wniosku ustnie (art. 59ic ust. 1 *in fine* UsłPIU) lub za pomocą środków komunikacji elektronicznej (art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPIU).

Ustawa o usługach płatniczych nie precyzuje czy przez wniosek złożony ustnie należy rozumieć wyłącznie wniosek złożony przez konsumenta osobiście, czy również wniosek złożony telefonicznie⁷³⁰. Wydaje się, że przez ustny wniosek należy rozumieć w tym

⁷²⁹ Tak *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 492.

⁷³⁰ W orzecznictwie brakuje zgodności co do rozumienia pojęcia „ustnie”. Według niektórych poglądów komunikat złożony ustnie należy odróżnić od komunikatu złożonego telefonicznie. Por. np. uchwała całej izby SN z 30.9.1966 r., III PZP 28/66, LEX nr 12111; wyr. SN z 12.10.2007 r., I PK 117/07, LEX nr 465078; wyr. SA w Szczecinie z 27.1.2015 r., III APo 5/14, LEX nr 1808747. Można również wskazać na pogląd odmienny, który przyjmuje, że komunikat przekazany telefonicznie jest jednocześnie komunikatem przekazanym ustnie. Tak w szczególności wyr. SN z 22.1.1936 r., I K 1122/35, LEX nr 374507 oraz post. SN z 14.5.2004 r., IV KZ 17/04, LEX nr 186203. Por. także §3 ust. 2 pkt 2) rozporządzenia Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 24 lutego 2014 r. w sprawie

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

przypadku wniosek złożony osobiście przez konsumenta (np. w placówce dostawcy). Wniosek złożony telefonicznie będzie zaś wnioskiem złożonym za pomocą środków porozumiewania się na odległość.

Dla celów dowodowych, ustne złożenie przez konsumenta wniosku o zawarcie umowy rachunku podstawowego, powinno być odnotowane przez upoważniony do tego personel dostawcy (np. personel tzw. *front office* w placówce banku) w protokole lub notatce z czynności służbowej. Co więcej, personel dostawcy usług płatniczych powinien niezwłocznie po przyjęciu od konsumenta ustnego wniosku o zawarcie umowy rachunku podstawowego, poinformować go o tym, czy złożony wniosek jest kompletny (z uwagi na skutek normatywny związany ze złożeniem kompletnego wniosku - zob. art. 59ic ust. 3 UsłPłU).

Drugim wyjątkiem od zasady pisemności wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, który został wprost przewidziany przez ustawodawcę, jest możliwość przyjmowania przez dostawców wniosków złożonych przez konsumenta za pomocą środków komunikacji elektronicznej (art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPłU). Ustawa o usługach płatniczych nie przesądza o tym, co należy rozumieć przez „środki komunikacji elektronicznej”. W tym celu należy zatem sięgnąć posiłkowo do innych aktów normatywnych. Zgodnie z art. 2 pkt 5 ŚwiadUsłElektU, za środki komunikacji elektronicznej uznaje się rozwiązania techniczne, w tym urządzenia teleinformatyczne i współpracujące z nimi narzędzia programowe, umożliwiające indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi, a w szczególności pocztę elektroniczną. Uznanie danego rozwiązania technicznego za środek komunikacji elektronicznej wymaga zatem kumulatywnego spełnienia czterech przesłanek⁷³¹. Jako przykłady środków komunikacji elektronicznej można wskazać pocztę elektroniczną (e-

reklamacji usługi telekomunikacyjnej, Dz.U. z 2014 r. poz. 284, zgodnie z którym przez reklamację złożoną ustnie rozumie się zarówno reklamację złożoną telefonicznie jak i osobiście do protokołu.

⁷³¹ Tak m.in. W. Chomiczewski, D. Lubasz, [w:] D. Lubasz (red.), M. Namysłowska (red.), Komentarz do ustawy o świadczeniu..., kom. do art. 2, teza nr 26. W orzecznictwie wskazano, że np. faks nie jest środkiem komunikacji elektronicznej w rozumieniu przepisów o świadczeniu usług drogą elektroniczną. Tak m.in. wyr. WSA w Warszawie z 5.12.2006 r., III SA/Wa 1836/06, LEX nr 295045. Zgodnie z poglądami wyrażonymi w doktrynie komunikacja telefoniczna (za pomocą telefonii głosowej) również nie stanowi przykładu środka komunikacji elektronicznej. Tak m.in. W. Chomiczewski, D. Lubasz, [w:] D. Lubasz (red.), M. Namysłowska (red.), Komentarz do ustawy o świadczeniu..., kom. do art. 2, teza nr 22 oraz D. Kot, Dyrektywa Unii Europejskiej..., s. 48. Tym samym należałoby przyjąć, że do wniosków o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego złożonych za pomocą faksu lub ustnie przy użyciu telefonii głosowej nie znajdzie zastosowania przepis art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

mail), wiadomości SMS (*Short Message System*), komunikatory internetowe oraz system bankowości internetowej.

Należy przyjąć że, wskazane przez ustawodawcę przykłady form składania wniosków o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego nie stanowią katalogu zamkniętego. Po pierwsze, brak jest ku temu podstaw normatywnych na gruncie ustawy o usługach płatniczych. Po drugie, w dyrektywie PAD prawodawca europejski zupełnie pominął problematykę formy wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego⁷³². Po trzecie wreszcie, korzystanie z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie powinno wiązać się z nadmiernymi trudnościami lub obciążeniami dla konsumenta⁷³³.

IV.4. Obowiązek dochowania szczególnych terminów na zawarcie lub odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego

Szczególny skutek prawny wiąże się z chwilą złożenia przez konsumenta kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego. Od tego momentu biegnie bowiem termin na złożenie przez dostawcę oświadczenia woli o zawarciu umowy albo o odmowie jej zawarcia⁷³⁴.

Dostawca usług płatniczych powinien złożyć oświadczenie woli o zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego albo złożyć oświadczenie woli o odmowie jej zawarcia i poinformować o tym konsumenta „niezwłocznie” po otrzymaniu kompletnego wniosku, a zatem bez opóźnienia będącego następstwem okoliczności, za które dostawca ponosi odpowiedzialność. Wskazany w przepisie art. 59ic ust. 3 UsłPIU okres 10 dni roboczych od dnia otrzymania kompletnego wniosku stanowi termin maksymalny, który określa najpóźniejszy moment złożenia oświadczenia woli przez dostawcę (i poinformowania o tym konsumenta – w przypadku odmowy).

Ustawowy termin zostanie naruszony przez dostawcę, jeżeli:

⁷³² Także w niektórych państwach członkowskich aspekt formy złożenia wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego został pominięty przez prawodawców krajowych. Por. np. art. VII.58 belgijskiego Kodeksu prawa gospodarczego (franc. *Code de droit économique*, nl. *Wetboek van economisch recht*).

⁷³³ Zob. art. 16 ust. 2 *in fine* PAD.

⁷³⁴ Por. również uwagi przedstawione w rozdziale IV. §4 pkt V. niniejszego opracowania oraz w pkt IV.6. poniżej. W przypadku dostawcy będącego spółdzielczą kasą oszczędnościowo-kredytową termin ten jest liczony od dnia potwierdzenia, że wnioskodawca może uzyskać status członka tego dostawcy (art. 59ic ust. 4 UsłPIU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 1) bez uzasadnionego powodu dostawca nie uczyni tego „niezwłocznie” po otrzymaniu kompletnego wniosku od konsumenta (mimo trwania biegu maksymalnego terminu 10 dni roboczych)⁷³⁵, oraz
- 2) w każdym przypadku, gdy dostawca naruszy maksymalny termin 10 dni roboczych od dnia otrzymania kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego⁷³⁶.

Omawiany termin znajdzie zastosowanie bez względu na formę w jakiej wniosek został złożony⁷³⁷. Dotyczy to także wniosków złożonych ustnie (co wprost wynika z art. 59ic ust. 5 UsłPłU) oraz wniosków złożonych za pomocą środków komunikacji elektronicznej⁷³⁸.

Za kompletny wniosek o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 3 UsłPłU) należy rozumieć wniosek, który zawiera wszystkie wymagane przez dostawcę informacje, do którego załączono wszystkie wymagane dokumenty oraz który jest złożony w akceptowalnej przez dostawcę formie. Należy przyjąć, że konsument powinien być w stanie ocenić jakie informacje i dokumenty są potrzebne do złożenia wniosku na podstawie treści wniosków (wzoru wniosku) udostępnianych przez dostawcę w placówkach oraz na stronie internetowej (art. 59ic ust. 1 UsłPłU).

Uchybienie terminowi, o którym mowa w art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze UsłPłU, nie powoduje nieważności ani bezskuteczności umowy podstawowego rachunku płatniczego zawartej po tym terminie⁷³⁹ ale może pociągać za sobą ryzyko sankcji administracyjnych oraz odpowiedzialności odszkodowawczej⁷⁴⁰. Brak jest także podstaw normatywnych aby twierdzić, że beczynny (po stronie dostawcy) upływ terminu określonego w art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze UsłPłU oznacza automatyczną zgodę dostawcy na zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego.

⁷³⁵ Podobnie w odniesieniu do obowiązku wydania rzeczy na gruncie art. 543¹ KC zob. *Z. Banaszczyk*, [w:] *K. Pietrzykowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. T. II*, s. 276. Za nieprzekonujący należy jednak uznać pogląd wyrażony przez *T. Czecha*, iż tak skonstruowany termin należy interpretować w ten sposób, że ustawowe wyrażenie „niezwłocznie” oznacza okres nieprzekraczający ilości dni wprost wskazanej przez ustawodawcę. Tak *T. Czech*, *Prawa konsumenta. Komentarz*, kom do art. 34 PrKonsU, teza nr 26.

⁷³⁶ Tak w odniesieniu do obowiązku wydania rzeczy na gruncie art. 543¹ KC zob. *E. Habryn-Chojnacka*, [w:] *M. Gutowski* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, t. II*, s. 350.

⁷³⁷ Z tym zastrzeżeniem, że dostawcy usług płatniczych nie są zobowiązani do przyjmowania wniosków w innej formie niż pisemna, chyba że konkretny dostawca to dopuszcza – por. uwagi powyżej.

⁷³⁸ Zob. argumentacja przedstawiona w IV. §4 pkt V. niniejszego opracowania.

⁷³⁹ Na wyinterpretowanie tego rodzaju sankcji nie pozwalają ani przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU, ani przepisy ustawy o usługach płatniczych odnoszące się do umowy ramowej, ani przepisy Tytułu XX KC, ani też przepisy dyrektywy PAD.

⁷⁴⁰ Zob. szerzej uwagi w rozdziale IV. §4 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

IV.5. Zakaz uzależniania otwarcia rachunku podstawowego od zawarcia umowy o świadczenie usług dodatkowych lub od zadeklarowania kwoty wpływu

Zgodnie z art. 59ic ust. 2 UsłPIU⁷⁴¹, dostawca obowiązany do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego nie może uzależniać otwarcia takiego rachunku od zawarcia przez konsumenta innej umowy o świadczenie usług dodatkowych ani od zadeklarowania określonej kwoty wpływu środków pieniężnych na podstawowy rachunek płatniczy⁷⁴².

W świetle przywołanego przepisu dostawca nie może wymagać od konsumenta wnioskującego o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, aby zawarł on inną umowę o świadczenie jakiegokolwiek usługi dodatkowej względem usługi podstawowego rachunku płatniczego (np. umowy ubezpieczenia karty płatniczej wydanej do podstawowego rachunku płatniczego). Należy przyjąć, że zakaz ten odnosi się zarówno do umowy, która miałaby być zawarta z dostawcą prowadzącym podstawowy rachunek płatniczy, jak i z dowolnym podmiotem trzecim.

Nie chodzi tutaj jednak o umowy, których zawarcie jest konieczne do realizacji usług świadczonych przez dostawcę w ramach rachunku podstawowego, w zakresie w jakim świadczy on takie usługi w związku z prowadzeniem innych rachunków płatniczych (art. 59ia ust. 3 w zw. z ust. 5 UsłPIU). Jeżeli zatem przykładowo dostawca usług płatniczych w ramach usługi podstawowego rachunku płatniczego zapewnia konsumentowi wykonywanie transakcji płatniczych przy użyciu karty płatniczej, dostawca może oczekiwać od konsumenta zawarcia umowy o kartę płatniczą. Taka umowa nie powinna być wówczas traktowana jako umowa o świadczenie usług dodatkowych, a jako element „umowy ramowej” w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPIU tj. umowy o usługę płatniczą regulującej wykonywanie indywidualnych transakcji płatniczych⁷⁴³.

Zakaz wynikający z art. 59ic ust. 2 UsłPIU nie oznacza jednak, że dostawca nie może w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oferować konsumentom dodatkowych usług, wykraczających poza minimum funkcjonalności określonych w art. 59ia

⁷⁴¹ Przepis ten, w zakresie w jakim odnosi się do zakazu uzależniania otwarcia podstawowego rachunku płatniczego od zakupu dodatkowych usług, implementuje art. 16 ust. 9 PAD.

⁷⁴² Zakaz ten nie dotyczy jednak obowiązków wynikających ze stosunku członkostwa łączących konsumenta z dostawcą.

⁷⁴³ Podobne stanowisko zajął ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 23.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ust. 3-5 UsłPIU⁷⁴⁴. Skorzystanie z tych usług nie może być jedynie czynnikiem wpływającym na podjęcie przez dostawcę decyzji odmownej o zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego z konsumentem⁷⁴⁵.

Dostawca nie może uzależniać zawarcia z konsumentem umowy podstawowego rachunku płatniczego także od zadeklarowania przez konsumenta określonej kwoty wpływu środków pieniężnych na podstawowy rachunek płatniczy (art. 59ic ust. 2 *in fine* UsłPIU). Należy przyjąć, że zakaz ten dotyczy zarówno wpłaty początkowej, jak i wpłat okresowych (np. zadeklarowania minimalnej miesięcznej lub rocznej sumy wpłat na rachunek).

IV.6. Obligatoryjne i fakultatywne przesłanki odmowy zawarcia umowy

Ustawa o usługach płatniczych wprowadza zamknięty katalog przypadków, w których dostawca może (lub wręcz musi) odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego⁷⁴⁶.

Przesłanki te można podzielić na dwie grupy. Pierwszą grupę stanowią przesłanki, które nakazują odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (obligatoryjne przesłanki odmowy). Drugą grupę stanowią z kolei te przesłanki, które jedynie uprawniają dostawcę usług płatniczych do odmowy zawarcia takiej umowy (fakultatywne przesłanki odmowy)⁷⁴⁷.

Do pierwszej grupy należy zaliczyć przypadki, o których mowa w art. 59ic ust. 6 UsłPIU. Zgodnie z przywołanym przepisem, dostawca „odmawia” (co wskazuje na kategoryczny nakaz) zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w przypadku:

⁷⁴⁴ Za niedozwolone należy natomiast uznać jednak oferowanie przez dostawców kredytu w rachunku bieżącym powiązanego z podstawowym rachunkiem płatniczym. Zob. szerzej uwagi w rozdziale VII. §6 niniejszego opracowania.

⁷⁴⁵ Tylko nawiasem należy wskazać, że z uwagi na zamknięty katalog przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę usług płatniczych (art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPIU) dostawca i tak nie mógłby odmówić zawarcia takiej umowy z tego powodu, że konsument nie chciał skorzystać z dodatkowych usług oferowanych przez dostawcę.

⁷⁴⁶ Za przyjęciem, że katalog przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPIU) ma charakter zamknięty przemawia, po pierwsze, wykładnia językowa (brak sformułowań charakterystycznych dla katalogów otwartych, jak „w szczególności” lub „między innymi”), a po drugie, wykładnia prounijna. Zgodnie z art. 16 ust. 6 PAD, państwa członkowskie mogą określić ograniczoną liczbę (podkr. aut.) konkretnych dodatkowych przypadków (ponad te, które zostały wprost przewidziane w PAD), w których instytucje kredytowe mogą być zobowiązane do odrzucenia wniosku o otwarcie podstawowego rachunku płatniczego lub mogą podjąć decyzję o takiej odmowie.

⁷⁴⁷ Taki podział odpowiada rozwiązaniom przyjętym w dyrektywie PAD (zob. art. 16 ust. 4-6 PAD). Odmienne rozwiązanie przyjęto np. w Niemczech, gdzie wszystkie przesłanki odmowy mają charakter fakultatywny. Por. § 35-37 ZKG 2016. Niemiecka ustawa posługuje się zwrotem niem. „*Ein Verpflichteter kann den Antrag auf Abschluss eines Basiskontovertrages ablehnen, wenn ...*”, co można przetłumaczyć jako „zobowiązany może odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego jeżeli ...”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 1) gdy jest to uzasadnione względami ostrożnościowymi wynikającymi z podejrzenia popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 165a lub art. 299 KK, lub
- 2) gdy dostawca posiada uprawdopodobnioną informację o udziale konsumenta w przestępstwie popełnionym z wykorzystaniem rachunku płatniczego lub uprawdopodobnioną informację, że środki, które mają być zgromadzone na rachunku, pochodzą z przestępstwa⁷⁴⁸.

Należy ponadto zauważyć, że dostawca może być obowiązany do omowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego na podstawie innych szczególnych przepisów prawa⁷⁴⁹.

Do drugiej grupy należy z kolei zaliczyć przypadki, o których mowa w art. 59ic ust. 7 UsłPłU. Zgodnie z tym przepisem, dostawca „może odmówić” (co wskazuje na fakultatywny charakter tych przesłanek) zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego w przypadku gdy:

- 1) konsument jest stroną umowy o prowadzenie rachunku płatniczego zawartej z dostawcą, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPłU⁷⁵⁰, w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, umożliwiającego wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU (art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU),
- 2) dane identyfikacyjne konsumenta są zgodne z danymi osób znajdujących się na międzynarodowych listach sankcyjnych lub Liście ostrzeżeń publicznych KNF (art. 59ic ust. 7 pkt 2 UsłPłU)⁷⁵¹,
- 3) konsument nie posiada ważnego dokumentu potwierdzającego jego tożsamość (art. 59ic ust. 7 pkt 3 UsłPłU),
- 4) umowa rachunku płatniczego zawarta między tym dostawcą a konsumentem została rozwiązana ze względu na rażące naruszenie jej postanowień przez konsumenta (art. 59ic ust. 7 pkt 4 UsłPłU),

⁷⁴⁸ Dodatkowa obligatoryjna przesłanka odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego została przewidziana w stosunku do spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (zob. art. 59ic ust. 6 pkt 2 UsłPłU).

⁷⁴⁹ Jak przykład należy tutaj wskazać obowiązek przewidziany w art. 41 ust. 1 TeryoryzmU, zgodnie z którym instytucja obowiązana nie nawiązuje stosunków gospodarczych z klientem jeżeli nie może zastosować jednego ze środków bezpieczeństwa finansowego.

⁷⁵⁰ Z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej.

⁷⁵¹ Chodzi o listę publikowaną przez KNF na podstawie art. 6b ust. 4 ustawy z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym, Dz.U. z 2006 r., Nr 157 poz. 1119, z późn. zm.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 5) konsument nie podpisał umowy w placówce dostawcy w terminie, o którym mowa w art. 59ic ust. 3 zdanie pierwsze, albo w tym terminie nie zawarł umowy za pomocą środków porozumiewania się na odległość (art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU),
- 6) konsument nie przebywa legalnie na terytorium państwa członkowskiego (art. 59ic ust. 7 pkt 6 UsłPłU), lub
- 7) konsument nie podał adresu zamieszkania lub innego adresu korespondencyjnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPłU).

Przypadki odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, które zostały wyróżnione w ramach grupy pierwszej (przesłanki obligatoryjne), mają na celu przede wszystkim ochronę obrotu prawnego oraz obrotu gospodarczego, w tym wyeliminowanie ryzyka prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu.

Przesłanki wyróżnione w grupie drugiej mają natomiast zróżnicowany charakter. Po pierwsze, chronią one interes publiczny i pewność obrotu (zob. przesłanki określone w art. 59ic ust. 7 pkt 2 i 3 UsłPłU). Po drugie, chronią obrót gospodarczy przed próbami korzystania z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego przez osoby, którym taki dostęp nie przysługuje (zob. przesłanka określona w art. 59ic ust. 7 pkt 6 UsłPłU). Po trzecie wreszcie, przesłanki te ukierunkowane są na zabezpieczenie indywidualnych interesów gospodarczych tych dostawców, którzy zobowiązani są do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego (zob. przesłanki określone w art. 59ic ust. 7 pkt 1, 4 oraz 5 UsłPłU).

Niektóre z tych przesłanek wymagają kilku słów komentarza.

Jeżeli chodzi o przesłankę określoną w art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU, należy przyjąć, że dostawca może odmówić zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli konsument posiada już inny rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego, który prowadzony jest w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na walutę tego rachunku. Przyjęcie takiej interpretacji wynika, po pierwsze, z literalnego brzmienia przepisu, a po drugie, z wyników wykładni dokonanej w zgodzie z prawem unijnym. Jak zostało to już wykazane we wcześniejszych fragmentach niniejszej rozprawy⁷⁵², nietrafny jest pogląd, który ogranicza omawiane

⁷⁵² Zob. rozdział V. §4 pkt II. niniejszego opracowania. Por. także rozwiązania przyjęte w Niemczech (§35-37 ZKG 2016) i Francji (Art. L.312-1 IV CMF), gdzie uprawnienie do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przysługuje dostawcom bez względu na walutę rachunku posiadanego już przez konsumenta.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

uprawnienie dostawcy wyłącznie do sytuacji, w której konsument posiada już taki rachunek w walucie polskiej⁷⁵³.

Dostawca nie będzie jednak mógł powołać się na tę przesłankę odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli konsument, który wnioskuje o jej zawarcie, oświadczy, że rzeczona umowa rachunku płatniczego została wypowiedziana (innymi słowy rachunek został zamknięty). Za takim wnioskiem także przemawia wykładnia pronunijna⁷⁵⁴.

Pewne wątpliwości z punktu widzenia zgodności z dyrektywą PAD może budzić wprowadzenie przez polskiego prawodawcę przesłanek określonych w art. 59ic ust. 7 pkt 4 oraz pkt 7 UsPłU.

W świetle europejskich przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (w szczególności art. 16 ust. 4-6 PAD) trudno jest znaleźć uzasadnienie dla dopuszczenia odmowy zawarcia umowy rachunku podstawowego z tego powodu, że umowa rachunku płatniczego uprzednio zawarta między dostawcą a konsumentem ubiegającym się o rachunek podstawowy, została rozwiązana ze względu na rażące naruszenie jej postanowień przez konsumenta (art. 59ic ust. 7 pkt 4 UsPłU). Wprowadzenie przez państwa członkowskie dodatkowych przesłanek odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego powinno mieć na celu uniknięcie przypadków nadużywania przez konsumentów ich prawa do dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 16 ust. 6 *in fine* PAD). Trudno jest przyjąć, że przesłanka określona w art. 59ic ust. 7 pkt 4 UsPłU odpowiada temu założeniu. Jest to przy tym przesłanka o charakterze wyjątkowo ocennym, gdyż pojęcie „rażącego naruszenia” postanowień umowy przez konsumenta ma charakter generalny i niedookreślony, a przez to może rodzić wątpliwości interpretacyjne.

Z kolei w świetle podmiotowego zakresu prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 16 ust. 2 UsPłU), trudno jest uzasadnić dopuszczenie odmowy zawarcia

⁷⁵³ Taki pogląd wyraził ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 27-28.

⁷⁵⁴ Zob. art. 16 ust. 5 PAD, zgodnie z którym państwa członkowskie mogą zezwolić instytucjom kredytowym oferującym podstawowe rachunki płatnicze na odrzucanie wniosku o otwarcie takiego rachunku, gdy konsument posiada już rachunek płatniczy w instytucji kredytowej zlokalizowanej na ich terytorium, który pozwała mu na korzystanie z usług wymienionych w art. 17 ust. 1 PAD, chyba że konsument oświadczy, że otrzymał powiadomienie o zamknięciu rachunku płatniczego. Por. także art. VII.59, §1, al. 3 belgijskiego Kodeksu prawa gospodarczego (franc. *Code de droit économique*, nl. *Wetboek van economisch recht*), zgodnie z którym dostawca nie może odmówić konsumentowi zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli konsument oświadczy, że ma wiedzę o tym, że posiadany przez niego rachunek płatniczy będzie zamknięty.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

umowy podstawowego rachunku płatniczego z tego powodu, że konsument nie podał adresu zamieszkania lub innego adresu korespondencyjnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPłU).

Wprowadzenie przez ustawodawcę wskazanych powyżej fakultatywnych przypadków odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego należy ocenić jako naruszenie zasady harmonizacji minimalnej⁷⁵⁵. Z tego też względu *de lege ferenda* należy postulować uchYLENIE lub zmianę przepisów art. 59ic ust. 7 pkt 4 i 7 UsłPłU.

Jeżeli chodzi z kolei o przesłankę określoną w art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU, to należy wskazać, że przepis ustawy o usługach płatniczych, który stanowi podstawę jej stosowania, zawiera błędne odesłanie wewnętrzne. Przepis art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU powinien odsyłać nie do przepisu art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze, a do przepisu art. 59ic ust. 3 zd. drugie. Poprzestanie na językowej wykładni omawianej regulacji prowadzi *de lege lata* do sprzeczności logicznej.

Przepis, który zgodnie z literalnym brzmieniem art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU należy brać pod uwagę przy stosowaniu omawianej przesłanki (tj. art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze), określa termin w jakim dostawca, po otrzymaniu kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, powinien złożyć oświadczenie o zawarciu umowy lub o odmowie jej zawarcia⁷⁵⁶. Jest to zatem termin odnoszący się wyłącznie do czynności podejmowanych przez dostawcę, a nie przez konsumenta. Poprzestanie na językowej wykładni omawianego przepisu prowadziłoby do wniosku, że możliwość odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę, jest uzależniona nie od zaniechania po stronie konsumenta, a od zaniechania po stronie samego dostawcy. Przykładowo zatem, jeżeli dostawca w ostatnim dniu 10-dniowego terminu, o którym mowa w art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze, wyraziłby wolę zawarcia umowy i jednocześnie w tym samym dniu konsument nie zawarłby z nim tej umowy, dostawca byłby uprawniony do odmowy zawarcia umowy. Taką sytuację należy uznać za niedopuszczalną.

Do dokonania właściwej interpretacji omawianej przesłanki konieczne jest sięgnięcie do wyników wykładni funkcjonalnej i celowościowej. *De lege lata* przy stosowaniu przesłanki,

⁷⁵⁵ Por. także uwagi powyżej dotyczące dopuszczalności kwalifikacji dyrektywy PAD – w pewnym zakresie – jako dyrektywy harmonizacji pełnej.

⁷⁵⁶ Zob. szerzej uwagi przedstawione w rozdziale VI. §2 pkt IV.4 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

o której mowa w art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU, należy zatem odnosić się do przepisu art. 59ic ust. 3 zd. drugie. Z kolei *de lege ferenda* przepis ten powinien zostać odpowiednio zmieniony.

Może również budzić wątpliwości, czy omawiana przesłanka jest generalnie zgodna z dyrektywą PAD. Wydaje się, że wymaganie, aby konsument zawarł umowę w terminie wyznaczonym przez dostawcę (chodzi tutaj o przypadek, gdy wniosek został złożony za pomocą środków komunikacji elektronicznej – zob. art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPłU), może stanowić nadmierne utrudnienie dla konsumenta⁷⁵⁷. Z drugiej jednak strony, bezterminowe zobowiązanie dostawcy do zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego mogłoby prowadzić do nadużywania uprawnień konsumenta, związanych z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego. Wprowadzenie takiego ograniczenia byłoby zatem uzasadnione w świetle art. 16 ust. 6 PAD⁷⁵⁸.

Pewne wątpliwości interpretacyjne może budzić także przesłanka określona w art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPłU, zgodnie z którą dostawca uprawniony jest do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, gdy konsument nie przebywa legalnie na terytorium państwa członkowskiego. Należy tutaj zwrócić uwagę na trzy problemy.

Po pierwsze, aspekt „legalności przebywania” konsumenta na terytorium państw członkowskich powinien zostać umieszczony nie tyle wśród przesłanek odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, co w ramach przepisu określającego krąg podmiotów uprawnionych do ubiegania się o zawarcie takiej umowy tj. w ramach przepisu art. 59ia ust. 2 UsłPłU. Za taką interpretacją przemawia wykładnia celowościowa oraz prounijna (zob. w szczególności art. 16 ust. 2 PAD)⁷⁵⁹. Wprowadzenie takiej przesłanki odmowy zawarcia umowy jest jednak zgodne z dyrektywą PAD. Należy bowiem przyjąć, że celem przesłanki określonej w art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPłU jest uniknięcie przypadków nadużycia przez konsumentów ich prawa do dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (zob. art. 16 ust. 6 PAD)⁷⁶⁰.

⁷⁵⁷ Zob. przepis art. 16 ust. 2 *in fine* PAD, zgodnie z którym państwa członkowskie powinny zapewnić, że korzystanie z prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie będzie wiązać się z nadmiernymi trudnościami lub obciążeniami dla konsumenta.

⁷⁵⁸ Przepis ten pozwala państwom członkowskim na wprowadzenie dodatkowych przypadków uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę usług płatniczych. Przypadki takie powinny mieć na celu uniknięcie sytuacji nadużycia przez konsumentów ich prawa do dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

⁷⁵⁹ Problematyka ta została szerzej wyjaśniona w ramach rozdziału V. §4 pkt II. niniejszego opracowania.

⁷⁶⁰ Podobne rozwiązania przewidziano m.in. w Niemczech (zob. §35-37 ZKG 2016).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Po drugie, ustawodawca nie zdecydował się, na wzór regulacji europejskiej, wprowadzić do ustawy o usługach płatniczych definicji konsumenta „legalnie przebywającego w Unii Europejskiej”⁷⁶¹. W celu interpretacji tego pojęcia należy zatem sięgnąć posiłkowo do definicji przyjętej w art. 2 pkt 2 dyrektywy PAD⁷⁶².

Po trzecie, pojęcia „legalności przebywania” na gruncie ustawy o usługach płatniczych nie należy zawężać wyłącznie do terytorium Unii Europejskiej – co mogłaby sugerować definicja zawarta w art. 2 pkt 2 PAD. Przesłanka określona w art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPŁU odnosi się bowiem do konsumenta, który nie przebywa legalnie na terytorium państwa członkowskiego (podkr. aut.). Z kolei zgodnie z definicją przyjętą w art. 2 pkt 21 UsłPŁU przez państwo członkowskie należy rozumieć zarówno państwo członkowskie Unii Europejskiej, jak również państwo członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - stroną umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym⁷⁶³.

IV.7. Obowiązki informacyjne związane z odmową zawarcia umowy rachunku podstawowego

W ramach przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego ustawodawca przewidział szczególne obowiązki informacyjne dostawców związane z odmową zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Pierwszy obowiązek wynika z omawianego już wcześniej przepisu art. 59ic ust. 3 UsłPŁU, który wyznacza termin na złożenie przez dostawcę oświadczenia o zawarciu umowy podstawowego rachunku płatniczego albo o odmowie jej zawarcia i poinformowania o tym konsumenta. Dostawca powinien dokonać tego niezwłocznie po otrzymaniu kompletnego wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, a w żadnym wypadku nie później niż w ciągu 10 dni roboczych od otrzymania takiego wniosku. Wobec braku odmiennych regulacji na gruncie ustawy o usługach płatniczych, do oświadczenia woli

⁷⁶¹ Takie definicje zostały wprowadzone w porządkach krajowych m.in. Niemiec (zob. §31 ZKG 2016), Francji (art. L. 312-1 ust I CMF), Anglii (zob. regulacja 23(2)(a) PAR 2015), Irlandii (zob. regulacja 14(1) EUPAR 2016), Malty (zob. regulacja (2) CIFI 2016) oraz Chorwacji (zob. artykuł 23(3) w ZUNPR 2017 - dostęp do angielskiej wersji językowej).

⁷⁶² Zgodnie z art. 2 pkt 2 PAD, pojęcie konsumenta „legalnie przebywającego w Unii” oznacza sytuację, gdy osoba fizyczna ma prawo pobytu w państwie członkowskim na mocy przepisów unijnych lub krajowych, co obejmuje konsumentów bez stałego adresu zamieszkania i osoby ubiegające się o azyl na podstawie Konwencji genewskiej z dnia 28 lipca 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców, protokołu do niej z dnia 31 stycznia 1967 r. i innych właściwych umów międzynarodowych.

⁷⁶³ Rozszerzenie unijnej definicji konsumenta „legalnie przebywającego w Unii” (zob. art. 2 pkt 2 PAD) należy uznać za dopuszczalne chociażby z uwagi na brzmienie motywu (36) PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

dostawcy o zawarciu lub odmowie zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego należy stosować ogólne zasady składnia oświadczeń woli (art. 61 KC).

Zgodnie z kolei z art. 59ic ust. 8 UsłPłU dostawca obowiązany jest poinformować konsumenta także o przyczynach odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (a nie tylko o samej odmowie, co wynika z art. 59ic ust. 3 UsłPłU). Obowiązek ten ma zastosowanie zarówno w przypadku, gdy odmowa ma charakter obligatoryjny (tj. gdy zachodzi co najmniej jedna z przesłanek określonych w art. 59ic ust. 6 UsłPłU), jak również gdy ma charakter fakultatywny (tj. gdy dostawca powołał się na dowolną z przesłanek określonych w art. 59ic ust. 7 UsłPłU).

Może budzić wątpliwości jaka relacja zachodzi pomiędzy oboma z ww. obowiązków. Choć dotyczą one tej samej materii (związane są z odmową zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego), to zostały uregulowane w odmiennych przepisach i przewidziano w stosunku do nich niepokrywające się w pełni terminy. W odniesieniu do obowiązku poinformowania konsumenta o przyczynach odmowy zawarcia umowy, ustawodawca nie ograniczył już bowiem terminu do maksymalnego okresu 10 dni roboczych, licząc od dnia otrzymania kompletnego wniosku o zawarcie umowy.

Wydaje się, że przepis art. 59ic ust. 3 oraz 59ic ust. 8 UsłPłU, w zakresie w jakim dotyczą one obowiązków informacyjnych związanych z odmową zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, należy czytać łącznie. Oznacza to, że niezwłocznie po otrzymaniu kompletnego wniosku o zawarcie umowy, a w żadnym wypadku nie później niż w ciągu 10 dni roboczych od otrzymania takiego wniosku, dostawca powinien poinformować konsumenta jednocześnie o samej odmowie (o ile oczywiście taka jest decyzja dostawcy), jak również o jej przyczynach. Do takich wniosków prowadzi nie tylko wykładnia funkcjonalna obu przepisów, lecz także ich wykładnia w zgodzie z prawem unijnym⁷⁶⁴.

⁷⁶⁴ Zgodnie z art. 16 ust. 3 PAD, państwa członkowskie powinny zapewnić, by instytucje kredytowe oferujące podstawowe rachunki płatnicze otwierały podstawowy rachunek płatniczy lub odrzucały wniosek konsumenta o otwarcie podstawowego rachunku płatniczego bez zbędnej zwłoki, najpóźniej w ciągu dziesięciu dni roboczych po otrzymaniu kompletnego wniosku. Z kolei zgodnie z art. 16 ust. 7 PAD, państwa członkowskie powinny zapewnić, by w przypadkach odmowy zawarcia umowy, natychmiast (podkr. aut.) po podjęciu decyzji o odmowie, instytucja kredytowa nieodpłatnie informowała konsumenta na piśmie o odrzuceniu wniosku i o konkretnych powodach tego odrzucenia, chyba że przekazanie takiej informacji byłoby sprzeczne z celami związanymi z bezpieczeństwem narodowym, porządkiem publicznym lub dyrektywą 2005/60/WE. Skoro zatem dostawcy powinni informować konsumenta o przyczynach odrzucenia wniosku natychmiast (podkr. aut.) po podjęciu decyzji o odmowie, informacja o odmowie powinna być z góry uzupełniona o takie uzasadnienie chyba, że zachodzą okoliczności, które nakazują dostawcy zaniechanie informowania o przyczynach odmowy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Od powyższej zasady ustawodawca przewidział jeden wyjątek. Dostawca ma bowiem obowiązek odstąpić od przekazania konsumentowi informacji o przyczynach odmowy zawarcia umowy, jeżeli przekazanie takiej informacji zagrażałoby bezpieczeństwu narodowemu lub porządkowi publicznemu lub byłoby sprzeczne z przepisami prawa, w tym z przepisami ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy⁷⁶⁵. Należy przyjąć, że w takim przypadku dostawca powinien ograniczyć się wyłącznie do przekazania konsumentowi informacji o odmowie zawarcia umowy oraz informacji o możliwości odwołania się od decyzji dostawcy (por. uwagi poniżej).

W skierowanym do konsumenta komunikacie o odmowie zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego i o przyczynach takiej odmowy (z zastrzeżeniem uwag powyżej), dostawca powinien zawrzeć także informację o procedurze składania odwołania od decyzji odmownej oraz o przysługującym konsumentowi prawie do skontaktowania się z podmiotem właściwym do pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich oraz o możliwości poddania sprawy pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, wskazując przy tym dane kontaktowe do takich podmiotów. Choć taki obowiązek nie wynika wprost z ustawy o usługach płatniczych, to należy wyinterpretować go w oparciu o prounijną wykładnię przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁷⁶⁶. Wydaje się, że informacje w powyższym zakresie powinny zostać przekazane konsumentowi w każdym przypadku, niezależnie od przyczyny odmowy zawarcia umowy⁷⁶⁷.

Ustawodawca nie przesądził przy tym w jakiej formie konsument powinien zostać poinformowany o odmowie zawarcia umowy rachunku podstawowego i o przyczynach takiej odmowy. Należy przyjąć, że takie oświadczenie powinno zostać przekazane konsumentowi w formie pisemnej (art. 78 § 1 KC). Do takiego wniosku prowadzi prounijna wykładnia przepisów ustawy o usługach płatniczych. Zgodnie bowiem z art. 16 ust. 7 PAD, dostawca

⁷⁶⁵ Taki obowiązek wynika wprost z art. 59ic ust. 8 UsłPłU.

⁷⁶⁶ Por. art. 16 ust. 7 zd. drugie PAD, zgodnie z którym w przypadku odmowy zawarcia umowy rachunku podstawowego dostawca ma obowiązek poinformować konsumenta o procedurze składania odwołania od decyzji odmownej oraz o przysługującym mu prawie do skontaktowania się z odpowiednim właściwym organem i wyznaczonym organem alternatywnego rozwiązywania sporów, podając odpowiednie dane kontaktowe.

⁷⁶⁷ A więc również w przypadku, gdy dostawca powinien odstąpić od przekazania konsumentowi informacji o przyczynach odmowy zawarcia umowy z tego powodu, że w jego ocenie przekazanie takiej informacji zagrażałoby bezpieczeństwu narodowemu lub porządkowi publicznemu lub byłoby sprzeczne z przepisami prawa, w tym z przepisami ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

powinien poinformować konsumenta o odrzuceniu wniosku i o konkretnych powodach tego odrzucenia na piśmie⁷⁶⁸.

Zarówno informacja o odmowie zawarcia umowy, jak również informacja o przyczynach odmowy powinna być przekazana konsumentowi nieodpłatnie. Również i ten wniosek płynie z prounijnej wykładni przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU. Zgodnie z art. 16 ust. 7 PAD, państwa członkowskie powinny bowiem zapewnić, że instytucje kredytowe będą nieodpłatnie informować konsumenta o odrzuceniu wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego i o konkretnych powodach tego odrzucenia. Może zastanawiać dlaczego ustawodawca wprost przesądził jedynie o nieodpłatności przekazania informacji o przyczynach odmowy zawarcia umowy (zob. art. 59ic ust. 8 UsłPłU), ale nie już o samej odmowie.

§3. Zmiana treści umowy

I. Reżim umowy rachunku bankowego

Jeżeli chodzi o ogólny reżim umowy rachunku bankowego to ani przepisy Tytułu XX KC, ani przepisy PB nie przewidują żadnych szczególnych wymogów dla dokonania zmiany treści tego stosunku zobowiązaniowego. Oznacza to, że podstawowe znaczenie w tym zakresie będą miały ogólne przepisy KC.

Strony umowy rachunku bankowego mogą zatem, co do zasady, w każdym czasie dokonać zmiany zawartej umowy w wyniku złożenia zgodnych oświadczeń woli (w drodze umowy zmieniającej)⁷⁶⁹. Umowa zmieniająca powinna zostać zawarta na piśmie lub w postaci elektronicznej (art. 7 PB)⁷⁷⁰.

Przesłanki i tryb dokonywania zmian umowy rachunku bankowego powinny znaleźć się w treści tej umowy (art. 52 ust. 2 pkt 8 PB)⁷⁷¹.

⁷⁶⁸ W wersji angielskiej PAD: „*in writing*”. Istotne jest przy tym to, że w ramach dyrektywy PAD prawodawca europejski wyraźnie rozróżnia „postać papierową” (ang. „*on paper*” – np. art. 4 ust. 1, art. 5 ust. 1 oraz art. 14 ust. 2 PAD), inny trwały nośnik (ang. „*another durable medium*” – np. art. 4 ust. 1 oraz art. 14 ust. 2 PAD), formę elektroniczną (ang. „*electronic form*” – np. art. 4 ust. 5 oraz art. 14 ust. 2 PAD), oraz formę pisemną (ang. „*in writing*” – np. motyw (30), art. 10 ust. 2, art. 16 ust. 7, art. 19 ust. 4 PAD).

⁷⁶⁹ Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 493.

⁷⁷⁰ Argumentacja oparta na przepisach art. 77 ust. 1 KC w zw. z art. 52 ust. 1 PB w zw. z art. 7 ust. 3 PB.

⁷⁷¹ W literaturze przedmiotu zwrócono uwagę, że nie jest do końca jasne co należy rozumieć przez wymóg określenia w treści umowy rachunku bankowego przesłanek zmiany tej umowy. Zgodnie z niektórymi poglądami chodzi tutaj o przesłanki jednostronnego przeprowadzenia zmian w umowie przez bank. Tak m.in. *D. Rogoń*, [w:] *F. Zoll* (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, s. 455 oraz *A. Kawulski*, *Prawo bankowe. Komentarz*, s. 281.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Tryb zmiany umowy rachunku bankowego w drodze umowy zmieniającej (art. 77 KC) jest jednak rzadko spotykany w praktyce. Dużo większe znaczenie dla współczesnego obrotu gospodarczego ma zmiana treści stosunku rachunku bankowego w następstwie zmiany wzorca umownego, mającego zastosowanie w konkretnej relacji między podmiotem prowadzącym rachunek a posiadaczem tego rachunku.

W takim przypadku zastosowanie znajdzie art. 384¹ KC, który reguluje skutki związane ze wzorcami umownymi wydawanymi w czasie trwania stosunku ciągłego. Co istotne, jednostronnie dokonana przez bank zmiana wzorca umownego w czasie trwania stosunku rachunku bankowego, będzie skuteczna jedynie wówczas, gdy w umowie pierwotnej lub w powiązanim z nim wzorcu, przewidziano tzw. klauzulę modyfikacyjną⁷⁷².

II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

Objęcie umowy rachunku bankowego reżimem ustawy o usługach płatniczych wiąże się z pewnymi modyfikacjami zasad dokonywania zmian treści stosunku zobowiązaniowego. Chodzi tutaj przede wszystkim o konieczność realizacji przez dostawców usług płatniczych dodatkowych obowiązków informacyjnych związanych ze zmianą umowy ramowej o świadczenie usług płatniczych.

Po pierwsze, dostawca jest obowiązany poinformować użytkownika o proponowanych zmianach postanowień umownych nie później niż 2 miesiące przed proponowaną datą ich wejścia w życie (art. 29 ust. 1 UsłPIU). Opierając się na wynikach wykładni funkcjonalnej, celowościowej oraz prounijnej należy przyjąć, że obowiązek ten dotyczy postanowień umowy ramowej regulujących zasady świadczenia usług płatniczych (w tym prowadzenia rachunku płatniczego)⁷⁷³ oraz informacji, które zostały przekazane przez dostawcę w ramach realizacji

⁷⁷² Tak m.in. K. Zagrobelny, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 738-739; P. Miklaszewicz, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 384¹ KC, pkt 3; W. Pyziol, [w:] SPP, t. 8, s. 493. Odmienne M. Pecyna, Kontrola..., s. 129, która dopuszcza możliwość modyfikacji zobowiązania w omawianym trybie bez klauzuli modyfikacyjnej, jeśli chodzi o niezaskakujące postanowienia wzorca. Zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie wskazuje się przy tym, że klauzula modyfikacyjna powinna spełniać pewne dodatkowe warunki, w tym nie może uprawniać do takich zmian, które prowadziłyby do naruszenia istoty umowy, nie może dotyczyć elementów przedmiotowo istotnych oraz nie może mieć charakteru blankietowego. Por. szerzej M. Bednarek, [w:] SPP, t. 5, s. 695 i n. Zob. także uchw. (7) SN z 6.3.1992 r., III CZP 141/91, LEX nr 3725; uchw. (7) SN z 22.5.1991 r., III CZP 15/91, LEX nr 3674; uchw. SN z 26.11.1991 r., III CZP 121/91, LEX nr 3732 oraz uchw. SN z 19.5.1992 r., III CZP 50/92, LEX nr 1929167.

⁷⁷³ Należy przyjąć, że omawiany obowiązek informacyjny dotyczy zarówno indywidualnych postanowień zawartych w podpisywanym przez użytkownika dokumencie umownym, jak i postanowień zawartych we wzorcu umownym lub regulaminie stanowiącym nieodłączny element zawartej umowy ramowej.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

przedkontraktowego obowiązku informacyjnego (art. 27 UsłPłU), a które nie zostały objęte umową ramową⁷⁷⁴.

Po drugie, dodatkowe obowiązki zostały nałożone na dostawcę w przypadku, gdy umowa ramowa (w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU) przewiduje, że brak sprzeciwu użytkownika wobec proponowanych zmian jest równoznaczny z wyrażeniem zgody na te zmiany (art. 29 ust. 2 UsłPłU). W takim przypadku dostawca powinien poinformować użytkownika dodatkowo o tym, że:

- 1) jeżeli przed proponowaną datą wejścia w życie zmian użytkownik nie zgłosił dostawcy sprzeciwu wobec tych zmian, uznaje się, że użytkownik wyraził na nie zgodę (art. 29 ust. 2 pkt 1 UsłPłU),
- 2) użytkownik ma prawo, przed dniem proponowanego wejścia w życie zmian, wypowiedzieć umowę ramową bez ponoszenia opłat ze skutkiem od dnia poinformowania użytkownika o zmianie, nie później jednak niż od dnia, w którym te zmiany zostałyby zastosowane (art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPłU), oraz że
- 3) w przypadku gdy użytkownik zgłosi sprzeciw, ale nie dokona wypowiedzenia umowy ramowej, umowa wygasa z dniem poprzedzającym dzień wejścia w życie proponowanych zmian, bez ponoszenia opłat (art. 29 ust. 2 pkt 3 UsłPłU).

Pewne wątpliwości może budzić drugi z wymienionych powyżej obowiązków informacyjnych (art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPłU). Obecny kształt tego obowiązku został nadany przez ustawę implementującą do polskiego porządku prawnego dyrektywę PSD2⁷⁷⁵. Zgodnie z poprzednim brzmieniem przepisu użytkownik mógł, przed datą proponowanego wejścia w życie zmian, wypowiedzieć umowę ramową ze skutkiem natychmiastowym. Obecnie użytkownik ma prawo wypowiedzieć umowę ramową ze skutkiem od dnia poinformowania użytkownika o zmianie, nie później jednak niż od dnia, w którym te zmiany zostałyby

⁷⁷⁴ Podobnie *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 82 i n. W kontekście odpowiedniej regulacji na poziomie europejskim (obecnie art. 54 ust. 1 PSD2, a wcześniej art. 44 ust. 1 PSD1), może budzić wątpliwości jaki dokładnie jest zakres obowiązku informacyjnego, wynikającego z przywołanego art. 29 ust. 1 UsłPłU. Literalne brzmienie ustawy w istotny sposób odbiega bowiem od regulacji unijnej. Zgodnie z art. 54 ust. 1 PSD2, wszelkie zmiany umowy ramowej lub informacji i warunków określonych w art. 52 PSD2 (chodzi tutaj o tzw. informacje przedkontraktowe, o których na gruncie polskiej ustawy mowa w art. 27 UsłPłU) są proponowane przez dostawcę usług płatniczych nie później niż dwa miesiące przed proponowaną datą rozpoczęcia ich stosowania. Nie chodzi tutaj zatem wyłącznie o zmianę „postanowień umownych”, na co wskazuje art. 29 ust. 1 UsłPłU.

⁷⁷⁵ Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2018 r. poz. 1075.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

zastosowane⁷⁷⁶. Nie jest jasne dlaczego przesadzając o terminie skuteczności wypowiedzenia umowy ustawodawca (w ślad zresztą za prawodawcą unijnym) posłużył się sformułowaniem odnoszącym się do pewnego okresu czasu, a nie konkretnego momentu w czasie⁷⁷⁷. Poprzestanie na wykładni językowej tego przepisu może nie przynieść zadowalających efektów. Prawidłowa interpretacja normy wynikającej z przepisu art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPŁU wymaga zatem sięgnięcia do wyników wykładni celowościowej oraz systemowej. Wydaje się, że przepis ten należy czytać w ten sposób, że użytkownik, który został poinformowany o proponowanych zmianach w umowie ramowej może, przed datą proponowanego wejścia w życie tych zmian, wypowiedzieć umowę ze skutkiem na dowolnie wybrany przez siebie dzień, który nie może być jednak dniem późniejszym niż dzień, w którym zmiany zostałyby zastosowane, ani dniem wcześniejszym niż dzień, w którym otrzymał on informacje o proponowanych zmianach. Należy przyjąć, że wybrany przez użytkownika dzień skuteczności złożonego wypowiedzenia nie może być także wcześniejszym niż ten, w którym oświadczenie o wypowiedzeniu umowy ramowej zostało otrzymane przez dostawcę usług płatniczych⁷⁷⁸. W praktyce rozwiązanie to może powodować daleko idące trudności techniczne i organizacyjne dla dostawców usług płatniczych.

Po trzecie, dodatkowy obowiązek informacyjny został nałożony na dostawcę w przypadku, gdy zamierzona przez niego zmiana dotyczy opłaty za usługę zawartą w wykazie usług reprezentatywnych, o którym mowa w art. 14f ust. 1 UsłPŁU⁷⁷⁹ (zob. art. 29 ust. 7 UsłPŁU).

⁷⁷⁶ Na etapie prac legislacyjnych nad zmianą art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPŁU proponowano, aby użytkownik mógł wypowiedzieć umowę od dowolnej daty (po zawiadomieniu o zmianie) aż do dnia, w którym dane zmiany zostałyby zastosowane. Takie brzmienie omawianego przepisu lepiej odzwierciedlało regulację unijną, zgodnie z którą dostawca usług płatniczych informuje użytkownika, że jeżeli ten odrzuci proponowane zmiany to ma on prawo „wypowiedzieć umowę ramową bezpłatnie i ze skutkiem od dowolnej daty aż do dnia, w którym dane zmiany zostałyby zastosowane”. Nieco bardziej czytelna w tym zakresie wydaje się angielska wersja PSD2, która odnosząc się do prawa użytkownika do wypowiedzenia umowy ramowej wskazuje: „right to terminate the framework contract free of charge and with effect at any time until the date when the changes would have applied” (zob. art. 54 ust. 2 PAD).

⁷⁷⁷ Należy bowiem przyjąć, że użytkownik może w zasadzie dowolnie wybrać dzień skuteczności wypowiedzenia, o ile taki dzień mieści się w przedziale czasowym pomiędzy dniem poinformowania o zmianie i dniem w którym zmiany zostałyby zastosowane (z zastrzeżeniem uwag przedstawionych dalej). Za taką interpretacją przemawia posłuszenie się przez ustawodawcę określeniem „nie później jednak niż od dnia...”.

⁷⁷⁸ Za taką interpretacją przemawia, po pierwsze, norma wynikająca z art. 61 §1 KC, który stanowi o obowiązującej teorii doręczenia oświadczenia woli, a po drugie, ogólne założenie skuteczności *ex nunc* oświadczeń o wypowiedzeniu (w przeciwieństwie np. do odstąpienia, które skuteczne jest *ex tunc*).

⁷⁷⁹ Wykaz usług reprezentatywnych określa rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 14 lipca 2017 r. w sprawie wykazu usług reprezentatywnych powiązanych z rachunkiem płatniczym, Dz.U. z 2017 r., poz. 1437. Wykaz ten określa usługi reprezentatywne powiązane z rachunkiem płatniczym, które są najczęściej wykorzystywane przez konsumentów na krajowym rynku i za które przynajmniej jeden dostawca prowadzący działalność na terytorium Polski pobiera opłatę. Rozwiązania związane z wykazem usług reprezentatywnych zostały wprowadzone do polskiego porządku prawnego w związku z implementacją dyrektywy PAD. Obowiązujące obecnie rozporządzenie Ministra

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

W takim przypadku dostawca powinien przekazać konsumentowi, z którym zawarł umowę obejmującą świadczenie tej usługi, uaktualniony dokument dotyczący opłat (art. 20a ust. 1 UsłPłU). Pożądaną praktyką byłoby przesyłanie przez dostawców nie tylko zaktualizowanego dokumentu dotyczącego opłat, lecz także informacji przewodniej, w której dostawca wyszczególniałby konsumentowi informacje o tym, jakie zmiany zostały wprowadzone⁷⁸⁰. Zastosowania nie znajdzie w tym przypadku przepis art. 29 ust. 3 UsłPłU, który w zakresie formy poinformowania o zmianach w umowie ramowej odsyła do art. 26 ust. 1 UsłPłU. Forma w jakiej powinien być przekazany dokument dotyczący opłat, została już bowiem określona w przepisie art. 20a ust. 1 UsłPłU, który ma w tym zakresie charakterze *lex specialis* w stosunku do art. 26 ust. 1 UsłPłU. Zaktualizowany dokument dotyczący opłat należy zatem przekazać konsumentowi w postaci papierowej albo elektronicznej.

W przypadku umowy rachunku bankowego objętej reżimem ustawy o usługach płatniczych obowiązuje także uproszczony tryb dokonywania zmian stóp procentowych oraz kursów walutowych (art. 29 ust. 4-6 UsłPłU)⁷⁸¹.

III. Reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego

Przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU nie przewidują szczególnych zasad związanych ze zmianą treści umowy rachunku bankowego objętej reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego).

Dokonując zmian treści tej umowy należy zatem stosować:

- 1) ogólne zasady kodeksowe odnoszące się do wydawania wzorców umownych w czasie trwania stosunku ciągłego (384¹ KC), oraz
- 2) przepisy ustawy o usługach płatniczych, które przewidują szczególne zasady dokonywania zmian w treści umowy ramowej (w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU) oraz w informacjach przedkontraktowych przekazywanych zgodnie z art. 27 UsłPłU⁷⁸².

Rozwoju i Finansów określa maksymalną liczbę dwudziestu usług reprezentatywnych. Zob. szerzej *M. Blocher*, Wykaz usług reprezentatywnych – wybrane problemy interpretacyjne i zagadnienia praktyczne, MPB 2019 r., nr 4.

⁷⁸⁰ Za takim wnioskiem przemawiają uwagi przedstawione przez UKNF w stanowisku dotyczącym praktyki banków w zakresie stosowania wzorców umowy w postaci elektronicznej z 28.7.2011 r., L. dz. DOK/WPR/075/12/3/11/AD.

⁷⁸¹ Zob. szerzej *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 84-86 oraz *M. Chrzan*, Obowiązki informacyjne..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 68.

⁷⁸² Chodzi tutaj w szczególności o przepis art. 29 UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

§4. Zakończenie umowy

I. Reżim umowy rachunku bankowego

Umowa rachunku bankowego może zostać zakończona w wyniku:

- 1) rozwiązania umowy na podstawie zgodnego oświadczenia woli stron, z zachowaniem właściwej formy dla ich złożenia (tj. z uwzględnieniem art. 77 § 2 i 3 KC oraz art. 7 PB)⁷⁸³,
- 2) ziszczenia się okoliczności określonych przez strony w treści umowy (np. upływ czasu w przypadku umowy zawartej na czas oznaczony lub brak operacji na rachunku w określonym okresie)⁷⁸⁴,
- 3) ziszczenia się okoliczności, z którymi przepisy szczególne wiążą zakończenie stosunku rachunku bankowego⁷⁸⁵, lub
- 4) wypowiedzenia umowy przez jedną ze stron.

Szczególne zasady wiążą się z zakończeniem stosunku rachunku bankowego wskutek ostatniego z wymienionych powyżej zdarzeń. Materię tę reguluje art. 730 KC, zgodnie z którym którakolwiek ze stron może wypowiedzieć umowę rachunku bankowego jeżeli została ona zawarta na czas nieoznaczony. O ile jednak posiadacz rachunku może wypowiedzieć umowę z dowolnej przyczyny, o tyle bank może zrobić to tylko z ważnych powodów. Ustawa nie precyzuje, nawet w sposób ogólny, co należy rozumieć za „ważny powód”⁷⁸⁶. Przepis art. 730 KC nie ma zastosowania do umów rachunku bankowego zawartych na czas oznaczony⁷⁸⁷.

⁷⁸³ W drodze porozumienia stron można w każdym czasie rozwiązać zarówno umowę rachunku bankowego zawartą na czas oznaczony, jak i na czas nieoznaczony. Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 493 oraz *D. Rogoń*, [w:] *F. Zoll*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 455. Podobnie *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 789 i n.

⁷⁸⁴ Tak m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 493-494; *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 789 i n.; *D. Rogoń*, [w:] *F. Zoll*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 440 i 456.

⁷⁸⁵ Tak m.in. *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 789 i n. Przykładowo można tutaj wskazać na art. 59a ust. 1 pkt 1 PB, zgodnie z którym umowa rachunku bankowego, którego posiadaczem jest osoba fizyczna, niezawarta w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej, ulega rozwiązaniu z dniem śmierci posiadacza rachunku. Nie dotyczy to jednak rachunków wspólnych (zob. art. 57 PB). W doktrynie wyrażono jednak pogląd, że w granicach wolności kontraktowania (art. 353¹ KC) w umowie lub należycie inkorporowanym wzorcu umowy (np. regulaminie) można wprowadzić postanowienia, które odmiennie normują losy umowy rachunku bankowego w razie śmierci posiadacza. Zob. *T. Czech*, Rozwiązanie umowy rachunku bankowego..., MPB 2016 r., Nr 10, s. 46 i n. Podobnymi zdarzeniami, których skutkiem będzie rozwiązanie umowy rachunku bankowego, są zdarzenia określone w art. 59a ust. 1 pkt 2, art. 59a ust. 3 oraz art. 60 PB.

⁷⁸⁶ Wydaje się, że wśród okoliczności stanowiących „ważny powód” wypowiedzenia umowy przez bank można wskazać m.in. rażące naruszenie postanowień umowy przez posiadacza rachunku, umieszczenie posiadacza rachunku

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

W literaturze nie ma jednoznacznego stanowiska w sprawie dopuszczalności odstąpienia od umowy rachunku bankowego. Szczególne kontrowersje dotyczą tutaj umownego prawa odstąpienia (art. 395 KC). Problematyka ta wpisuje się w szerszą dyskusję o dopuszczalności takiego zastrzeżenia w umowie zobowiązującej ze świadczeniem ciągłym, a do takich należy zaliczyć umowę rachunku bankowego. Wydaje się, że większość doktryny przyjmuje, że zastrzeżenie umownego prawa odstąpienia jest w tym przypadku dopuszczalne, o ile nie prowadzi to do obejścia bezwzględnie obowiązujących przepisów o wypowiedzeniu danego typu umowy⁷⁸⁸. Można także wskazać na pogląd odmienny⁷⁸⁹. Wydaje się, że należy przychylić się tutaj do poglądu pierwszego, gdyż w przeciwnym razie mogłoby dojść do wykładni *contra legem* przepisu art. 395 § 2 KC⁷⁹⁰.

Szczególną, ustawową podstawę do odstąpienia od umowy rachunku bankowego zawartej na odległość, której stroną jest konsument, stanowi przepis art. 40 PrKonsU.

Co istotne, przesłanki oraz tryb rozwiązania umowy rachunku bankowego powinny znajdować się w treści tej umowy (art. 52 ust. 2 pkt 9 PB)⁷⁹¹.

na Liście ostrzeżeń publicznych KNF lub na innej podobnej liście sankcyjnej oraz zawężenie statutowego przedmiotu działalności banku.

⁷⁸⁷ Por. J. Gołaczyński, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 1436; D. Rogoń, [w:] F. Zoll, Prawo bankowe. Komentarz, s. 455. Dopuszczalność wypowiedzenia umowy rachunku bankowego zawartej na czas oznaczony stanowi element szerszego problemu wypowiedzania umów zawartych na czas oznaczony, w przypadku gdy nie dochodzi do niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Należy jednak przyjąć, że wypowiedzenie umowy rachunku bankowego zawartej na czas oznaczony będzie dopuszczalne, jeżeli umowa tak stanowi. Wydaje się przy tym, że jeżeli wypowiedzenie przez bank umowy rachunku bankowego zawartej na czas nieoznaczony zależy od zaistnienia ważnych powodów, to ograniczenie to powinno mieć zastosowanie także do umów zawartych na czas oznaczony. Tak m.in. A. Nowacki, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 723.

⁷⁸⁸ Tak m.in. M. Warciński, Umowne prawo odstąpienia, s. 62-63; A. Zbiegień-Turzańska, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 395 KC, pkt 2; P. Drapała, M. Olejniczak, [w:] SPP, t. 5, 2013, s. 1112 i n.; M. Lemkowski, [w:] M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, kom. do art. 395 KC; W. Popiołek, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. T. I, kom. do art. 395 KC, nb 4. Z kolei w odniesieniu do umowy rachunku bankowego m.in. W. Iwański, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 87.

⁷⁸⁹ Tak m.in. M. Wrzolek-Romańczuk, Rozwiązanie..., s. 374. Z kolei w odniesieniu do umowy rachunku bankowego m.in. W. Pyziół, Głosa do wyroku SN z dnia 21 czerwca 2006 r., I CSK 87/06, PB 2007 r., Nr 1, s. 40 i n. oraz Z. Ofiarski, Prawo bankowe. Komentarz, s. 404.

⁷⁹⁰ Zdanie trzecie przywołanego przepisu odnosi się właśnie do rozliczeń pomiędzy stronami po odstąpieniu od umowy m.in. o świadczenie usług lub oddanie rzeczy do korzystania.

⁷⁹¹ W doktrynie wyrażono pogląd, że w umowie rachunku bankowego należy określić okres wypowiedzenia umowy przez bank. Tak m.in. W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 493-494 oraz L. Mazur, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 126. Brakuje natomiast zgodności co do tego, czy strony mogą określić okres wypowiedzenia w przypadku wypowiedzenia umowy przez posiadacza rachunku. Takie rozwiązanie dopuszcza m.in. A. Janiak, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 903 oraz L. Ogiegło, [w:] K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. T. II, s. 655. Odmienne A. Nowacki, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 723-724.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

II. Reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

Objęcie umowy rachunku bankowego przepisami ustawy o usługach płatniczych powoduje modyfikację zasad zakończenia stosunku prawnego wynikającego z tej umowy.

Po pierwsze, ustawa o usługach płatniczych przewiduje samoistne podstawy odstąpienia od takiej umowy przez posiadacza rachunku płatniczego (użytkownika). Użytkownik może skorzystać z przysługującego mu w tym zakresie uprawnienia w następujących przypadkach:

- 1) gdy dostawca naruszy ciążące na nim przedkontraktowe obowiązki informacyjne wynikające z art. 26 ust. 1-3 lub 4 (zob. art. 26 ust. 5 UsłPIU)⁷⁹², oraz
- 2) w zakresie dotyczącym wydania karty płatniczej – jeżeli umowa ramowa (w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPIU) obejmuje postanowienia w tym przedmiocie (zob. art. 59c UsłPIU)⁷⁹³.

Po drugie, ustawa o usługach płatniczych wprowadza szczególne zasady wypowiedzania umowy ramowej.

Zgodnie z art. 35 ust. 2 UsłPIU, dostawca może wypowiedzieć umowę ramową zawartą na czas nieoznaczony z co najmniej dwumiesięcznym okresem wypowiedzenia. W doktrynie wyrażono pogląd, że dostawca nie jest zatem uprawniony do wypowiedzenia umowy ramowej zawartej na czas oznaczony (wniosek *a contrario*) chyba, że strony odmiennie postanowiły w umowie ramowej⁷⁹⁴.

Dyskusyjny jest przy tym stosunek art. 35 ust. 2 UsłPIU do art. 730 KC. W literaturze przedmiotu można wskazać na dwa poglądy odnoszące się do tej problematyki. Zgodnie

⁷⁹² Podobnie *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 87 oraz *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 26 UsłPIU.

⁷⁹³ W tym przypadku odstąpienie jest możliwe jeżeli nie minęło 14 dni od dnia otrzymania przez użytkownika po raz pierwszy karty płatniczej na podstawie tej umowy oraz jeżeli użytkownik nie wykonał żadnej transakcji płatniczej przy użyciu tej karty (zob. art. 59c ust. 1 UsłPIU). Należy przyjąć, że nawet jednorazowe posłużenie się kartą przez użytkownika niweczy jego uprawnienie do odstąpienia od umowy w tym zakresie.

⁷⁹⁴ Tak m.in. *M. Pacak*, Usługi płatnicze. Komentarz, kom. do art. 35 UsłPIU, teza nr 2. Wydaje się, że w tym kierunku także *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 122 oraz *D. Rogoń*, Usługi płatnicze powiązane z kredytem..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 57-58. Odmiennie jednak *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 35 UsłPIU. Autorka ta krótko stwierdza, że „dostawca może wypowiedzieć jedynie umowę zawartą na czas nieokreślony”. Do takich wniosków może prowadzić w szczególności prounijna wykładnia omawianego przepisu. Zgodnie z art. 55 ust. 3 PSD2, „jeżeli tak uzgodniono w umowie ramowej, dostawca usług płatniczych może wypowiedzieć umowę ramową zawartą na czas nieoznaczony z co najmniej dwumiesięcznym wypowiedzeniem”. Podobnie kwestię tę regulował przepis art. 45 ust. 3 PSD1. Por. także dokument służb Komisji Europejskiej pt. „Your questions on PSD...”, odpowiedź na pyt. nr 234 i 236, s. 198-199, gdzie wskazano, że przywołany przepis uprawnia dostawcę wyłącznie do wypowiedzenia umowy zawartej na czas nieoznaczony. Rozstrzygnięcie tego problemu wykracza jednak poza ramy niniejszej rozprawy. Celowościowo uzasadnione byłoby jednak przyjęcie poglądu reprezentowanego przez *M. Pacaka*, *M. Grabowskiego* oraz *D. Rogoń*.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

z pierwszym stanowiskiem, przepis art. 35 ust. 2 UsłPłU stanowi *lex specialis* do art. 730 KC w pełnym zakresie, co oznacza, że bank-dostawca będzie mógł wypowiedzieć umowę rachunku bankowego objętą reżimem ustawy o usługach płatniczych (umowę ramową) niezależnie od tego, czy zachodzą ku temu „ważne powody”⁷⁹⁵. Zgodnie z drugim poglądem, przepisy art. 35 ust. 2 UsłPłU oraz art. 730 KC należy czytać w tym przypadku o tyle łącznie, że szczególna regulacja ustawy o usługach płatniczych stanowi *lex specialis* względem art. 730 KC jedynie w zakresie terminu wypowiedzenia umowy przez bank-dostawcę. W ocenie przedstawicieli tego poglądu, przepis art. 35 ust. 2 UsłPłU nie odnosi się jednak do powodów wypowiedzenia umowy. Z tego też względu wypowiedzenie umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPłU przez bank-dostawcę uzasadnione będzie w przypadku, gdy spełnione zostaną łącznie dwie przesłanki: zajdą ważne powody oraz zachowany zostanie termin 2-miesięcznego okresu wypowiedzenia⁷⁹⁶.

Należy przychylić się do poglądu pierwszego. Elementem przedmiotowym hipotezy obu norm⁷⁹⁷ jest w tym przypadku zachowanie się podmiotu stosunku zobowiązaniowego, polegające na jednostronnym zakończeniu tego stosunku. Nie ma tutaj podstaw do tego, aby hipotezy te rozbijać na bardziej szczegółowe elementy składowe, takie jak termin wypowiedzenia oraz powody wypowiedzenia. Skoro zatem art. 35 ust. 1 UsłPłU, w przeciwieństwie do art. 730 KC, znajduje zastosowanie do wypowiedzenia umowy rachunku bankowego stanowiącego rachunek płatniczy, a co za tym idzie hipoteza normy wynikającej z art. 35 ust. 2 UsłPłU jest węższa od hipotezy normy wynikającej z art. 730 KC, to przepisy ustawy o usługach płatniczych należy uznać w tym zakresie za *lex specialis* w stosunku do regulacji kodeksowej, która zostaje tutaj w pełni wyłączona.

Nawiasem można tylko dodać, że przyjęcie odmiennej interpretacji prowadziłoby do zdecydowanego pogorszenia pozycji prawnej banków w stosunku do pozostałych dostawców usług płatniczych prowadzących rachunki płatnicze (np. instytucji płatniczych), do których przepis art. 730 KC nie znajduje zastosowania.

⁷⁹⁵ Tak m.in. *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 88 oraz *W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół*, Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych..., PUG 2012, Nr 1, s. 5.

⁷⁹⁶ Takie stanowisko przyjął ZBP w Rekomendacji Rady Prawa Bankowego i Zespołu ds. Regulacji Płatniczych w sprawie wybranych problemów..., s. 12-13. Podobnie *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 123-124.

⁷⁹⁷ Odnośnie rozróżnienia na elementy podmiotowe i przedmiotowe hipotezy zob. szerzej *T. Chauvin, T. Stawiecki, P. Winczorek*, Wstęp do prawoznawstwa, s. 89-90 oraz *D. Rogoń*, Usługi płatnicze powiązane z kredytem..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 57.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z kolei jeżeli chodzi o użytkownika usług płatniczych to może on wypowiedzieć umowę ramową w dwóch rodzajach przypadków.

Po pierwsze, użytkownik może wypowiedzieć umowę ramową w przypadku dokonania przez dostawcę zmian w postanowieniach umownych (art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPłU). Zagadnienie to zostało już omówione we wcześniejszych fragmentach opracowania⁷⁹⁸.

Po drugie, w ustawie o usługach płatniczych przewidziano niejako „ogólne” uprawnienie użytkownika do wypowiedzenia umowy ramowej⁷⁹⁹. Zgodnie z art. 35 ust. 1 UsłPłU użytkownik może wypowiedzieć umowę ramową w każdym czasie ze skutkiem natychmiastowym, chyba że umowa ramowa przewiduje okres wypowiedzenia. Umowny okres wypowiedzenia nie może jednak przekraczać jednego miesiąca. Należy przyjąć, że użytkownik może w tym trybie wypowiedzieć umowę ramową niezależnie od tego czy jest ona zawarta na czas nieoznaczony, czy oznaczony⁸⁰⁰.

Dodatkowe zasady związane z wypowiedaniem umowy ramowej, zostały wprowadzone do ustawy o usługach płatniczych na skutek implementacji dyrektywy PSD2⁸⁰¹.

Wypowiedzenie umowy ramowej nie może, co do zasady, wiązać się z nałożeniem opłat na użytkownika (art. 35 ust. 3 UsłPłU). Należy przyjąć, że chodzi tutaj o potencjalne opłaty, które miałyby zostać nałożone przez dostawcę za sam fakt wypowiedzenia umowy. Regulacja zawarta w art. 35 ust. 3 UsłPłU siłą rzeczy nie odnosi się bowiem do opłat które mogą być należne dostawcy w związku z wykonaniem umowy ramowej (np. opłat za korzystanie przez użytkownika z karty płatniczej wydanej do rachunku).

Na gruncie literalnego brzmienia przepisu art. 35 ust. 3 UsłPłU, jak również z uwagi na usytuowanie tego przepisu względem ustępów 1 i 2, może budzić wątpliwości czy omawiany zakaz odnosi się wyłącznie do wypowiedzenia umowy ramowej przez użytkownika, czy także do wypowiedzenia dokonywanego przez dostawcę (w tym przypadku pobrana opłata mogłaby

⁷⁹⁸ Zob. szerzej rozdział VI. §3 pkt II. niniejszego opracowania.

⁷⁹⁹ *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 122 określa tę sytuację jako „zwykły tryb” wypowiedzenia.

⁸⁰⁰ Tak m.in. *M. Grabowski*, Ustawa o usługach płatniczych..., s. 122. Podobnie *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 35 UsłPłU. Autorka ta wskazuje jednak, że uprawnienie użytkownika do wypowiedzenia umowy ramowej zawartej na czas oznaczony powinno zostać przewidziane w treści umowy. Za przyjęciem, że uprawnienie użytkownika do wypowiedzenia umowy ramowej na zasadach określonych w art. 35 ust. 1 UsłPłU dotyczy zarówno umowy ramowej na czas oznaczony, jak i nieoznaczony, poparte jest również wnioskami płynącymi z wykładni prounijnej (zob. art. 55 ust. 1 PSD2 oraz art. 45 ust. 1 PSD1).

⁸⁰¹ Zob. art. 55 ust. 2 PSD2. W czasie kiedy dokonywano implementacji dyrektywy PSD1 do polskiego porządku prawnego, ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie podobnych rozwiązań, które wynikały z art. 45 ust. 2 PSD1.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

stanowiąc formę kary umownej). W świetle wykładni prounijnej należy przyjąć, że zakaz ten dotyczy wyłącznie wypowiedzenia dokonywanego przez użytkownika⁸⁰². Nie oznacza to jednak, że nakładanie na użytkownika opłat w przypadku wypowiedzenia umowy przez dostawcę jest dopuszczalne. Wprowadzenie ograniczeń w tym zakresie może mieć inną podstawę prawną niż przepis art. 35 ust. 3 UsłPIU.

Od powyższej zasady zakazu nakładania opłat ustawodawca przewidział jednak wyjątek. W pewnych okolicznościach, dostawcy usług płatniczych mogą być uprawnieni do pobrania od użytkowników opłaty za wypowiedzenie umowy ramowej. W tym celu konieczne jest łączne spełnienie wszystkich przesłanek określonych w art. 35 ust. 4 UsłPIU⁸⁰³.

W przypadku rozwiązania umowy ramowej, dostawca usług płatniczych powinien dokonać proporcjonalnego zwrotu opłat z tytułu świadczenia usług płatniczych, które zostały pobrane przez niego z góry (zob. art. 37 UsłPIU). Należy przyjąć, że obowiązek ten ma zastosowanie niezależnie od tego, czy umowa ramowa została rozwiązana za zgodnym oświadczeniem woli stron, czy na skutek wypowiedzenia przez jedną z nich.

III. Reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego

III.1. Uwagi wprowadzające

W dziale III rozdziale 7 UsłPIU przewidziano kilka szczególnych zasad zakończenia umowy rachunku bankowego objętej reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Należą do nich:

- 1) zamknięty katalog przesłanek uzasadniających wypowiedzenie umowy przez dostawcę usług płatniczych,
- 2) szczególne okresy wypowiedzenia umowy przez dostawcę usług płatniczych,
- 3) wymogi odnośnie formy wypowiedzenia umowy przez dostawcę, oraz
- 4) dodatkowe obowiązki związane ze zwrotem lub zabezpieczeniem środków pieniężnych zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym.

⁸⁰² Zob. art. 55 ust. 1 w zw. z ust. 2 PSD2. Za taką interpretacją przemawia także literalne brzmienie przepisu art. 45 ust. 2 PSD1 (który niejako został zastąpiony przez art. 55 ust. 2 PSD2). Przepis ten wprost odnosił zakaz pobierania opłat przez dostawcę do sytuacji, w której umowa ramowa wypowiedziana jest przez użytkownika.

⁸⁰³ Umowa ramowa musi wprost dopuszczać możliwość pobrania takiej opłaty, wypowiedzenie musi nastąpić przed upływem 6 miesięcy od dnia zawarcia umowy ramowej, oraz opłata pobrana od użytkownika nie może przekraczać kosztów poniesionych przez dostawcę w związku z zawarciem umowy ramowej (zob. art. 35 ust. 4 UsłPIU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wprowadzenie szczególnych regulacji w tym zakresie uzasadnione jest koniecznością realizacji wyższych celów ekonomicznych i społecznych, wśród których miejsce nadrzędne zajmuje potrzeba ochrony interesów tzw. konsumenta wrażliwego⁸⁰⁴.

III.2. Wypowiedzenie umowy przez konsumenta

Jeżeli chodzi o możliwość wypowiedzenia umowy rachunku bankowego objętej przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego) przez konsumenta, to jego pozycja nie ulega zmianie w stosunku do ogólnego reżimu umowy ramowej (w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU). Przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU nie zawierają bowiem żadnych szczególnych regulacji w tym zakresie.

Konsument może zatem, co do zasady, wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego w każdym czasie ze skutkiem natychmiastowym. W umowie podstawowego rachunku płatniczego strony mogą zastrzec okres dla takiego wypowiedzenia, jednak nie może on przekraczać jednego miesiąca (art. 59if w zw. z art. 35 ust. 1 UsłPłU). Należy przyjąć, że uprawnienie konsumenta do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego na powyższych zasadach dotyczy zarówno umowy zawartej na czas nieoznaczony, jak i oznaczony (por. uwagi powyżej).

W świetle normy wynikającej z art. 59ie UsłPłU (w szczególności ust. 5 przywołanego przepisu), może budzić wątpliwości, czy do umowy podstawowego rachunku płatniczego znajdą także zastosowanie przepisy art. 35 ust. 3 i 4 UsłPłU określające zasady nakładania opłat przez dostawcę w przypadku wypowiedzenia umowy przez użytkownika. Należy opowiedzieć się za dopuszczalnością nałożenia przez dostawcę opłaty za wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego przez użytkownika (przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 35 ust. 4 UsłPłU). Opłata nałożona przez dostawcę za wypowiedzenie umowy nie stanowi bowiem przykładu opłaty za świadczenie usług związanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego, o których mowa w art. 59ie ust. 5 UsłPłU.

Konsument może wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego także w przypadku dokonania przez dostawcę zmiany postanowień umownych - jeżeli umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi, że brak sprzeciwu konsumenta (użytkownika)

⁸⁰⁴ Odnośnie ogólnego celu konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego por. szerzej uwagi przedstawione w rozdziałach I., II. oraz IV. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wobec proponowanych zmian jest równoznaczny z wyrażeniem na nie zgody. W takim przypadku wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego przez konsumenta nie może wiązać się dla niego z żadnymi opłatami (art. 59if w zw. z art. 29 ust. 2 pkt 2 UsłPłU).

III.3. Wypowiedzenie umowy przez dostawcę – zamknięty katalog przypadków

Objęcie umowy rachunku bankowego przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego istotnie ogranicza natomiast możliwość wypowiedzenia takiej umowy przez dostawcę usług płatniczych.

Za zmianę najdalej idącą należy uznać wprowadzenie zamkniętego katalogu przesłanek uprawniających do dokonania wypowiedzenia⁸⁰⁵. Zgodnie z art. 59ig ust. 1 UsłPłU, dostawca może wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego w przypadku gdy:

- 1) konsument umyślnie albo w wyniku rażącego niedbalstwa wykorzystał rachunek do celów niezgodnych z prawem (art. 59ig ust. 1 pkt 1 UsłPłU),
- 2) istnieje uzasadnione podejrzenie, że środki zgromadzone na rachunku pochodzą z działalności przestępczej lub mają związek z taką działalnością (art. 59ig ust. 1 pkt 2 UsłPłU),
- 3) na rachunku nie dokonano żadnych operacji przez ponad 24 kolejne miesiące, z wyjątkiem operacji z tytułu pobierania opłat lub naliczania odsetek od zgromadzonych na rachunku środków pieniężnych (art. 59ig ust. 1 pkt 3 UsłPłU),
- 4) konsument podał nieprawdziwe informacje lub zataił prawdziwe informacje we wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli podanie prawdziwych informacji skutkowałoby odrzuceniem wniosku (art. 59ig ust. 1 pkt 4 UsłPłU),
- 5) konsument nie przebywa legalnie na terytorium państwa członkowskiego (art. 59ig ust. 1 pkt 5 UsłPłU), lub

⁸⁰⁵ Za zamkniętym charakterem katalogu przesłanek wypowiedzenia umowy przez dostawcę, który określony został w art. 59ig ust. 1 UsłPłU, przemawia przede wszystkim wykładnia porunijna. Zgodnie z art. 19 ust. 2 PAD, który normuje tę materię na poziomie europejskim, dostawca usług płatniczych może wypowiedzieć umowę ramową dotyczącą podstawowego rachunku płatniczego jedynie (podkr. aut.) w przypadkach określonych w tym przepisie. Jednocześnie zgodnie z art. 19 ust. 3 PAD, państwa członkowskie mogą określić ograniczoną liczbę (podkr. aut.) sprecyzowanych dodatkowych przypadków, w których dostawca może wypowiedzieć taką umowę.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 6) konsument zawarł inną umowę rachunku płatniczego, który umożliwia mu wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU, na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 59ig ust. 1 pkt 6 UsłPłU).

Wszystkie ze wskazanych przesłanek mają charakter fakultatywny⁸⁰⁶. Większość przypadków, w których uzasadnione jest wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę, stanowi przy tym odzwierciedlenie przesłanek dla odmowy zawarcia takiej umowy (zob. art. 59ic ust. 6 i 7 UsłPłU).

Niektóre z przesłanek wypowiedzenia wymagają kilku dodatkowych słów komentarza.

Na wstępie należy zaznaczyć, że w porównaniu do odpowiedniego katalogu przewidzianego w dyrektywie PAD, polski ustawodawca zdecydował się wprowadzić wyłącznie jedną dodatkową przesłankę wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego⁸⁰⁷. Chodzi tutaj o przesłankę określoną w art. 59ig ust. 1 pkt 2 UsłPłU tj., istnieje uzasadnione podejrzenie, że środki zgromadzone na rachunku pochodzą z działalności przestępczej lub mają związek z taką działalnością. Należy ocenić, że wprowadzenie tej przesłanki jest uzasadnione w świetle dopuszczalnego zakresu tzw. opcji narodowej⁸⁰⁸. Dodatkowe przesłanki wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, na których wprowadzenie decydują się państwa członkowskie, powinny mieć na celu zapobiegnięcie przypadkom nadużywania przez konsumentów prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Wydaje się, że omawiana przesłanka w pełni realizuje ten postulat. Może jedynie zastanawiać, czy w świetle szerokiego zakresu zastosowania przepisu art. 59ig ust. 1 pkt 1 UsłPłU, wprowadzenie takiej dodatkowej podstawy wypowiedzenia umowy przez dostawcę było konieczne.

⁸⁰⁶ Za takim wnioskiem przemawia literalne brzmienie wprowadzenia do wyliczenia tych przesłanek, zgodnie z którym dostawca w takim przypadku „może wypowiedzieć” umowę podstawowego rachunku płatniczego (art. 59ig ust. 1 UsłPłU). Podobnie kwestię tę reguluje art. 19 ust. 2 PAD.

⁸⁰⁷ Dla porównania prawodawca angielski również wprowadził jedną, z tym że rozbudowaną dodatkową przesłankę wypowiedzenia umowy dotyczącą podstawowego rachunku płatniczego. Przesłanka ta odnosi się do różnych form nieprawidłowości zachowania konsumenta wobec personelu dostawcy usług płatniczych (zob. regulacja 26(2)(f) PAR 2015). Prawodawca niemiecki wprowadził dwie dodatkowe przesłanki wypowiedzenia. Po pierwsze, gdy konsument odmówił dokonania zmiany umowy w trybie § 675g BGB, która została zaproponowana wszystkim posiadaczom rachunków, a po drugie, gdy konsument doprowadził do zadłużenia przekraczającego 100 euro utrzymującego się przez ponad 3 miesiące, i takie zadłużenie wskazuje na brak możliwości zaspokojenia dostawcy w przyszłości (zob. §42 ZKG 2016). Inny kierunek obrał natomiast prawodawca chorwacki i nie wprowadził żadnej dodatkowej przesłanki (zob. artykuł 26(2) ZUNPR 2017). Podobnie prawodawca irlandzki (zob. regulacja 19(2) EUPAR 2016).

⁸⁰⁸ Opcja narodowa pozwalająca państwom członkowskim na wprowadzenie dodatkowych przesłanek wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę została określona w art. 19 ust. 3 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Uzasadnione wątpliwości może budzić natomiast to, dlaczego polski prawodawca nie przewidział w ww. katalogu przesłanki, która pozwalałaby dostawcy wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego w przypadku, gdy konsument uporczywie narusza postanowienia tej umowy (np. nie dokonuje spłaty powstałego niedozwolonego debetu na rachunku). Pewnym rozwiązaniem pozostaje w tym przypadku rozszerzająca wykładnia przesłanki określonej w art. 59ig ust. 1 pkt 1 UsłPłU.

Odnosząc się z kolei do przesłanki określonej w art. 59ig ust. 1 pkt 3 UsłPłU, należy przyjąć, że przez „operacje”, o których mowa w tym przepisie (chodzi tutaj o pierwszy przypadek użycia tego pojęcia w ramach przywołanego przepisu), należy rozumieć transakcje płatnicze w rozumieniu art. 2 pkt 29 UsłPłU⁸⁰⁹, skutkujące uznaniem lub obciążeniem rachunku podstawowego⁸¹⁰. „Operacją” będzie zatem również obciążenie lub uznanie rachunku podstawowego na skutek przelewu wewnętrznego (np. przelewu na lub z rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej prowadzonego dla posiadacza rachunku podstawowego przez tego samego dostawcę). Ustawodawca wprost przesądził, że nie chodzi tutaj jednak o „operacje” polegające na pobieraniu opłat lub naliczaniu odsetek przez dostawcę prowadzącego podstawowy rachunek płatniczych - takie obciążenia i uznania rachunku nie stanowią transakcji płatniczych w rozumieniu art. 2 pkt 29 UsłPłU⁸¹¹.

W odniesieniu do przesłanki określonej w art. 59ig ust. 1 pkt 5 UsłPłU wypada zasygnalizować, że zakres zastosowania tej przesłanki jest węższy od analogicznej przesłanki przewidzianej przez prawodawcę europejskiego w dyrektywie PAD (zob. art. 19 ust. 2 lit. d

⁸⁰⁹ Zgodnie z art. 2 pkt 29 UsłPłU, przez transakcję płatniczą rozumie się zainicjowaną przez płatnika lub odbiorcę wpłatę, transfer lub wypłatę środków pieniężnych.

⁸¹⁰ Do przyjęcia takiej interpretacji prowadzi w szczególności wykładnia pronounijna. Zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu art. 19 ust. 2 pkt 2 PAD, dostawca może wypowiedzieć umowę rachunku podstawowego gdy „przez ponad 24 kolejne miesiące na rachunku płatniczym nie dokonywano żadnych transakcji”. Zgodnie z definicją przyjętą w art. 2 pkt 5 PAD, przez transakcję płatniczą na potrzeby PAD należy rozumieć „działanie zainicjowane przez płatnika lub odbiorcę, polegające na umieszczaniu na rachunku, transferze lub wypłacie środków pieniężnych, niezależnie od rodzaju pierwotnych zobowiązań między płatnikiem a odbiorcą”. Definicja ta w zasadniczym zakresie pokrywa się z zarówno definicją transakcji płatniczej przyjętą w PSD2 (zob. art. 4 pkt 5 PSD2), jak również z definicją przyjętą w UsłPłU (zob. art. 2 pkt 29 UsłPłU). Por. rozwiązanie przyjęte przez prawodawcę niemieckiego, zgodnie z którym dostawca może wypowiedzieć umowę, jeżeli na podstawowym rachunku płatniczym nie wykonano w ciągu 24 miesięcy żadnej transakcji płatniczej (§42 ust. 2 ZKG 2016). Wydaje się, że za wprowadzeniem omawianej przesłanki wypowiedzenia umowy rachunku podstawowego przez dostawcę usług płatniczych stoi ogólny cel konstrukcji podstawowego rachunku płatniczego, jakim jest zwalczanie problemu tzw. „wykluczenia bankowego”. Brak wykonania przez konsumenta jakiegokolwiek transakcji płatniczej w okresie 24-ch kolejnych miesięcy w wystarczający sposób przemawia za tym, że takiemu konsumentowi korzystanie z dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. W takim przypadku brak jest racjonalnych podstaw do utrzymywania przymusu kontraktowania po stronie dostawcy usług płatniczych.

⁸¹¹ Nawiasem można w tym miejscu zaznaczyć, że konstrukcja zastosowana w art. 59ig ust. 1 pkt 3 UsłPłU nawiązuje do przepisu art. 60 PB.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

PAD). Zgodnie z definicją przyjętą w art. 2 pkt 21 UsłPłU, przez państwo członkowskie należy bowiem rozumieć zarówno państwo członkowskie Unii Europejskiej, jak również państwo członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - stroną umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym⁸¹².

Największe kontrowersje mogą wiązać się ze stosowaniem przesłanki określonej w art. 59ig ust. 1 pkt 6 UsłPłU. Należy przyjąć, że uprawnia ona dostawcę do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli konsument posiada już inny rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego, który prowadzony jest w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na walutę tego rachunku. Przyjęcie takiej interpretacji wynika, po pierwsze, z literalnego brzmienia przepisu, a po drugie, z wyników wykładni dokonanej w zgodzie z prawem unijnym⁸¹³. Nietrafny jest pogląd, który ogranicza możliwość wypowiedzenia umowy przez dostawcę wyłącznie do sytuacji, w której konsument posiada inny rachunek płatniczy w walucie polskiej⁸¹⁴.

III.4. Wypowiedzenie umowy przez dostawcę – okres wypowiedzenia

W zależności od okoliczności, która stanowi podstawę wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę, wypowiedzenie to będzie skuteczne albo ze skutkiem natychmiastowym (zob. art. 59ig ust. 4 UsłPłU) albo z upływem co najmniej dwumiesięcznego okresu wypowiedzenia (zob. art. 59ig ust. 2 *in fine* UsłPłU)⁸¹⁵.

Wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego ma skutek natychmiastowy, jeżeli przyczynę wypowiedzenia stanowi którakolwiek z przesłanek określonych w art. 59ig

⁸¹² Z kolei definicja konsumenta „legalnie przebywającego w Unii” odnosi się do państw członkowskich Unii Europejskiej (zob. art. 2 pkt 2 PAD). Por. szerzej uwagi zawarte w rozdziale VI. §2 pkt IV.6 niniejszego opracowania.

⁸¹³ Zob. szerzej rozdział V. §4 pkt II. niniejszego opracowania. Dokonując wykładni prounijnej należy sięgnąć nie tylko do przepisu określającego zamknięty katalog przesłanek wypowiedzenia umowy przez dostawcę (art. 19 ust. 2 PAD), ale także (a może przede wszystkim) do przepisu określającego ogólne ramy prawa dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (art. 16 PAD).

⁸¹⁴ Zob. szerzej uwagi przedstawione w rozdziale V. §4 pkt II. oraz rozdziale VI. §2 pkt IV.6 niniejszego opracowania. Taki (nietrafny) pogląd wyraził ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 27-28.

⁸¹⁵ Warto wskazać tutaj na rozwiązane przyjęte przez prawodawcę niemieckiego. Zgodnie z §42 ZKG 2016 można rozróżnić trzy grupy przypadków wypowiedzenia umowy przez dostawcę. Pierwszą z nich stanowią przypadki, gdy dostawca ma możliwość wypowiedzenia umowy za 2-miesięcznym okresem wypowiedzenia, o ile takie uprawnienie zostało przewidziane w umowie podstawowego rachunku płatniczego (§42 ust. 2 ZKG 2016). Drugą grupę stanowią te, przypadki, gdy dostawca może wypowiedzieć umowę za 2-miesięcznym okresem wypowiedzenia, bez względu na to czy takie uprawnienie zostało przewidziane w umowie (§42 ust. 3 ZKG 2016). Trzecią grupę stanowią te przypadki, gdy dostawca może wypowiedzieć umowę podstawowego rachunku płatniczego bez okresu wypowiedzenia (§42 ust. 4 ZKG 2016).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ust. 1 pkt 1, 2 lub 4 UsłPIU⁸¹⁶. Wprowadzenie takiego rozwiązania ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego i gospodarczego.

Z kolei dostawca powinien zachować co najmniej dwumiesięczny okres wypowiedzenia, jeżeli jego podstawę stanowi którakolwiek z przesłanek określonych w art. 59ig ust. 1 pkt 3,5 lub 6 UsłPIU⁸¹⁷.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że umieszczenie przesłanki określonej w art. 59ig ust. 1 pkt 2 UsłPIU (tj. istnienie uzasadnionego podejrzenia, że środki zgromadzone na rachunku pochodzą z działalności przestępczej lub mają związek z taką działalnością) w ramach grupy pierwszej – choć niewątpliwie celowościowo uzasadnione – stoi w sprzeczności z prawem unijnym. Zgodnie bowiem z art. 19 ust. 4 PAD, przesłanki które dodatkowo wprowadzane są przez państwa członkowskie powinny zostać objęte co najmniej dwumiesięcznym okresem wypowiedzenia.

III.5. Wypowiedzenie przez dostawcę umowy podstawowego rachunku płatniczego zawartej na czas oznaczony

Pewne wątpliwości wiążą się z dopuszczalnością wypowiedzenia przez dostawcę umowy podstawowego rachunku płatniczego zawartej na czas oznaczony.

Na wstępie należy zaznaczyć, że rozwiązania przyjęte w tym zakresie na gruncie ustawy o usługach płatniczych odbiegają od tych, które przewidział prawodawca europejski w dyrektywie PAD.

Przepis art. 19 PAD, który kompleksowo normuje aspekt wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawców usług płatniczych, nie przesądza bowiem o tym, czy dostawca jest uprawniony do wypowiedzenia umowy zawartej na czas oznaczony, czy nieoznaczony.

⁸¹⁶ Podobnie kwestia ta została uregulowana na gruncie dyrektywy PAD. Zgodnie z art. 19 ust. 4 *in fine* PAD, jednostronne rozwiązanie przez dostawcę umowy ramowej dotyczącej podstawowego rachunku płatniczego z przyczyn, o których mowa w art. 19 ust. 2 lit. a (konsument umyślnie wykorzystał rachunek płatniczy do celów niezgodnych z prawem) oraz lit. c (konsument podał nieprawdziwe informacje w celu uzyskania dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, w przypadku gdy podanie prawdziwych informacji pozbawiłoby go prawa do otwarcia takiego rachunku) następuje ze skutkiem natychmiastowym.

⁸¹⁷ Choć taki wniosek nie do końca może wynikać z literalnego brzmienia art. 59ig ust. 2 UsłPIU, to przemawia za nim wykładnia systemowa oraz prounijna. Skoro bowiem przepis art. 59ig ust. 4 UsłPIU wskazuje w sposób wyczerpujący te przesłanki, które uzasadniają wypowiedzenie ze skutkiem natychmiastowym, to należy przyjąć, że przepisu art. 59ig ust. 2 *in fine* UsłPIU odnosi się do pozostałych przypadków wypowiedzenia. Rozróżnienie to jest bardziej czytelne na gruncie art. 19 ust. 4 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z kolei w przypadku ustawy o usługach płatniczych przyjęto rozwiązanie dwutorowe. Przepis art. 59ig ust. 2 UsłPIU (wypowiedzenie za okresem wypowiedzenia) odnosi się do wypowiedzenia przez dostawcę wyłącznie umowy zawartej na czas nieoznaczony. Natomiast przepis art. 59ig ust. 4 UsłPIU (wypowiedzenie ze skutkiem natychmiastowym) w ogóle nie przesądza, czy chodzi o wypowiedzenie umowy zawartej na czas oznaczony, czy nieoznaczony.

W świetle powyższego należy przyjąć, że jeżeli podstawą wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę są przesłanki określone w art. 59ig ust. 1 pkt 1, 2 lub 4 UsłPIU, to dostawca może wypowiedzieć taką umowę ze skutkiem natychmiastowym bez względu na to czy została ona zawarta na czas oznaczony czy nieoznaczony. Taka interpretacja przepisu art. 59ig ust. 4 UsłPIU jest uzasadniona nie tylko na gruncie wykładni językowej oraz prounijnej, ale także ze względu na doniosłość prawną i faktyczną okoliczności uzasadniających wypowiedzenie umowy ze skutkiem natychmiastowym⁸¹⁸. Przepis ten należy traktować jako przełamanie przyjmowanej niekiedy zasady trwałości zobowiązań terminowych⁸¹⁹. Strony powinny przewidzieć jednak taką możliwość w umowie⁸²⁰.

Sytuacja komplikuje się w przypadku wypowiedzenia opartego na przesłankach określonych w art. 59ig ust. 3, 5 oraz 6 UsłPIU.

Nie budzi najmniejszych wątpliwości, że literalnie rzecz biorąc, przepis art. 59ig ust. 2 UsłPIU *in fine* odnosi się wyłącznie do umów podstawowego rachunku płatniczego zawartych na czas nieoznaczony. W ustawie o usługach płatniczych ustawodawca nie przesądził zatem o dopuszczalności wypowiedzenia przez dostawcę umowy zawartej na czas oznaczony, jeżeli przyczynę tego wypowiedzenia stanowi dowolna z okoliczności, o których mowa w art. 59ig

⁸¹⁸ Por. A. Pyrzańska, [w:] M. Gutowski, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, kom. do art. 365¹ KC, która wskazuje, że jeżeli stosunek prawny został ukształtowany jako terminowy, zastosowanie przepisu art. 365¹ w drodze analogii legis musi zostać poprzedzone ustaleniem wadliwości czynności prawnej w zakresie, w jakim prowadzi ona do nadmiernego wiązania w aspekcie czasowym.

⁸¹⁹ W doktrynie prawa cywilnego podkreśla się niekiedy, że zobowiązania terminowe o charakterze ciągłym mogą być wypowiedziane przed upływem terminu ich wygaśnięcia jedynie w wypadkach określonych w przepisach szczególnych (np. art. 764² i art. 869 § 2 KC). Tak m.in. T. Wiśniewski, [w:] J. Gudowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. III, cz. 1, kom. do art. 365¹ KC, pkt 2. Odmienne m.in. P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 705-706 oraz W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom do art. 365¹ KC, pkt 21. Autorzy Ci dopuszczają możliwość wypowiedzenia zobowiązania terminowego o charakterze ciągłym, jeżeli przewiduje to sama umowa. W tym kierunku także wyr. SN z 22.1.1998 r., III CKN 365/97, OSNC 1998, Nr 9, poz. 144.

⁸²⁰ W tym kierunku G. Karaszewski, [w:] J. Ciszewski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 365¹ KC, pkt 21.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ust. 3, 5 oraz 6 UsłPłU. Nie wydaje się jednak, że już na tej tylko podstawie dostawca jest pozbawiony takiej możliwości.

Ze względów celowościowych należałoby przyjąć, że w przypadkach określonych w art. 59ig ust. 3, 5 oraz 6 UsłPłU, dostawca będzie uprawniony do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego zawartej na czas oznaczony, jeżeli strony przewidziały to w treści umowy⁸²¹. Celem omawianej regulacji jest niewątpliwie ochrona konsumenta przed nieuzasadnionym wypowiedzeniem umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę. Biorąc jednak pod uwagę całokształt regulacji zawartej w art. 19 PAD można byłoby argumentować, że przewidziana w tym zakresie funkcja ochronna kończy się właśnie na wyczerpującym określeniu przesłanek uzasadniających wypowiedzenie. Prawodawca europejski nie przewidział dalej idącego ograniczenia w postaci pozbawienia dostawców uprawnienia do wypowiedzenia umowy rachunku podstawowego zawartej na czas oznaczony. Takie ograniczenie mogłoby zdecydowanie pogarszać pozycję dostawców usług płatniczych zobowiązanych do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego, a przy tym uniemożliwić realizację niektórych z przysługujących im uprawnień. Przykładowo, trudno byłoby znaleźć uzasadnienie dla pozbawienia dostawcy możliwości wypowiedzenia umowy rachunku podstawowego zawartej na czas oznaczony (przyjmijmy dwóch lat) w sytuacji, gdy konsument już na samym początku trwania tej umowy zawarł z innym dostawcą umowę rachunku płatniczego, o funkcjonalnościach rachunku podstawowego. Taki konsument, w świetle przepisu art. 59ig ust. 2 pkt 6 UsłPłU, nie powinien korzystać z bezwzględnej ochrony przed wypowiedzeniem mu umowy podstawowego rachunku płatniczego, niezależnie od tego czy umowa została zawarta na czas oznaczony czy nieoznaczony⁸²². Za taką interpretacją przemawia także zasada swobody umów (art. 353¹ KC).

⁸²¹ Charakter umowy podstawowego rachunku płatniczego nie stoi na przeszkodzie takiemu zastrzeżeniu umownemu. Wypowiedzenie umowy zawartej na czas oznaczony będzie uzasadnione oczywiście wyłącznie w przypadkach określonych w art. 59ig ust. 1 UsłPłU (*argumentum a fortiori*). Podobne stanowisko na gruncie umowy rachunku bankowego (art. 730 KC) zajmuje A. Nowacki, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 723.

⁸²² Nawiasem można wskazać, że obecne brzmienie przepisu art. 59ig ust. 2 UsłPłU wydaje się być wynikiem niefortunny przeprowadzonego procesu legislacyjnego nad ustawą PAD. W pierwszych projektach ww. ustawy (por. np. projekt z 10.8.2015 r., projekt z 29.4.2016 r., projekt z 30.5.2016 r. oraz projekt z 7.7.2016 r., wszystkie dostępne pod adresem: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12275502>) omawiany przepis (ówcześnie projektowany art. 59if ust. 3 UsłPłU) zawierał odesłanie do stosowania wprost art. 35 ust. 2 UsłPłU. Nie jest do końca jasne co spowodowało, że projektodawca zdecydował się na takie rozwiązanie, skoro aspekt wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego został uregulowany bezpośrednio w art. 19 ust. 4 PAD. Następnie na etapie prac sejmowych w miejsce ww. odesłania projektodawca powtórzył w art. 59ig ust. 2 UsłPłU literalne brzmienie przepisu art. 35 ust. 2 zdanie pierwsze UsłPłU. Na etapie prac legislacyjnych nie zwrócono jednak uwagi, że takie rozwiązanie w nieuzasadniony sposób zawęża pierwowzór omawianej regulacji zawarty w PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z drugiej jednak strony, przyjęcie dopuszczalności wypowiedzenia przez dostawcę umowy podstawowego rachunku płatniczego zawartej na czas oznaczony mogłoby budzić zastrzeżenia na gruncie ogólnych zasad wypowiedzania umowy ramowej przez dostawcę (art. 35 ust. 2 UsłPłU – por. uwagi we wcześniejszych fragmentach opracowania). Na gruncie wykładni językowej oraz prounijnej budzi bowiem uzasadnione wątpliwości, czy dostawca uprawniony jest do wypowiedzenia umowy ramowej zawartej na czas oznaczony, nawet w przypadku, gdy przewiduje to sama umowa⁸²³.

III.6. Wypowiedzenie umowy przez dostawcę – forma wypowiedzenia i obowiązek informacyjny

Na gruncie przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU może także budzić pewne wątpliwości w jakiej formie dostawca powinien dokonać wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 59ig ust. 2 UsłPłU, gdy umowa jest rozwiązywana przez dostawcę na podstawie dowolnej z okoliczności wskazanych w art. 59ig ust. 1 pkt 3, 5 lub 6 UsłPłU, należy przekazać konsumentowi nieodpłatną informację o przyczynach wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, w postaci papierowej albo elektronicznej, wraz z wypowiedzeniem tej umowy, chyba że przekazanie tej informacji zagrażałoby bezpieczeństwu narodowemu lub porządkowi publicznemu lub byłoby sprzeczne z przepisami ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy.

Językowa analiza przywołanego przepisu nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy wymóg zachowania „postaci papierowej albo elektronicznej” odnosi się wyłącznie do informacji o przyczynach wypowiedzenia, czy również do samego oświadczenia o wypowiedzeniu umowy. Należy sięgnąć tutaj także do wykładni funkcjonalnej oraz celowościowej.

Z jednej strony można wnioskować, że skoro informacja o przyczynach wypowiedzenia, zgodnie z art. 59ig ust. 2 UsłPłU, przekazywana jest konsumentowi „wraz z wypowiedzeniem” (podkr. aut.), to należałoby przyjąć, że przepis art. 59ig ust. 2 UsłPłU

⁸²³ Do takich wniosków może prowadzić w szczególności prounijna wykładnia przepisu art. 35 ust. 2 UsłPłU. Zgodnie z art. 55 ust. 3 PSD2, „jeżeli tak uzgodniono w umowie ramowej, dostawca usług płatniczych może wypowiedzieć umowę ramową zawartą na czas nieoznaczony z co najmniej dwumiesięcznym wypowiedzeniem”. Podobnie kwestię tę regulował przepis art. 45 ust. 3 PSD1. Por. także dokument służb Komisji Europejskiej pt. „Your questions on PSD...”, odpowiedź na pyt. nr 234 i 236, s. 198-199, gdzie wskazano, że przywołany przepis uprawnia dostawcę wyłącznie do wypowiedzenia umowy zawartej na czas nieoznaczony.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wymaga, aby dostawca w jednym „komunikacie” skierowanym do konsumenta, po pierwsze, złożył oświadczenie woli o wypowiedzeniu mu umowy, a po drugie, przekazał informację o uzasadnieniu i przyczynach takiego wypowiedzenia⁸²⁴. Oznaczałoby to, że wymóg dochowania „postaci papierowej albo elektronicznej” stanowi zastrzeżenie formy dla wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę.

Możliwe jest również przyjęcie odmiennego stanowiska, zgodnie z którym przepis art. 59ig ust. 2 UsłPłU zastrzega wymóg zachowania „postaci papierowej albo elektronicznej” wyłącznie dla przekazania informacji o przyczynach wypowiedzenia. Samo oświadczenie woli dostawcy o wypowiedzeniu umowy podlegać będzie natomiast ogólnym zasadom prawa cywilnego.

Wydaje się, że należy tutaj przychylić się do pierwszej z zaproponowanych interpretacji. Przemawia za tym kilka argumentów:

- 1) po pierwsze, wskazuje na to literalne brzmienie art. 59ig ust. 2 UsłPłU, zgodnie z którym *„informacja o przyczynach wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego jest przekazywana konsumentowi [...] wraz z wypowiedzeniem tej umowy”*,
- 2) po drugie, z przedłożeniem konsumentowi informacji o przyczynach wypowiedzenia umowy ustawodawca wiąże bieg dwumiesięcznego okresu wypowiedzenia – jest to zatem konstrukcja charakterystyczna dla złożenia oświadczenia woli o wypowiedzeniu umowy, a nie dla przedłożenia drugiej stronie jedynie uzasadnienia dla takiego wypowiedzenia,
- 3) po trzecie, przemawia za tym wykładnia funkcjonalna – trudno byłoby bowiem wskazać logiczne uzasadnienie dla czego oświadczenie o wypowiedzeniu umowy i uzasadnienie tego wypowiedzenia miałyby być przekazane konsumentowi osobno i przy zachowaniu różnych form,
- 4) po czwarte wreszcie, przemawia za tym wykładnia celowościowa – zastrzeżenie wymogu co do formy wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego sprzyja ochronie interesów konsumenta, co stanowi jedno z zasadniczych założeń konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego.

⁸²⁴ Przy czym UsłPłU wskazuje również na dodatkowe informacje, które powinny znaleźć się w takim komunikacie (por. uwagi poniżej).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Reasumując powyższe rozwiązania należy przyjąć, że wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego – niezależnie od przyczyny takiego wypowiedzenia – powinno być przekazane konsumentowi w postaci papierowej albo elektronicznej.

Osobnym problemem jest to, że polska regulacja odbiega w istotnym stopniu od rozwiązań przyjętych w dyrektywie PAD, gdzie przewidziano, że informacja o wypowiedzeniu umowy, wraz ze wskazaniem przyczyn tego wypowiedzenia, powinna być przekazana konsumentowi „w formie pisemnej” (art. 19 ust. 4 PAD)⁸²⁵. Wprowadzony na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego obowiązek dochowania przez dostawców usług płatniczych jedynie „postaci papierowej albo elektronicznej” dla takiego oświadczenia, stanowi naruszenie postulatu harmonizacji minimalnej (lub wręcz harmonizacji pełnej)⁸²⁶. Wydaje się, że regulacja krajowa, przyznając dostawcom zdecydowanie większą swobodę w wyborze sposobu zakomunikowania konsumentowi faktu zakończenia umowy, osłabia jednocześnie pozycję konsumenta. Zawiadomienie w „postaci papierowej” albo w „postaci elektronicznej” nie zapewnia bowiem konsumentowi takiej ochrony, jaka wynikałaby z konieczności zachowania przez dostawcę zwykłej formy pisemnej (w rozumieniu art. 78 § 1 KC). Jednocześnie dochodzi tutaj do złagodzenia wymogów przewidzianych dla wypowiedzenia umowy przez dostawcę w ogólnym reżimie umowy ramowej (art. 35 ust. 2 w zw. z art. 26 ust. 1 UsłPłU), co wydaje się zaprzeczać ochronnej funkcji przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU. *De lege ferenda* należy rozważyć zaostrenie rygoru co do formy oświadczenia o wypowiedzeniu umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę (do co najmniej formy pisemnej)⁸²⁷.

⁸²⁵ W wersji angielskiej PAD: „*in writing*”.

⁸²⁶ Por. także uwagi powyżej dotyczące dopuszczalności kwalifikacji dyrektywy PAD – w pewnym zakresie – jako dyrektywy harmonizacji pełnej.

⁸²⁷ Szersze omówienie tej problematyki wykracza poza ramy niniejszej rozprawy. W tym miejscu należy jedynie zaznaczyć, że prawodawca europejski nie bez przyczyny dopuścił wyłącznie pisemny sposób wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Możliwość jednostronnego zakończenia stosunku prawnego przez dostawcę usług płatniczych stanowi bowiem daleko idące uprawnienie, które wymaga należytego zabezpieczenia interesów tzw. konsumenta wrażliwego. W tym przypadku konsument powinien w każdym czasie posiadać możliwość odtworzenia w niezmienionej postaci informacji o wypowiedzeniu mu umowy. Konsument powinien mieć również pewność, że wypowiedzenie zostało złożone przez upoważnioną do tego osobę. Postulat ten niewątpliwie realizuje wypowiedzenie w formie pisemnej – tak jak wymaga tego prawodawca europejski. Wymaganie bliżej nieokreślonych „postaci papierowej” albo „postaci elektronicznej” może budzić natomiast istotne zastrzeżenia. Co istotne, prawodawca unijny nie pozostawił państwom członkowskim żadnego luzu decyzyjnego w tym zakresie. Istotne jest przy tym to, że w dyrektywie PAD wyraźnie rozróżniono „formę papierową”, „inny trwały nośnik”, „formę elektroniczną” oraz „formę pisemną” (por. uwagi we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania). Można przypuszczać, że obecne brzmienie przepisu art. 59ig ust. 2 UsłPłU jest wynikiem niefortunnej interpretacji poprawki zgłoszonej ze strony ówczesnego Ministra Administracji i Cyfryzacji. Chodzi tutaj o uwagę nr 19 do projektowanego art. 59ig ust. 2 UsłPłU (ówcześnie jednostka art. 59il ust. 2 UsłPłU), gdzie Minister wskazał, że: „w *obecnie obowiązujących*

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Informacja o wypowiedzeniu umowy podstawowego rachunku płatniczego i o jego przyczynach powinna być przekazana konsumentowi nieodpłatnie – niezależnie od przyczyny takiego wypowiedzenia. Choć taka interpretacja nie wynika z literalnego brzmienia przepisów art. 59ig ust. 2 oraz art. 59ig ust. 4 UsłPłU, to przemawiają za nią wyniki wykładni prounijnej (zob. 19 ust. 4 PAD).

Dostawca powinien zaniechać przekazania konsumentowi informacji o przyczynach wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, jeżeli przekazanie tej informacji zagrażałoby bezpieczeństwu narodowemu lub porządkowi publicznemu lub byłoby sprzeczne z przepisami ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy (art. 59ig ust 2 UsłPłU).

Niezależnie od przyczyny wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, dostawca powinien poinformować konsumenta również o trybie, w jakim konsument może dochodzić swoich praw w związku z rozwiązaniem umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz o pozasądowych procedurach rozstrzygania sporów, w tym właściwych sądach polubownych (zob. art. 59ig ust. 2 w zw. z ust. 3 w zw. z ust. 4 UsłPłU).

III.7. Sposób zwrotu lub zabezpieczenia środków pieniężnych zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym

W każdym przypadku, gdy dochodzi do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego z przyczyn, o których mowa w art. 59ig ust. 1 UsłPłU, dostawca powinien uzyskać od konsumenta informację o sposobie, w jaki konsument chce uzyskać zwrot środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku (zob. art. 59ig ust. 5 UsłPłU). Chodzi tutaj

przepisach ustawy o usługach płatniczych wielokrotnie używane jest określenie <<w formie pisemnej>> (np. art. 73a ust. 3, art. 84 ust. 2, art. 86 ust. 1 i innych), bez dalszego wskazywania, że wymagana forma pisemna może być zrealizowana <<w postaci elektronicznej lub papierowej>> lub może zostać zastąpiona dokumentem elektronicznym podpisanym bezpiecznym podpisem elektronicznym.” Zob. zestawienie uwag zgłoszonych w toku uzgodnień międzyresortowych i konsultacji publicznych do projektu ustawy o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym, 26.1.2016 r., dostępne pod adresem:

<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12275502/12302574/12302575/dokument210525.pdf>. Należy zaznaczyć, iż zarówno w projekcie ustawy implementującej PAD z 10.8.2015 r., jak również w projekcie z 26.1.2016 r. przewidziano, że w przypadku wypowiedzenia umowy rachunku podstawowego przez dostawcę, będzie on obowiązany poinformować konsumenta o przyczynach tego wypowiedzenia na piśmie (ówczesny projekt art. 59if ust. 3 UsłPłU, będący odpowiednikiem obecnego art. 59ig ust. 2 UsłPłU). Uwaga ze strony Ministra Administracji i Cyfryzacji była daleko idącym skrótem myślowym, który wskazywał jedynie tyle, że zwykła forma pisemna może być spełniona zarówno przy wykorzystaniu „papieru”, na którym składany jest własnoręczny podpis (78 § 1 KC), jak również przy wykorzystaniu postaci elektronicznej – opatrzonym kwalifikowanym podpisem elektronicznym (art. 78¹ § 1 i 2 KC).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

jednak wyłącznie o sytuację, w której przepisy szczególne nie zabraniają dostawcy na dokonanie takiego zwrotu⁸²⁸.

Formalnie rzecz biorąc omawiany przepis kreuje obowiązek po stronie konsumenta⁸²⁹. W praktyce obowiązek ten przerzucony jest jednak na dostawcę, który wypowiedając umowę powinien zadbać o to, że konsument przekaze mu informację o sposobie zwrotu środków. Przykładowym rozwiązaniem jest wskazanie przez dostawcę w dokumencie informującym o wypowiedzeniu umowy, że konsument proszony jest o zadysponowanie środkami zgromadzonymi na rachunku.

Co ciekawe, wymóg uzyskania informacji o sposobie zwrotu środków jest konstrukcją do tej pory nieznaną ani ogólnemu reżimowi umowy rachunku bankowego (wyznaczonego przez przepisy KC i PB), ani reżimowi umowy ramowej. Podobnego obowiązku nie przewidziano również w dyrektywie PAD. W praktyce rynkowej rozwiązanie to jest jednak stosowane już co najmniej od kilku lat⁸³⁰.

W przypadku niezyskania przez dostawcę informacji o sposobie, w jaki konsument chce uzyskać zwrot środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku, dostawca może złożyć środki pieniężne znajdujące się na rachunku podstawowym do depozytu sądowego lub w inny sposób zabezpieczyć środki pieniężne zgromadzone na rachunku. O sposobie zabezpieczenia dostawca powinien poinformować konsumenta pisemnie (zob. art. 59ig ust. 5 *in fine* UstPłU). Należy przez to rozumieć formę pisemną w rozumieniu art. 78 §1 KC⁸³¹.

⁸²⁸ Wstrzymanie zwrotu może być uzasadnione np. na gruncie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy. Tak trafnie *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalczewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ig UstPłU.

⁸²⁹ Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 59 ig ust. 5 UstPłU „konsument wskazuje” dostawcy sposób, w jaki chce uzyskać zwrot środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku.

⁸³⁰ Zob. np. § 24 ust. 3 Regulaminu świadczenia przez ING Bank Śląski S.A. usług w ramach prowadzenia rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych oraz rachunków oszczędnościowych dla osób fizycznych (wersja obowiązująca od 9 listopada 2015 r.), zgodnie z którym „rozwiązanie umowy rachunku przez Bank za uprzednim okresem wypowiedzenia wymaga, oprócz podania ważnych przyczyn, wystąpienia do posiadacza rachunku z prośbą o zadysponowanie saldem”. Podobnie § 60 ust. 4 Regulaminu rachunków bankowych i kart debetowych dla klientów indywidualnych w PKO Banku Polskim S.A. (wersja 2015 r.), zgodnie z którym „Posiadacz rachunku [...] wypowiedając umowę rachunku powinien zadysponować środkami zgromadzonymi na rachunku”.

⁸³¹ Również ta konstrukcja nie znajduje odzwierciedlenia w PAD. Możliwość złożenia środków do depozytu sądowego, w przypadku, gdy konsument nie wskazał sposobu zadysponowania środkami zgromadzonymi na rachunku, została zaproponowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości w ramach konsultacji publicznych do projektu ustawy PAD (zob. zestawienie uwag..., uwaga nr 98). W ocenie Ministerstwa Sprawiedliwości sytuacja, w której konsument nie wskaże sposobu zwrotu środków, mogłaby prowadzić do niemożliwości wypowiedzenia umowy przez dostawcę. Celowe w ocenie Ministerstwa Sprawiedliwości wydaje się zatem przyznanie dostawcom uprawnienia do złożenia w takim przypadku do depozytu sądowego. Pogląd ten nie jest uzasadniony. Możliwość wypowiedzenia umowy przez

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wydaje się, że przyznanie takiego uprawnienia dostawcom usług płatniczych jest zbędne w świetle ogólnej regulacji art. 467 KC, określającej zasady złożenia świadczenia do depozytu sądowego. Na podstawie art. 467 pkt 4 KC dłużnik (w tym przypadku dostawca zobowiązany do zwrotu środków zgromadzonych na rachunku) może złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego, jeżeli z powodu innych okoliczności niż określone w art. 467 pkt 1-3 KC, dotyczących osoby wierzyciela (tutaj konsumenta będącego posiadaczem rachunku podstawowego), świadczenie nie może być spełnione⁸³². Za okoliczność uniemożliwiającą spełnienie świadczenia przez dostawcę należy w tym przypadku uznać brak informacji konsumenta co do sposobu zwrotu środków zgromadzonych na rachunku. Konstrukcja art. 59i§ ust. 5 UsłPłU, w zakresie w jakim przyznaje dostawcy uprawnienie do złożenia środków zgromadzonych na rachunku podstawowym, stanowi zatem *superfluum* ustawowe.

Co więcej, biorąc pod uwagę, że podstawowe rachunki płatnicze mają służyć przede wszystkim osobom „wykluczonym bankowo”, można przyjąć, że wartość środków zgromadzonych na takich rachunkach będzie w większości przypadków stosunkowo niewielka. Z uwagi na koszty związane ze złożeniem świadczenia do depozytu sądowego, można przyjąć, że rozwiązanie to rzadko kiedy będzie stosowane przez dostawców w praktyce.

Za „inne sposoby zabezpieczenia” środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku, o których mowa w art. 59i§ ust. 5 UsłPłU, należy uznać w zasadzie każdą dopuszczalną prawnie formę zadysponowania środkami, która zapewnia konsumentowi odzyskanie tych środków w przyszłości. Do takich form zabezpieczenia środków zgromadzonych na rachunku należy zaliczyć m.in.:

- 1) pozostawienie środków przez dostawcę na dotychczasowym rachunku, przy czym konsument na skutek wypowiedzenia umowy przestanie być posiadaczem tego rachunku,
- 2) przeksięgowanie środków na rachunek techniczny prowadzony przez dostawcę,
- 3) wypłacenie środków z rachunku i ich przechowanie w skarbcu (sejfie) dostawcy, lub
- 4) umieszczenie środków w depozycie notarialnym.

dostawcę nie jest bowiem uwarunkowana zadysponowaniem lub zabezpieczeniem środków zgromadzonych na rachunku.

⁸³² Por. R. Morek, [w:] K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, kom. do art. 467 KC, pkt 8 oraz K. Zagrobelny, [w:] E. Gniewek (red.), P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, s. 991.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Należy przyjąć, że jeżeli zabezpieczenie środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym wiąże się z koniecznością poniesienia określonych kosztów przez dostawcę, a dostawca zamierza obciążyć tymi kosztami konsumenta, umowa powinna określać zasady rozliczenia tych kosztów.

Rozdział VII. Przedmiotowy zakres umowy podstawowego rachunku płatniczego

§1. Uwagi wprowadzające

Jak zostało to wykazane we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi jedynie funkcjonalną modyfikację umowy rachunku bankowego, do której dochodzi w wyniku objęcia tej umowy przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPIU).

Pod pojęciem tym należy zatem rozumieć jedynie zbiorczą kategorię normatywną, która swoim zakresem może obejmować umowę rachunku bankowego, jeżeli dotyczy ona prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego dla konsumenta korzystającego z prawa dostępu do takiego rachunku.

Ustalenie elementów stosunku cywilnoprawnego określanego jako tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego, w tym zakresu przedmiotowego tego stosunku, wymaga przeprowadzenia złożonej analizy opartej na trzech reżimach prawnych.

Za punkt wyjścia należy tutaj przyjąć przepisy KC, które określają zakres przedmiotowy i treść umowy rachunku bankowego w reżimie ogólnym.

Następnie należy zbadać jak zmienia się przedmiot i treść tej umowy, w przypadku objęcia jej reżimem ustawy o usługach płatniczych (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU” lub „reżim umowy ramowej”).

Ostatnim krokiem jest ustalenie jakim dalszym jeszcze modyfikacjom podlega zakres przedmiotowy i treść umowy rachunku bankowego, w przypadku objęcia jej szczególnym reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego” lub „reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego”).

§2. Przedmiotowy zakres umowy rachunku bankowego

W literaturze przedmiotu ugruntowały się dwa zasadnicze sposoby ujmowania obowiązków banku w stosunku rachunku bankowego. Należą do nich metoda analityczna oraz metoda

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

syntetyczno-konstrukcyjna⁸³³. Przyjęcie jednej z tych metod będzie miało wpływ na określenie zakresu przedmiotowego i treści stosunku rachunku bankowego.

Na potrzeby zobrazowania różnic zachodzących pomiędzy umową rachunku bankowego w reżimie ogólnym, a umową rachunku bankowego objętą odpowiednio reżimem umowy ramowej oraz reżimem umowy podstawowego rachunku płatniczego, wystarczy w mojej ocenie poprzestać na wynikach metodologii syntetyczno-konstrukcyjnej.

W oparciu o tę metodologię w piśmiennictwie ukształtowały się dwie główne propozycje wyróżnienia katalogu obowiązków banku wynikających z umowy rachunku bankowego.

W. Pyziół rozróżnia zobowiązanie banku do „przechowywania” środków pieniężnych posiadacza rachunku oraz zobowiązanie do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na jego zlecenie (jeżeli umowa tak stanowi)⁸³⁴. Ogólnie ujęte zobowiązanie do przechowywania środków pieniężnych Autor ten dzieli dalej na kilka bardziej szczegółowych obowiązków:

- 1) obowiązek przyjmowania środków pieniężnych na rachunek posiadacza,
- 2) obowiązek ewidencjonowania przechowywanych środków pieniężnych,
- 3) obowiązek informowania posiadacza rachunku o stanie rachunku (art. 728 KC), oraz
- 4) obowiązek zwrotu środków pieniężnych posiadaczowi rachunku (art. 726 KC)⁸³⁵.

Z kolei *M. Bączyk* krytykuje jednoznaczne rozdzielenie zobowiązania banku do gromadzenia („przechowywania”) środków posiadacza oraz do dokonywania (na jego zlecenie) rozliczeń pieniężnych⁸³⁶. W konsekwencji autor ten przyjmuje następujący katalog obowiązków banku wobec posiadacza rachunku:

- 1) obowiązek przyjmowania sum pieniężnych na rachunek bankowy posiadacza i ujawnienie tych sum przez wpis na rachunku,
- 2) obowiązek „przechowywania” środków pieniężnych posiadacza (w postaci swoistej pieczy prawnej nad powierzonymi środkami),

⁸³³ Zob. szerzej *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 47-48. Podejście analityczne zakłada wyczerpujące określenie uprawnień i obowiązków stron umowy rachunku bankowego. Takie podejście prezentuje np. *Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska*, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 258 i n. Podejście syntetyczno-konstrukcyjne zakłada ujmowanie obowiązków banku w sposób ogólny. Celem tej metodologii jest syntetyczne ujęcie standardowych (typowych) zachowań się banku w umowie rachunku bankowego. Metodę tę stosują przede wszystkim *W. Pyziół* oraz *M. Bączyk*. Zob. m.in. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 474-477 oraz *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1135 i n.

⁸³⁴ *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 474 i n.

⁸³⁵ *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 494 i n.

⁸³⁶ *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1135 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 3) obowiązek umożliwienia posiadaczowi swobodnego dysponowania sumami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku (przede wszystkim – w wyniku wykonywania poleceń rozliczeniowych i innych posiadacza),
- 4) obowiązek zwrotu sum pieniężnych w zasadzie na każde żądanie posiadacza (art. 726 KC);
- 5) obowiązek komunikowania o saldzie na rachunku (o rozmiarze zadłużenia banku wobec posiadacza),
- 6) obowiązek zachowania tajemnicy bankowej (art. 104–105 PB), oraz
- 7) obowiązek zapłaty wynagrodzenia (z reguły w postaci odsetek, chyba że umowa wyklucza taką powinność)⁸³⁷.

Na potrzeby wykazania ścisłego sprzężenia tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego z umową rachunku bankowego, dalsze uwagi zostaną oparte na katalogu zaproponowanym przez *W. Pyziola*. Nie jest jednak moją intencją przesądzić w tym miejscu, który ze wskazanych katalogów lepiej oddaje istotę zobowiązań banku w umowie rachunku bankowego. Z uwagi jednak na przewidziane w reżimie umowy podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPŁU) szczególne zasady przeprowadzania rozliczeń pieniężnych przez bank-dostawcę (por. uwagi poniżej), bardziej przydatne będzie spojrzenie na ten stosunek prawny osobno przez pryzmat funkcji depozytowej, a osobno przez pryzmat funkcji rozliczeniowej.

Opierając się na podziale zaproponowanym przez *W. Pyziola*, można przyjąć, że przedmiotowy zakres umowy rachunku bankowego – ujęty w sposób najbardziej ogólny i skrajnie uproszczony – sprowadza się do dwóch kluczowych zobowiązań banku względem posiadacza rachunku. Należą do nich „przechowywanie” (w znaczeniu przenośnym)⁸³⁸

⁸³⁷ Szersze omówienie tak wyróżnionego katalogu zob. *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 45 i n.

⁸³⁸ W literaturze przedmiotu można wskazać na co najmniej kilka koncepcji wyjaśniających znaczenie sformułowania „przechowywanie środków pieniężnych posiadacza rachunku”. *W. Czachórski* zaproponował oparcie „przechowywania” środków pieniężnych na konstrukcji depozytu nieprawidłowego. Zob. *W. Czachórski*, *A. Brzozowski*, *M. Saffjan*, *E. Skowrońska-Bocian*, Zobowiązania. Zarys wykładu, 2009, s. 473. Podobnie *Z. Radwański*, *J. Panowicz-Lipska*, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 259 oraz *A. Janiak*, Umowa rachunku bankowego, PB 2002, Nr 7-8, s. 102. *W. Pyziół* odrzuca w tym zakresie formułę „przechowania” i argumentuje, że dochodzi tutaj do wykreowania tzw. ogólnej wierzytelności posiadacza rachunku względem banku do zaciągania przez bank długu wobec posiadacza rachunku. Zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 494 i n. *M. Bączyk* postuluje z kolei żeby formułę „przechowywania” traktować jako postać swoistej pieczy prawnej nad powierzonymi środkami. Wierzytelność posiadacza rachunku wobec banku wiąże się z powstaniem niedefinitywnego przysporzenia środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku przez bank. Zob. m.in. *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1137 oraz *M. Bączyk*, Konstrukcja

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

środków pieniężnych posiadacza rachunku oraz, jeżeli umowa tak stanowi, przeprowadzanie na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych (zob. art. 725 KC)⁸³⁹.

Pomiędzy tak wyznaczonymi zobowiązaniami banku istnieje funkcjonalny związek, który polega na tym, że bank ma obowiązek wykonywania poleceń rozliczeniowych klienta w zasadzie wyłącznie do wysokości środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku. Z kolei realizacja polecenia rozliczeniowego skutkuje zmianą ilości tych środków (zmianą salda).

Jednocześnie zobowiązania te mają naturę o tyle samodzielną względem siebie, że każde z nich może być przedmiotem odrębnej umowy⁸⁴⁰. O samodzielności obu zobowiązań można mówić również w tym znaczeniu, że o ile obowiązek „przechowywania” środków pieniężnych posiadacza rachunku ma niejako charakter obligatoryjny, to obowiązek przeprowadzania rozliczeń pieniężnych jest o tyle fakultatywny, że aktualizuje się wyłącznie, gdy przewiduje to umowa, a posiadacz rachunku złoży odpowiednie polecenie rozliczeniowe⁸⁴¹.

W pewnych okolicznościach umowa rachunku bankowego może być z woli stron powiązana z innymi (samodzielnymi) stosunkami prawnymi. Przykładem będzie tutaj sprzężenie umowy rachunku bankowego z umową o kredyt w rachunku bieżącym (tzw. *overdraft*)⁸⁴².

§3. Przedmiotowy zakres umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

Strony umowy rachunku bankowego mogą postanowić, że otwierany na jej podstawie rachunek bankowy będzie służył do wykonywania transakcji płatniczych (zob. art. 2 pkt 25 UsłPIU)⁸⁴³. W takim przypadku umowa rachunku bankowego zostanie objęta reżimem ustawy

prawna umowy rachunku..., s. 48 i n. Rozstrzygnięcie tego zagadnienia niewątpliwie wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

⁸³⁹ Tak m.in. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 474 i n. Odmienne jednak *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1136-1137 oraz *M. Bączyk*, Konstrukcja prawna umowy rachunku..., s. 48. Autor ten przyjmuje, że takie ogólne ujęcie podstawowych obowiązków banku jedynie ogólnie wyjaśnia sytuację prawną stron w stosunku rachunku bankowego. W ocenie Autora konieczna jest jednak dalsza dywersyfikacja podstawowych obowiązków banku.

⁸⁴⁰ Tak m.in. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 475. Przykładowo umowa rachunku oszczędnościowego może zobowiązywać bank wyłącznie do przechowywania środków pieniężnych posiadacza, a umowa o dokonanie pojedynczego rozliczenia pieniężnego (np. wpłata gotówki na rachunek wierzyciela), może w ogóle nie mieć związku ze stosunkiem rachunku bankowego pomiędzy bankiem i klientem.

⁸⁴¹ Tak m.in. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 475. *M. Bączyk* sprzeciwia się rozdzielaniu od siebie funkcji depozytowej i rozliczeniowej umowy rachunku bankowego. Zob. *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1137 i n.

⁸⁴² Zob. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 476.

⁸⁴³ Problematyka rachunku płatniczego została szerzej omówiona w rozdziale III. §3 pkt II. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

o usługach płatniczych (z zastrzeżeniem, że nie zachodzą żadne okoliczności wyłączające zastosowanie UsłPłU)⁸⁴⁴.

Najogólniej ujmowany przedmiot takiej umowy nie różni się zasadniczo od tego, który wynika z umowy rachunku bankowego w reżimie ogólnym.

Po pierwsze, bank (dostawca usług płatniczych) jest zobowiązany do „przechowywania” (znów – w ujęciu przenośnym)⁸⁴⁵ środków pieniężnych posiadacza rachunku (użytkownika). Rachunek płatniczy w dalszym ciągu pozostaje bowiem rachunkiem bankowym i służy realizacji funkcji depozytowej⁸⁴⁶.

Po drugie, bank (dostawca usług płatniczych) jest zobowiązany przeprowadzać na zlecenie posiadacza rachunku (użytkownika) rozliczenia pieniężne. W przeciwieństwie jednak do ogólnego reżimu umowy rachunku bankowego, w przypadku bankowego rachunku płatniczego dochodzi do zatarcia niezależności zobowiązania banku do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych od zobowiązania do przechowywania środków pieniężnych (por. uwagi powyżej). Przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych na zlecenie posiadacza rachunku ma tutaj charakter obligatoryjny w tym sensie, że wyłączenie tej funkcji spowoduje, że prowadzony rachunek płatniczy nie będzie mógł być uznany za rachunek płatniczy w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPłU. Tym samym umowa rachunku bankowego zostanie wyłączona spod reżimu ustawy o usługach płatniczych.

Choć struktura świadczeń w umowie rachunku bankowego objętej reżimem UsłPłU pozostaje w zasadzie niezmienną w stosunku do reżimu ogólnego, to realizacja poszczególnych obowiązków przez bank będzie podlegać pewnym dodatkowym, szczegółowym zasadom związanym ze świadczeniem usług płatniczych.

Tak na przykład, jeżeli chodzi o obowiązek banku do przyjmowania środków pieniężnych posiadacza rachunku (wpłat)⁸⁴⁷, to w przeciwieństwie do reżimu ogólnego, przepisy ustawy

⁸⁴⁴ Chodzi tutaj o pozytywny (art. 5 UsłPłU) oraz negatywny (art. 6 UsłPłU) zakres zastosowania ustawy o usługach płatniczych.

⁸⁴⁵ Por. uwagi powyżej dotyczące ogólnego reżimu umowy rachunku bankowego.

⁸⁴⁶ W odróżnieniu od rachunków płatniczych prowadzonych przez dostawców nienależących do szeroko rozumianego sektor bankowego (np. przez instytucje płatnicze), co wprost wynika z art. 7 UsłPłU. Por. szerzej rozdział III §3 i §4 niniejszego opracowania.

⁸⁴⁷ Zob. podział obowiązków banku według *W. Pyziola*, który został przywołany powyżej. Przez wpłaty należy rozumieć zarówno wpłaty gotówkowe dokonywane przez posiadacza rachunku lub osobę trzecią oraz uznanie rachunku posiadacza w wyniku realizacji rozliczenia bankowego. Podobnie *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 496, który wskazuje, że bez znaczenia jest, kto i na jakiej podstawie dokonuje wpłaty oraz czy wpłata następuje w formie gotówkowej, czy

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

o usługach płatniczych szczegółowo określają termin, w jakim bank-dostawca powinien uznać rachunek posiadacza rachunku kwotą dokonanej wpłaty (zob. art. 58 i 59 UsłPłU)⁸⁴⁸. Jednocześnie przepisy te modyfikują, jedynie ogólnie wynikający z KC, obowiązek ewidencjonowania środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku posiadacza.

Jeżeli natomiast chodzi o zobowiązanie banku do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na zlecenie posiadacza rachunku, to z uwagi na charakter i funkcję rachunku płatniczego, którego istotą jest umożliwienie realizacji transakcji płatniczych, wykonanie przez bank obowiązków w tym zakresie podlega na gruncie ustawy o usługach płatniczych daleko idącym modyfikacjom. Chodzi tutaj m.in. o szczególne zasady związane z otrzymywaniem zlecenia płatniczego (art. 49 UsłPłU), pre-autoryzacją transakcji (art. 49b UsłPłU), odmową wykonania zlecenia płatniczego (art. 50 UsłPłU), możliwością odwołania zlecenia płatniczego (art. 51 UsłPłU) oraz wyznaczeniem czasu na wykonanie transakcji płatniczej (art. 53-59 UsłPłU).

Należy przy tym zwrócić uwagę, że ponieważ wszystkie rozliczenia pieniężne zawierają się w pojęciu „transakcji płatniczych” w rozumieniu 2 pkt 20 UsłPłU (oraz jednocześnie w pojęciu usług płatniczych w rozumieniu art. 3 UsłPłU), a każde polecenie rozliczeniowe będzie jednocześnie zleceniem płatniczym w rozumieniu art. 2 pkt 36 UsłPłU⁸⁴⁹, można w uproszczeniu stwierdzić, że jednym z podstawowych zobowiązań banku-dostawcy, wynikającym ze stosunku rachunku bankowego objętego reżimem UsłPłU⁸⁵⁰ będzie – obok przechowywania środków pieniężnych – zobowiązanie do przeprowadzania na zlecenie płatnicze posiadacza rachunku (użytkownika) transakcji płatniczych, w zakresie określonym przez strony w umowie (umowie ramowej – w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU)⁸⁵¹.

bezugotówkowej. Należy jednak zwrócić uwagę, że pewne wątpliwości mogą wiązać się z przyjęciem, że „wpłatę” stanowi także uznanie rachunku posiadacza rachunku kwotą odsetek naliczonych od zgromadzonego depozytu.

⁸⁴⁸ Przepis art. 58 UsłPłU określa termin w jakim dostawca powinien udostępnić kwotę pochodzącą z wpłaty gotówkowej. Z kolei przepis art. 59 UsłPłU odnosi się do udostępnienia na rachunku płatniczym odbiorcy kwoty zrealizowanej transakcji płatniczej.

⁸⁴⁹ Szeroką analizę tej problematyki przeprowadził *W. Iwański*. Zob. *W. Iwański*, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 113 i n. Podobne stanowisko zaprezentowali *W. Pyziół*, *A. Walaszek-Pyziół*, *Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych...*, PUG 2012, Nr 1, s. 3-4.

⁸⁵⁰ *M. Bączyk* proponuje tutaj posłużenie się terminem „bankowy stosunek płatniczy”. Zob. *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1134.

⁸⁵¹ Strony mogą bowiem przykładowo umówić się, że w ramach zawartej umowy dostawca będzie realizował na rzecz użytkownika usługę przyjmowania wpłat gotówki i dokonywania wypłat gotówki z rachunku (art. 3 ust. 1 pkt 1 UsłPłU), ale już nie wykonywanie transferów w postaci polecenia przelewu lub polecenia zapłaty (art. 3 ust. 1 pkt 2 lit. a i c UsłPłU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Objęcie stosunku rachunku bankowego reżimem ustawy o usługach płatniczych ma również ten skutek, że zarówno na bank (dostawcę usług płatniczych), jak i na posiadacza rachunku (użytkownika) nałożone zostaną, dodatkowe względem reżimu ogólnego, obowiązki które związane są ze świadczeniem usług płatniczych. Po stronie dostawcy będą to w szczególności obowiązki informacyjne (m.in. art. 16-20b oraz art. 26-32d UsłPłU). Po stronie użytkownika będą to natomiast przede wszystkim obowiązki ostrożnościowe (np. art. 42 UsłPłU)⁸⁵², obowiązki lojalnościowe (zob. art. 44 UsłPłU)⁸⁵³ oraz obowiązek ponoszenia opłat związanych z korzystaniem z usług płatniczych (zob. np. art. 17 ust. 2 UsłPłU oraz art. 20a ust. 1 UsłPłU).

Powyższe uwagi można najogólniej podsumować stwierdzeniem, że objęcie umowy rachunku bankowego reżimem UsłPłU powoduje jedynie funkcjonalną modyfikację zakresu przedmiotowego i treści tej umowy.

§4. Przedmiotowy zakres umowy podstawowego rachunku płatniczego

I. Zobowiązania banku wynikające z umowy podstawowego rachunku płatniczego

I.1. Uwagi ogólne

Jak zostało to wykazane we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego jest w istocie umową rachunku bankowego w rozumieniu art. 725 i n. KC, z tą różnicą, że podlega ona szczególnemu reżimowi przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU)⁸⁵⁴. Pogłębiona analiza tych przepisów pozwala przyjąć, że funkcję podstawowego rachunku płatniczego może pełnić wyłącznie rachunek bankowy⁸⁵⁵. Ustawodawca niejednokrotnie wskazuje, że na podstawowym rachunku płatniczym gromadzone są środki konsumenta⁸⁵⁶ oraz, że środki te mogą być oprocentowane⁸⁵⁷. Jednocześnie podstawowy rachunek płatniczy jest szczególnym typem rachunku płatniczego, a więc z natury przeznaczony jest do

⁸⁵² Obowiązki te wiążą się przeważnie z koniecznością dochowania pewnych standardów korzystania z instrumentów płatniczych.

⁸⁵³ Do obowiązków lojalnościowych należą przede wszystkim obowiązki o charakterze informacyjnym, jakie ciążą na użytkownikach względem dostawców usług płatniczych.

⁸⁵⁴ Z zastrzeżeniem rachunków prowadzonych przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe.

⁸⁵⁵ Z tym zastrzeżeniem, że funkcję podstawowego rachunku płatniczego może pełnić także rachunek prowadzony przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową. Problematyka ta została jednak wyłączona z zakresu niniejszego opracowania.

⁸⁵⁶ Zob. art. 59ia ust. 3 pkt 3 *in fine*, art. 59ic ust. 6 pkt 3, art. 59ig ust. 1 pkt 2 oraz art. 59ig ust. 5 UsłPłU.

⁸⁵⁷ Zob. art. 59ig ust. 1 pkt 3 UsłPłU.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wykonywania transakcji płatniczych (a przez to – rozliczeń pieniężnych w rozumieniu art. 725 KC). Umowa, na podstawie której prowadzony jest podstawowy rachunek płatniczy, stanowi jednocześnie umowę ramową – w znaczeniu nadanym temu pojęciu w art. 2 pkt 31 UsłPłU (zob. art. 59if UsłPłU)⁸⁵⁸.

W konsekwencji tak dokonanej kwalifikacji umowy podstawowego rachunku płatniczego nie może być mowy o wyodrębnieniu odmiennych, szczególnych świadczeń banku, innych niż te, które wynikają z umowy rachunku bankowego. Świadczenia do których spełnienia zobowiązany jest bank, jak również związane z nimi konkretne obowiązki wobec posiadacza rachunku, będą podlegać jedynie pewnym modyfikacjom, co związane z objęciem umowy rachunku bankowego reżimem umowy ramowej oraz szczególnym reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego.

I.2. Zobowiązanie do przechowywania środków pieniężnych konsumenta

Podstawowy rachunek płatniczy, jako rachunek bankowy, pełni niewątpliwie funkcję depozytową.

Podstawę zobowiązania banku (dostawcy usług płatniczych) do przechowywania środków pieniężnych posiadacza rachunku (konsumenta) zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym stanowi stosunek rachunku bankowego, który jedynie w sensie funkcjonalnym jest modyfikowany przepisami ustawy o usługach płatniczych. Innymi słowy, objęcie stosunku rachunku bankowego przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego nie pozbawia go, ani nawet nie ogranicza jego funkcji depozytowej.

Co więcej, przepisy działu III rozdziału 7 UsłPłU nie zawierają w zasadzie żadnych szczególnych regulacji w tym obszarze (z zastrzeżeniem uwag poniżej). Oznacza to, że ogólny zakres zobowiązania banku do „przechowywania” środków pieniężnych posiadacza podstawowego rachunku płatniczego wynika z ogólnego reżimu KC. Z drugiej strony, kształt poszczególnych obowiązków banku, w tym obowiązku przyjmowania środków pieniężnych na rachunek oraz obowiązku ich ewidencjonowania, jest doprecyzowany szczegółowymi przepisami ustawy o usługach płatniczych, które związane są z wykonaniem umowy ramowej – w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU (por. uwagi powyżej).

⁸⁵⁸ Problematyka interpretacji przepisu art. 59if UsłPłU została szerzej omówiona w rozdziale III. §5 pkt. II. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Szczególna regulacja w zakresie szeroko rozumianego zobowiązania banku do przechowywania środków pieniężnych została przewidziana przez ustawodawcę w art. 59ig ust. 5 UsłPłU. Zgodnie z przywołanym przepisem, konsument (posiadacz rachunku) po wypowiedzeniu mu umowy podstawowego rachunku płatniczego przez bank (dostawcę), wskazuje sposób, w jaki chce uzyskać zwrot środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku. W przypadku niezyskania stosownej informacji, bank (dostawca) może złożyć środki pieniężne znajdujące się na podstawowym rachunku płatniczym do depozytu sądowego lub w inny sposób zabezpieczyć te środki, o czym powinien poinformować on pisemnie konsumenta⁸⁵⁹.

Należy jednak zaznaczyć, że „zwrot”, o którym mowa w omawianym przepisie, nie jest „zwrotem środków pieniężnych” w rozumieniu art. 726 KC.

Zwrot w ujęciu kodeksowym jest zdarzeniem (drugim obok realizacji polecenia rozliczeniowego klienta), które skutkuje zmniejszeniem lub zgaśnięciem wierzytelności pieniężnej posiadacza rachunku wobec banku. Cechą charakterystyczną tak rozumianego zwrotu jest to, że następująca w jego efekcie zmiana stanu wierzytelności posiadacza rachunku wobec banku (lub jej wygaśnięcie) ma niejako charakter przejściowy (czasowy). Ponieważ jednak stosunek rachunku bankowego trwa nadal, bank w dalszym ciągu pozostaje zobowiązany do przyjmowania środków pieniężnych posiadacza na rachunek. W przypadku, o którym mowa w art. 59ig ust. 5 UsłPłU, chodzi natomiast o „zwrot” jaki następuje po wypowiedzeniu umowy podstawowego rachunku przez bank (dostawcę). Celem tak realizowanego „zwrotu” jest definitywna spłata obciążającego bank długu, bez możliwości jego odnowienia⁸⁶⁰.

W tym sensie przepis art. 59ig ust. 5 UsłPłU nie dotyczy szeroko rozumianego zobowiązania banku do przechowywania środków pieniężnych i związanego z nim obowiązku do zwrotu środków pieniężnych na każde żądanie posiadacza rachunku.

Ustawa o usługach płatniczych nie precyzuje, w jaki sposób taki „zwrot” może zostać zrealizowany. Konsument ma w tym zakresie w zasadzie pełną swobodę⁸⁶¹.

Należy przyjąć, że zwrot może zatem nastąpić zarówno do byłego posiadacza rachunku

⁸⁵⁹ Por. szerzej uwagi przedstawione w rozdziale VI. §4 pkt III.7 niniejszego opracowania.

⁸⁶⁰ Szerzej o problemie rozróżnienia „zwrotu środków pieniężnych” dokonywanego w ramach istniejącego stosunku prawnego rachunku bankowego od „zwrotu” po wygaśnięciu tego stosunku zob. *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 504 i n.

⁸⁶¹ Pewne ograniczenia w tym zakresie mogą jednak wynikać z umowy rachunku bankowego (umowy podstawowego rachunku płatniczego) lub przepisów ustawy, w szczególności ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

(konsumenta) albo do innej uprawnionej przez niego osoby (np. w trybie przekazu, art. 921¹ KC)⁸⁶².

Z problematyką zobowiązania banku do przechowywania środków pieniężnych posiadacza rachunku wiąże się niewątpliwie także aspekt realizacji wpłat środków na rachunek oraz wypłat gotówki z rachunku. Przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego przewidują w tym zakresie szczególne obowiązki banku (zob. art. 59ia ust. 3 pkt 1 i 2 UsłPłU). Z uwagi jednak na tę okoliczność, że realizacja wpłat i wypłat środków pieniężnych w ramach podstawowego rachunku płatniczego nieodłącznie wiąże się także z problematyką realizacji transakcji płatniczych (a przez to i rozliczeń pieniężnych), dla zachowania czytelności przekazu zagadnienia te zostały omówione w części dotyczącej zobowiązania banku do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na zlecenie posiadacza rachunku (konsumenta).

**I.3. Zobowiązanie do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na zlecenie konsumenta.
Minimalne funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego**

W przypadku objęcia umowy rachunku bankowego przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU), zobowiązanie banku do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na zlecenie posiadacza rachunku podlega daleko idącym modyfikacjom.

Taki stan rzeczy związany jest z ogólną ideą przyświecającą konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, której zasadniczym założeniem jest realizacja postulatu włączenia finansowego konsumentów wykluczonych bankowo⁸⁶³.

W ramach tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego bank (dostawca usług płatniczych) powinien zapewnić posiadaczowi tego rachunku (konsumentowi) pewien minimalny zakres usług (funkcjonalności).

Zgodnie z art. 59ia ust. 3 UsłPłU podstawowy rachunek płatniczy powinien umożliwiać konsumentowi wyłącznie:

- 1) dokonywanie wpłat środków pieniężnych na rachunek,

⁸⁶² Por. na gruncie umowy rachunku bankowego *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 505.

⁸⁶³ Por. szerzej rozważania w rozdziałach I., II oraz IV. niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 2) dokonywanie wypłat gotówki z rachunku na terytorium któregośkolwiek państwa członkowskiego, w bankomacie lub w placówce dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy⁸⁶⁴, w godzinach pracy tego dostawcy lub poza nimi, lub przy użyciu terminala płatniczego, jeżeli konsument wyrazi wolę zawarcia umowy również w zakresie usługi umożliwiającej takie wypłaty (przy czym obowiązek zapewnienia wypłaty w placówce poza godzinami pracy dostawcy następuje wyłącznie w przypadku gdy dostawca oferuje takie usługi – zob. art. 59ia ust. 4 UsłPIU), oraz
- 3) wykonywanie na terytorium państw członkowskich transakcji płatniczych, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 2 UsłPIU⁸⁶⁵, w szczególności w urządzeniach akceptujących instrumenty płatnicze, placówce dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy⁸⁶⁶, lub za pośrednictwem środków elektronicznego dostępu do rachunku, przy czym w przypadku transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej podstawowy rachunek płatniczy powinien zapewniać także możliwość dokonywania transakcji płatniczych bez fizycznego wykorzystania karty oraz możliwość rozliczania przez dostawcę transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU.

⁸⁶⁴ Literalne brzmienie przepisów art. 59ia ust. 3 pkt 2 i 3 UsłPIU może powodować mylne wyobrażenie o tym, że konsument korzystający z podstawowego rachunku płatniczego powinien mieć zapewnioną możliwość dokonywania wypłat gotówki z rachunku oraz wykonywania transakcji płatniczych, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 2 UsłPIU, u każdego „dostawcy, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPIU, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej”. Należy jednak przyjąć, że odniesienie do „dostawcy, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPIU, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej” mogłoby być w kontekście ww. przepisów równie dobrze zastąpione sformułowaniem „dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy dla konsumenta”. Chodzi tutaj bowiem o zapewnienie możliwości realizacji wypłat i transferów środków pieniężnych w placówce i urządzeniach (bankomatach) tego konkretnie dostawcy, który jest stroną umowy podstawowego rachunku płatniczego. Za taką interpretacją przemawiają m.in. wnioski płynące z wykładni pronijnej (zob. art. 17 ust. 1 PAD). Por. także regulację 19. PAR 2015. Z rozwiązania przyjętego przez prawodawcę angielskiego w oczywisty sposób wynika, że możliwość realizacji wypłat i transferów środków pieniężnych w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ogranicza się do placówek i urządzeń dostawcy prowadzącego ten rachunek. Jedynie dodatkowo prawodawca angielski przewidział, że wypłaty i transfery mogą być realizowane także u tych dostawców, z którymi dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy zawarł stosowną umowę (zob. m.in. regulacja 19(1)(b)(ii) PAR 2015). Nie chodzi tutaj natomiast o konieczność zapewnienia konsumentowi możliwości realizacji wypłat i transferów w placówce lub urządzeniu dowolnego dostawcy, który może być zakwalifikowany jako dostawca wskazany w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9 UsłPIU, na terytorium każdego państwa członkowskiego.

⁸⁶⁵ Tj. transakcji płatniczych, w tym transferu środków pieniężnych na rachunek płatniczy u dostawcy użytkownika lub u innego dostawcy przez wykonywanie usług polecenia zapłaty, w tym jednorazowych poleceń zapłaty, przy użyciu karty płatniczej lub podobnego instrumentu płatniczego oraz przez wykonywanie usług polecenia przelewu, w tym stałych zleceń.

⁸⁶⁶ Uwagi j.w.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

W tym miejscu należy wskazać, że *de lege lata* przepis art. 59ia ust. 3 UsłPłU obarczony jest istotną wadą konstrukcyjną. Stwierdzenie, że podstawowy rachunek płatniczy powinien umożliwiać konsumentowi dostęp „wyłącznie” (podk. aut.) do usług tam wskazanych, nie znajduje ani żadnych podstaw funkcjonalnych, ani celowościowych i narusza dyrektywę PAD. Wydaje się, że zupełnie odmienna intencja przyświecała prawodawcy europejskiemu, który kształtując katalog funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego, nie wskazał, że chodzi tutaj „wyłącznie” o takie usługi. Celem dyrektywy PAD było zagwarantowanie każdemu konsumentowi legalnie przebywającemu na terytorium UE dostępu do pewnego minimum usług płatniczych.

Problem ten został zresztą zauważony przez polskiego prawodawcę, który na etapie prac legislacyjnych zmierzających do transpozycji dyrektywy PSD2 do krajowego porządku prawnego, zaproponował wprowadzenie zmiany w brzmieniu art. 59ia ust. 3 UsłPłU i zastąpienie słowa „wyłącznie”, słowem „co najmniej”. Taka zmiana byłaby zgodna z dyrektywą PAD. Ostatecznie jednak Sejm odrzucił projektowaną poprawkę⁸⁶⁷.

Wydaje się, że w świetle rażącej sprzeczności literalnego brzmienia art. 59ia ust. 3 UsłPłU z celem konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, należy odejść od wyników wykładni językowej na rzecz wykładni celowościowej, funkcjonalnej i prounijnej. W efekcie należy przyjąć, że przepis art. 59ia ust. 3 UsłPłU określa jedynie pewne minimum usług, do których dostęp należy zapewnić konsumentowi korzystającemu z podstawowego rachunku płatniczego⁸⁶⁸.

Określone powyżej minimalne funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego w sposób oczywisty związane są ze świadczeniem usług płatniczych, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 1 i 2 UsłPłU (wpłat i wypłat gotówki oraz transferu środków pieniężnych). Może zatem dziwić dlaczego ustawodawca zdecydował się wprowadzić stosowne odesłanie jedynie w zakresie usługi wykonywania transferów środków pieniężnych (zob. art. 59ia ust. 3 pkt 3 UsłPłU).

Takie ukształtowanie minimalnych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego przesądza o jego szczególnym charakterze, jako wyodrębnionym typie rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 2 ust. 25 UsłPłU. O ile bowiem rachunek płatniczy powinien służyć do

⁸⁶⁷ Zob. ostateczną wersję ustawy implementującej PSD2 – ustawa z dnia 10 maja o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2018 r. poz. 1075.

⁸⁶⁸ Por. także *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 78-79.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

realizacji wpłat, wypłat gotówki lub (podkr. aut.) transferów środków pieniężnych⁸⁶⁹, o tyle podstawowy rachunek płatniczych powinien umożliwiać wykonywanie wszystkich rodzajów transakcji płatniczych łącznie tj. wpłat, wypłat gotówki oraz (podkr. aut.) transferu środków pieniężnych.

Co istotne, dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy obowiązany jest zapewnić, że ww. usługi (tj. funkcjonalności określone w art. 59ia ust. 3 UsłPłU) będą udostępnione konsumentowi w zakresie, w jakim świadczy on takie usługi w ramach prowadzenia innych rachunków płatniczych (zob. art. 59ia ust. 5 UsłPłU). Z jednej strony oznacza to, że jeżeli dostawca oferuje klientom w ramach takich rachunków pewne dodatkowe usługi (np. szczególne rozwiązania z zakresu bankowości mobilnej), to usługi te należy zapewnić także posiadaczom podstawowego rachunku płatniczego. Z drugiej jednak strony oznacza to, że jeżeli dostawca w ramach wykonywanej działalności nie oferuje klientom niektórych funkcjonalności (usług), które wprost wymagane są na gruncie art. 59ia ust. 3 UsłPłU (np. kart płatniczych), to nie będzie on obowiązany do wprowadzenia ich do swojej oferty wyłącznie na potrzeby podstawowego rachunku płatniczego – pomimo tego, że zgodnie z art. 59ia ust. 3 pkt 3 UsłPłU podstawowy rachunek płatniczy powinien umożliwiać korzystanie z takich usług⁸⁷⁰.

Powyższe wnioski pozwalają przyjąć, że przepis art. 59ia ust. 5 UsłPłU ma dwojaką naturę. Po pierwsze, przepis ten ma charakter niedyskryminacyjny, w tym sensie, że pozycja klienta korzystającego z podstawowego rachunku płatniczego nie może być gorsza od klienta korzystającego z „*innego rachunku płatniczego*” oferowanego przez konkretnego dostawcę. Z drugiej strony, choć zapewne nie taka była pierwotna intencja prawodawcy europejskiego, przepis ten chroni w praktyce także interesy dostawców usług płatniczych, którzy zobowiązani są do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego. Od takich dostawców nie można bowiem skutecznie oczekiwać, że zapewnią oni klientom określone usługi w ramach podstawowego rachunku, jeżeli w ogóle nie świadczą takich usług w zakresie „*innych rachunków płatniczych*”⁸⁷¹.

⁸⁶⁹ Zob. szerzej *M. Blocher*, Rachunek płatniczy. Glosa do wyroku TSUE z dnia 4 października 2018 r., C 191/17, EPS (oczekuje na publikację).

⁸⁷⁰ Por. *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 82-83.

⁸⁷¹ Interpretacja przepisu art. 17 ust. 2 PAD, który do polskiego porządku prawnego implementowany został właśnie w omawianym przepisie art. 59ia ust. 5 UsłPłU, może prowadzić do wniosku, że przepis ten ma wyłącznie charakter niedyskryminacyjny. Podstawowym założeniem miałyby być tutaj zapewnienie, że pozycja konsumenta korzystającego z podstawowego rachunku płatniczego, w szczególności w zakresie usług oferowanych w ramach tego rachunku, nie

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Może przy tym budzić wątpliwości co dokładnie należy rozumieć przez „inne rachunki płatnicze”, o których mowa w art. 59ia ust. 5 *in fine* UsłPłU. Wydaje się, że można tutaj brać pod uwagę co najmniej cztery warianty interpretacyjne i wnioskować, że chodzi o:

- 1) ogólnie inne rachunki płatnicze prowadzone przez danego dostawcę, gdzie dopiero łączna analiza zakresu usług oferowanych w ramach wszystkich tych rachunków pozwoli przesądzić o kształcie podstawowego rachunku płatniczego,
- 2) rachunki płatnicze określonego typu zgodnie z klasyfikacją przyjętą w PB (np. ogólnie rachunki oszczędnościowo- rozliczeniowe),
- 3) rachunki, które są statystycznie najczęściej otwierane przez danego dostawcę dla posiadaczy będących konsumentami, lub
- 4) najprostszy, standardowy rachunek płatniczy otwierany i prowadzony przez danego dostawcę dla klientów będących konsumentami, który dostępny jest w jego ofercie i który pod kątem posiadanych funkcjonalności najpełniej przypomina podstawowy rachunek płatniczych (np. standardowy rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy znajdujący się w ofercie dostawcy).

będzie gorsza od pozycji innych klientów dostawcy, którzy korzystają z podobnych rachunków płatniczych. W praktyce przepis ten ma jednak skutek niejako „obusieczny”. Literalne brzmienie tego przepisu, w tym także na gruncie obcych wersji językowych, pozwala bowiem przyjąć, że od dostawców usług płatniczych nie oczekuje się wprowadzania dodatkowych usług wyłącznie na potrzeby podstawowego rachunku płatniczego, tylko po to, aby zapewnić konsumentowi pewne minimum funkcjonalności, o których mowa w art. 17 ust. 1 PAD. Wydaje się, że jest to element szerszego problemu, który wiąże się z podmiotowym zakresem obowiązku świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego. Omawiane tutaj wątpliwości interpretacyjne nie miałyby miejsca, gdyby do prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego byli zobowiązani wyłącznie Ci dostawcy, którzy w ramach dotychczas prowadzonej działalności, oferowali już usługi w zakresie wyznaczonym w art. 17 ust. 1 PAD. W takim przypadku nie budziłoby bowiem wątpliwości, że od dostawców tych nie oczekuje się wprowadzania żadnych dodatkowych usług i że przepis art. 17 ust. 2 PAD ma wyłącznie charakter niedyskryminacyjny i chroni interesy konsumentów. Za trafione należy w tym zakresie uznać rozwiązanie przyjęte przez prawodawcę angielskiego, który przesądził, że prowadzenie podstawowych rachunków płatniczych jest obowiązkiem wyłącznie kilku największych instytucji kredytowych działających na rynku Wielkiej Brytanii. Podmioty te siłą rzeczy – co wynika ze skali prowadzonej przez nich działalności – świadczą wszystkie usługi, o których mowa w art. 17 ust. 1 PAD. Zobowiązanie tych podmiotów do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego w zakresie wynikającym z art. 17 ust. 1 PAD nie wymaga zatem od nich wdrożenia i rozwoju żadnych nowych usług, których dostawcy ci nie świadczyliby już w dotychczasowej działalności. Z kolei rozwiązanie przyjęte przez polskiego ustawodawcę nie znajduje funkcjonalnego uzasadnienia. Zgodnie z art. 59ia ust. 1 UsłPłU do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego zobowiązane są m.in. wszystkie spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Wiele z nich nie oferuje w praktyce usług płatniczych w takim zakresie, jaki wymagany jest na gruncie art. 59ia ust. 3 UsłPłU. Co za tym idzie, podmioty te często nie są w stanie zapewnić konsumentowi usług w kształcie wymaganym na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. W praktyce dochodzi zatem niejako do wypaczenia idei konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, w myśl której usługi objęte podstawowym rachunkiem płatniczym powinny, co do zasady, być tożsame na terenie całej Unii Europejskiej i powinny odpowiadać zakresowi usług wyznaczonemu w art. 17 ust. 1 PAD.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Należy tutaj opowiedzieć się za ostatnią z zaproponowanych interpretacji⁸⁷².

Co istotne, ustawodawca szczegółowo doprecyzował wymagania, jakie stawiane są dostawcom usług płatniczych w zakresie realizacji wypłat gotówki z rachunku oraz transferu środków pieniężnych (art. 59ia ust. 3 pkt 2 i 3 UsłPłU).

W ramach podstawowego rachunku płatniczego konsument powinien mieć możliwość dokonywania wypłat gotówki z rachunku na terytorium któregośkolwiek państwa członkowskiego⁸⁷³:

- 1) w bankomacie dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy, w godzinach pracy tego dostawcy lub poza nimi – jeżeli oferuje on usługę wypłaty poza godzinami pracy⁸⁷⁴,
- 2) w placówce dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy, w godzinach pracy tego dostawcy lub poza nimi – gdy oferuje on usługę wypłaty poza godzinami pracy, lub
- 3) przy użyciu terminala płatniczego, jeżeli konsument wyrazi wolę zawarcia umowy również w zakresie usługi umożliwiającej takie wypłaty⁸⁷⁵.

Biorąc pod uwagę omówiony powyżej zakres świadczenia usług w ramach podstawowego rachunku płatniczego, jaki wynika z art. 59ia ust. 5 UsłPłU, należy przyjąć, że dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy nie jest, co do zasady, zobowiązany do umożliwiania konsumentowi dokonywania wypłat gotówki z rachunku w tzw. „bankomacie obcym” (tj. innym niż bankomat dostawcy prowadzącego rachunek), w tym również

⁸⁷² Por. szerzej *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 82-83.

⁸⁷³ W tym miejscu należy przypomnieć, że zgodnie z definicją przyjętą w art. 2 pkt 21 UsłPłU, przez państwo członkowskie należy rozumieć zarówno państwo członkowskie Unii Europejskiej, jak również państwo członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) - stroną umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym. Obowiązek przewidziany w art. 59ia ust. 3 pkt 2 i 3 UsłPłU jest zatem w praktyce szerszy niż analogiczny obowiązek wynikający z art. 17 ust. 1 lit. c i d PAD, który odnosi się wyłącznie do obrębu Unii Europejskiej.

⁸⁷⁴ Obowiązek zapewnienia możliwości dokonywania wypłat gotówki poza godzinami pracy dostawcy odnosi się nie tylko do wypłat realizowanych w placówkach, ale także do wypłat realizowanych w bankomatach. Przemawia za tym przede wszystkim wykładnia prounijna. Zgodnie z art. 17 ust. 1 lit. c PAD, państwa członkowskie zapewniają świadczenie w ramach prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego usług umożliwiających wypłatę gotówki z rachunku płatniczego w obrębie Unii w kasie lub w bankomacie w godzinach pracy instytucji kredytowej lub poza nimi. Wymóg odnoszący się do aspektu czasowego realizacji wypłat dotyczy zatem zarówno wypłat w kasach jak i w bankomatach. Odmiennie *B. Bajor*, która wskazuje, że dostawca ma obowiązek zapewnić konsumentowi możliwość dokonywania wypłat w placówce w godzinach pracy, natomiast poza godzinami pracy danej placówki tylko wówczas, gdy dostawca zapewnia taką możliwość. Zob. *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ia UsłPłU.

⁸⁷⁵ Należy przyjąć, że dostawca powinien zapewnić konsumentowi możliwość zaznaczenia takiej opcji w ramach wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

w bankomacie znajdującym się w innym państwie członkowskim. Należy jednak umożliwić takie wypłaty, jeżeli dostawca zapewnia taką usługę w ramach prowadzenia innych rachunków płatniczych.

Jeżeli natomiast chodzi o usługę transferu środków pieniężnych (art. 59ia ust. 3 pkt 3 UsłPłU), to w ramach podstawowego rachunku płatniczego konsument powinien mieć zapewnioną możliwość wykonywania takich transferów na terytorium państw członkowskich w formie poleceń zapłaty, w tym jednorazowych poleceń zapłaty, przy użyciu karty płatniczej lub podobnego instrumentu płatniczego oraz przez wykonywanie usług polecenia przelewu, w tym stałych zleceń (art. 3 ust. 1 pkt 2 UsłPłU).

Konsument powinien przy tym mieć możliwość realizacji takich transakcji przy użyciu urządzeń akceptujących instrumenty płatnicze (np. terminali POS)⁸⁷⁶, w placówce dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy⁸⁷⁷, lub za pośrednictwem środków elektronicznego dostępu do rachunku. Przez środki elektronicznego dostępu do rachunku należy rozumieć w tym przypadku rozwiązania z zakresu tzw. bankowości elektronicznej⁸⁷⁸, w tym bankowości mobilnej, telefonicznej (IVR)⁸⁷⁹ oraz internetowej⁸⁸⁰.

Obowiązek zapewnienia przez bank (dostawcę) usług w tym zakresie został w zasadzie dosłownie powtórzony na gruncie art. 59ie ust. 4 UsłPłU, co powoduje, że w tym aspekcie przepis ten stanowi przykład ustawowego *superfluum*. Ustawodawca doprecyzował jednocześnie, że dostawcy usług płatniczych nie mogą oferować podstawowych rachunków

⁸⁷⁶ Tzw. punkt handlowy (ang. *point of sale*).

⁸⁷⁷ Por. uwagi powyżej dotyczące interpretacji odniesienia do „dostawcy, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 1-3 i 9, z wyłączeniem Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej” na gruncie przepisów art. 59ia ust. 3 pkt 2 i 3 UsłPłU.

⁸⁷⁸ Podobnie B. Bajor, [w:] B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ia UsłPłU.

⁸⁷⁹ Z tym zastrzeżeniem, że klasyczna telefonia głosowa nie jest uznawana za środek komunikacji elektronicznej. Tak m.in. W. Chomiczewski, D. Lubasz, [w:] D. Lubasz (red.), M. Namysłowska (red.), Komentarz do ustawy o świadczeniu..., kom. do art. 2, teza nr 22 oraz D. Kot, Dyrektywa Unii Europejskiej..., s. 48. Chodzi tutaj zatem o bankowość telefoniczną z elementami IVR (ang. *Interactive Voice Response*) lub inny rodzaj telefonii posiadający cechę „elektroniczności”.

⁸⁸⁰ Choć po uchyleniu ElektrInstrPłU brak jest obecnie definicji legalnej pojęcia „bankowość elektroniczna” to wciąż funkcjonuje ono na rynku bankowym, w tym w stosowanych przez banki wzorcach umów. Rekonstrukcja tego pojęcia może posiłkowo odbywać się w oparciu o uchylone przepisy. Por. szerzej W. Iwański, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 45 i n. B. Bajor niesłusznie w mojej ocenie zawęża rozumienie pojęcia „środki elektronicznego dostępu do rachunku” wyłącznie do tzw. bankowości internetowej. Zob. B. Bajor, [w:] B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ie UsłPłU. Bankowość internetowa jest bowiem zjawiskiem węższym od bankowości elektronicznej. Tak m.in. W. Iwański, Umowa rachunku bankowego objętego..., s. 52. Za zawężeniem interpretacji pojęcia „środki elektronicznego dostępu do rachunku” wyłącznie do bankowości internetowej mogłoby przemawiać literalne brzmienie art. 17 ust. 1 lit. d pkt (iii) PAD. Należy jednak przyjąć, że polski ustawodawca, korzystając z opcji narodowej przewidzianej w art. 17 ust. 2 PAD, rozszerzył zakres minimalnych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczych, z których korzystanie byłoby możliwe wyłącznie za pomocą środków elektronicznego dostępu do rachunku, chyba że konkretny dostawca oferuje wyłącznie usługi świadczone za pomocą takich środków⁸⁸¹. Przepis art. 59ie ust 4 UsłPłU akcentuje zatem obowiązujący zakaz dyskryminacji klientów korzystających z podstawowych rachunków płatniczych względem posiadaczy innych rachunków płatniczych.

W przypadku transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, podstawowy rachunek płatniczy powinien zapewniać posiadaczowi rachunku (konsumentowi) również możliwość dokonywania transakcji płatniczych bez fizycznego wykorzystania karty (tzw. transakcje CNP)⁸⁸² oraz możliwość rozliczania przez dostawcę transakcji powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU. Problematyka przekroczenia środków zgromadzonych na rachunku została szerzej omówiona w rozdziale VII. §6 niniejszego opracowania.

II. Zobowiązania posiadacza podstawowego rachunku płatniczego

Już w ogólnym reżimie umowy rachunku bankowego zachodzi znaczna asymetria pomiędzy obowiązkami ciążącymi na posiadaczu rachunku bankowego, a obowiązkami ciążącymi na banku prowadzącym rachunek – ze zdecydowaną przewagą na niekorzyść tego drugiego⁸⁸³. Ogólną cywilnoprawną pozycję posiadacza rachunku w stosunku rachunku bankowego określają zatem przede wszystkim przysługujące mu uprawnienia, z którymi skorelowane są odpowiednie obowiązki po stronie banku⁸⁸⁴.

Jak zostało to już zasygnalizowane we wcześniejszych fragmentach niniejszego opracowania, nieliczne obowiązki ciążące *ex lege* na posiadaczu rachunku bankowego można zakwalifikować z reguły albo jako obowiązki o charakterze lojalnościowym (np. art. 728 § 3 KC) albo jako obowiązki związane z ponoszeniem opłat z tytułu wykonania umowy rachunku bankowego – jeżeli umowa przewiduje pobieranie takich opłat⁸⁸⁵.

⁸⁸¹ Przepis art. 59ie ust. 4 UsłPłU stanowi implementację przepisu art. 16 ust. 1 PAD.

⁸⁸² Transakcje CNP (ang. *Card Not Present*) to metoda realizacji transakcji przy użyciu karty płatniczej, polegająca na tym, że akceptant płatności nie wymaga fizycznej obecności karty przy dokonywaniu transakcji.

⁸⁸³ Podobnie *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1129. Por. także *A. Janiak*, Umowa rachunku bankowego, PB 2002, Nr 7-8, s. 103, który wskazuje, że posiadacz rachunku zasadniczo nie ma żadnych obowiązków wobec banku, które przybierałyby postać świadczenia. Autor ten zaznacza, że posiadacza obciążają z reguły jedynie pewne obowiązki o charakterze porządkowym.

⁸⁸⁴ *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 785.

⁸⁸⁵ Szerzej o problemie odpłatności w umowie rachunku bankowego zob. rozważania w rozdziale VII. §5 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Taki rozkład ciężaru obowiązków pomiędzy bankiem i posiadaczem wydaje się być jednak uzasadniony ze względu na korzyści ekonomiczne, jakie bankowi przynoszą środki zdeponowane na rachunku przez klienta (art. 726 KC).

Asymetria ta, choć częściowo złagodzona, utrzymuje się także w przypadku objęcia umowy rachunku bankowego reżimem ustawy o usługach płatniczych. W tym przypadku posiadacz rachunku (użytkownik) obowiązany jest przestrzegać pewnych dodatkowych obowiązków, które ściśle wiążą się ze świadczeniem usług płatniczych i wykonaniem umowy ramowej (w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU). Są to przeważnie obowiązki o charakterze lojalnościowym lub ostrożnościowym (por. uwagi powyżej).

Stosunkowo szeroka regulacja obowiązków posiadacza rachunku (użytkownika), która wynika z ogólnego reżimu umowy ramowej, co do zasady nie ulega dalszym modyfikacjom na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU). Bycie stroną tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego nie wiąże się bowiem dla konsumenta z żadnymi dodatkowymi, szczególnymi obowiązkami. Wydaje się, że taki stan rzeczy wynika ze ściśle pro-konsumenckiej natury tych przepisów. Co więcej, w pewnym sensie zakres obowiązków ciążących na konsumencie zostaje wręcz ograniczony. Chodzi tutaj o zawężenie ciążącego na konsumencie obowiązku ponoszenia opłat na rzecz dostawcy w związku z realizacją umowy podstawowego rachunku płatniczego. Poziom ochrony interesów konsumenta wzrasta w tym przypadku wraz ze zdecydowanym ograniczeniem katalogu opłat, które mogą być pobierane za usługi realizowane w ramach takiego rachunku.

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, że wobec braku szczególnych regulacji w tym zakresie, obowiązki konsumenta w stosunku rachunku bankowego pełniącego funkcję podstawowego rachunku płatniczego powinny być każdorazowo łącznie rekonstruowane w oparciu o ogólny reżim umowy rachunku bankowego oraz o tzw. ogólny reżim umowy ramowej⁸⁸⁶.

Nie można jednak wykluczyć, że z uwagi na specyfikę przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, w tym w szczególności z uwagi na zdecydowanie pogorszoną sytuację prawną dostawcy prowadzącego taki rachunek, strony umowy

⁸⁸⁶ Należy w tym miejscu przypomnieć, że tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi umowę ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU (zob. art. 59if UsłPłU). Rozważania w zakresie interpretacji przepisu art. 59if UsłPłU zostały szerzej zawarte w rozdziale III. §5 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

podstawowego rachunku płatniczego mogą w praktyce zastrzec pewne dodatkowe obowiązki informacyjne konsumenta wobec dostawcy. Przykładowo będzie to obowiązek poinformowania dostawcy prowadzącego rachunek o zajściu przesłanek, które uzasadniają wypowiedzenie umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę (zob. art. 59ig ust. 1 UsłPIU). Takie obowiązki należałoby zaliczyć do grupy tzw. obowiązków lojalnościowych⁸⁸⁷.

§5. Problem odpłatności umowy podstawowego rachunku płatniczego

I. Odpłatność umowy rachunku bankowego i umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU

Wśród przedstawicieli doktryny prawa cywilnego panuje w zasadzie zgodność co do tego, że ustawodawca nie przesądził o odpłatnym bądź nieodpłatnym charakterze umowy rachunku bankowego. Co więcej, brak jest także przepisów, które wprowadzałyby jakiegokolwiek domniemanie w tym względzie⁸⁸⁸.

Należy w związku z tym przyjąć, że umowa rachunku bankowego może mieć charakter:

- 1) obustronnie odpłatny⁸⁸⁹,
- 2) obustronnie nieodpłatny⁸⁹⁰, lub
- 3) jednostronnie odpłatny⁸⁹¹.

O odpłatności lub nieodpłatności umowy rachunku bankowego będzie decydować wola stron⁸⁹². Taki wniosek wprost potwierdza brzmienie przepisu art. 110 PB. W praktyce umowa rachunku bankowego ma zazwyczaj charakter odpłatny⁸⁹³.

⁸⁸⁷ Podobnie na gruncie stosunku rachunku bankowego w reżimie ogólnym *M. Bączyk*, [w:] SPH, t. 5, s. 1128.

⁸⁸⁸ Por. m.in. *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 774-775; *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 478-479; *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 36-37; *A. Janiak*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 896; *D. Rogoń*, [w:] *F. Zoll*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 446. Zob. także wyr. SN z 30.1.2001 r., I CKN 1081/98, LEX nr 844733. Nieco odmiennie *Z. Ofiarski*, Prawo bankowe. Komentarz, s. 410, który wskazuje, że odpłatny charakter umowy rachunku bankowego wynika z art. 52 ust. 2 pkt 6 PB.

⁸⁸⁹ Por. *S. Grzybowski*, SPC, t. III, cz. 2, s. 774-775, który wskazywał, że ustalona praktyka kształtuje odpłatność ze strony posiadacza rachunku w postaci obowiązku zapłaty opłat, a odpłatność ze strony banku w postaci oprocentowania przechowywanych środków. Podobnie *A. Janiak*, [w:] *M. Gutowski*, Kodeks cywilny. Komentarz, t. II, s. 896.

⁸⁹⁰ Gdy prowadzony rachunek jest nieoprocentowany, a posiadacz rachunku nie jest obowiązany do ponoszenia opłat. W praktyce takie umowy będą występowały wyjątkowo rzadko lub wcale.

⁸⁹¹ W praktyce umowy rachunku bankowego ukształtowane w ten sposób będą występowały stosunkowo często. Może tutaj przykładowo chodzić o sytuację, gdy od środków zgromadzonych na rachunku nie przysługują odsetki, a posiadacz jest obowiązany do ponoszenia opłat i prowizji na rzecz banku.

⁸⁹² *W. Pyziół*, [w:] SPP, t. 8, s. 478-479.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Swoboda stron w ustalaniu opłat i prowizji związanych z wykonaniem umowy rachunku bankowego nie jest jednak bezwzględna. Pewne ogólne dyrektywy w tym zakresie wynikają z przepisów ukierunkowanych na ochronę interesów konsumenta, z praktyki decyzyjnej Prezesa UOKiK oraz orzecznictwa SOKiK⁸⁹⁴.

Dodatkowe ograniczenia w tym zakresie będą wynikać z objęcia umowy rachunku bankowego reżimem ustawy o usługach płatniczych.

Po pierwsze, ustawa o usługach płatniczych przewiduje szczególną mechanikę naliczania opłat za świadczenie usług płatniczych. Zgodnie z art. 37 UsłPłU, opłaty pobierane okresowo są należne dostawcy usług płatniczych jedynie za okres obowiązywania umowy ramowej. Z kolei opłaty uiszczone z góry podlegają proporcjonalnemu zwrotowi.

Po drugie, ustawa o usługach płatniczych zakazuje lub ogranicza dopuszczalność pobierania opłat za niektóre czynności dostawców usług płatniczych (np. art. 17, art. 29 ust. 2 pkt 2 i 3, art. 35 ust. 3 i 4, art. 36 oraz art. 37a ust. 3 UsłPłU)

Po trzecie, ustawa nakłada na dostawców usług płatniczych obowiązek realizacji dodatkowych obowiązków informacyjnych, które związane są z pobieranymi przez nich opłatami (np. art. 20a, art. 20c, art. 27 pkt 3, art. 30, art. 31, art. 32b UsłPłU).

Po czwarte wreszcie, ustawa o usługach płatniczych określa zasady podziału opłat pomiędzy płatnika i odbiorcę w danej transakcji płatniczej (art. 37a ust. 1 UsłPłU)⁸⁹⁵.

Przepisy ustawy o usługach płatniczych pozwalają zatem domniemywać, że umowa rachunku bankowego pełniącego funkcję rachunku płatniczego będzie co do zasady umową odpłatną

⁸⁹³ Tak m.in. *L. Mazur*, Umowa rachunku bankowego. Komentarz, s. 36-37. *W. Pyziol* dodaje tutaj, że w praktyce odpłatność umowy rachunku bankowego ma charakter obustronny, gdyż wkład na rachunku bankowym jest z reguły oprocentowany, a posiadacz jest z reguły zobowiązany do ponoszenia opłat i prowizji. Zob. *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 479. Osobną kwestią pozostaje dopuszczalność tzw. ujemnego oprocentowania środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku bankowym, które w efekcie przybierałoby postać wynagrodzenia banku z tytułu świadczonej usługi depozytowej. Zagadnienie to stało się ostatnio szczególnie aktualne w świetle praktyk Europejskiego Banku Centralnego i niektórych banków komercyjnych działających na rynku niemieckim (np. Deutsche Skatbank). W tym miejscu należy zaznaczyć, że możliwe jest przywołanie argumentów, które będą przemawiały za dopuszczalnością ujemnego oprocentowania wkładu na rachunku bankowym. Można tutaj wskazać chociażby na brak przepisów zakazujących naliczania i pobierania wynagrodzenia w postaci ujemnych odsetek przez bank od środków zgromadzonych na rachunkach bankowych oraz na ekonomiczne uzasadnienie dla wynagrodzenia banku w zamian za świadczoną usługę depozytową. Co więcej, przypadki rachunków oprocentowanych według stopy ujemnej są znane historii bankowości, na co wprost wskazują niektórzy przedstawiciele doktryny prawa cywilnego. Zagadnienie to zdecydowanie wykracza jednak poza obszar niniejszego opracowania.

⁸⁹⁴ Por. m.in. obszerny raport UOKiK pt. „Konsument Na Rynku Usług Bankowych – Raport UOKiK”, luty 2008 r., dostępny pod adresem: <https://www.uokik.gov.pl/download.php?plik=9332>.

⁸⁹⁵ Należy przy tym zwrócić uwagę, że przepis art. 37a UsłPłU nie może być wyłączony w drodze uzgodnienia stron (zob. art. 33 UsłPłU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

(co najmniej na rzecz dostawcy). Pobieranie opłat przez dostawcę z tytułu świadczonych usług płatniczych niewątpliwie stanowi dominującą praktykę na współczesnym rynku bankowym. Podobnie jednak jak na gruncie ogólnego reżimu umowy rachunku bankowego, i w tym przypadku ustawodawca nie przesądził w żaden sposób o odpłatnym bądź nieodpłatnym charakterze takiej umowy.

II. Odpłatność umowy podstawowego rachunku płatniczego

II.1. Uwagi wprowadzające. Mieszany charakter odpłatności umowy podstawowego rachunku płatniczego

Konstrukcja dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ma stanowić instrument do walki z problemem wykluczenia bankowego. Problem ten w znacznej mierze dotyka tzw. konsumentów wrażliwych, do których zaliczyć należy m.in. osoby o złej kondycji finansowej lub niekorzystnej historii kredytowej, osoby pozbawione regularnego źródła dochodów, emerytów oraz rencistów⁸⁹⁶. Realizacja idei włączenia finansowego osób wykluczonych bankowo wymaga, aby dostęp do podstawowego rachunku płatniczego, jako jednej z elementarnych usług bankowych, był zapewniony możliwie najszerszemu kręgowi konsumentów. Postulat ten znalazł wydzźwięk w konkretnych rozwiązaniach przyjętych w dyrektywie PAD.

Jednym z narzędzi, które mają sprzyjać powszechności dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, jest przystępność cenowa tej usługi. Zgodnie z oczekiwaniami prawodawcy europejskiego, podstawowe rachunki płatnicze powinny być oferowane nieodpłatnie lub za rozsądną opłatą (zob. motyw 46 PAD)⁸⁹⁷.

W ten sposób wyznaczono na poziomie europejskim pewne minimalne ramy dla odpłatności usługi podstawowego rachunku płatniczego. Decyzję odnośnie tego, czy dostęp do rachunku podstawowego będzie zupełnie nieodpłatny, czy jednak w pewnym zakresie odpłatny, pozostawiono poszczególnym państwom członkowskim. Wybierając odpłatny model dostępu do podstawowego rachunku płatniczego państwa członkowskie powinny ustalić, jakie opłaty

⁸⁹⁶ Por. szerszej rozdział I, II. i IV. niniejszego opracowania.

⁸⁹⁷ Podobne rozwiązania przyjęto już na gruncie wcześniej obowiązującego Zalecenia 2011/442. W Sekcji IV Zalecenia 2011/442 szczegółowo uregulowane zostały tzw. opłaty powiązane ze „zwykłymi rachunkami płatniczymi”. Dostęp do „zwykłych rachunków płatniczych” miał być co do zasady nieodpłatny lub oferowany za racjonalną opłatą (ust. 9). Jeżeli dostawca usług płatniczych zamierzał pobierać od konsumenta opłaty za otwarcie, prowadzenie i zamknięcie „zwykłego rachunku płatniczego” lub za korzystanie z jednej, kilku lub wszystkich podstawowych funkcjonalności takiego rachunku, łączna kwota opłat pobieranych od konsumenta również powinna być racjonalna (ust. 10).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

można uznać za „rozsądne” zgodnie z ich specyfiką krajową (zob. art. 46 *in fine* PAD)⁸⁹⁸. Państwom członkowskim pozostawiono także możliwość wprowadzenia szczególnego mechanizmu określania konsumentów, którzy mogą otworzyć podstawowy rachunek płatniczy na korzystniejszych warunkach, jeżeli taki mechanizm zapewni konsumentom wrażliwym dostęp do podstawowego rachunku płatniczego (zob. motyw 46 PAD).

Prawodawca europejski przewidział ponadto dalsze, bardziej szczegółowe wytyczne co do zakresu dopuszczalnych opłat w ramach podstawowego rachunku płatniczego⁸⁹⁹.

W praktyce, rozwiązania przyjęte w tym obszarze przez poszczególne państwa członkowskie istotnie się od siebie różnią. W Anglii na przykład, korzystanie z zasadniczych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego, o ile usługi te są realizowane w funicie szterlingu, jest nieodpłatne. Za usługi realizowane w innych walutach, dostawcy mogą natomiast pobierać opłaty jeżeli są one rozsądne (ang. *reasonable*)⁹⁰⁰. W Niemczech korzystanie z usług w ramach podstawowego rachunku płatniczego jest co do zasady odpłatne, przy czym pobierane opłaty mają być rozsądne (niem. *angemessen*)⁹⁰¹. W Belgii z kolei przewidziano, że maksymalna opłata pobierana za prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego nie może przekroczyć 12 euro rocznie⁹⁰². Król Belgów może ponadto w drodze rozporządzenia królewskiego (nl. *Koninklijk Besluit*) ustalić minimalną liczbę transakcji, za których realizację w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego dostawcy nie mogą pobierać żadnych opłat⁹⁰³. Bardziej skomplikowane rozwiązanie przyjęto we Francji, gdzie zupełnie nieodpłatne są jedynie usługi będące „świadzczeniami podstawowymi” (franc. *prestations de base*)⁹⁰⁴. W pozostałym zakresie prowizje bankowe nie mogą przekraczać 4 euro za operację na rachunku i łącznie 20 euro miesięcznie⁹⁰⁵.

W Chorwacji dostawcy prowadzący podstawowy rachunek płatniczy co do zasady mogą

⁸⁹⁸ Dotyczy to także wszelkich dodatkowych opłat, jakie pobierane są od konsumenta z tytułu niewypełnienia przez niego warunków określonych w umowie (zob. motyw 46 PAD).

⁸⁹⁹ Zob. art. 17 ust. 5 i 6 PAD.

⁹⁰⁰ Zob. regulacja 20. PAR 2015. Prawodawca angielski z góry zakazał jednak pobierania jakichkolwiek opłat za przekroczenie przez konsumenta salda rachunku (ang. *overrunning*). Zob. regulacja 20(5) PAR 2015.

⁹⁰¹ Zob. §41 ust. 1 i 2 ZKG 2016.

⁹⁰² Zob. art. VII.57, §3, al 1 belgijskiego Kodeksu prawa gospodarczego (franc. *Code de droit économique*, nl. *Wetboek van economisch recht*).

⁹⁰³ Zob. art. VII.57, §3, al 2 belgijskiego Kodeksu prawa gospodarczego (franc. *Code de droit économique*, nl. *Wetboek van economisch recht*). Na chwilę przygotowania niniejszego opracowania takie rozporządzenie nie zostało jeszcze wydane.

⁹⁰⁴ Odnośnie zakresu „świadczeń podstawowych” (franc. *prestations de base*) zob. rozdział II. §4 niniejszego opracowania.

⁹⁰⁵ Zob. art. R.312-4-2 w zw. z art. L.312-1-3 CMF.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

pobierać opłaty za korzystanie z zasadniczych funkcjonalności tego rachunku, przy czym opłaty te powinny odpowiadać zazwyczaj stosowanym przez nich taryfom. Pobierane z tego tytułu opłaty powinny być jednak rozsądne chyba, że dotyczą transakcji płatniczych realizowanych przy użyciu karty kredytowej⁹⁰⁶. Jeżeli natomiast osoba korzystająca z podstawowego rachunku płatniczego należy do grupy konsumentów objętych szczególnymi instrumentami z zakresu pomocy społecznej⁹⁰⁷, opłata za korzystanie z podstawowego rachunku płatniczego nie może przekroczyć 0.13% średniego miesięcznego wynagrodzenia netto⁹⁰⁸.

Rozwiązania, które zostały wdrożone przez polskiego ustawodawcę, przypominają hybrydę systemu angielskiego i belgijskiego.

Z jednej strony ustawa o usługach płatniczych wprowadza zasadę nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego w zakresie krajowych transakcji płatniczych (art. 59ie ust. 1 UsłPłU). Od tej zasady ustawodawca przewiduje jednak pewne wyjątki (zob. art. 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU).

Z drugiej strony zasada nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego nie obowiązuje w zakresie realizacji transgranicznych transakcji płatniczych (zob. art. 59ie ust. 5 UsłPłU oraz art. 59ie ust. 1 UsłPłU *a contrario*).

Ustawa o usługach płatniczych wprost zakazuje także pobierania opłat za świadczenie usług związanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego, innych niż opłaty za wykonanie transgranicznych transakcji płatniczych i krajowych transakcji płatniczych – w zakresie określonym w art. 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU.

Jednocześnie dozwolone jest pobieranie opłat za świadczenie usług, które nie są związane z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego oraz opłat, które nie są pobierane w związku ze świadczonymi usługami⁹⁰⁹ (art. 59ie ust. 5 UsłPłU *a contrario*).

⁹⁰⁶ W stosunku do transakcji realizowanych przy użyciu karty kredytowej nie obowiązuje ograniczenie do opłat „rozsądnych”. Zob. art. 24(2) ZUNPR 2017. Takie rozwiązanie jest uzasadnione w świetle art. 17 ust. 5 PAD.

⁹⁰⁷ Do takich osób ustawa chorwacka zalicza m.in. osoby bezrobotne, osoby korzystające z dodatku na kształcenie wyższe oraz osoby korzystające z dodatku dla niepełnosprawnych. Zob. art. 20(10) ZUNPR 2017.

⁹⁰⁸ Przy czym opłata ta obejmuje wszystkie usługi, które nie stanowią realizacji transakcji płatniczych oraz usługi polegające na realizacji dziesięciu krajowych transakcji płatniczych miesięcznie w narodowej walucie Chorwacji. Zob. art. 24 ZUNPR 2017.

⁹⁰⁹ Np. opłata za wypowiedzenie umowy przez konsumenta (art. 35 ust. 3 i 4 UsłPłU).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Jak zatem widać, umowa rachunku bankowego objęta reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego ma charakter mieszany – częściowo odpłatny i częściowo nieodpłatny, w zależności od kategorii usług, które realizowane są w wykonaniu tej umowy. Chodzi tutaj przy tym wyłącznie o odpłatność ze strony posiadacza rachunku. Ani dyrektywa PAD, ani ustawa o usługach płatniczych nie przesądzają bowiem czy podstawowy rachunek płatniczy powinien być rachunkiem oprocentowanym czy też nie. Wydaje się, że w tym zakresie zastosowanie znajdzie ogólna reguła niedyskryminacyjna wyrażona w art. 59ia ust. 5 UsłPłU, zgodnie z którą dostawca w ramach podstawowego rachunku płatniczego jest obowiązany zapewnić usługi w zakresie, w jakim świadczy takie usługi w ramach prowadzenia innych rachunków płatniczych⁹¹⁰.

Na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego dochodzi zatem do przełamania dotychczasowej praktyki legislacyjnej, zgodnie z którą ustawodawca nie przesądzał o odpłatnym bądź nieodpłatnym charakterze umowy rachunku bankowego (por. uwagi powyżej)⁹¹¹.

II.2. Opłaty pobierane w związku z realizacją krajowych transakcji płatniczych

Ustawa o usługach płatniczych wprowadza ogólną zasadę nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego w zakresie krajowych transakcji płatniczych (art. 59ie ust. 1 UsłPłU)⁹¹².

Polski prawodawca skorzystał tutaj z opcji narodowej przewidzianej w art. 18 ust. 1 PAD, zgodnie z którą państwa członkowskie mogą wybrać rozwiązanie zobowiązujące instytucje kredytowe do nieodpłatnego oferowania usług stanowiących zasadnicze funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego (tj. usług, o których mowa w art. 17 PAD).

Przez krajową transakcję płatniczą należy rozumieć transakcję, w przypadku której dostawca płatnika i dostawca odbiorcy prowadzą działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,

⁹¹⁰ Choć taki wniosek może nie wynikać wprost z ustawy o usługach płatniczych, to przemawia za tym wykładnia pronunijna. Zgodnie z art. 17 ust.1 PAD, zasada niedyskryminacji odnosi się bowiem także do usług umożliwiających wszelkie działania niezbędne do otwarcia, prowadzenia i zamknięcia rachunku płatniczego.

⁹¹¹ Na taką praktykę legislacyjną wskazuje na gruncie umowy rachunku bankowego *W. Pyziol*, [w:] SPP, t. 8, s. 478.

⁹¹² Podobnie *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ie UsłPłU oraz ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 40.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

w tym także krajową transakcję płatniczą w rozumieniu art. 2 pkt 9 rozporządzenia (UE) 2015/751 (zob. art. 2 pkt 16a UsłPłU)⁹¹³.

Zasada nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego w zakresie krajowych transakcji płatniczych nie ma jednak charakteru nieograniczonego⁹¹⁴. Dostawca prowadzący rachunek może bowiem, w drodze wyjątku, pobierać od konsumenta opłaty w przypadkach określonych w ustawie o usługach płatniczych. Należy przyjąć, że katalog tych przypadków ma charakter zamknięty⁹¹⁵.

Po pierwsze, dopuszczalne jest pobieranie opłat za wykonanie krajowych transakcji płatniczych w formie poleceń przelewu (art. 3 ust. 1 pkt 2 lit. c UsłPłU), po wykonaniu w ciągu miesiąca 5 takich transakcji płatniczych zleconych przez konsumenta.

Po drugie, dopuszczalne jest pobieranie opłat za wykonanie transakcji polegających na przyjmowaniu wpłat gotówki i dokonywaniu wypłat gotówki z rachunku płatniczego (art. 3 ust. 1 pkt 1 UsłPłU), przy użyciu bankomatów lub wpłatomatów nienależących do tego dostawcy i znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, po wykonaniu w ciągu miesiąca 5 takich krajowych transakcji płatniczych na rzecz konsumenta.

Wskazane powyżej wyjątki od ogólnej zasady nieodpłatności krajowych transakcji płatniczych w ramach rachunku podstawowego należy rozumieć w ten sposób, że dostawca może obciążyć konsumenta opłatą za realizację w danym miesiącu:

- 1) szóstej i kolejnych krajowych transakcji polecenia przelewu,
- 2) szóstej i kolejnych transakcji wypłaty gotówki z podstawowego rachunku płatniczego przy użyciu bankomatu nienależącego do tego dostawcy, który znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz

⁹¹³ Chodzi tutaj o transakcję płatniczą realizowaną w oparciu o kartę, która nie jest transgraniczną transakcją płatniczą. Transgraniczną transakcją płatniczą jest - w rozumieniu przywołanego rozporządzenia - transakcja płatnicza realizowana w oparciu o kartę, w przypadku gdy wydawca i agent rozliczeniowy znajdują się w różnych państwach członkowskich lub gdy dany instrument płatniczy oparty na karcie jest wydany przez wydawcę znajdującego się w państwie członkowskim innym niż państwo, w którym znajduje się punkt sprzedaży. Zob. 2 pkt 8 i 9 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/751 z dnia 29 kwietnia 2015 r. w sprawie opłat interchange w odniesieniu do transakcji płatniczych realizowanych w oparciu o kartę, Dz.Urz. UE L 123/1 z dnia 19.5.2015 r.

⁹¹⁴ Podobnie B. Bajor, [w:] B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz, Ustawa o usługach..., LEX/el. 2017, kom. do art. 59ie UsłPłU.

⁹¹⁵ Przemawia za tym literalne brzmienie art. 59ie ust. 5 UsłPłU, zgodnie z którym dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy nie może pobierać od konsumenta opłat za świadczenie usług związanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego innych niż opłaty, o których mowa w 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU, oraz opłaty za wykonanie transgranicznych transakcji płatniczych.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- 3) szóstej i kolejnych transakcji wpłaty gotówki na podstawowy rachunek płatniczy przy użyciu wpłatomatu nienależącego do tego dostawcy, który znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁹¹⁶.

Może przy tym budzić istotne wątpliwości co należy rozumieć pod ustawowym określeniem, że pobieranie opłat za realizację krajowych transakcji płatniczych wpłat środków na rachunek i wypłat gotówki z rachunku jest dopuszczalne wyłącznie w przypadku użycia przez konsumenta bankomatu lub wpłatomatu „nienależącego” do dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy.

Należy w mojej ocenie przyjąć, iż pod pojęciem „należenia” nie kryje się ani własność takich urządzeń, ani inny tytuł prawny przysługujący dostawcy, który uprawnia go do korzystania z nich (np. umowa najmu, leasingu, dzierżawy etc.). Kluczowe dla prawidłowej interpretacji tego sformułowania będą przede wszystkim wyniki płynące z wykładni celowościowej i funkcjonalnej. Należy bowiem wziąć po uwagę, że przepisy określające katalog opłat dopuszczalnych w ramach podstawowego rachunku płatniczego mają charakter ochronny i zabezpieczają interesy konsumentów przed ryzykiem ponoszenia nieuzasadnionych kosztów korzystania z podstawowego rachunku płatniczego. Dokonując oceny tego, co powinno rozumieć się przez urządzenie należące (nienależące) do danego dostawcy, należy zatem uwzględnić punkt widzenia konsumenta oraz stan posiadanej przez niego wiedzy

⁹¹⁶ Rozwiązanie to przypomina system belgijski, gdzie Król Belgów może w drodze rozporządzenia królewskiego (*Koninklijk Besluit*) ustalić minimalną liczbę transakcji, za których realizację, w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, dostawcy nie mogą pobierać żadnych opłat (por. uwagi powyżej). Rozwiązanie przyjęte przez polskiego ustawodawcę na gruncie art. 59ie ust. 3 UsłPłU, w zakresie dotyczącym wpłat środków na rachunek, wydaje się jednak naruszać zasadę harmonizacji minimalnej. Zgodnie z art. 17 ust. 5 PAD, w odniesieniu do (1) usług umożliwiających wszelkie działania niezbędne do otwarcia, prowadzenia i zamknięcia rachunku płatniczego, (2) usług umożliwiających wpłatę środków pieniężnych na rachunek płatniczy, (3) usług umożliwiających wypłatę gotówki z rachunku płatniczego w obrębie Unii w kasie lub w bankomacie dostawcy oraz (4) realizacji transakcji płatniczych przy użyciu karty płatniczej, w tym płatności on-line, z wyjątkiem transakcji płatniczych dokonywanych przy użyciu karty kredytowej, państwa członkowskie powinny zapewnić, że instytucje kredytowe nie będą pobierać żadnych opłat poza ewentualnymi rozsądnymi opłatami, o których mowa w art. 18 PAD, bez względu na liczbę wykonanych na rachunku płatniczym operacji (podkr. aut.). Wprowadzenie ilościowych limitów transakcji i nakładanie opłat w zależności od przekroczenia tych limitów, jest w świetle art. 17 ust. 6 PAD dopuszczalne wyłącznie w zakresie transakcji polecenia zapłaty i polecenia przelewu oraz transakcji płatniczych realizowanych przy użyciu kredytowej. W przeciwieństwie do rozwiązań europejskich, ustawa o usługach płatniczych warunkuje dopuszczalność pobierania opłat w zależności od przekroczenia limitu transakcji, także w stosunku do transakcji wpłat środków na rachunek. W świetle powyższych uwag należy stwierdzić, że przepis art. 59ie ust. 3 UsłPłU, w zakresie dotyczącym wpłat środków na rachunek, jest sprzeczny z dyrektywą PAD. *De lege ferenda* należy zatem zmienić model odpłatności podstawowego rachunku płatniczego. Przepis art. 59ie ust. 3 UsłPłU, w zakresie dotyczącym wypłaty gotówki z rachunku, jest zgodny z art. 17 ust. 5 i 6 PAD z tego względu, że dostawcy uprawnieni są do pobierania opłat wyłącznie za wypłaty realizowane w bankomatach nienależących (podkr. aut.) do dostawców. Przepis art. 17 ust. 1 lit. c PAD, do którego odnosi się zakaz przewidziany w art. 17 ust. 5 PAD, dotyczy jednak wyłącznie wypłat realizowanych w kasie i w bankomatach dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

o urządzeniach, z których korzysta realizując transakcje płatnicze. W efekcie należałoby przyjąć, że na potrzeby wykładni przepisu art. 59ie ust. 3 UsłPłU, za bankomaty i wpłatomaty „należące” do danego dostawcy powinny być uważane te urządzenia, które w sposób widoczny zostały oznaczone logo lub innymi oznaczeniami tego dostawcy i które konsument może uznać za urządzenia dostawcy prowadzącego jego podstawowy rachunek płatniczy.

Za bankomaty i wpłatomaty „należące” do danego dostawcy należy uznać także te urządzenia, które co prawda nie posiadają takich oznaczeń (np. bankomaty udostępnione dostawcy przez niezależnych dostawców), ale znajdują się w pomieszczeniach placówek lub oddziałów tego dostawcy.

Ocena każdego urządzenia (bankomatu i wpłatomatu) powinna być jednak przeprowadzana indywidualnie, na gruncie konkretnych okoliczności⁹¹⁷.

Opłaty pobierane przez dostawców za realizację krajowych transakcji płatniczych, w ramach wyjątków przewidzianych w art. 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU, nie mogą być wyższe od opłat najczęściej stosowanych przez danego dostawcę⁹¹⁸ przez ostatnie 12 miesięcy w odniesieniu do takich transakcji, powiązanych z jakimkolwiek rachunkiem płatniczym oferowanym przez tego dostawcę (zob. art. 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU). Wprowadzenie takiego obowiązku realizuje postulat niedyskryminacji klientów korzystających z podstawowych rachunków płatniczych względem pozostałych klientów danego dostawcy.

Ustalenie wysokości opłat, jakie dostawca może pobierać za realizację krajowych transakcji płatniczych ponad wyznaczony limit pięciu transakcji miesięcznie, wymaga zatem przeprowadzenia pogłębionej analizy warunków, na których dostawca prowadzi inne rachunki dla konsumentów⁹¹⁹.

⁹¹⁷ Zob. także *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 84-85.

⁹¹⁸ Przez „opłatę najczęściej stosowaną” należy w mojej ocenie rozumieć opłatę, jaka pobierana jest przez dostawcę za realizację danego rodzaju transakcji płatniczej (np. wypłaty gotówki w bankomacie obcym) zgodnie z taryfami obowiązującymi w ramach innych rachunków płatniczych prowadzonych przez tego dostawcę dla konsumentów. Rozwiązaniem niewątpliwie korzystnym dla konsumenta (i jednocześnie bezpiecznym dla dostawcy usług płatniczych z punktu widzenia ryzyka *compliance*) jest ustalenie takich opłat na poziomie odpowiadającym najniższym opłatom, jakie pobierane są w ramach innego rachunku płatniczego prowadzonego dla konsumentów, który w zakresie posiadanych funkcjonalności najpełniej przypomina podstawowy rachunek płatniczy.

⁹¹⁹ Choć przepisy art. 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU nie odnoszą się w tym zakresie do rachunków prowadzonych dla konsumentów, a ogólnie do „rachunków płatniczych”, takie zawężenie jest uzasadnione ze względu na funkcję podstawowego rachunku płatniczego, jako rachunku przeznaczonego wyłącznie dla konsumentów. Tak trafnie ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 48.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Krajowe transakcje płatnicze w formie polecenia zapłaty (art. 3 ust. 1 pkt 2 lit. a UsłPłU) oraz krajowe transakcje płatnicze przy użyciu karty płatniczej lub podobnego instrumentu płatniczego (art. 3 ust. 1 pkt 2 lit. b UsłPłU), które realizowane są w ramach podstawowego rachunku płatniczego, powinny być zawsze nieodpłatne (art. 59ie ust. 2 UsłPłU *argumentum a contrario* oraz art. 59ie ust. 5 UsłPłU).

Dokonywanie wypłat i wpłat gotówki w bankomatach lub wpłatomatach należących do dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy, które znajdują się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, również nie powinno wiązać się dla konsumenta z żadnymi opłatami (art. 59ie ust. 3 UsłPłU *argumentum a contrario* oraz art. 59ie ust. 5 UsłPłU).

II.3. Opłaty pobierane w związku z realizacją transgranicznych transakcji płatniczych

Odmienne kształtuje się problem odpłatności umowy rachunku bankowego objętej przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU) w zakresie realizacji transgranicznych transakcji płatniczych. W tym przypadku ustawodawca nie tylko nie wprowadził ogólnej zasady nieodpłatności takich usług (art. 59ie ust. 1 UsłPłU *a contrario*), lecz co więcej, wprost dopuścił pobieranie opłat przez dostawców za wykonanie takich transakcji (zob. art. 59ie ust. 5 UsłPłU).

Ponieważ ustawa o usługach płatniczych nie wprowadza definicji legalnej transgranicznej transakcji płatniczej, należy przyjąć, że taką transakcją będzie każda transakcja, której nie można zakwalifikować jako krajowej transakcji płatniczej w rozumieniu art. 2 pkt 16a UsłPłU⁹²⁰.

Co istotne, dostawca prowadzący podstawowy rachunek płatniczy nie ma pełnej swobody w ustaleniu wysokości opłat pobieranych za realizację transgranicznych transakcji płatniczych. Zgodnie z art. 59ie ust. 5 *in fine* UsłPłU, opłaty za wykonanie takich transakcji nie mogą być wyższe od opłat najczęściej stosowanych przez danego dostawcę przez ostatnie

⁹²⁰ Za transgraniczną transakcją płatniczą należy uznać przykładowo wypłatę gotówki w walucie obecnej zrealizowaną w bankomacie znajdującym się na terytorium innego państwa członkowskiego. Realizacja transakcji płatniczej w formie polecenia w walucie obcej, w sytuacji gdy dostawca płatnika i dostawca odbiorcy prowadzą działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, nie będzie natomiast mogła być uznana za transgraniczną transakcją płatniczą. Podobnie wskazał ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 42.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

12 miesięcy w odniesieniu do transakcji tego rodzaju, wykonywanych w ramach jakiegokolwiek rachunku płatniczego prowadzonego przez tego dostawcę⁹²¹.

II.4. Opłaty za świadczenie usług niezwiązanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego

Ustawa o usługach płatniczych wprowadza ogólny zakaz pobierania przez dostawców usług płatniczych jakichkolwiek opłat za świadczenie usług związanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego, innych niż opłaty określone w art. 59ie ust. 2 i 3 UsłPłU oraz opłaty za wykonanie transgranicznych transakcji płatniczych.

W tym zakresie kluczowe jest ustalenie, jakie usługi należy uznać za związane z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego, a jakie usługi należy uznać za niezwiązane z prowadzeniem takiego rachunku.

Wydaje się, że zasadnicze znaczenie dla ustalenia charakteru konkretnej usługi będzie miało tutaj zbadanie następujących okoliczności:

- 1) czy dana usługa stanowi niezbędny element prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego,
- 2) czy jest ona świadczona przez dostawcę niejako „w standardzie” w ramach innych rachunków płatniczych, o których mowa w art. 59ia ust. 5 UsłPłU⁹²², oraz
- 3) czy posiadacze rachunków płatniczych zazwyczaj korzystają z takich usług na rynku bankowym w Polsce.

W oparciu o wyodrębnione powyżej kryteria można przyjąć, że usługami związanymi z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego są niewątpliwie usługi płatnicze, do których dostęp należy bezwzględnie zapewnić konsumentowi w ramach takiego rachunku (tj. funkcjonalności określone w art. 59ia ust. 3 UsłPłU). Oznacza to, że zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. 59ie ust. 5 UsłPłU, dostawcy usług płatniczych nie są uprawnieni do pobierania jakichkolwiek opłat za realizowane transakcje wypłaty gotówki z rachunku lub wpłaty środków pieniężnych na rachunek, jeżeli są one realizowane w bankomatach lub

⁹²¹ Por. szerzej uwagi powyżej, gdzie zostało wyjaśnione jak należy interpretować odniesienie do „*jakiegokolwiek rachunku płatniczego*” prowadzonego przez dostawcę oraz do „*opłat najczęściej stosowanych*”.

⁹²² Odnośnie możliwych wariantów interpretacyjnych tego przepisu porównaj uwagi w rozdziale VII. §4 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wpłatomatach należących do tego dostawcy, które znajdują się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁹²³.

Trudno natomiast byłoby przyjąć, że tzw. usługa przelewu natychmiastowego⁹²⁴ jest usługą związaną z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego (chyba, że dostawca świadczy takie usługi w ramach innych rachunków płatniczych prowadzonych dla konsumentów). Podobnie za usługę niezwiązaną z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego należałoby uznać dodatkowe ubezpieczenia karty płatniczej wydanej do podstawowego rachunku płatniczego (z podobnym zastrzeżeniem jak powyżej)⁹²⁵.

Co istotne, użytego na gruncie art. 59ie ust. 5 UsłPłU określenia „usługi związane” z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego nie należy ograniczać wyłącznie do „usług płatniczych”, w rozumieniu art. 3 UsłPłU. Na dokonanie takiego zawężenia nie pozwala literalne brzmienie art. 59ie ust. 5 UsłPłU.

Pojęcia tego nie należy także utożsamiać ze zdefiniowanym legalnie pojęciem usług powiązanych z rachunkiem płatniczym (art. 2 pkt 33a UsłPłU)⁹²⁶.

§6. Problem kredytu w podstawowym rachunku płatniczym

I. Umowa rachunku bankowego a umowa kredytu

We współczesnej doktrynie prawa cywilnego wskazuje się, że w ramach stosunku rachunku bankowego bank ma obowiązek wykonywania poleceń rozliczeniowych klienta tylko do wysokości środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku (saldo dodatnie)⁹²⁷.

S. Grzybowski dzielił z kolei dawniej stosunki rachunku bankowego na dwie grupy – w zależności od tego czy ich *essentiale* pozwalało na powstanie na rzecz posiadacza rachunku wyłącznie salda zerowego lub dodatniego, czy również salda ujemnego. Do grupy pierwszej

⁹²³ Tak trafnie ZBP w niepublikowanych Wyjaśnieniach Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), s. 42.

⁹²⁴ Np. przelew Express Elixir. Zob. informacje zawarte pod adresem: <https://www.expresselixir.pl>.

⁹²⁵ Zob. szerzej W. Iwański, M. Blocher, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 85.

⁹²⁶ Pojęcie to zostało wprowadzone przez ustawodawcę w zupełnie w innym celu i ma służyć przede wszystkim określeniu wykazu usług reprezentatywnych (art. 14f UsłPłU), realizacji obowiązków informacyjnych związanych z udostępnianiem dokumentu dotyczącego opłat oraz zestawienia opłat (art. 20b i 32b UsłPłU) oraz realizacji usługi przeniesienia rachunku płatniczego (art. 59ii i n. UsłPłU).

⁹²⁷ W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 475; A. Janiak, Umowa rachunku bankowego, PB 2002 r., Nr 7-8, s. 108; M. Adamczyk, Zajęcie rachunku bankowego a umowa kredytu..., MoP 2010, Nr 16, s. 886; R. Adamus, Kredyt w rachunku..., MPB 2017 r., Nr 12, s. 59-60. Por. także wyr. SO w Gdańsku z 21.3.2011 r., III Ca 1498/10, LEX nr 1713749. Zob. także pismo Urzędu KNF z 24.1.2014 r., DOK/WPR/0735/2/1/2014/PM, MPB 2014 r., Nr 9, s. 9 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Autor ten zaliczał m.in. klasyczny rachunek oszczędnościowy, depozytowy. W grupie drugiej S. Grzybowski kwalifikował natomiast te stosunki rachunku bankowego, w ramach których dopuszczalność powstania salda ujemnego mogła wynikać albo z konstrukcji samego rachunku albo z odrębnej umowy pożyczki lub kredytu⁹²⁸.

Ten ostatni przypadek – połączenie umowy rachunku bankowego i umowy kredytu lub pożyczki – stanowi przykład złożonego stosunku prawnego⁹²⁹ (określanego przez S. Grzybowskiego stosunkiem „kombinowanym”)⁹³⁰ lub innymi słowy – zespołu umów⁹³¹. Nie powinno przy tym ulegać żadnym wątpliwościom, że umowa rachunku bankowego może być z woli stron sprzężona z innymi, samodzielnyymi w sensie prawnym umowami, w tym m.in. z umową kredytu (art. 69 PB)⁹³². Relację zachodzącą między takimi umowami określa się w doktrynie także jako „umowy związane”, „związek umów” lub „zespół umów”⁹³³.

Jednym z takich sprzężeń, które są stosunkowo najczęściej spotykane w praktyce, jest umowa kredytu w rachunku bieżącym (tzw. *overdraft*)⁹³⁴. W piśmiennictwie zaprezentowano pogląd, zgodnie z którym w stosunku kredytu w rachunku bieżącym umowa rachunku bankowego pełni niejako rolę nadrzędną wobec umowy kredytu⁹³⁵.

W praktyce często spotykane jest także występowanie tzw. salda debetowego (ujemnego) na rachunku bankowym, przez które należy rozumieć zadłużenie posiadacza rachunku względem banku zarejestrowane w ciężar tego rachunku⁹³⁶. Zaksięgowanie ujemnego salda na rachunku

⁹²⁸ S. Grzybowski, SPC, t. III, cz. 2, s. 765.

⁹²⁹ D. Rogoń, Usługi płatnicze powiązane z kredytem..., MPB 2012 r., Nr 7-8, s. 45-46; M. Adamczyk, Zajęcie rachunku bankowego a umowa kredytu..., MoP 2010, Nr 16, s. 886. Ostatnio R. Adamus, Kredyt w rachunku..., MPB 2017 r., Nr 12, s. 58 i n.

⁹³⁰ Tamże.

⁹³¹ Zob. m.in. M. Spyra, S. Włodyka, [w:] SPH, t. 5, s. 52 i n. Teoretycznie możliwa jest także kwalifikacja związku umowy rachunku bankowego i umowy kredytu jako ciągu (łańcucha) umów (franc. *les chaîne de contrats*). Ciąg umów zakłada powiązanie ze sobą dwóch umów następstwem czasowym – zob. tamże. W przypadku umowy rachunku bankowego powiązanej z umową kredytu, takie następstwo czasowe nie zawsze będzie jednak miało miejsce.

⁹³² W. Pyziół, [w:] SPP, t. 8, s. 476-477.

⁹³³ Zob. m.in. M. Adamczyk, Zajęcie rachunku bankowego a umowa kredytu..., MoP 2010, Nr 16, s. 886; J. Pisuliński, Umowy związane..., MoP 2002, Nr 21, s. 974 oraz M. Spyra, S. Włodyka, [w:] SPH, t. 5, s. 52 i n.

⁹³⁴ Odnośnie kredytu w rachunku bieżącym (*overdraft*) zob. J. Pisuliński, [w:] SPP, t. 8, s. 379-380.

⁹³⁵ Tak M. Adamczyk, Zajęcie rachunku bankowego a umowa kredytu..., MoP 2010, Nr 16, s. 887. Autor ten wskazuje, że umowa kredytu w rachunku bankowym ma rację bytu tylko wtedy, gdy istnieje umowa rachunku bankowego. Brak umowy rachunku bankowego powoduje niemożliwość powstania stosunku kredytu w rachunku bankowym. Taka kwalifikacja wpisuje się w typologię zaprezentowaną w niemieckiej nauce prawnej, gdzie wyróżnia się m.in. umowy o wzajemnej lub tylko jednostronnej zależności. Zob. szerzej M. Spyra, S. Włodyka, [w:] SPH, t. 5, s. 54.

⁹³⁶ Zob. m.in. A. Janiak, Umowa rachunku bankowego, PB 2002, Nr 7-8, s. 108; R. Adamus, Kredyt w rachunku..., MPB 2017, Nr 12, s. 59; D. Rogoń, Debet na rachunku bankowym..., PB 2003, Nr 5, s. 39 i n.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

wskazuje na istnienie roszczenia banku wobec posiadacza rachunku⁹³⁷. Księgowanie to nie powoduje *per se* powstania lub zmiany roszczenia banku wobec posiadacza, a jedynie stanowi techniczne odzwierciedlenie tego roszczenia⁹³⁸.

Tytuł prawny do odnotowania debetu na rachunku bankowym może wynikać z wielu różnorodnych zdarzeń, zarówno umownych, jak i pozaumownych, w tym m.in. z umowy rachunku bankowego, umowy kredytu, tzw. przekroczenia⁹³⁹ oraz nienależnego świadczenia⁹⁴⁰. Również i w tym przypadku może zatem dojść do powstania złożonego stosunku prawnego.

Co istotne, nie każdy debet na rachunku powstaje za zgodą (w tym dorozumianą) banku. W praktyce często zdarza się bowiem, że bank nie ma po prostu technicznych możliwości, aby zapobiec realizacji rozliczenia pieniężnego powodującego przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku⁹⁴¹.

II. Umowa rachunku bankowego a umowa o kredyt konsumencki

Do podobnych sprzężeń umowy rachunku bankowego z innymi umowami o charakterze kredytowym dochodzi także w szczególnym reżimie umowy o kredyt konsumencki.

Wymaga w tym miejscu przypomnienia, że przez umowę o kredyt konsumencki rozumie się umowę o kredyt w wysokości nie większej niż 255 550 zł albo równowartości tej kwoty w walucie innej niż waluta polska, który kredytodawca w zakresie swojej działalności udziela lub daje przyrzeczenie udzielenia konsumentowi (art. 3 ust. 1 KredytKonsU) oraz umowę o kredyt niezabezpieczony hipoteką, który jest przeznaczony na remont domu albo lokalu mieszkalnego, w tym w wysokości większej niż 255 550 zł (art. 3 ust. 1a KredytKonsU).

Umowa o kredyt konsumencki nie stanowi przy tym odrębnego typu umowy nazwanej. Określone inne umowy nazwane lub nienazwane mogą dopiero w określonych

⁹³⁷ Zob. szerzej *T. Czech*, Debetowanie rachunku bankowego, MPB 2014 r., Nr 4, s. 71, który wskazuje, że rachunek bankowy ma charakter dwustronny. Z jednej strony służy do ewidencjonowania należności, jakie przysługują posiadaczowi rachunku wobec banku z tytułu umowy rachunku bankowego. Z drugiej strony rachunek bankowy może być także wykorzystany do księgowania należności banku wobec posiadacza (np. o zapłatę opłat i prowizji).

⁹³⁸ Tak *T. Czech*, Debetowanie rachunku bankowego, MPB 2014 r., Nr 4, s. 71 i n.

⁹³⁹ Chodzi tutaj o przekroczenie w rozumieniu art. 5 pkt 5 KredytKonsU.

⁹⁴⁰ Por. także *T. Czech*, Debetowanie rachunku bankowego, MPB 2014 r., Nr 4, s. 77-78.

⁹⁴¹ Przykładowo można wskazać tutaj na brak technicznej możliwości blokowania przez banki transakcji dokonywanych w tzw. trybie *off-line*. W przypadku takich transakcji realizacja rozliczenia odbywa się bez konieczności bieżącego kontaktu akceptanta z bankiem (np. terminal płatniczy typu POS nie wysyła zapytania autoryzacyjnego do banku). W ramach transakcji typu *off-line* kwota transakcji pobierana jest po kilku dniach od jej dokonania, w momencie faktycznego przesłania zestawienia transakcji przez punkt handlowo-usługowy. W efekcie może dojść do rozliczenia transakcji (np. przy płatności zrealizowanej kartą płatniczą), pomimo braku wystarczającej ilości środków zgromadzonych na rachunku.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

okolicznościach stanowić umowę o kredyt konsumencki⁹⁴². Takiej kwalifikacji może podlegać m.in. umowa pożyczki, umowa kredytu (art. 69 PB) oraz umowa o odroczeniu konsumentowi terminu spełnienia świadczenia pieniężnego, jeżeli konsument jest zobowiązany do poniesienia jakichkolwiek kosztów związanych z odroczeniem spełnienia świadczenia (art. 3 ust. 2 KredytKonsU). Pojęcie „umowa o kredyt konsumencki” może zatem obejmować dowolną umowę, jeżeli tylko pełni ona funkcję kredytową i nie została wyłączona z zakresu przedmiotowego ustawy o kredycie konsumenckim.

W kontekście złożonych stosunków prawnych „z udziałem” umowy rachunku bankowego, do których wykreowania może dojść na gruncie reżimu ustawy o kredycie konsumenckim, szczególną uwagę należy zwrócić na:

- 1) stosunek kredytu (konsumenckiego) udzielonego w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym (ang. *overdraft facility*, niem. *Überziehungsmöglichkeit*, fr. *facilité de découvert*), oraz
- 2) stosunek przekroczenia środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym (ang. *overrunning*, niem. *Überschreitung*, fr. *dépassement* – zob. art. 5 pkt 5 KredytKonsU).

Przez kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym należy rozumieć umowę o kredyt, który kredytodawca udostępnia konsumentowi umożliwiając dysponowanie środkami pieniężnymi w wysokości przekraczającej środki pieniężne zgromadzone na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym konsumenta (art. 5 pkt 4 KredytKonsU)⁹⁴³. Literalne brzmienie definicji przyjętej przez ustawodawcę w zasadzie przesądza o tym, że umowę, na podstawie której posiadaczowi rachunku udzielany jest kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym, stanowi umowa kredytu w rozumieniu art. 69 ust. 1 PB⁹⁴⁴.

Pojęciem zdecydowanie bardziej skomplikowanym w sensie normatywnym jest przywołane powyżej „przekroczenie”. Zgodnie z definicją legalną tego pojęcia, przez przekroczenie

⁹⁴² Tak m.in. *T. Czech*, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 3 KredytKonsU, teza nr 13; *J. Pisuliński*, [w:] SPP, t. 8, s. 397 i n. Zob. również *R. Trzaskowski*, Ustawa..., s. 26, na gruncie art. 2 ustawy o kredycie konsumenckim z 2001 r.

⁹⁴³ Wśród umów o kredyt konsumencki w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym konsumenta wyróżnia się umowy, zgodnie z którymi kredyt ma być spłacony przez konsumenta w terminie do 1 miesiąca (art. 4 ust. 2 pkt 2 KredytKonsU) oraz umowy, zgodnie z którymi kredyt ma być spłacony przez konsumenta w terminie do 3 miesięcy lub na żądanie kredytodawcy (art. 4 ust. 2 pkt 3 KredytKonsU). Zob. szerzej *J. Pisuliński*, [w:] SPP, t. 8, s. 428-431.

⁹⁴⁴ Tak m.in. *T. Czech*, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, teza nr 75; *J. Pisuliński*, [w:] SPP, t. 8, s. 429-430.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

środków pieniężnych na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym należy rozumieć każde, inne niż kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym, akceptowane przez kredytodawcę przekroczenie kwoty środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym lub kwoty udzielonego kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym⁹⁴⁵.

W piśmiennictwie oraz orzecznictwie daleko jest do jednoznaczności poglądów nie tylko w zakresie charakteru prawnego „przekroczenia”, ale także co do wyznaczenia granicy normatywnej między „przekroczeniem” (art. 5 pkt 5 KredytKonsU) a kredytem w rachunku (art. 5 pkt 4 KredytKonsU)⁹⁴⁶.

Biorąc pod uwagę znaczenie tej „postaci kredytowania” dla przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego⁹⁴⁷, w tym w szczególności odróżnienia jej od kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym⁹⁴⁸, wypada w tym miejscu uporządkować i krótko podsumować zaprezentowane do tej pory stanowiska.

Wydaje się, że najszerszego omówienia problematyki „przekroczenia” dokonał *T. Czech*⁹⁴⁹. Autor ten przyjmuje, że zarówno kredyt w rachunku oszczędnościowo-kredytowym, jak i „przekroczenie” stanowią odmiany umowy kredytu, w rozumieniu art. 69 ust. 1 PB⁹⁵⁰. Pogląd ten wydaje się dominować w literaturze. Podziela go, choć z pewnymi odrębnościami, m.in. *J. Pisuliński*⁹⁵¹.

⁹⁴⁵ W praktyce obrotu używane są także inne określenia jak „akceptowalne przekroczenie salda” oraz „dozwolone saldo debetowe”.

⁹⁴⁶ Na problem granicy pomiędzy „przekroczeniem” i „kredytem w rachunku” zwracają uwagę m.in. *T. Czech*, *Debetowanie rachunku bankowego*, MPB 2014 r., Nr 4, s. 75 oraz *J. Pisuliński*, [w:] SPP, t. 8, s. 432.

⁹⁴⁷ Zgodnie z art. 59ia ust. 3 pkt 3 *in fine* UsłPŁU, w zakresie transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, podstawowy rachunek płatniczy powinien zapewniać konsumentowi możliwość rozliczania przez dostawcę transakcji płatniczych powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU.

⁹⁴⁸ Należy przyjąć, że na gruncie ustawy o usługach płatniczych nie jest dopuszczalne udzielenie przez dostawcę kredytu w podstawowym rachunku płatniczym (por. uwagi poniżej).

⁹⁴⁹ Chodzi tutaj o poglądy tego autora wymienione w dwóch kluczowych publikacjach. Zob. *T. Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU* oraz *T. Czech*, *Debetowanie rachunku bankowego*, MPB 2014 r., Nr 4, s. 71 i n.

⁹⁵⁰ Zob. *T. Czech*, *Debetowanie rachunku bankowego*, MPB 2014 r., Nr 4, s. 75. Autor ten dodaje, że w wyjątkowych sytuacjach, gdy nie zastrzeżono odpłatności na rzecz kredytodawcy z tytułu zrealizowanego „przekroczenia”, za umowę stanowiącą podstawę takiego przekroczenia należy uznać umowę pożyczki (zob. art. 720 § 1 KC). Podobnie *T. Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU*, teza nr 95.

⁹⁵¹ *J. Pisuliński*, [w:] SPP, t. 8, s. 430-431. Autor ten wskazuje, że konstrukcja „przekroczenia” nie jest jasna. Z jednej strony mogłoby się bowiem wydawać, że „przekroczenie” oznacza powstanie tzw. niedozwolonego debetu na rachunku bankowym. Z drugiej jednak strony, art. 34 KredytKonsU, który stosuje się do „przekroczenia”, wskazuje, że „przekroczenie” może nastąpić także wtedy, gdy „zgodnie z umową rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego konsumenta możliwe jest przekroczenie salda na tym rachunku”. *J. Pisuliński* podkreśla, że jeżeli zgodnie z umową

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Podobne stanowisko, z tym że na gruncie poprzedniego stanu prawnego, prezentowano także w orzecznictwie Sądu Najwyższego⁹⁵². Odmiennie jednak wskazał WSA w Gdańsku⁹⁵³. Należy w tym miejscu jednak wyraźnie zaznaczyć, że stan prawny obowiązujący na gruncie poprzedniej ustawy o kredycie konsumenckim zgoła różnił się od stanu obecnego. Przede wszystkim ustawa z 2001 r. nie przewidywała konstrukcji „przekroczenia” w kształcie, jaki został jej nadany na gruncie KredytKonsU. Ustawa o kredycie konsumenckim z 2001 r. regulowała jedynie udzielenie kredytu na skutek nieprzewidzianego w umowie rachunku bankowego przekroczenia salda, o ile taki stan istniał co najmniej 3 miesiące (zob. art. 6 ustawy o kredycie konsumenckim z 2001 r.). Na skutek utrzymywania się takiego nieprzewidywanego przekroczenia przez okres określony w ustawie, dochodziło do zawarcia umowy o kredyt konsumencki w drodze milczącego uznania przez kredytodawcę powstałego na rachunku debetu⁹⁵⁴. Konstrukcja ta, choć niewątpliwie zbliżona, nie może być utożsamiana z „przekroczeniem”, o którym mowa w art. 5 pkt 5 KredytKonsU. Co istotne, na gruncie obecnie obowiązującej ustawy prawodawca dokonał wyraźnego rozróżnienia pomiędzy „kredytem w rachunku” i „przekroczeniem”. Analogicznej delimitacji obu pojęć brakowało w poprzednim stanie prawnym.

W doktrynie można także wskazać na nieco odmiennie kwalifikacje prawne tzw. „przekroczenia”.

M. Grochowski oraz P. Mikłaszewicz wskazują na przykład, że przez pojęcie „przekroczenia” należy rozumieć „wszelkie sytuacje, w których umowa o prowadzenie rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego umożliwia konsumentowi dysponowanie środkami przekraczającymi stan zgromadzonych na nim aktywów, a które równocześnie nie odpowiadają pojęciu kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym”, a także że „przekroczeniem” będą wszelkie „postaci porozumień pomiędzy przedsiębiorcą prowadzącym rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy, a korzystającym z tego rachunku

rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego dopuszczalne jest przekroczenie salda środków przez konsumenta, to oznacza to udzielenie kredytu. W takiej sytuacji należałoby jednak raczej stosować przepisy wskazane w art. 4 ust. 2 pkt 3 KredytKonsU tzn. dotyczące umów o kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym.

⁹⁵² Zob. wyr. SN z 25.11.2011 r., II CSK 115/11, LEX nr 1147741, gdzie Sąd Najwyższy zaznaczył, że przepisy ustawy o kredycie konsumenckim z 2001 r. przemawiają za traktowaniem salda debetowego w rachunku bankowym jako kredytu w rozumieniu PB. Por. także Tak m.in. *D. Rogoń*, *Debet na rachunku bankowym...*, PB 2003, Nr 5, s. 39-40. Autorka ta wskazywała, że uzgodnione przekroczenie stanu środków na rachunku bankowym należy oceniać jako odrębną od umowy rachunku bankowego umowę o charakterze kredytowym.

⁹⁵³ Zob. wyr. WSA w Gdańsku z 17.7.2009 r., I SA/Gd 340/09, LEX nr 576719, gdzie Sąd wskazał, że dozwolonego debetu na koncie walutowym, który wynika z umowy z bankiem, nie powinno się utożsamiać z pożyczką (kredytem).

⁹⁵⁴ *K. Kwapisz*, *Ustawa...*, LEX/el. 2010 r., kom. do art. 6.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

konsumentem – które z perspektywy ekonomicznej prowadzą do rezultatu równoznacznego z udzieleniem kredytu". Wydaje się zatem, że Autorzy Ci odróżniają tzw. „przekroczenie” od „kredytu” w rozumieniu PB⁹⁵⁵.

Z kolei Z. *Ofiarski* wskazuje na wyraźne różnice, które zachodzą pomiędzy „przekroczeniem” oraz kredytem w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym. Chodzi tutaj w szczególności o przedmiot „uzgodnienia”. O ile bowiem w przypadku umowy o kredyt w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym strony niejako „z góry”, tj. przed udostępnieniem kredytu, ustalają warunki i cel udzielenia takiego kredytu, o tyle w przypadku „przekroczenia” ustalenie „z góry” kwoty przekroczenia, momentu jego powstania lub czasu trwania nie jest możliwe. Strony mogą jednak, w ocenie przywołanego Autora, „z góry” określić w umowie rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego pewne warunki ramowe dla takiego przekroczenia. Autor ten wskazuje dalej, że debet („przekroczenie”) funkcjonuje podobnie do opcji kredytu, ale nie jest tożsamy z kredytem. Powstanie debetu jest następstwem działania podjętego przez posiadacza rachunku, a nie kredytobiorcy⁹⁵⁶.

T. *Czech* wskazuje, że podstawę prawną „przekroczenia” ma stanowić umowa pomiędzy bankiem (kredytodawcą) i posiadaczem rachunku (kredytobiorcą). Do zawarcia takiej umowy może dojść zarówno *ex ante* (tj. przed zaistnieniem przekroczenia), w trakcie przekroczenia lub *ex post* (tj. po wystąpieniu debetu na rachunku)⁹⁵⁷. Tak zgoda kredytodawcy na wystąpienie „przekroczenia”, jak i wola posiadacza rachunku do spowodowania takiego „przekroczenia” może w ocenie przywoływanego Autora mieć charakter wyraźny lub dorozumiany⁹⁵⁸. T. *Czech* wskazuje przy tym, że „przekroczenia” nie można utożsamiać każdorazowo z debetem (ujemnym saldem) na rachunku bankowym. W przeciwieństwie do „przekroczenia”, debet może bowiem mieć różne podstawy i może odzwierciedlać wiarygodności o różnorodnym tytule prawnym (np. naliczenie przez bank prowizji w sytuacji, gdy saldo nie wystarczało na jej pokrycie)⁹⁵⁹.

Podobny kierunek interpretacji obrali M. *Grochowski* oraz P. *Mikłaszewicz*, którzy podkreślają, że z definicji tzw. „przekroczenia” jasno wynika, że ma ono charakter

⁹⁵⁵ M. *Grochowski* oraz P. *Mikłaszewicz*, [w:] K. *Osajda* (red.), *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Legalis/el. 2018 r., kom. do art. 5, tezy 33 i 34.

⁹⁵⁶ Z. *Ofiarski*, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, kom do art. 5 *KredytKonsU*, pkt 5.

⁹⁵⁷ Zob. T. *Czech*, *Debetowanie rachunku bankowego*, MPB 2014 r., Nr 4, s. 75 oraz T. *Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, kom. do art. 5 *KredytKonsU*, tezy nr 89-91.

⁹⁵⁸ T. *Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, kom. do art. 5 *KredytKonsU*, teza nr 92.

⁹⁵⁹ Tak m.in. T. *Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, kom. do art. 5 *KredytKonsU*, teza nr 87.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

konsensualny (na który wskazuje wymóg „akceptacji” ze strony kredytodawcy). Podmiot pozwalający na przekroczenie miałby w tym przypadku wyrażać aprobatę dla sytuacji, w której konsument doprowadza do salda ujemnego. Podobnie do *T. Czecha*, Autorzy Ci wskazują, po pierwsze, że zgoda na „przekroczenie” może być wyrażona w sposób wyraźny („*explicite*” – cytując dokładnie) lub konkludentny oraz, po drugie, że taka zgoda może zostać udzielona zarówno przed uzyskaniem przez konsumenta dodatkowych środków (m.in. w drodze umowy przewidującej taką możliwość na przyszłość), jednocześnie z tym zdarzeniem, jak również po jego wystąpieniu⁹⁶⁰.

Także *Z. Ofiarski* wskazuje, że „akceptacja” przez kredytodawcę przekroczenia może teoretycznie odnosić się zarówno do przyszłego przekroczenia (kredytodawca wyrażałby zgodę na dokonanie w przyszłości przekroczenia), jak i przekroczenia już zaistniałego, przy czym oba warianty mają charakter niejako alternatywny. *Z. Ofiarski* przychylił się do drugiej ze wskazanych interpretacji, podkreślając, że jest ona bliższa instytucji „przekroczenia”. Przyjęcie pierwszej interpretacji prowadziłoby w efekcie do zlenia się pojęć „przekroczenia” oraz „kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym”, a przecież ustawodawca celowo dokonał rozróżnienia tych konstrukcji⁹⁶¹.

T. Czech wskazuje przy tym, że konstrukcja „przekroczenia” stanowi w zasadzie złożony stosunek prawny, który łączy w sobie umowę rachunku bankowego oraz umowę kredytu (ewentualnie umowę pożyczki – w przypadku braku odpłatności po stronie posiadacza rachunku). Umowa rachunku bankowego ma przy tym charakter główny, a umowa dotycząca przekroczenia jest z nią akcesoryjnie związana⁹⁶². Podobne stanowisko na gruncie poprzedniego stanu prawnego zajęła *D. Rogoń*⁹⁶³.

Zupełnie niezrozumiały pogląd na konstrukcję „przekroczenia” zaprezentował Urząd KNF w piśmie z 24 stycznia 2014 r.⁹⁶⁴ W ocenie regulatora bezumowne dopuszczanie do powstania ujemnego salda rachunku i jednoczesne obciążanie jakimikolwiek kosztami z tego tytułu posiadacza rachunku, który posiada status konsumenta, wydaje się naruszać art. 3 ustawy z 23.8.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym⁹⁶⁵. Taki pogląd

⁹⁶⁰ Zob. *M. Grochowski* oraz *P. Miklaszewicz*, [w:] *K. Osajda* (red.), *Kredyt konsumencki. Komentarz*, Legalis/el. 2018 r., kom. do art. 5, tezy 33 i 34.

⁹⁶¹ *Z. Ofiarski*, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, kom. do art. 5 *KredytKonsU*, pkt .

⁹⁶² *T. Czech*, *Kredyt konsumencki. Komentarz*, kom. do art. 5 *KredytKonsU*, teza nr 99.

⁹⁶³ *D. Rogoń*, *Debet na rachunku bankowym...*, PB 2003, Nr 5, s. 39 i n.

⁹⁶⁴ Pismo Urzędu KNF z 24.1.2014 r., DOK/WPR/0735/2/1/2014/PM, MPB 2014 r., Nr 9, s. 9 i n.

⁹⁶⁵ Dz. U. nr 171, poz. 1206.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

należy ocenić jako sprzeczny zarówno z przepisami KredytKonsU, jak również z przepisami dyrektywy 2008/48. Urząd KNF wskazuje, że „przekroczenie”, o którym mowa w art. 5 pkt 5 KredytKonsU jest „instytucją umowną” i ma wyraźnie kredytowy charakter. Kwestia „przekroczenia” przez konsumenta środków zgromadzonych na rachunku powinna być indywidualnie uzgadniana między stronami i nie może być przedmiotem regulacji żadnego wzorca umownego. W ocenie Urzędu KNF, strony powinny jednocześnie określić maksymalną wysokość dopuszczalnego „przekroczenia”⁹⁶⁶.

Decydując się na ocenę przytoczonych powyżej poglądów, chciałbym pokreślić, że każdy z nich jest w mojej ocenie w pewnej części trafiony, ale jednocześnie w pewnej części przeczy istocie konstrukcji tzw. „przekroczenia”. Zdecydowana większość wspomnianych powyżej komentatorów dochodzi bowiem w końcu do wniosku, że przyjęta przez nich interpretacja nie pozawala na postawienie wyraźnej linii granicznej pomiędzy „przekroczeniem” a „kredytem w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym”⁹⁶⁷. Ustalenie takiej granicy jest jednak konieczne w obliczu tego, że to sam ustawodawca dokonał rozróżnienia obu konstrukcji.

Charakterystykę konstrukcji tzw. „przekroczenia” należy rozpocząć od stwierdzenia, że realizacja przez podmiot prowadzący rachunek (bank) zleconej przez posiadacza tego rachunku transakcji płatniczej (rozliczenia), która przekracza saldo środków zgromadzonych na tym rachunku lub kwotę wcześniej udzielonego kredytu w rachunku, powoduje dorozumiane (*per facta concludentia*) zawarcie pomiędzy stronami umowy pożyczki (art. 720 KC), umowy kredytu (art. 69 PB) lub innej jeszcze umowy o charakterze kredytowym *sensu largo*⁹⁶⁸. W praktyce różnie może kształtować się bowiem przedmiot i treść takiej umowy.

⁹⁶⁶ Zob. szerzej pismo Urzędu KNF z 24.1.2014 r., DOK/WPR/0735/2/1/2014/PM, MPB 2014 r., Nr 9, s. 9 i n.

⁹⁶⁷ T. Czech wskazuje następująco: „Poważne trudności rodzi rozgraniczenie między kredytem w rachunku (art. 5 pkt 4) a przekroczeniem (art. 5 pkt 5). Jak wspomniano, w obu przypadkach na podstawie umowy przedsiębiorca udostępnia konsumentowi środki pieniężne, a zadłużenie konsumenta ewidencjonuje się w rachunku prowadzonym zgodnie z odrębną umową rachunku. Nie występują tu istotne rozbieżności co do mechanizmu wypłaty środków i spłaty zadłużenia. Z punktu widzenia prawnego nie widać znaczących odmienności konstrukcyjnych między obiema umowami”. Zob. T. Czech, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, teza nr 100. Podobnie M. Grochowski, P. Miklaszewicz, [w:] K. Osajda (red.), Kredyt konsumencki. Komentarz, Legalis/el. 2018 r., kom. do art. 5, teza nr 35. Autorzy Ci wskazują, że „różnica pomiędzy przekroczeniem i kredytem w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym w praktyce może być trudno uchwytana – tym bardziej, że ich ekonomiczny mechanizm (uzyskanie przez konsumenta środków przekraczających saldo rachunku) jest w typowych wypadkach analogiczny”. W podobnym kierunku także J. Pisuliński, [w:] SPP, t. 8, s. 430 i n. Odmiennie Z. Ofiarski, Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, pkt 5. Autor ten stawia granicę pomiędzy „przekroczeniem” i „kredytem w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym” i wskazuje argumenty przemawiające za różnieniem obu konstrukcji.

⁹⁶⁸ W literaturze wskazuje się na istnienie różnych typów umów zbliżonych do umowy kredytu (art. 69 ust. 1 PB), których wspólną cechą jest to, że na ich podstawie dochodzi do przesunięcia określonej wartości, zwykle pieniężnej,

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Strony mogą zastrzec odpłatność udostępnienia środków lub też przewidzieć, że udostępnienie to następuje nieodpłatnie, umowa może określać termin zwrotu udostępnionych środków lub go nie określać etc. Trudno jest zatem z góry, *in abstracto* przesądzić charakter umowy, do której zawarcia dojdzie w wyniku przekroczenia. „Przekroczenie” jest zatem jedynie pewnym zdarzeniem faktycznym, którego podstawę mogą stanowić różne umowne stosunki prawne o charakterze kredytowym (*sensu largo*). Niewątpliwie jednak, „przekroczenie” ma charakter konsensualny, w tym sensie, że jest przedmiotem dorozumianego uzgodnienia stron.

Mówiąc o „dorozumianym” zawarciu umowy stanowiącej podstawę przekroczenia należy mieć na myśli to, że do zawarcia takiej umowy nie może dojść przed realizacją transakcji powodującej takie przekroczenie (*ex ante*)⁹⁶⁹. Ustawodawca wyraźnie odróżnił bowiem konstrukcję „przekroczenia” (art. 5 pkt 5 KredytKonsU) od sytuacji, gdzie „kredytowanie” następuje na podstawie wcześniej zawartej umowy kredytu (art. 5 pkt 4 KredytKonsU). Sytuacja odmienna do konstrukcji „przekroczenia” miałyby miejsce np. w przypadku kredytu odnawialnego (rewolwingowego), gdzie sama umowa byłaby zawarta wcześniej (*ex ante*), natomiast późniejsze ciągnięcia kredytu stanowiły jej wykonanie⁹⁷⁰. Nie bez znaczenia pozostają tutaj także wnioski płynące z wykładni prounijnej. Zgodnie z przepisami art. 3 lit. d i e dyrektywy 2008/48 „kredyt w rachunku bieżącym” oznacza umowę o kredyt zawartą w sposób wyraźny (podkr. aut.). Z kolei „przekroczenie” oznacza akceptowane przez kredytodawcę w sposób milczący (ang. *tacitly accepted*) przekroczenie salda środków zgromadzonych na rachunku.

W mojej ocenie trudno jest także przyjąć, że do zawarcia umowy stanowiącej podstawę „przekroczenia” może dojść także *post factum* (po zaistniałym przekroczeniu salda). Już w momencie realizacji transakcji powodującej przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, kredytodawca „akceptuje” bowiem takie przekroczenie, co stanowi przejaw złożonego przez niego oświadczenia woli. Jednocześnie z chwilą złożenia zlecenia płatniczego skutkującego przekroczeniem dostępnego salda, stosowne oświadczenie woli

pomiędzy majątkami dwóch osób, przy czym takie przesunięcie powiązane jest z obowiązkiem zwrotu. Do takich umów zalicza się m.in. poręczenie oraz akredytywę. Zob. m.in. Z. Radwański., J. Panowicz-Lipska, Zobowiązania – część szczegółowa, s. 241-243; J. Molis, [w:] F. Zoll, Prawo bankowe. Komentarz, s. 674-675.

⁹⁶⁹ W podobnym kierunku Z. Ofiarski, Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz, kom do art. 5 KredytKonsU, pkt 5.

⁹⁷⁰ Por. J. Pisuliński, [w:] SPP, t. 8, s. 417, który wskazuje, że umowa kredytu rewolwingowego będzie najczęściej umową kredytu w rachunku bankowym (bieżącym lub oszczędnościowo-rozliczeniowym). Oznacza to, że konstrukcja umowy kredytu rewolwingowego różnić się będzie od konstrukcji „przekroczenia”.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

(*per facta concludentia*) składa posiadacz rachunku płatniczego. Przedmiotem takiego oświadczenia woli jest chęć skorzystania ze środków pieniężnych podmiotu prowadzącego rachunek.

W sprzeczności z powyższymi wnioskami nie stoi treść przepisu art. 34 KredytKonsU, który zwykle się uznawać w doktrynie za podstawę „umownego” charakteru przekroczenia⁹⁷¹. Przywołany przepis odnosi się do sytuacji, w której umowa rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego przewiduje możliwość przekroczenia przez konsumenta salda na tym rachunku. Należy jednak wyraźnie zaznaczyć, że przedmiotem uzgodnienia między stronami nie jest tutaj udostępnienie posiadaczowi rachunku środków ponad dostępne saldo rachunku. Chodzi tutaj raczej o ramowe ustalenie warunków takiego udostępnienia środków, jeżeli w przyszłości dojdzie do przekroczenia środków zgromadzonych na rachunku (a w efekcie dojdzie do dorozumianego zawarcia umowy stanowiącej podstawę takiego przekroczenia). Przypomina to – jak wskazywał Z. Ofiarski⁹⁷² – opcję kredytu. Przepis art. 34 KredytKonsU ma zatem charakter *stricte* ochronny. Ponieważ do zawarcia umowy stanowiącej podstawę przekroczenia dochodzi w sposób milczący, brak jest jednoznacznie określonych warunków, na jakich podmiot prowadzący rachunek „kredytuje” transakcję zleconą przez posiadacza rachunku (w przeciwieństwie do umowy kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym, gdzie warunki kredytu uzgodnione są przez strony w sposób wyraźny). Dodatkowe obowiązki informacyjne, jakie zostały przewidziane na gruncie art. 34 KredytKonsU, mają zatem na celu ochronę pozycji konsumenta doprowadzającego do „przekroczenia”. Dochodzi zatem do uprzedniego, ramowego określenia warunków, na jakich podmiot prowadzący rachunek udostępni środki posiadaczowi rachunku na skutek dokonanego „przekroczenia”. Nie oznacza to jednak jeszcze, że już w tym momencie podmiot prowadzący rachunek zgadza się (składa oświadczenie woli) na przekroczenie.

Spowodowanie „przekroczenia” na rachunku oznacza powstanie złożonego stosunku prawnego, zbudowanego z dwóch samodzielnych umów, gdzie umowa rachunku bankowego

⁹⁷¹ Por. w szczególności T. Czech, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, teza nr 100. Autor ten wskazuje trafnie, że w dyrektywie 2008/48 różnicę pomiędzy konstrukcją „przekroczenia” i „kredytu w rachunku bieżącym” określa sposób zawarcia umowy. Kredytu w rachunku udziela się „w sposób wyraźny”, a przekroczenie jest akceptowane „w sposób milczący”. Autor ten wskazuje jednak dalej, że kryterium to zupełnie zawodzi, gdy umowa między stronami z góry (a więc w sposób wyraźny) przewiduje możliwość przekroczenia. W tym zakresie T. Czech opiera się na treści art. 34 KredytKonsU. Zob. także J. Pisuliński, [w:] SPP, t. 8, s. 431.

⁹⁷² Z. Ofiarski, Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, pkt 5.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

ma charakter nadrzędny⁹⁷³. Umowa stanowiąca podstawę „przekroczenia” (czy to umowa kredytu, pożyczki, czy inna jeszcze umowa) ma funkcjonalne znaczenie tylko wówczas, gdy istnieje umowa rachunku bankowego. W sensie „technicznym” przekroczenie jest bowiem ściśle powiązane z systemem ewidencyjno-księgowym zorganizowanym wokół rachunku bankowego.

Można także przyjąć, że relacja zachodząca pomiędzy umową rachunku bankowego a umową stanowiącą podstawę „przekroczenia” to tzw. ciąg (łańcuch) umów. Umowa „przekroczenia” będzie bowiem zawsze występować czasowo później niż umowa rachunku bankowego⁹⁷⁴.

Co istotne, w odróżnieniu do „kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym”, „przekroczenie” stanowi buforową, tymczasową „formę kredytowania” posiadacza rachunku. Powinno być ono udzielane wyłącznie na niewielkie kwoty (por. art. 39 KredytKonsU i art. 18 ust. 2 dyrektywy 2008/48, które przewidują dodatkowe obowiązki informacyjne w przypadku utrzymującego się znacznego przekroczenia). Tak rozumiane „przekroczenie” zachowuje swoją konstrukcyjną odrębność od „kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym”.

Jak trafnie wskazuje *T. Czech*, przekroczenia nie należy przy tym utożsamiać z debetem (saldojem ujemnym)⁹⁷⁵. Do powstania ujemnego salda rachunku może bowiem dojść także w wyniku takich zdarzeń, które nie są akceptowane przez podmiot prowadzący rachunek lub w wyniku zdarzeń, które są skutkiem działania podmiotu prowadzącego rachunek, a nie posiadacza rachunku (np. naliczenie opłat i prowizji, gdy saldo rachunku wynosi zero). Będą to przypadki nieuprawnionego przekroczenia salda (bez „akceptacji” - choćby dorozumianego - podmiotu prowadzącego rachunek)⁹⁷⁶.

⁹⁷³ Por. m.in. *T. Czech*, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, teza nr 99; *D. Rogoń*, Debet na rachunku bankowym..., PB 2003, Nr 5, s. 39-40. Zob. szerzej o związkach umowy rachunku bankowego z innymi umowami *M. Adamczyk*, Zajęcie rachunku bankowego a umowa kredytu..., MoP 2010, Nr 16, s. 886 i n.

⁹⁷⁴ Odnosnie pojęcia ciąg (łańcuch) umów zob. m.in. *M. Spyra*, *S. Włodyka*, [w:] SPH, t. 5, s. 52 i n.

⁹⁷⁵ *T. Czech*, Kredyt konsumencki. Komentarz, kom. do art. 5 KredytKonsU, teza nr 87.

⁹⁷⁶ W podobnym kierunku lecz na gruncie poprzedniego stanu prawnego *D. Rogoń*, Debet na rachunku bankowym..., PB 2003, Nr 5, s. 42, która wskazuje, że spowodowany w sposób nieuprawniony debet może zostać uznany przez bank (w tym konkludentnie), przez co uzyska charakter uzgodnionego przekroczenia salda. Por. także projektowany art. 25 dyrektywy 2008/38, w brzmieniu przewidzianym we wniosku o dyrektywę 2008/48, COM/2002/0443 final - COD 2002/0222, Official Journal 331 E , 31/12/2002 P. 0200 – 0248, gdzie wprost przewidziano przez „milczące przekroczenie” salda rachunku lub wcześniej udostępnionego kredytu w rachunku ma charakter uprawniony. W piśmiennictwie można wskazać także na poglądy, które już samo „przekroczenie” w rozumieniu art. 3 lit. e dyrektywy 2008/38 uznają za nieuprawnione. Zob. m.in. *Michiel De Mynck*, Credit cards, overdraft facilities..., s. 4 (w tym wnioski pod przypisem nr 32).

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Przybliżenie konstrukcji „kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym” oraz „przekroczenia”, w tym wskazanie różnic zachodzących pomiędzy nimi, pozwala na kontynuowanie analizy na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego.

III. Umowa podstawowego rachunku płatniczego a umowa kredytu. Problem „przekroczenia” w podstawowym rachunku płatniczym

III.1. Uwagi ogólne. Kredyt w podstawowym rachunku płatniczym

Wraz z rozwojem koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego zmieniało się podejście prawodawcy europejskiego, co do możliwości oferowania przez dostawców usług płatniczych kredytu powiązanego z takim rachunkiem.

Na gruncie Zalecenia 2011/442 Komisja zakazywała w zasadzie wszelkich form kredytowania udostępnianych konsumentowi w ramach tzw. „zwykłego” rachunku płatniczego.

Zgodnie z ust. 8 Zalecenia 2011/442, dostawca usług płatniczych nie powinien oferować, wyraźnie lub milcząco (podkr. aut.), żadnych kredytów w rachunku bieżącym w związku ze zwykłym rachunkiem płatniczym. Co więcej, zlecenie płatnicze przekazane dostawcy usług płatniczych konsumenta nie powinno (podkr. aut.) zostać zrealizowane, jeżeli taka realizacja skutkowałaby powstaniem ujemnego salda na zwykłym rachunku płatniczym konsumenta. Dopelnienie tej regulacji stanowił motyw (11) *in fine* Zalecenia 2011/442, zgodnie z którym dostęp do kredytu nie powinien być uznawany za automatyczny element zwykłego rachunku płatniczego ani za związane z nim prawo.

Tak ukształtowany zakaz oferowania kredytu w podstawowym rachunku płatniczym obejmował zarówno kredyt w rachunku oszczędnościowo-kredytowym (bieżącym), jak również „przekroczenie”.

Prace nad dyrektywą PAD przyniosły złagodzenie stanowiska prawodawcy europejskiego.

Pierwotny projekt dyrektywy ciągle jednak przewidywał, że konsumenci korzystający z podstawowego rachunku płatniczego nie powinni mieć dostępu do kredytu w rachunku bieżącym. Jednocześnie zakładano jednak, że państwa członkowskie powinny mieć swobodę decydowania o tym, czy pozwolą one działającym na ich terytorium dostawcom usług płatniczych na oferowanie w ramach takich rachunków pewnych form kredytowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Chodziło tutaj o środki kredytowania buforowego na niewielkie kwoty (ang. *buffering facilities for very small amounts*)⁹⁷⁷ – co wskazuje nie wprost na konstrukcję „przekroczenia” (art. 5 pkt 5 KredytKonsU).

Jeszcze bardziej liberalne podejście zaproponowano w dokumencie służb Komisji stanowiącym streszczenie oceny skutków projektowanej dyrektywy. Postulowano w nim, aby zakres usług świadczonych w ramach podstawowego rachunku płatniczego obejmował także możliwość korzystania z drobnych kredytów w rachunku lub z „innych środków buforowych”⁹⁷⁸.

Zaproponowane ostatecznie przez Parlament Europejski poprawki do projektowanej dyrektywy PAD przewidywały, że konsumenci korzystający z podstawowego rachunku płatniczego nie powinni mieć, co do zasady, dostępu do usługi kredytu w takim rachunku, a jedynie do tymczasowych buforowych form kredytowania na niewielkie kwoty (ang. *temporary buffer facility for small amounts*). Należało jednak przyjąć, że państwa członkowskie mogą, wedle uznania, przyzwolić dostawcom usług płatniczych na oferowanie posiadaczom podstawowych rachunków płatniczych nie tylko kredytu w rachunku (ang. *overdraft facility*), ale także innych produktów kredytowych. Warunkiem koniecznym takiego rozwiązania miało być zupełne odseparowanie usługi podstawowego rachunku płatniczego od wszelkich form kredytowania, tak aby uzyskanie dostępu do tego rachunku nie było jakkolwiek uzależnione lub uwarunkowane skorzystaniem z usług kredytowych⁹⁷⁹.

W trakcie procedury konsultacyjnej nad dyrektywą PAD, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny zaznaczył jednak, że nie należy traktować dostępu do kredytu w rachunku bieżącym (ang. *overdraft facility*) jako nieodłączonego elementu (funkcji) podstawowego

⁹⁷⁷ Zob. projektowane motyw (30) oraz art. 16 ust. 4 zgodnie z wnioskiem o dyrektywę parlamentu europejskiego i rady w sprawie porównywalności opłat za prowadzenie rachunku płatniczego, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, COM/2013/0266 final - 2013/0139 (COD).

⁹⁷⁸ Zob. dokument roboczy służb Komisji „Streszczenie oceny skutków”, towarzyszący dokumentowi „Wniosek dyrektywa parlamentu europejskiego i rady w sprawie porównywalności opłat za prowadzenie rachunku płatniczego, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego”, SWD(2013) 165 final, Bruksela 8.5.2013 r., pkt 7.1.

⁹⁷⁹ Zob. projektowane motyw (30) oraz art. 16 ust. 4 dyrektywy PAD według raportu Komisji Gospodarczej i Monetarnej (ECON) Parlamentu Europejskiego z 19.11.2013 r., A7-0398/2013, s. 14 i 33. Takemu rozwiązaniu sprzeciwiała się Komisja Prawna (JURI) Parlamentu Europejskiego. W ocenie Komisji, w ramach podstawowego rachunku płatniczego bezwarunkowo zabronione powinno być oferowanie kredytu, w tym także wszelkich tymczasowych buforowych form kredytowania na niewielkie kwoty. Tamże s. 80.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

rachunku płatniczego. Decyzję co do udzielenia takiego kredytu konsumentowi należało w ocenie Komitetu pozostawić do decyzji konkretnych instytucji kredytowych⁹⁸⁰.

Rozwiązania przyjęte ostatecznie w dyrektywie PAD stanowią niejako wypadkową poglądów, zaprezentowanych przez różne ciała europejskie w trakcie prac nad kształtem nowej dyrektywy.

Zgodnie z art. 17 ust. 8 PAD, państwa członkowskie mogą pozwolić instytucjom kredytowym na oferowanie, na wniosek konsumenta, kredytu w rachunku bieżącym (ang. *overdraft facility*, niem. *Überziehungsmöglichkeit*, franc. *facilité de découvert*) powiązanego z podstawowym rachunkiem płatniczym. Co istotne, skorzystanie przez państwa członkowskie z tej opcji narodowej nie powinno naruszać obowiązków wynikających z dyrektywy 2008/48, a sam dostęp do podstawowego rachunku płatniczego lub korzystanie z tego rachunku nie może być w żaden sposób ograniczone lub uwarunkowane zakupem takich usług kredytowych. Państwa członkowskie mogą przy tym określić maksymalną kwotę i maksymalny okres obowiązywania takiego kredytu w rachunku bieżącym.

W celu interpretacji pojęcia „kredyt w rachunku bieżącym”, który w zależności od decyzji państw członkowskich może być oferowany w powiązaniu z podstawowym rachunkiem płatniczym, należy posłużyć się definicją legalną przewidzianą przez prawodawcę europejskiego w art. 2 pkt 25 PAD. Zgodnie z przywołanym przepisem, „kredyt w rachunku bieżącym” oznacza zawartą w sposób wyraźny umowę o kredyt, na mocy której dostawca usług płatniczych umożliwia konsumentowi dysponowanie środkami pieniężnymi w wysokości przekraczającej bieżące saldo rachunku płatniczego konsumenta. Definicja ta stanowi w zasadzie wierną kopię definicji „kredytu w rachunku bieżącym” przyjętą na gruncie dyrektywy 2008/48, z tym zastrzeżeniem, że zamiast „rachunku płatniczego” mowa jest tam o rachunku bieżącym⁹⁸¹.

Polski ustawodawca nie zdecydował się skorzystać z opcji narodowej przewidzianej w art. 17 ust. 8 PAD. Oznacza to, że dostawcy usług płatniczych zobowiązani do prowadzenia

⁹⁸⁰ Zob. opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z 21.11.2013 r., COM(2013) 266 final — 2013/0139 (COD), 2013/C 341/09, pkt. 4.3.4.

⁹⁸¹ Zob. art. 3 lit. d dyrektywy 2008/48, zgodnie z którym „kredyt w rachunku bieżącym” oznacza zawartą w sposób wyraźny umowę o kredyt, na mocy której kredytodawca umożliwia konsumentowi dysponowanie środkami finansowymi w wysokości przekraczającej bieżące saldo rachunku bieżącego konsumenta.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

podstawowych rachunków płatniczych, nie mogą oferować konsumentom (nawet na ich wniosek), kredytu w podstawowym rachunku płatniczym⁹⁸².

III.2. Przekroczenie środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym

Sytuacja komplikuje się w przypadku konstrukcji „przekroczenia” środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym.

W dyrektywie PAD przewidziano samodzielną definicję tzw. „przekroczenia salda na rachunku” (ang. *overrunning*, niem. *Überschreitung*, franc. *dépassement*). Zgodnie z art. 2 pkt 26 PAD, „przekroczenie salda na rachunku” oznacza akceptowaną w sposób milczący możliwość przekraczania salda środków pieniężnych, dzięki której dostawca usług płatniczych umożliwia konsumentowi dysponowanie środkami pieniężnymi w wysokości przekraczającej bieżące saldo rachunku płatniczego konsumenta lub udzielony kredyt w rachunku bieżącym. Definicja ta stanowi zatem w zasadzie wierną kopię definicji „przekroczenia”, która została wprowadzona w ramach dyrektywy 2008/48⁹⁸³.

W przeciwieństwie do konstrukcji kredytu w podstawowym rachunku płatniczym (art. 17 ust. 8 PAD), dyrektywa PAD milczy jednak odnośnie tego, czy dostawcy prowadzący podstawowy rachunek mogą oferować konsumentom formę kredytowania w postaci „przekroczenia”.

Sytuacja ta może budzić zaskoczenie o tyle, że jeden z ostatnich projektów dyrektywy PAD, który był przedmiotem prac plenarnych Parlamentu Europejskiego, wprost przewidywał, że konsumenci korzystający z podstawowego rachunku płatniczego powinni mieć możliwość korzystania z tymczasowych buforowych form kredytowania na niewielkie kwoty (ang. *temporary buffer facility for small amounts*)⁹⁸⁴. Za taką tymczasową, buforową formę kredytowania należy uznać właśnie konstrukcję „przekroczenia”.

⁹⁸² Chodzi tutaj o „kredyt w rachunku płatniczym”, o którym mowa w art. 2 pkt 16b UsłPiU. Wspomniana definicja odsyła dalej do definicji „kredytu w rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym”, o którym mowa w art. 5 pkt 4 KredytKonsU. W uzasadnieniu do ustawy PAD projektodawca wprost wskazał, że nie zdecydowano się skorzystać z opcji narodowej przewidzianej w art. 17 ust. 8 PAD. Zob. Uzasadnienie..., VI kadencja, druk sejm. nr 785, s. 3. Odmienne rozwiązania przyjęto np. w Niemczech. Zob. § 39 ZKG 2016.

⁹⁸³ Zob. art. 3 lit. 3 dyrektywy 2008/48, zgodnie z którym „przekroczenie” oznacza akceptowane w sposób milczący przekroczenie salda środków, na mocy którego kredytodawca umożliwia konsumentowi dysponowanie środkami finansowymi w wysokości przekraczającej bieżące saldo rachunku bieżącego konsumenta lub udzielony kredyt w rachunku bieżącym.

⁹⁸⁴ Zob. projektowane motyw (30) oraz art. 16 ust. 4 dyrektywy PAD według raportu Komisji Gospodarczej i Monetarnej (ECON) Parlamentu Europejskiego z 19.11.2013 r., A7-0398/2013, s. 14 i 33. Takiemu rozwiązaniu sprzeciwiała się Komisja Prawna (JURI) Parlamentu Europejskiego. Por. uwagi powyżej.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Z drugiej jednak strony, w trakcie konsultacji nad projektem dyrektywy PAD, Komisja Prawna (JURI) Parlamentu Europejskiego wskazywała, że w ramach podstawowego rachunku płatniczego bezwarunkowo zabronione powinno być oferowanie kredytu w takim rachunku w jakiegokolwiek formie, w tym w postaci wszelkich buforowych form kredytowania na niewielkie kwoty⁹⁸⁵.

W świetle obecnego kształtu dyrektywy PAD może zatem budzić wątpliwości, czy oferowanie w ramach podstawowego rachunku płatniczego kredytowania w postaci „przekroczenia” jest w ogóle dozwolone⁹⁸⁶. Różne kierunki interpretacyjne w tym zakresie objęły poszczególne państwa członkowskie, dokonując implementacji dyrektywy PAD do krajowych porządków prawnych. Prawodawca angielski przyjął na przykład, że dostawcy prowadzący podstawowe rachunki płatnicze powinni podjąć wszelkie dostępne kroki, aby uniemożliwić realizację transakcji powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym⁹⁸⁷. W Chorwacji z kolei wprost wyłączono jedynie możliwość oferowania przez dostawców kredytu w podstawowym rachunku płatniczym. Ustawa milczy natomiast w kwestii dopuszczalności „przekroczenia”⁹⁸⁸. Podobne rozwiązanie przyjął prawodawca Irlandzki⁹⁸⁹. W niemieckim porządku prawnym dopuszczono z kolei możliwość oferowania na wniosek konsumenta kredytu w podstawowym rachunku płatniczym. Problem „przekroczenia” przestał tam zatem mieć praktyczne znaczenie⁹⁹⁰.

Biorąc pod uwagę ostateczny kształt dyrektywy PAD, jak również uwzględniając kontekst przebiegu prac legislacyjnych w tym zakresie, należy przyjąć, że oferowanie przez dostawców „przekroczenia” w podstawowym rachunku płatniczym jest dozwolone.

⁹⁸⁵ Tamże s. 80.

⁹⁸⁶ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że projekt dyrektywy PAD w kształcie nadanym mu przez Parlament Europejski (który dopuszczał możliwość oferowania w ramach podstawowego rachunku płatniczego buforowych instrumentów kredytowych; zob. P7_TA(2013)0587) został następnie przekazany do Rady i Komisji. Nie upubliczniono jednak żadnego raportu, który podsumowywałby stanowiska tych organów i wyjaśniał dalsze zmiany, które zostały wprowadzone do tekstu dyrektywy PAD. Zob. podsumowania procesu legislacyjnego nad dyrektywą PAD udostępnione pod adresami: (1)

[http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2013/0139\(OLP\)](http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2013/0139(OLP)) oraz

(2) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/HIS/?uri=CELEX:32014L0092#1215263>. Trudno jest więc wyjaśnić jakie przyczyny przesądziły o tym, że w ostatnim tekście dyrektywy PAD zabrakło odniesienia do takich form kredytowania.

⁹⁸⁷ Jeżeli jednak dojdzie do takiego przekroczenia, dostawca nie może pobierać z tego tytułu żadnych opłat i odsetek od konsumenta. Zob. regulacja 19(5) oraz 20(5) PAR 2015.

⁹⁸⁸ Zob. art. 23(6) ZUNPR 2017 - dostęp do angielskiej wersji językowej. Należałoby zatem *a contrario* przyjąć, że dopuszczalne jest oferowanie przekroczenia w ramach podstawowego rachunku płatniczego.

⁹⁸⁹ Zob. regulacja 17(5) EUPAR 2016.

⁹⁹⁰ Zob. §39 ZKG 2016.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wyjątkowo niestandardowe rozwiązanie, na tle innych państw członkowskich, przyjął polski ustawodawca. Zgodnie z art. 59ia ust. 3 UsłPIU, podstawowy rachunek płatniczy powinien zapewniać m.in. możliwość rozliczania przez dostawcę transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU⁹⁹¹. Należy zatem przyjąć, że na gruncie przepisów działu III rozdziału UsłPIU konstrukcja „przekroczenia” nie tylko może być wiązana z podstawowym rachunkiem płatniczym, ale co więcej, stanowi nieodłączny element takiego rachunku (jedną z jego podstawowych funkcjonalności)⁹⁹².

Wydaje się, że o ile samo powiązanie konstrukcji „przekroczenia” z podstawowym rachunkiem płatniczym nie stoi w sprzeczności z dyrektywą PAD, o tyle nakazanie dostawcom obowiązkowego oferowania konsumentom tej formy kredytowania, niewątpliwie stanowi przejaw nieuzasadnionego - w świetle dyrektywy PAD - ograniczenia swobody działalności gospodarczej dostawców na rynku usług płatniczych w Polsce. Zobowiązanie do zagwarantowania konsumentom możliwości przekraczania środków zgromadzonych na rachunku wydaje się wykraczać poza ramy opcji narodowej przewidzianej w zakresie kształtowania funkcjonalności rachunku podstawowego. Zgodnie z art. 17 ust. 2 PAD, państwa członkowskie mogą zobowiązać instytucje kredytowe mające siedzibę na ich terytorium do świadczenia w ramach podstawowego rachunku płatniczego dodatkowych usług, które są uważane za podstawowe dla konsumentów zgodnie z ogólną praktyką mającą zastosowanie na szczeblu krajowym. Trudno jest jednak przyjąć, że „przekroczenie” należy do usług powszechnie używanych przez konsumentów w Polsce. Jeżeli jednak tak jest, można by oczekiwać od projektodawcy przedstawienia jakiegokolwiek uzasadnienia dla takiego wniosku.

⁹⁹¹ Może przy tym budzić wątpliwości dlaczego ustawodawca zastosował tutaj odesłanie do art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU tj. przepisu określającego szczególne przedmiotowe reżimy normatywne ustawy o kredycie konsumenckim, zamiast do art. 5 pkt 5 KredytKonsU, gdzie zamieszczono definicję legalną „przekroczenia”.

⁹⁹² Należy tutaj zwrócić uwagę, że nie jest jasny cel takiej regulacji. W uzasadnieniu do ustawy PAD projektodawca wskazał bowiem jednocześnie, że z rachunkiem podstawowym nie mogą być powiązane żadne produkty kredytowe. Zob. Uzasadnienie..., VI kadencja, druk sejm. Nr 785, s. 3 i 4. Por. *B. Bajor*, [w:] *B. Bajor, J. Byrski, A. Zalcewicz*, *Ustawa o usługach...*, LEX/el. 2017, kom. do art. 59ia UsłPIU, która wskazuje, że dostęp do podstawowego rachunku płatniczego wiąże się zatem z dostępem do karty debetowej.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Wręcz przeciwnie jednak, już w uwagach do pierwszego projektu ustawy PAD, wskazywano, że projektodawca zdecydował się na przyjęcie koncepcji rachunku podstawowego niepołączonego z żadnymi produktami kredytowymi⁹⁹³.

Powiązanie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego z konstrukcją „przekroczenia” pojawiło się po raz pierwszy w projekcie ustawy PAD z 29.4.2016 r.⁹⁹⁴ Obecny kształt przepisu art. 59ia ust. 3 pkt 3 UsłPIU jest skutkiem uwzględnienia uwagi zgłoszonej przez ZBP, której celem było dostosowanie zakresu podstawowych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego do „specyfiki kart debetowych z funkcją zbliżeniową”⁹⁹⁵. Ta na pozór błaha uwaga spowodowała jednak daleko idące negatywne skutki dla wszystkich dostawców usług płatniczych w Polsce, które nie znajdują żadnego uzasadnienia na gruncie dyrektywy PAD. Należy przyjąć, że jeżeli celem ZBP było zaadresowanie problematyki transakcji realizowanych w trybie offline⁹⁹⁶, element ten należało wskazać jako fakultatywną cechę podstawowego rachunku płatniczego, a nie jako jedną z elementarnych funkcji tego rachunku.

Należy w tym miejscu jednak wyraźnie zaznaczyć, że usługę „przekroczenia” środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym, dostawcy usług płatniczych zobowiązani są oferować wyłącznie w przypadku, gdy świadczą takie usługi w ramach innych prowadzonych przez siebie rachunków płatniczych (art. 59ia ust. 5 UsłPIU)⁹⁹⁷.

III.3. Podstawowy rachunek płatniczy a prawo do kredytu

Może budzić wątpliwości, czy wkomponowanie konstrukcji „przekroczenia” w zestaw zasadniczych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego może stanowić przejaw przyznania konsumentom, którzy korzystają z dostępu do takiego rachunku, szeroko rozumianego „prawa do kredytu”. Byłoby to rozwiązanie nie tylko nieuzasadnione w świetle

⁹⁹³ Zob. Zestawienie uwag zgłoszonych w toku uzgodnień międzyresortowych i konsultacji publicznych do projektu ustawy o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz ustawy o nadzorze nad rynkiem finansowym, 26.1.2016 r., dostępne pod adresem: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12275502>, odpowiedź na uwagę nr 57 zgłoszoną przez ZBP.

⁹⁹⁴ Projekt dostępny pod adresem <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12275502/katalog/12302580#12302580>.

⁹⁹⁵ Zob. Raport z konsultacji projektu ustawy o zmianie ustawy o usługach płatniczych i niektórych innych ustaw, dostępny pod adresem: <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12275502/12302601/12302602/dokument231377.pdf>, s. 31-32, uwaga nr 84.

⁹⁹⁶ Por. szerzej pismo Urzędu KNF z 24.1.2014 r., DOK/WPR/0735/2/1/2014/PM, MPB 2014 r., Nr 9, s. 9 i n. Urząd KNF wskazał, że transakcje wykonywane przy użyciu kart zbliżeniowych rozliczane są w trybie offline i często skutkują przekroczeniem środków zgromadzonych na rachunku.

⁹⁹⁷ Odnośnie tego co należy rozumieć przez „inne rachunki płatnicze” zob. rozdział VII. §4 pkt. I.3 niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

dyrektywy PAD, co niespotykane w skali europejskiego porządku prawnego⁹⁹⁸. Warto w tym miejscu jeszcze raz przytoczyć postulat Komisji wyrażony na gruncie Zalecenia 2011/442, zgodnie z którym dostęp do kredytu nie powinien być uznawany za automatyczny element zwykłego rachunku płatniczego ani tym bardziej za związane z nim prawo⁹⁹⁹.

Biorąc pod uwagę naturę tzw. „przekroczenia” (por. uwagi powyżej) trudno byłoby jednak przyjąć, że na gruncie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego dochodzi do wykreowania przysługującego konsumentowi „prawa do kredytu”. Podstawą przekroczenia może być bowiem tak umowa kredytu, jak i inne stosunki prawne o szeroko rozumianym charakterze kredytowym, jak np. umowa pożyczki. Niewątpliwie jednak dostęp do rachunku podstawowego – przynajmniej w polskim porządku prawnym – pociąga za sobą uprawnienie konsumenta do skorzystania, w pewnym zakresie, ze środków udostępnionych mu przez dostawcę ponad dostępne saldo tego rachunku. Emanacją takiego uprawnienia jest możliwość oczekiwania przez konsumenta, że dostawca prowadzący dla niego podstawowy rachunek płatniczy nie odmówi (innymi słowy „zaakceptuje”) przekroczenia przez konsumenta kwoty środków pieniężnych zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym w wyniku transakcji realizowanej przy użyciu karty płatniczej (art. 59ia ust. 3 pkt 3 UsłPłU).

III.4. Konstrukcja przekroczenia a wpływ na wykładnię przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego

Wymaganie przez ustawodawcę, aby podstawowy rachunek płatniczy umożliwiał rozliczanie przez dostawcę transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, ma ten skutek, że do umowy rachunku bankowego objętej reżimem przepisów działu III rozdziału 7 UsłPłU, zastosowanie znajdą także wybrane przepisy ustawy o kredycie konsumenckim.

Zgodnie z art. 4 ust. 2 pkt 4 KredytKonsU, w zakresie przekroczenia środków pieniężnych zgromadzonych na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym należy bowiem stosować art. 34, art. 39, art. 45 i art. 47 KredytKonsU.

⁹⁹⁸ „Prawo do kredytu” - w jakiegokolwiek postaci - nie występowało w dotychczasowym polskim porządku prawnym. Podobnie na gruncie prawa francuskiego trudno jest wskazać podstawy dla konstruowania jakiegokolwiek „prawa do kredytu” i związanego z nim obowiązku kontraktowania po stronie banku. Por. *Ch. Gavalda, J. Stoufflet, Droit bancaire*, s. 102. Por. także *W. Iwański, M. Blocher, Implementacja dyrektywy PAD...*, MPB 2018 r., Nr 4, s. 80-82.

⁹⁹⁹ Zob. motyw (11) Zalecenia 2011/422.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

W świetle stanowiska Urzędu KNF należałoby przyjąć, że w umowach o prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego powinny znaleźć się stosowne postanowienia regulujące zasady przekraczania przez konsumentów salda takich rachunków¹⁰⁰⁰. Taka umowa powinna zatem określać:

- 1) stopę oprocentowania „przekroczenia”, warunki stosowania tej stopy, a także okresy, warunki i procedury zmiany stopy oprocentowania wraz z podaniem indeksu lub stopy referencyjnej, o ile ma zastosowanie do pierwotnej stopy oprocentowania „przekroczenia” (art. 34 w zw. z art. 30 ust. 1 pkt 6 KredytKonsU),
- 2) opłaty stosowane od chwili zawarcia umowy oraz warunkach ich zmiany (art. 34 KredytKonsU), oraz
- 3) dodatkowe obowiązki informacyjne dostawcy usług płatniczych, które należy zrealizować w przypadku, gdy przekroczenie salda na podstawowym rachunku płatniczym jest znaczne i utrzymuje się dłużej niż miesiąc (art. 39 KredytKonsU).

Dostawcy usług płatniczych powinni także rozważyć wprowadzenie limitów zadłużenia konsumenta powstającego na skutek przekroczenia. Wprowadzenie takich ograniczeń jest uzasadnione w szczególności z uwagi na profil klienta korzystającego z rachunku podstawowego, a więc osoby przynajmniej potencjalnie wykluczonej bankowo. Często mogą być to zatem osoby o złej kondycji finansowej lub niekorzystnej historii kredytowej¹⁰⁰¹.

Nawiasem należy tylko wspomnieć, że realizacja przez dostawcę transakcji powodującej przekroczenie środków zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym spowoduje powstanie złożonego stosunku prawnego, zbudowanego z dwóch odrębnych umów (umowy związane, kompleks umów):

- 1) umowy rachunku bankowego objętej szczególnym reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego¹⁰⁰², oraz
- 2) umowy o charakterze kredytowym (w zależności od okoliczności – umowy kredytu, pożyczki lub innej jeszcze umowy nienazwanej), objętej szczególnym reżimem przepisów ustawy o kredycie konsumenckim.

¹⁰⁰⁰ Tak też *W. Iwański, M. Blocher*, Implementacja dyrektywy PAD..., MPB 2018 r., Nr 4, s. 81-82.

¹⁰⁰¹ Por. także *W. Iwański, M. Blocher* tamże.

¹⁰⁰² Z tym zastrzeżeniem, że funkcję umowy podstawowego rachunku płatniczego może także pełnić umowa o prowadzenie rachunku płatniczego zawarta ze spółdzielczą kasą oszczędnościowo-kredytową. Problematyka ta została jednak wyłączona z zakresu niniejszego opracowania.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Umowa rachunku bankowego będzie pełniła w tym przypadku charakter umowy nadrzędnej. Bez niej umowa stanowiąca podstawę „przekroczenia” nie będzie miała bowiem funkcjonalnego znaczenia. „Upadek” umowy rachunku bankowego spowoduje w tym przypadku bezskuteczność lub rozwiązanie (wygaśnięcie) umowy stanowiącej podstawę „przekroczenia”. Relacja ta ma jednak charakter wyłącznie jednokierunkowy. „Upadek” umowy stanowiącej podstawę „przekroczenia” nie będzie miał bowiem w tym przypadku wpływu na umowę rachunku bankowego¹⁰⁰³.

¹⁰⁰³ Szerzej o problemie umów związanych zob. *J. Pisuliński*, Umowy związane..., MoP 2002, Nr 21, s. 973 i n. W niemieckiej nauce prawa taką relację określano by jako umowy o jednostronnej zależności (tutaj zależności umowy o charakterze kredytowym od umowy rachunku bankowego objętego regulacją podstawowego rachunku płatniczego). Odnośnie typologii zespołów (kompleksów) umów zob. *M. Spyra, S. Włodyka*, [w:] SPH, t. 5, s. 52 i n.

Rozdział VIII. Zakończenie

§1. Podsumowanie wniosków

Głównym celem badawczym niniejszego opracowania było ustalenie charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego i umowy podstawowego rachunku płatniczego, w tym określenie reżimu prawnego kształtującego prawa i obowiązki stron takiej umowy.

Jak zostało to wykazane w trakcie wywodu, podstawowy rachunek płatniczy stanowi typ rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPłU. Rachunek ten jest otwierany i prowadzony dla jednego lub większej liczby użytkowników będących konsumentami, którym zgodnie z przepisami ustawy o usługach płatniczych przysługuje prawo dostępu do tego rachunku. Podstawowy rachunek płatniczy jest oferowany w walucie polskiej oraz umożliwia wykonywanie transakcji płatniczych co najmniej w zakresie określonym w dziale III rozdziale 7 UsłPłU. Istotne jest przy tym to, że podstawowym rachunkiem płatniczym może być wyłącznie rachunek bankowy lub rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej.

Podstawowy rachunek płatniczy jest otwierany i prowadzony na podstawie tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego. Umowa ta nie stanowi odrębnego typu ani podtypu umowy nazwanej. Przez umowę podstawowego rachunku płatniczego należy rozumieć raczej zbiorczą kategorię normatywną, która swoim zakresem może obejmować umowy rachunku bankowego lub umowy o rachunek prowadzony przez spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, jeżeli przedmiotem tych umów jest prowadzenie podstawowego rachunku płatniczego dla konsumenta korzystającego z prawa dostępu do takiego rachunku. Umowa podstawowego rachunku płatniczego wymaga zatem dla swojego funkcjonowania zawarcia innej umowy o charakterze wobec niej podstawowym (bazowym). Rolę umowy podstawowej będzie pełnić tutaj stypizowana w KC umowa rachunku bankowego albo umowa rachunku prowadzonego przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową. Nie chodzi przy tym o sprzężenie ze sobą dwóch samodzielnych umów, jak ma to miejsce chociażby w przypadku umowy kredytu w rachunku bieżącym (tzw. *overdraft*).

Oznacza to, że w przypadku podstawowych rachunków płatniczych prowadzonych przez banki, instytucje kredytowe i ich oddziały oraz oddziały banków zagranicznych, podstawą ich otwarcia i prowadzenia będzie *de facto* umowa rachunku bankowego (art. 725 i n. KC) stanowiąca jedynie w sensie funkcjonalnym tzw. umowę podstawowego rachunku

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

płatniczego. Umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi przy tym szczególny typ umowy ramowej - w znaczeniu nadanym temu pojęciu na gruncie art. 2 pkt 31 UsłPłU.

Właściwe określenie praw i obowiązków stron takiej umowy wymaga łącznego sięgnięcia do trzech reżimów prawnych, tj. ogólnego reżimu umowy rachunku bankowego (wynikającego z KC i PB), reżimu umowy ramowej w rozumieniu UsłPłU oraz szczególnego reżimu umowy podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU).

Co istotne, z konstrukcją podstawowego rachunku płatniczego związane jest tzw. „prawo” dostępu do tego rachunku (por. art. 16 PAD oraz tytuł działu III rozdziału 7 UsłPłU). Mówiąc o „prawie” dostępu do podstawowego rachunku płatniczego nie należy mieć na myśli jednego, złożonego prawa podmiotowego. Jest to raczej wiązka różnych uprawnień konsumenckich, które można ująć w ramach zbiorczego pojęcia „praw konsumenta”. Uprawnienia te są przyznane i zabezpieczone prawem w znaczeniu przedmiotowym. Ich celem jest natomiast realizacja prawa konsumentów do ochrony ich interesu ekonomicznego oraz szeroko rozumianego prawa do informacji. Z tak wyróżnionymi uprawnieniami konsumentów skorelowane są obowiązki ciążące na dostawcach zobowiązanych do świadczenia usługi podstawowego rachunku płatniczego.

Wśród tych szczególnych uprawnień konsumenckich nadrzędne miejsce zajmuje przysługujące uprawnionemu konsumentowi roszczenie o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego (lub mówiąc precyzyjniej – roszczenie wobec dostawcy o złożenie oświadczenia woli wchodzącego w skład tej umowy). Uprawniony konsument może w tym wypadku żądać od dostawcy usług płatniczych, jako dłużnika, określonego zachowania się (świadczenia), którym jest zawarcie umowy rachunku bankowego objętej szczególnym reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego).

W tym ujęciu tzw. „prawo” dostępu do podstawowego rachunku płatniczego ma charakter nie tylko prywatnoprawny (jako roszczenie), ale także publicznoprawny. Obowiązek zawierania umów podstawowego rachunku płatniczego obowiązuje bowiem nie tylko w relacji dostawca – uprawniony konsument, ale także w relacji dostawca – państwo. Niedopełnienie przez dostawcę usług płatniczych ciążących na nim obowiązków w zakresie zapewnienia dostępu do podstawowego rachunku płatniczego może pociągać za sobą ryzyko sankcji administracyjnych.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

§2. Postulaty *de lege ferenda*

Pogłębiona analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPłU) skłania do negatywnej oceny rozwiązań, które zostały przyjęte przez polskiego ustawodawcę wskutek implementacji dyrektywy PAD do krajowego porządku prawnego. Brak zrozumienia zarówno celu dyrektywy PAD jak i funkcji, jaką pełnić ma w społeczeństwie i na rynku usług płatniczych dostęp do podstawowego rachunku płatniczego, widoczny jest niemal we wszystkich aspektach omawianej regulacji.

De lege ferenda należy wnioskować o gruntowne przemodelowanie przepisów ustawy o usługach płatniczych w zakresie określającym zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Można wskazać, m.in., na następujące postulaty zmian:

- 1) należy rozszerzyć zakres podmiotowy dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 59ia ust. 2 UsłPłU – dostęp do podstawowego rachunku płatniczego powinien być zapewniony wszystkim konsumentom, którzy legalnie przebywają na terytorium UE (względnie na terytorium państw członkowskich w rozumieniu UsłPłU), a nie tylko tym z nich, dla których żaden dostawca w ramach działalności wykonywanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie prowadzi innego rachunku płatniczego w walucie polskiej umożliwiającego wykonywanie transakcji, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU,
- 2) katalog podstawowych funkcjonalności, o których mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU powinien być katalogiem minimalnym, a nie katalogiem zamkniętym – należy zatem zastąpić określenie „wyłącznie”, słowem „co najmniej” lub innym podobnym określeniem,
- 3) z katalogu podstawowych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 59ia ust. 3 UsłPłU, należy wyłączyć możliwość realizacji transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku – takie uprawnienie wydaje się być sprzeczne z zakresem opcji narodowej przewidzianej w art. 17 ust. 2 PAD i kreuje po stronie konsumentów, którzy korzystają z rachunków podstawowych, *quasi*-uprawnienie do szeroko rozumianych usług kredytowych,
- 4) należy preredagować art. 59id UsłPłU w taki sposób, aby wyraźnie wskazywał, że dostawcy usług płatniczych mogą (lecz nie muszą) oferować podstawowe rachunki

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- płatniczego także w walutach innych niż polski złoty – przemawia za tym art. 17 ust. 3 PAD,
- 5) należy zrezygnować z przesądzania na poziomie ustawowym o tym, w jakiej formie dopuszczalne jest złożenie wniosku o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego i należy pozostawić tę kwestię swobodzie poszczególnych dostawców usług płatniczych – obecne rozwiązanie jest nieuzasadnione w świetle dyrektywy PAD,
 - 6) należy przeredagować przepis art. 59ic ust. 3 zd. drugie UsłPłU tak, aby nie powodował nadmiernych trudności lub obciążeń dla konsumenta ubiegającego się o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego – za taką należy uznać obecne uprawnienie dostawców do wyznaczania konsumentowi terminu do podpisania umowy w placówce dostawcy,
 - 7) w zakresie uprawnienia do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 59ic ust. 7 pkt 1 UsłPłU, należy doprecyzować, że uprawnienie to przysługuje bez względu na walutę rachunku, z którego korzysta konsument,
 - 8) w zakresie uprawnienia do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 59ic ust. 7 pkt 5 UsłPłU, należy zastąpić odesłanie do art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze, odesłaniem do zd. drugiego tego przepisu – art. 59ic ust. 3 zd. pierwsze odnosi się do bowiem do terminu, w jakim stosowne kroki powinien podjąć dostawca a nie konsument,
 - 9) należy uchylić przepis art. 59ic ust. 7 pkt 7 UsłPłU, który uprawnia dostawcę do odmowy zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, gdy konsument nie podał adresu zamieszkania lub innego adresu korespondencyjnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej – przesłanka ta jest sprzeczna z celem dyrektywy PAD i wydaje się naruszać zakres opcji narodowej, o której mowa w art. 16 ust. 5 PAD,
 - 10) w zakresie przepisu art. 59ic ust. 8 UsłPłU należy doprecyzować, że informacja o odmowie zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego i jej przyczynach powinna być przekazana konsumentowi w formie pisemnej w rozumieniu art. 78 KC – przemawia za tym art. 16 ust. 7 PAD,
 - 11) należy dokonać zmiany art. 59ie ust. 3 UsłPłU w taki sposób, aby dopuszczalność pobierania przez dostawców opłat za zrealizowane przez konsumenta wpłaty środków na rachunek podstawowy nie była zależna od przekroczenia ilościowych limitów takich

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

transakcji – obecne rozwiązanie jest sprzeczne z art. 17 ust. 6 PAD, który przewiduje, że wprowadzanie stosownych limitów ilościowych jest dopuszczalne wyłącznie w zakresie transakcji polecenia zapłaty i polecenia przelewu oraz transakcji płatniczych realizowanych przy użyciu kredytowej¹⁰⁰⁴,

- 12) należy dokonać generalnego uproszczenia zasad naliczania opłat związanych z korzystaniem z usługi podstawowego rachunku płatniczego – obecne przepisy w tym zakresie budzą zbyt dużo wątpliwości,
- 13) należy zmienić sposób odesłania przewidzianego w art. 59if UsłPłU i zastąpić go odesłaniem do art. 2 pkt 31 UsłPłU – obecne odesłanie może wprowadzać w błąd, że do tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego stosuje się wyłącznie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU,
- 14) w kontekście art. 59ig ust. 1 pkt. 5 UsłPłU, należy wprowadzić definicję konsumenta „legalnie przebywającego” na terytorium państw członkowskich – na wzór art. 2 pkt 2 PAD,
- 15) w zakresie uprawnienia do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku płatniczego, o którym mowa w art. 59ig ust. 1 pkt 6 UsłPłU, należy doprecyzować, że uprawnienie to przysługuje bez względu na walutę rachunku, który został otwarty dla konsumenta,
- 16) należy rozważyć wprowadzenie możliwości wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku przez dostawcę w przypadku, gdy konsument w sposób rażąco narusza postanowienia tej umowy, oraz
- 17) należy zmienić wymaganą formę informowania konsumenta o wypowiedzeniu mu umowy podstawowego rachunku płatniczego przez dostawcę oraz o przyczynach tego wypowiedzenia (zob. art. 59ig ust. 2 UsłPłU) na formę pisemną w rozumieniu art. 78 KC – zastrzeżenie dla tych obowiązków postaci papierowej albo elektronicznej, tak jak to ma miejsce obecnie, narusza art. 19 ust. 4 PAD.

¹⁰⁰⁴ Wypada w tym miejscu przypomnieć, że przepis art. 59ie ust. 3 UsłPłU, w zakresie transakcji wypłaty gotówki z rachunku, jest zgodny z art. 17 ust. 5 i 6 PAD z tego względu, że dostawcy uprawnieni są do pobierania opłat wyłącznie za wypłaty realizowane w bankomatach nienależących (podkr. aut.) do dostawców. Przepis art. 17 ust. 1 lit. c PAD, do którego odnosi się zakaz przewidziany w art. 17 ust. 5 PAD, dotyczy jednak wyłącznie wypłat realizowanych w kasie i w bankomatach dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy. W przypadku usługi wpłat środków na rachunek brakuje takiego zawężenia.

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

Bibliografia

- *Adamczyk M.*, Zajęcie rachunku bankowego a umowa kredytu w rachunku bankowym, MoP 2010, Nr 16
- *Adamus R.*, Kredyt w rachunku bieżącym a problem zajęcia egzekucyjnego, MPB 2017, Nr 12
- *Ambrożuk D. (red.), Dąbrowski D. (red.), Wesolowski K.*, Prawo przewozowe. Komentarz, LEX/el. 2014
- *Baehr J. (red.), Stawicki E. (red.), Antczak J.*, Prawo energetyczne. Komentarz, Kraków 2003
- *Bajor B., Byrski J., Zalcewicz A.*, Ustawa o usługach płatniczych. Komentarz, LEX/el. 2017
- *Banaszczyk Z.*, Stosunek cywilnoprawny, [w:] *M. Safjan (red.)*, SPP, t. 1, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2012
- *Bączyk K.*, Glosa do wyroku SN z 16.2.2001 r., IV CKN 244/00, OSP 2002
- *Bączyk M.*, Konstrukcja prawna umowy rachunku bankowego. Spory dogmatyczne i rozterki legislacyjne, [w:] *M. Pazdan (red.), W. Popiołek (red.), E. Rott-Pietrzyk (red.), M. Szpunar (red.)*, Europeizacja prawa prywatnego. Tom I, Warszawa 2008
- *Bączyk M.*, *Odpowiedzialność umowna banku w prawie polskim*, Toruń 1989
- *Bączyk M.*, Umowy w zakresie czynności bankowych, [w:] *M. Stec (red.)*, SPH, t. 5, Prawo umów handlowych, Warszawa 2017
- *Biernat S., Wasilewski A.*, Wolność gospodarcza w Europie, Zakamycze 2000
- *Blocher M.*, Podstawowy rachunek płatniczy – wierzytelność o zawarciu umowy, MPB 2019 r., Nr 2
- *Blocher M.*, Rachunek płatniczy. Glosa do wyroku TSUE z dnia 4 października 2018 r., C 191/17, EPS (oczekuje na publikację)
- *Blocher M.*, Wykaz usług reprezentatywnych – wybrane problemy interpretacyjne i zagadnienia praktyczne, MPB 2019 r., Nr 4
- *Brożek B., Stelmach J.*, [w:] *P. Kardas (red.), T. Sroka (red.), W. Wróbel (red.)* Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla. Tom 1, Warszawa 2012
- *Brzozowski A., Machnikowski P.*, Umowy, [w:] *E. Łętowska (red.)* Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 5, Warszawa 2013

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Buendia Sierra J. L., Exclusive Rights and State Monopolies under EC Law. Article 86 (Formerly Article 90) of the EC Treaty*, Oxford 1999
- *Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2009
- *Chłopecki A., Mrowiec Z., Zagadnienia prawne rozliczeń bankowych*, Glosa 1996 r., Nr 11
- *Chrzan M., Obowiązki informacyjne dostawcy usług płatniczych*, MPB 2012, Nr 7-8
- *Cremer H., Gasmi F., Grimaud A., Laffont J., Universal Service: An Economic Perspective*, Annals of Public and Cooperative Economics 2001, Nr 72/1
- *Czachórski W., Brzozowski A., Sajfan M., Skowrońska-Bocian E., Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009
- *Czech T., Debetowanie rachunku bankowego*, MPB 2014 r., Nr 4
- *Czech T., Kredyt konsumencki. Komentarz*, LEX/el. 2018
- *Czech T., Prawa konsumenta. Komentarz*, LEX/el. 2017
- *Czech T., Rozwiązanie umowy rachunku bankowego w wyniku śmierci posiadacza*, MPB 2016 r., Nr 10
- *De Muynck Michiel, Credit cards, overdraft facilities and European consumer protection. A blank cheque for unfairness?*, Ghent University, Financial Law Institute, 2011
- *Dębska M., Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*, LEX/el. 2013
- *Długosz T., Ochrona konsumenta w sektorze energetycznym*, [w:] *M. Ganczar (red.), E. Ślugocka-Krupa (red.), Ochrona konsumentów i jej współczesne wyzwania*, Lublin 2014
- *Długosz T., Ochrona odbiorcy wrażliwego w dyrektywach trzeciego pakietu energetycznego*, [w:] *H. Gronkiewicz-Waltz (red.), K. Jaroszyński (red.) Europeizacja publicznego prawa gospodarczego*, Warszawa 2011
- *Drapała P., Olejniczak A., Dodatkowe zastrzeżenia umowne*, [w:] *E. Łętowska (red.) Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 5*, Warszawa 2013
- *Findeisen M., Das Zahlungskontengesetz – Auftrieb für den modernen Zahlungsverkehr und den Verbraucherschutz*, WM 2016, Heft 37
- *Fojcik-Mastalska E. (red.), Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2003
- *Gaj M. (red.), Laprus-Bałuka T. (red.), Zaborowska A., Prawo pocztowe. Komentarz*, Legalis/el. 2017
- *Gandor K., Prawa podmiotowe tymczasowe (ekspektawy)*, Warszawa-Wrocław-Kraków 1968

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Garlicki L.*, Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu, Warszawa 2010
- *Garlicki L., Zubik M.*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I, LEX/el. 2016
- *Gavalda Ch., Stoufflet J.*, Droit bancaire, 3e éd., Paris 1997
- *Gawlik B.*, Umowy mieszane – konstrukcja i ocena prawna, Palestra 1974, Nr 5
- *Gniewek E.* (red.), *Machnikowski P.* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2017
- *Gniewek E.*, Dopuszczalność przelewu nabytej w drodze przetargu wierzytelności o zawarcie umowy sprzedaży lub ustanowienia użytkowania wieczystego nieruchomości stanowiących własność gmin lub Skarbu Państwa, Rejent 1997, Nr 6
- *Góral L.*, Ustawa o nadzorze nad rynkiem finansowym. Komentarz, Warszawa 2013
- *Góralczyk W.*, Problemy prawne współczesnej bankowości, Warszawa 2014
- *Górski J.*, Przygotowanie umowy w świetle kodeksu zobowiązań, Poznań 1938
- *Grabowski M.*, Ustawa o usługach płatniczych, MoP 2011
- *Grabowski M.*, Ustawa o usługach płatniczych. Komentarz, Warszawa 2012
- *Gronkiewicz-Waltz H.* (red.), *Wierzbowski M.* (red.), Prawo gospodarcze. Zagadnienia administracyjnoprawne, Warszawa 2011
- *Gronowski S.*, Wzrasta znaczenie umów, Rzeczpospolita, 3.9.1998
- *Grzybowski S.* (red.), SPC, t. I, Wrocław 1985
- *Grzybowski S.*, Prawo cywilne – Zarys części ogólnej, Warszawa 1985
- *Grzybowski S.*, Rachunek bankowy, [w:] *Z. Radwański* (red.), SPC, t. III, cz. 2, Wrocław 1976
- *Gudowski J.* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2018
- *Gutowski M.* (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1-449¹¹*, Warszawa 2016
- *Gutowski M.* (red.), *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450-1088*, Warszawa 2016
- *Hausner M.*, Przepisy odsyłające. Zagadnienia ogólne, PL 2003, Nr 4
- *Iwański W., Blocher M.*, Implementacja dyrektywy PAD – uwagi ogólne oraz wątpliwości na gruncie nowelizacji ustawy o usługach płatniczych, MPB 2018, Nr 4
- *Iwański W.*, Umowa rachunku bankowego objętego bankowością internetową z punktu widzenia nowej regulacji usług płatniczych, Warszawa 2014
- *Jackiewicz A.*, Usługi płatnicze – nowa regulacja, Czas Informacji 2011, Nr 4

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Janiak A.*, Umowa rachunku bankowego, PB 2002, Nr 7-8
- *Jaworski A.*, Prawo przewozowe. Komentarz, LEX/el. 2012
- *Jodłowski J.* (red.), *Resich Z.* (red.), *Lapierre J.* (red.), *Misiuk-Jodłowska T.* (red.), *Weitz K.* (red.), Postępowanie cywilne, Warszawa 2014
- *Jones A.*, *Surfin B.*, EC Competition Law. Texts, Cases & Materials, Oxford 2008
- *Kastelnik M.*, Pojęcie „interes publiczny” w orzecznictwie Sądu Antymonopolowego, Glosa 2004, Nr 10
- *Kaszubski R.*, Funkcjonalne źródła prawa bankowego publicznego, Kraków 2006
- *Kaszubski R.*, *Obzejta L.*, Karty płatnicze w Polsce, LEX/el. 2012
- *Katner W.*, Pojęcie umowy nienazwanej, [w:] *W. Katner* (red.), SPP, t. 9, Prawo zobowiązań – umowy nienazwane, Warszawa 2015
- *Kawulski A.*, Prawo bankowe. Komentarz, Warszawa 2013
- *Kidyba A.*, Kodeksowe umowy handlowe, Warszawa 2014
- *Klein A.*, Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego, Wrocław 1980
- *Klöppel H-U.*, Individueller Verbraucherschutz durch die BaFin – Die behördliche Durchsetzung des Anspruchs auf ein Basiskonto nach §§ 48, 49 Zahlungskontengesetz, WM 2017, Heft 23
- *Kohutek K.* (red.), *Sieradzka M.* (red.), Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz, LEX/el. 2014
- *Korus K.*, Pojęcie usługi płatniczej w ustawie o usługach płatniczych, MPB 2012, Nr 7-8
- *Korzan K.*, Orzeczenia zastępujące oświadczenia woli w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1977
- *Kot D.*, Dyrektywa Unii Europejskiej o handlu elektronicznym i jej implikacje dla prawa cywilnego, KPP 2001, Nr 1
- *Krajewski M.*, Umowa przedwstępna, Warszawa 2002
- *Krajewski M.*, Zobowiązania powstające podczas zawierania umów, [w:] *Łętowska E.* (red.) Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego. Tom 5, Warszawa 2013
- *Krakala-Zielińska M.*, Znaczenie usługi powszechnej w tworzeniu unijnego sektora usług świadczonych w ogólnym interesie, [w:] *H. Gronkiewicz-Waltz* (red.), *K. Jaroszyński* (red.) Europeizacja publicznego prawa gospodarczego, Warszawa 2011

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Krzywoń A.*, Ustrój gospodarczy RP, [w:] *M. Zubik* (red.) XV lat obowiązywania Konstytucji z 1997 r., Warszawa 2012
- *Kuliński M.* (red.), *Prawo energetyczne. Komentarz*, Warszawa 2017
- *Kunkiel-Kryńska A.*, Implementacja dyrektyw opartych na zasadzie harmonizacji pełnej na przykładzie dyrektywy o nieuczciwych praktykach handlowych, MoP 2007, Nr 18
- *Kwapisz K.*, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, LEX/el. 2010
- *Lewandowski S., Machińska H., Malinowski A., Petzel J.*, *Logika dla prawników*, Warszawa 2009
- *Longchamps de Berier R.*, *Zobowiązania*, Lwów 1938
- *Lubasz D.* (red.), *Namysłowska M.* (red.), *Komentarz do ustawy o świadczeniu usług drogą elektroniczną*, [w:] *Świadczenie usług drogą elektroniczną oraz dostęp warunkowy. Komentarz do ustaw*, LEX/el 2011
- *Lubasz D.* (red.), *Namysłowska M.* (red.), *Ustawa o prawach konsumenta. Komentarz*, LEX/el. 2015
- *Łuszpak-Zajęc A.*, *Realizacja roszczenia o zawarcie umowy*, Warszawa 2005
- *Machnikowski P.*, *Swoboda umów według art. 353(1) KC. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005
- *Machowska A.*, *Koncepcja zobowiązań rezultatu i starannego działania i jej doniosłość dla określenia odpowiedzialności kontraktowej*, KPP 2002, Nr 3
- *Mazur L.*, *Umowa rachunku bankowego*, Warszawa 2007
- *Miąsik D.* (red.), *Półtorak N.* (red.), *Wróbel A.* (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom I (art. 1-89)*, LEX/el. 2012
- *Mielecka M.*, *Sytuacja przedsiębiorstw świadczących usługi w ogólnym interesie gospodarczym w świetle wspólnotowego prawa konkurencji*, [w:] *S. Biernat* (red.) *Studia z Prawa Unii Europejskiej w piątą rocznicę utworzenia Katedry Prawa Europejskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000
- *Monti M.*, *A new strategy for the single market. At the service of Europe's economy and society*, Komisja Europejska 2010
- *Nawrot J.*, *Usługi publiczne w sektorze łączności elektronicznej*, [w:] *S. Biernat* (red.), *S. Dudzik* (red.) *Przeptyw osób i świadczenie usług w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009
- *Nowacki J.*, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, Nr 3
- *Ofiarski Z.*, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Ofiarski Z.*, Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz, LEX/el. 2014
- *Olechowski M.*, Rola ustalonych zwyczajów w stosunkach cywilnoprawnych ze szczególnym uwzględnieniem stosunków bankowych, Warszawa 2000-2001 (niepubl.)
- *Orlicki M.*, Ubezpieczenia obowiązkowe, Warszawa 2011
- *Osajda K.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I, Warszawa 2017
- *Osajda K.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom IIIB, Warszawa 2017
- *Osajda K.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Legalis/el. 2018
- *Osajda K.* (red.), Kredyt konsumencki. Komentarz, Legalis/el. 2018
- *Pacak M.*, Usługi płatnicze. Komentarz, LEX/el. 2014
- *Pecyna M.*, Kontrola wzorców umownych poza obrotem konsumenckim, Zakamycze 2003
- *Piątek S.* (red.), Prawo telekomunikacyjne. Komentarz, Legalis/el. 2013
- *Pietrzykowski K.* (red), Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰ Warszawa 2015
- *Pietrzykowski K.* (red), Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz. Art. 450–1088, Warszawa 2015
- *Pisuliński J.*, Umowa kredytu. Kredyt konsumencki, [w:] *J. Panowicz-Lipska* (red.), SPP, t. 8, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Warszawa 2011
- *Pisuliński J.*, Umowy związane (na przykładzie umowy sprzedaży lub umowy o świadczenie usług i umowy o kredyt konsumencki), MoP 2002, Nr 21
- *Pokrzywniak J.*, Umowa o przyłączenie do sieci elektroenergetycznej, gazowej lub ciepłowniczej oraz obowiązek jej zawarcia. Zagadnienia cywilnoprawne, Warszawa 2013
- *Pyziak-Szafnicka M.*, Prawo podmiotowe, [w:] *M. Safjan* (red.), SPP, t. 1, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2012
- *Pyziół W.* (red.), Encyklopedia Prawa Bankowego, WP PWN 2001
- *Pyziół W.*, Glosa do wyroku SN z dnia 21 czerwca 2006 r., I CSK 87/06, PB 2007, Nr 1
- *Pyziół W.*, Istota (struktura) prawna świadczenia banku w umowie rachunku bankowego, [w:] *M. Pazdan* (red.), *W. Popiołek* (red.), *E. Rott-Pietrzyk* (red.), *M. Szpunar* (red.), Europeizacja prawa prywatnego. Tom II, Warszawa 2008
- *Pyziół W.*, Umowa rachunku bankowego, [w:] *J. Panowicz-Lipska* (red.), SPP, t. 8, Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Warszawa 2011
- *Pyziół W.*, Umowa rachunku bankowego, Warszawa 1997

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Pyziół W., Walaszek-Pyziół A., Ustawa z 2011 r. o usługach płatniczych a umowa rachunku bankowego, PUG 2012, Nr 1*
- *Pyziół W., Zmiany w zakresie regulacji stosunków prawnych między bankiem a jego klientem, PB 2004 r., Nr 5*
- *Radwański Z., Obowiązek zawierania umów między jednostkami gospodarki uspołecznionej a indywidualnymi konsumentami, RPEiS 1974, Nr 3*
- *Radwański Z., Panowicz-Lipska J., Zobowiązania – część szczegółowa, Warszawa 2012*
- *Radwański Z., Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2009*
- *Radwański Z., Prawo zobowiązań, Warszawa 1986*
- *Radwański Z., Teoria umów, Warszawa 1977*
- *Radwański Z., Zagadnienia ogólne czynności prawnych, [w:] Z. Radwański (red.), SPP, t. 2, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2008*
- *Rogoń D., Debet na rachunku bankowym – konstrukcja prawna i skutki, PB 2003, Nr 5*
- *Rogoń D., Problemy związane z wpisem na rachunek bankowy, PB 2003, Nr 4*
- *Rogoń D., Usługi płatnicze powiązane z kredytem na przykładzie umowy o konsumencką kartę kredytową, MPB 2012, Nr 7-8*
- *Safjan M. (red.), Bosek L. (red.), Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86, Warszawa 2016*
- *Serwach M. (red.), Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, [w:] Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom I, Komentarz, LEX/el. 2010*
- *Sikorski G., Prawo bankowe. Komentarz, Warszawa 2015*
- *Skoczny T. (red.), Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz, Warszawa 2009*
- *Sobczak K., Gospodarka rynkowa a władza publiczna, Warszawa 1997*
- *Sośniak M., Zasada swobody umów w prawie obligacyjnym z perspektywy schyłku XX wieku, SIS 1985*
- *Spyra M., Włodyka S., Ogólna charakterystyka umów handlowych, [w:] M. Stec (red.), SPH, t. 5, Prawo umów handlowych, Warszawa 2017*
- *Srokosz W., Status prawny biura usług płatniczych, MPB 2012, Nr 11*

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Srokosz W.*, Zakres stosowania Dyrektywy PSD (Payment Services Directive), PME 2010 Nr 1
- *Srokosz W.*, Zawarcie umowy rachunku bankowego on-line, PB 2001, Nr 12
- *Strzępka J.*, Umowy przedwstępne w obrocie uspołecznionym, Warszawa 1978
- *Strzyżkowski K.*, Prawo gospodarcze publiczne, Warszawa 2007
- *Swora M.* (red.), *Muras Z.* (red.), Prawo energetyczne, Warszawa 2010
- *Szancilo T.* (red.), Prawo przewozowe. Komentarz, LEX/el. 2008
- *Szpunar A.*, Glosa do uchwały SN z 29 grudnia 1994 r., III CZP 162/94, PPH 1995, Nr 8
- *Szydło M.*, *Sieradzka M.*, Prawo energetyczne – zagadnienia praktyczne, MoP 2009 r., Nr 9 (dodatek)
- *Tereszkiewicz P.*, Przedumowne obowiązki informacyjne instytucji kredytowych w dyrektywie 2008/48/WE, EPS 2009, Nr 12
- *Thieme H.J.*, Społeczna gospodarka rynkowa, Warszawa 1995
- *Trzaskowski R.*, Ustawa o Kredycie Konsumenckim. Komentarz, Warszawa 2005
- *Turján A.* (red.), *Divéki É.* (red.), *Keszy-Harmath É.* (red.), *Kóczán G.* (red.), *Takács K.* (red.), Nothing is free: A survey of the social cost of the main payment instruments in Hungary, 2011
- *Walaszek-Pyziół A.*, *Pyziół W.*, Obowiązek zawarcia umowy o przyłączenie do sieci elektroenergetycznej – węzłowe zagadnienia prawne, PUG 2006, Nr 12
- *Walaszek-Pyziół A.*, *Pyziół W.*, Obowiązki informacyjne banku w fazie wykonywania umowy rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego, [w:] *A. Walaszek-Pyziół* (red.), Informacje gospodarcze. Studium prawne, 2018
- *Warciański M.*, Umowne prawo odstąpienia, Warszawa 2010
- *Wierczyński G.*, Komentarz do rozporządzenia w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, [w:] Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych, LEX/el. 2016
- *Wierzbowski M.* (red.), *Sobolewski L.* (red.), *Wajda P.* (red.), Ustawa o obrocie instrumentami finansowymi. Komentarz, 2014
- *Winczorek P.*, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2008
- *Wolter A.*, *Ignatowicz J.*, *Stefaniuk K.*, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2001
- *Wronkowska S.*, Analiza pojęcia prawa podmiotowego, Poznań 1973

*Podstawowy rachunek płatniczy
i umowa podstawowego rachunku płatniczego*

- *Wróbel A.* (red.), Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Komentarz. Tom I (art. 1-60), LEX/el. 2008
- *Wrzolek-Romańczuk M.*, Rozwiązanie umownego stosunku prawnego wskutek oświadczeń woli stron, [w:] Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Janusza Pietrzykowskiego, Warszawa 2004
- *Zalcewicz A.*, Biuro usług płatniczych na tle obowiązujących regulacji prawnych, PUG 2012, Nr 3
- *Zoll F.* (red.), Prawo bankowe. Komentarz, t. I i II, Zakamycze 2005
- *Zoll F.*, Zobowiązania w zarysie, Kraków 1948
- *Związek Banków Polskich*, Rekomendacja Rady Prawa Bankowego i Zespołu ds. Regulacji Płatniczych w sprawie wybranych problemów interpretacyjnych ustawy o usługach płatniczych, 12.6.2012 r.
- *Związek Banków Polskich*, Wyjaśnienia Rady Prawa Bankowego i Grupy Roboczej ds. Rachunków Bankowych w zakresie interpretacji ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o usługach płatniczych oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawa PAD), Warszawa 28.2.2017 r., zmienione i uzupełnione 17.7.2018 r., niepublikowane
- *Żabiński Z.*, Umowa rachunku bankowego, Warszawa 1967
- *Żygadło A.*, Zmiana stopy oprocentowania rachunków bankowych będących rachunkami płatniczymi, MPB 2012, Nr 11